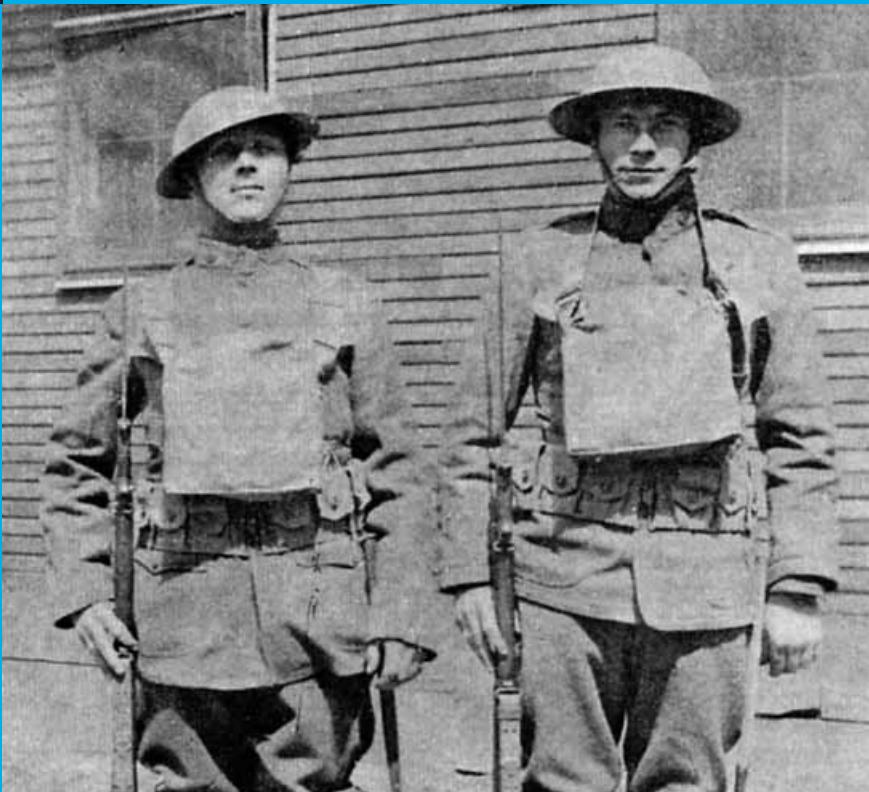

SUOMALAISET ENSIMMÄISESSÄ MAAILMANSODASSA

Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914-22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet

VALTIONEUVOSTON
KANSLIAN
JULKAISUSARJA
6/2004

L a r s W e s t e r l u n d (t o i m .)

SUOMALAISET ENSIMMÄISESSÄ MAAILMANSODASSA

Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian,
Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja
Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet
suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet
Lars Westerlund (toim.)

ISBN 952-5354-48-2

ISSN 0782-6028

Julkaisija: Valtioneuvoston kanslia

Painotyö: Edita Prima Oy, Helsinki 2004

Julkaisun tilaukset: Kirjasto@vnk.fi p. 1602 2060

Julkaisija VALTIONEUVOSTON KANSLIA		KUVAILULEHTI 1.4.2004	
Tekijät (toimielimessä: toimielimen nimi, puheenjohtaja): Lars Westerlund (toim.)	Julkaisun laji:		
	Toimeksiantaja: Valtioneuvoston kanslia		
	Toimielimen asettamispäivä: 1.4.1998		
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen): Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa			
Julkaisun osat:			
Tiivistelmä Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Iso-Britannian, Yhdysvaltain, Kanadan, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund Ensimmäinen maailmansota vaikutti ulkomailta olevien ja merillä kulkevien suomalaisien olosuhteisiin. Useissa sotaakäyvissä maissa osa asekellovallisista suomalaisista joutui isäntämäansa armeijan palvelukseen. Esitys kattaa Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Yhdysvaltain, Kanadan, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet suomalaiset sekä sotaoloissa merellä menehtyneet suomalaiset merimiehet.			
Avainsanat: Ensimmäinen maailmansota, suomalaiset ja ulkosuomalaiset sotasurmat, 1914-22			
Muut tiedot:			
Sarjan nimi ja numero: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 6/2004		ISSN: 0782-6028	ISBN: 952-5354-48-2
Kokonaissivumäärä:	Kieli: Fi	Hinta:	Luottamuksellisuus: Julkinen
Jakaja: Kirjasto@vnk.fi p. 160 22060		Kustantaja: Valtioneuvoston kanslia	

Sisällys

Lukijalle	7
MAAILMANSODAN RINTAMILTA VENÄJÄN SISÄLLISSOTAAN	
Venäjän palveluksessa olleiden suomalaisen aktivi- ja reserviupseerien	
tappiot 1914–22	
Tuomas Hoppu	11
VAPAAEHTOISENA KRUUNUN LEIPIIN	
Suomalaisen vapaaehtoisten sotasurmat Venäjän armeijassa 1914–18	
Tuomas Hoppu	27
SAKSASSA JA SAKSAN JOUKOISSA MENEHTYNEET	
Matti Lackman	39
LÄNSIARMEIJOIDEN JOUKOISSA MENEHTYNEET SUOMALAISET	
Krister Björklund & Lars Westerlund	85
AUSTRALIAN JOUKOISSA SURMANSA SAANEET SUOMALAISET	
VUOSINA 1914–18	
Olavi Koivukangas	99
UUDEN SEELANNIN JA ETELÄ-AFRIKAN JOUKKOIHIN KUULUNEET	
SUOMALAISET	
Olavi Koivukangas	107
VENÄJÄN SISÄLLISSODASSA SURMANSA SAANEET SUOMALAISET	
PUNAKAARTILAISET	
Carl-Fredrik Geust	109
SOTAVUOSINA MERELLÄ MENEHTYNEET MERIMIEHET JA SIVILIHENKILÖT	
Lars Westerlund	191
LÄHDELUETTELO	
211	
AN ENGLISH SUMMARY:	
Finns in World War I: Finnish soldiers killed while serving in the armies	
of Russia, Germany, the United Kingdom, the United States, Canada, France,	
Australia, New Zealand, South Africa and Soviet Russia and Finnish seamen	
killed in war-related incidents.	
Edited by Lars Westerlund.	229

Lukijalle

Vuoden 1918 sota oli niin käänentekevä tapahtuma ja suomalaista yhteiskuntaa halkaiseva tapahtuma, että sodan historiakirjoituksessa saama huomio on ollut paikallaan. Vaikka kotimaan tapahtumat ovat olleet korostetusti etualalla on alusta alkaen käsitetty vuosi 1918 jossakin suhteessa osana ensimmäistä maailmansotaa. Varsinkin Juhani Paasivirran 1950-luvulla julkaistuista tutkimuksista alkaen on kuitenkin kuva siitä, miten Suomen sotatapahtumat liittyvät keskus- ja ympärysvaltojen väliseen taisteluun syventynyt ja tarkentunut. Eräistä Suomea läheisesti koskeneita aiheita on tutkittu jopa hyvin perusteellisesti, kuten suomalaisten jääkäreiden vaiheita Saksassa vuosina 1915–18 sekä Aunuksen ja Viron retikuntia vuosina 1919. Useat tutkimisen arvoiset aiheet ovat kuitenkin jääneet näiden tapahtumien varjoon, kuten Venäjän keisarilliseen armeijaan lähteneet suomalaiset vapaaehtoiset, maailmansodassa ympärysvaltojen puolella taistelleet, Neuvosto-Venäjän suomalaiset punakaartilaiset ja merillä sotavuosina menehtyneet suomalaiset merimiehet.

Kirjan tarkoitus on kiinnittää asianmukaista huomiota ilmiöön, että suomalaisia osallistui ensimmäiseen maailmansotaan monessa armeijassa ja monella rintamalla. Tämä johtui osittain siitä, että suomalaisia hakeutui oma-aloitteellisesti vieraiden maiden armeijoihin, mutta osittain myös siitä, että suursodan tapahtumat koskettelivat kouriintuntuvasti ulkomailla oleskelevia suomalaisia eikä aina ollut edes mahdollista jättäätyä sivulle. Tutkimusraportti on ensimmäinen Suomessa julkaistu kirja, joka käsittelee tästä aihetta laajalla ja jokseenkin kattavalla tavalla – eikä muissa maissa ole tiettävästi vielä laadittu tämäntapaisia katsauksia. Vaikka esitys etenee järjestelmällisellä tavalla on jäänyt joitain aukkojakkin, joiden laajuus ei kuitenkaan liene kovin merkittävä. Koska tiedot eri armeijoiden riveissä menehtyneistä suomalaisista on haettava useiden maiden arkistoista ja koska osa arkistoista on tuhoutunut tai muuten ovat hyvin vaikeasti tutkittavissa, on kokonaiskuvan hahmottaminen aiheesta varsin vaikea ja vaativa tehtävä. Tällä kirjalla on kuitenkin tehty merkittävä avaus, joskin on otaksuttavaa, että tuleva tutkimus voi vielä antaa tärkeitäkin lisää aiheeseen.

Fil.maist. Tuomas Hopun kirjoitus Venäjän keisarilliseen armeijaan vuonna 1914 vapaaehtoisesti lähteneistä suomalaisista on ensimmäinen tieteellinen tutkimus aiheesta.

Hopun toisen kirjoituksen aihe on Venäjän palveluksessa olleiden suomalaisien aktiivi- ja reserviupseerien tappiot. Kaikkiaan näyttää lähes 800 suomalaisista palvelleen Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa. Näistä lienee sotaoloissa menehtynyt noin 200 henkilöä.

Krister Björklund ja dosentti Lars Westerlund tutkivat ympärysvaltojen jou-

koissa menehtyneitä suomalaisia.

Professori Olavi Koivukangas tuo kirjoituksessaan Australian joukoissa surmansa saaneista suomalaisista esiin paljon uutta tietoa. Sen mukaan menehtyi Gallipolissa kaksi suomalaista ja Ranskassa peräti 53 suomalaista. Koivukankaan toisessa kirjoituksessa on tietoja viidestä Uuden Seelannin joukoissa surmansa saaneesta suomalaisesta ja yhdestä Etelä-Afrikan joukoissa menehtyneestä suomalaisesta.

Varsin tuntematon on myös dipl. ins. Carl-Fredrik Geusti tutkimaa aihe: Venäjän sisällissodassa vuosina 1918–22 arviolta noin 2 000 surmansa saanutta suomalaista punakaartilaista.

Lars Westerlunden kirjoitus merillä menehtyneistä merimiehistä valaisee aihetta, jota ei aikaisemmin ole tutkittu.

Helsingissä helmikuussa 2004

Heikki Ylikangas
Projektiin johtoryhmän
Puheenjohtaja

Lars Westerlund
Projektiin johtaja

MAAILMANSODAN RINTAMILTA VENÄJÄN SISÄLLISSOTAAN

Venäjän palveluksessa olleiden suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien tappiot 1914–22

Tuomas Hoppu

Tutkittaessa suomalaisten upseerien tappioita ensimmäisessä maailmansodassa ja Venäjän sisällissodassa suurin ongelma on määritellä ketkä sodassa kaatuneista upseereista lopulta olivat suomalaisia. Varsinkin maailmansodan alkuvaiheessa suomalaiset sanomalehdet seurasivat innokkaasti tapahtumia Venäjän rintamilla ja raportoivat – pääosin Russki Invalid -lehden tietojen avulla – ”maanmiehistämme sodassa”, kertoen heidän palkitsemisistaan ja tappioistaan. Tällöin yksinkertaisesti poimittiin kyseisen lehden palstoilta ne nimet, jotka vaikuttivat suomalaisilta, toisin sanoen joiden kieliasu oli suomalainen tai sama kuin suomalaisilla aatelissuvuilla.

Vain harvoin sanomalehdet suhtautuivat kriittisesti palkittujen ”maanmiestemme” kansalaisuuteen. Uusi Suometar kuitenkin teki syksyllä 1914 poikkeuksen, kun se kertoi Ossovetsin linnoituksen komentajan Karl August Schulmanin saaneen Yrjöristin. Siinä missä venäläisessä sanomalehdessä oli mainittu ansiomerkin saajan olevan suomalaista aatelissukua, totesi Uusi Suometar, ettei Suomen aateliskalenterissa ole Schulmanin suvun jäsenten joukossa kyseistä kenraalia.¹ Itse olin pitkään halukas uskomaan Uuden Suomettaren kriittistä kannanottoa, mutta sittemmin suurlähetttiläs Klaus Castrén antoi uutta tietoa, jonka mukaan Schulman oli todellakin syntynyt Suomessa.

Tässä tutkimuksessa on pyritty ottamaan mukaan suomalaisten upseerien joukkoon ne henkilöt, joiden elämässä oli jokin selvä kiinnekohta Suomeen.² Näin ovat mukaan kelpuutetut Suomen ritarihuoneeseen kirjoitetut aatelissukujen jäsenet siitäkin huolimatta, että joukossa on sellaisiakin, jotka paitsi että ovat syntyneet Venäjällä, eivät ole luultavasti koskaan edes käyneet Suomessa. Eräs tällainen upseeri on eversti Vladimir Segercrantz (s. 1872), joka komensi 171. Kobrynin jalkaväkirikmenttiä ja kaatui taistelussa marraskuussa 1914. Tiukan kansallismielisesti asiaa tarkasteltaessa Segercrantzin suomalaisuus on vähintäänkin kyseenalaista. Pari vuotta ennen ensimmäisen maailmansodan puhkeamista Segercrantz oli itse ilmaissut asian Puolassa tapaanalleen suomalaiselle kenraali Hugo Schulmanille:³ ”Herr General, ni antar väl att jag som finländare, åtminstone till namn och börd, behärskar svenska språket, men jag måste till min stor sorg bekänna, att så ej är fallet. Jag är född och uppväxten i Ryssland och hela min härstädes bofasta släkt är redan, sedan decennier tillbaka, fullständigt förryskad.”⁴

¹ Uusi Suometar 23.10.1914.

² Tällaisia kiinnekohtia ovat esimerkiksi, että henkilö on syntynyt Suomessa, asunut tai kuollut täällä tai hänen sukunsa selvä suomalaisuus.

³ Krook 1925.

⁴ Emt.

Venäjä mobilisoi armeijansa

Sarajevon ruhtinasmurhasta likkeelle lähtenyt maailmanpoliittinen kriisi sai heinäkuun lopulla 1914 Venäjän armeijan julistamaan ensiksi osittaisen ja jo paria päivää myöhemmin varsinaisen liikekannallepanonsa. Samalla myös Suomi julistettiin sotatilaan. Saksa vastasi Venäjän toimenpiteisiin julistamalla sille sodan 1.8.1914. Ensimmäinen maailmansota oli syttynyt. Venäjä sai vihollisekseen Saksan ohella Itävalta-Unkarin, myöhemmin myös Turkin ja Bulgarian.

Suomen oma sotaväki oli lakkautettu sortovuosina,. Tämä pelasti suurimman osan Suomen väestöstä joutumasta maailmansodan taisteluihin, mutta aktiivipalveluksessa venäläisissä yksiköissä palvelleiden suomalaisten upseerien tie vei useimmissa tapauksissa rintamalle. Lisäksi ne upseerit, jotka olivat palvelleet Venäjällä Suomen sotaväen lakkauttamisen jälkeen, saattoivat saada kutsun sotaan reserviläisönä. Myös poliisilaitoksen palveluksessa olleet entiset upseerit saatettiin katsoa reserviläisiksi. Nämä sai liikekannepanomääräyksen suureksi yllätyksekseen ja harmikseenkin mm. Bruno Jalander.⁵ Vielä Venäjän vallankumouksen 1917 jälkeenkin virkansa menettäneet poliisimestarit saattoivat saada komennuksen Venäjän armeijaan.⁶

Hieman riippuen jälleen siitä kuka lopulta lasketaan suomalaiseksi, Venäjän armeijassa palveli suomalaisia aktiivi- ja reserviupseereita ensimmäisen maailmansodan aikana noin 200.⁷ Heidän lisäkseen sodan aikana vapaaehtoisesti värväytyi lyhennetyille upseerikursseille hieman yli 100 suomalaiseen sivistyneistöön kuulunutta nuorukaista. Heitä käsitellään tässä teoksessa erillisessä artikkelissa Venäjän armeijaan vapaaehtoisesti liittyneiden yhteydessä. Lisäksi oli vielä ainakin viisi suomalista upseeria, jotka ilman liikekannalepanomääräystä liittyivät vapaaehtoisesti Venäjän armeijaan 1. maailmansodan aikana. Tunnetuin heistä oli Martin Wetzer, joka lokakuussa 1914 matkusti Viipurista rintamalle saaden everstiluutnantin arvon.⁸ Kaikkiaan suomalaisia upseereita palveli siis Venäjän armeijassa 1. maailmansodan aikana selvästi yli 300.⁹

⁵ Ackté-Jalander 1932, 133–134.

⁶ Tällaisen määräyksen sai mm. Tampereen entinen poliisimestari Georg Alexander Oppman, joka siirrettiin kesällä 1917 Pietarin sotilaspiiriin esikunnan reserviin. Tampereen poliisilaitoksen kirje Hämeen läänin kuvernöörille 14.7.1917. Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto. Poliisikamarin kirjekirjat. HMA.

⁷ Luku perustuu omiin laskelmiini vuosien varrella tekemistäni muistiinpanoista eri matrikkeliista sekä sanomalehtiututuksista.

⁸ Karjala 13.10.1914. Vapaaehtosten upseerien määrä on saatu kirjoittajan omista väitöskirjaan liittyyvistä tutkimustuloksista. Wetzerin lisäksi ilman mobilisointimääräystä Venäjän armeijaan liittyivät myös Frans August Jurva, Kaarlo Lipsanen, Victor von Knorring ja August Bernhard Lindeman. Mahdollisesti myös kaatunut Adolf Henrik Mattias Calonius lähti sotaan vapaaehtoisesti.

⁹ Tapani Skog on artikkelissaan suomalaiset upseerit Venäjän armeijassa ja laivastossa (Kylkirauta 3/2002, s. 43) maininnut Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa palvelleen suomalaisia upseereita noin 400, mikä luku saattaa olla oikeakin, mutta edellä esitetyn perusteella pidän sitä hieman korkeana arviona.

Aivan kaikkia reserviläisiä Venäjä ei kuitenkaan onnistunut Suomesta mobilisoimaan. Kiertokirjeillä ympäri maata tavoiteltiin syksyllä 1914 vapaaherra Karl Harry Carpelania, mutta vasta Tampereen poliisimestarin kirje huhtikuussa 1915 toi valaistusta asiaan. Carpelanin sisar, Tampereen ruotsalaisen yhteiskoulun opettajatar Anna Carpelan, ilmoitti veljensä jo vuonna 1907 matkustaneen Amerikkaan antimatta sen jälkeen itsestään mitään tietoja.¹⁰ Senaatin kielenkääntäjä Oskar von Schoultz, joka oli vuonna 1906 eronnut armeijan palveluksesta alikapteenina, sai myös mobilointikäskyn syksyllä 1914. Hän kuitenkin kieltäytyi uskonnollisiin syihin vedoten astumasta palvelukseen. Schoultz tuomittiin seuraavana vuonna kolmeksi vuodeksi vankeuteen sekä menettämään aatelisarvonsa, kunniamerkit ym. Maaliskuun vallankumous 1917 vapautti hänet vankilasta.¹¹

Suomalaisia upseereita palveli ensimmäisen maailmansodan aikana varsin huomattavissakin tehtävässä Venäjällä. Gustaf Mannerheim on heistä kaikista tunnetuin. Mannerheim oli vuoteen 1917 mennessä ylennyt ratsuväkiarmeijakunnan komentajaksi. Hieman tuntemattomampi on kenraaliluutnantti Waldemar Alfthanin ura. Alfthan toimi sodassa ensin divisioonan ja jo vuodesta 1915 alkaen armeijakunnan komentajana. Ainoana Suomen Kadettikoulun käyneenä suomalaisena hänenne myönnettiin ensimmäisessä maailmansodassa 3. luokan Yrjönristi. Ratsuväkiarmeijakuntaa komensi Mannerheimin lisäksi myös kenraaliluutnantti Claes Gustav Robert Charpentier ja siperialaista armeijakuntaa kenraalimajuri Hjalmar von Hellens. Suomalaiset sukujuret oli myös Otto Sireliuksella, joka komensi mm. armeijakuntaa Tannenbergin taistelussa 1914 ja myöhemmin jopa armeijaryhmää Dobruzassa.

Divisioonatasolla komentajan paikkaa pitivät hallussaan Ernst Löfström kaartissa, Torsten Wadenstjerna, Birger Åkerman ja Arvid Appelgren jalkaväessä sekä Sergei Segercrantz, Ernst Raddatz ja Eugen Cajander ratsuväessä. Prikaatin komentajina kunnostautuivat Paul von Gerich, Martin Wetzer ja Johannes Holmsen. Nostoväkiprikaatin johdossa oli Emil Waldemar Palander. Rykmentin komentajina toimivat artikkelissa jo mainitun Segercrantzin ohella Johan Emil von Etter, Karl Wilkman (Wilkama), Alexander Tunzelman von Adlerflug ja Paul Linder. Näistä viimeksi mainittu komensi kasakkarykmenttiä. Oskar Enckell toimi Venäjän armeijan edustajana Italian armeijan päämajassa. Tykistössä Karl Kivekäs saavutti kenraalimajurin arvon komentaen tykistödivisioonaa ja Ivan Schavoronkov myös kenraalina johti tykistöprikaatia.

Laivastossa suomalaisilla oli myös huomattavia tehtäviä, joista merkittävin oli Gustav von Schoultzin toimiminen Venäjän edustajana Englannin Suressa laivastossa. Korkein upseeristokaan ei selvinnyt maailmansodasta tappioitta sillä Segercrantz ja Schavoronkov kaatuivat. Lisäksi laivastossa menehtyi kontra-amiraali Wilhelms. Maaliskuun vallankumouksen aikana murhattiin vielä Kronstadtin sotasataman päällikkö vara-amiraali Robert Wirén.

¹⁰ Tampereen poliisimestarin kirje Hämeen läänin kuvernöörlle 26.4.1915. Hämeen lääninhallituksen kanslian arkisto. Saapuneet salaiset kirjeet. HMA.

¹¹ Helsingin yliopisto - opettajat ja virkamiehet 1925, 861.

Ensimmäiset kaatuneet

Ensimmäisinä taisteluihin ehtivät suomalaiset aktiivipalveluksessa olleet upseerit. Ilmeisesti ensimmäinen taistelussa surmansa saanut suomalainen oli Suomen Kadettikoulun käynyt ja Venäjä-Japanin sodassakin palvellut aliratsumestari Karl August Göran Spåre (s. 1875). Vaikka olikin aktiivipalveluksessa, oli hän sodan sytyyessä tilapäisesti käymässä Suomessa, josta matkusti elokuun alussa rykmenttiinsä ja rintamalle. Tieto kuolemasta tuli Suomeen samassa ulaanirykmentissä palvelleent Spåren langon väliyksellä. Sanomalehdet saattoivatkin jo varsin pian kertoa yksityiskohtia hänen 16.8.1914 Itä-Preussissa tapahtuneesta kaatumisestaan:¹² "T.k. 16 p. joutui sodan uhriksi suomalainen upseeri, aliratsumestari Karl August Göran Spåre. Mainitun päivän vastaisena yönä oli ratsumestari Spåre, upseerien vedettyä arpaan, joutunut 9-miehisen osaston johtajana öiselle tiedusteluretkelle ja lähti miehineen klo 3 yöllä tutkimaan saksalaista rautatielinjaa. Suoritettuaan tehtäväänsä joutui patrulli paluumatkallaan väijyksissä olevien vihollisten tulen alaiseksi saksalaisten Judzikenin ja Bjälän kylien välillä. Spåre antoi miehilleen käskyn hajaantua ja joutui erään ulaanin kanssa erilleen muista. Tämä tapahtui klo 7,30 aam. Klo 10 palasivat patrullin elossa olevat miehet takaisin ja eskadroona käskettiin hakeamaan kadonnutta upseeria, joka löydettiin kaatuneena, neljän viholliskuulan lävistämänä."¹³

Upseerien etuoikeus rivimiehiin verrattuna oli mahdollisuuksi niin salliessa tulla haudatuksi kotiseudulleen. Spåren kohdalla näin ei jostain syystä tapahtunut, mutta eräitä toisia sodassa kaatuneita upseereista haudattiin Suomeen jo vuoden 1914 kuluessa. Kansalaisuudeltaan tässä tutkimuksessa epäselväksi jäneet kapteenit Feodor Nikolajevits Maksimov ja Nikolai Nikolajevits Matvejev haudattiin molemmat Viipuriin, ensiksi mainittu 19.11.1914 ja jälkimmäinen 5.12.1914. Molemille upseereille järjestettiin sotilaalliset hautajaiset.¹⁴

Tiedonkulku sodasta kotirintamalle ei toiminut erityisen hyvin Venäjän armeijassa, ja niinpä ainakin mikäli lehtitietoihin on uskomista, saapui ratsumestari Adolf Henrik Mattias Caloniuksen (s.1873) ruumis joulukuun puolivälissä 1914 Pietarista Helsinkiin ilman ennakkoilmoitusta, täysin odottamatta.¹⁵ Henrik Calonius on ehkä tunnetuin suomalainen ensimmäisessä maailmansodassa kaatunut upseeri. Caloniusta pidetään Suomen poliisikoiratoiminnan isänä. Hänet muistetaan myös ratsupoliisiin johtajana Laukon torpparihäädöissä Vesilahdessa. Puolassa, Petrokovin luona 7.12.1914 kaatuneen Caloniuksen hautajaiset pidettiin Helsingissä 16.12.1914.¹⁶

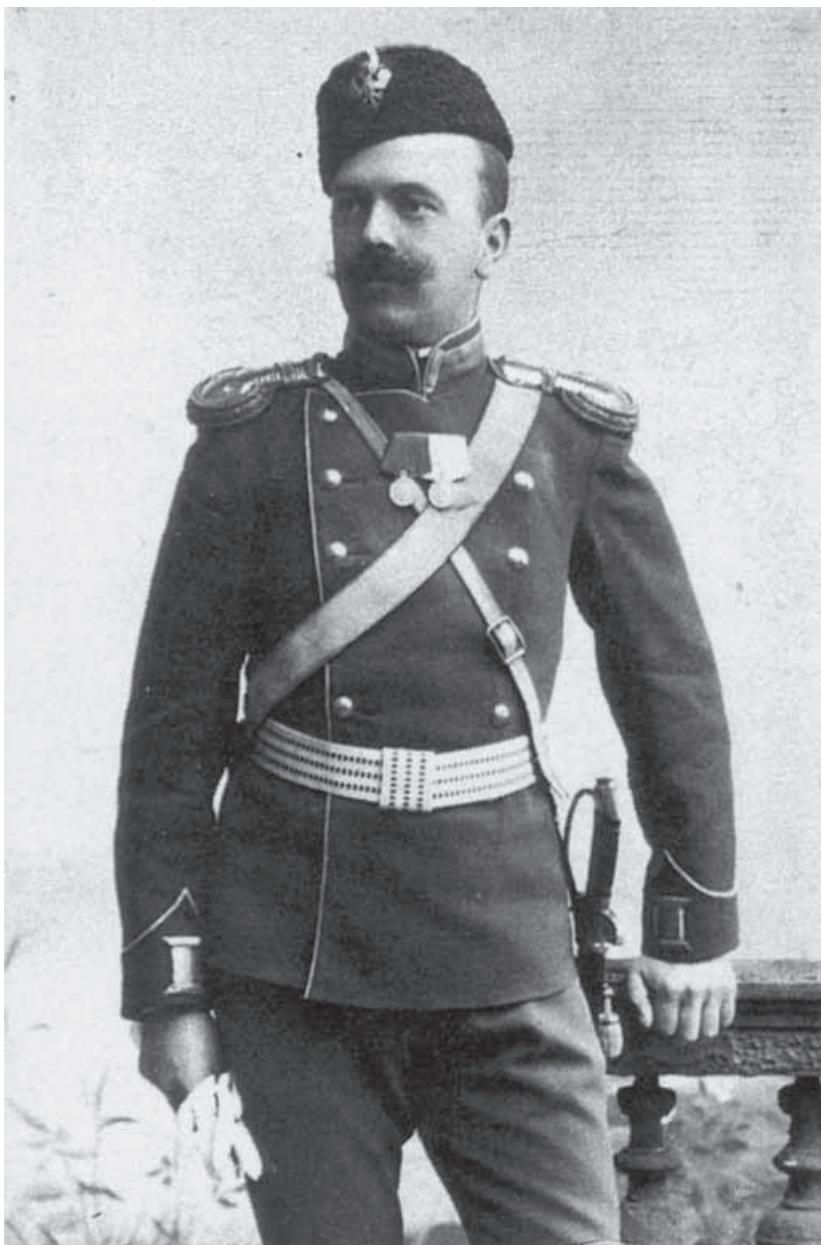
¹² Hufvudstadsbladet 26.8.1914.

¹³ Uusi Suometar 27.8.1914.

¹⁴ Karjala 20.11.1914 ja 6.12.1914.

¹⁵ Karjala 16.12.1914.

¹⁶ Hufvudstadsbladet 17.12.1914.

Helsinkiläinen ratsumestari Henrik Calonius lienee tunnetuin Venäjän armeijan riveissä kaatunut suomalainen. Hän sai surmansa 7.12.1914 Petrovkin luona käydysä taistelussa. Ruumiis saapui jo joulukuun puolivälissä ilman ennakkoihmoitusta Helsinkiin, jossa hautajaiset pidettiin 16.12.1914. Kuva Klaus Castrén

Helsinkiläinen kenraalimajuri Ernst August Raddatz toimi maailmansodan aikana ensiksi Siperian kasakkarykmentin ja myöhemmin 1. Kaukasian kasakkadivisioonan komentajana. Omaistensa kertoman mukaan punaiset surmasivat hänet Venäjällä marras- tai joulukuussa 1917 työntämällä hänet höyryveturin piipusta alas kuumuteen. Kuva Klas Castrénin valokuvakokoelma

Vuoden 1914 aikana kaatuivat vielä seuraavat suomalaiset upseerit:

- Spåre, Feodor Viktor (s. 1880). Aliratsumestari. Kaatui Tannenbergin taistelussa 1.9.1914.¹⁷
- Krabbe, Leonid (s. 1864). Eversti. Kaatui Lyckin luona Itä-Preussissa 14.10.1914.¹⁸
- Martinov, Ivan (s. 1869). Kapteeni. Kuoli Augustowon taistelusta saamiinsa haavoihin Grodnossa 2.10. 1914. Haudattiin Haminaan 2.12.1914.¹⁹
- Grönholm, Konrad Johan (s. 1889). Alikapteeni. Kuoli haavoihinsa 27.11.1914.²⁰
- Soini, Johan Heribert (s. 1876). Kapteeni. Kaatui 19.12.1914 Bzura-joella Puolassa.²¹
- Krogerus, Gösta (s. 1886). Luutnantti. Kaatui 1914.²²

Yllä olevaan luetteloon pitää vielä tehdä yksi lisäys. Vaikka suurin osa suomalaisista upseereista palveli Venäjän pääsotanäytämöllä eli Saksan ja Itävalta-Unkarin vastaisella rintamalla, yksi merkittävä suomalainen sai surmansa turkkilaisia vastaan taisteltaessa Persiassa. Turkki oli liittynyt sotaan Venäjää vastaan lokakuussa 1914. Tuolloin taistelukentäksi joutui myös suurvaltojen Venäjän ja Ison-Britannian sekä naapurimaan Turkin kiinnostuksen kohteena ollut hajanainen Persia.

Monien muiden maailmansodassa kaatuneiden suomalaisten upseerien tavoin eversti Aleksander Ijas (s. 1869) oli opiskellut Suomen Kadettikoulussa Haminassa ja täydentänyt sitten koulutustaan Venäjällä, jossa erikoistui itämaisiin kieliin. Lahjakas Ijas osasi jo lapsena erinomaisesti suomea, ruotsia ja venäjää. Sittemmin hän perusteellisesti oppi useita eurooppalaisia kieliä ja oli Venäjän hallinnolle tärkeä henkilö diplomiattisissa tehtävissä osaten afgaanien, kurdien ja persian kieliä. Kohtalokkaaksi Ijasille muodostui vuonna 1912 tapahtunut nimitys Venäjän konsuliksi Soudz-Bulagiin, Persian kurdialueelle.²³

Jo ennen 29.10.1914 tapahtunutta sodanjulistusta alueella oli ollut levotonta. Soda nyt puhjettua sai Ijas määräyksen jättää Soudz-Bulagin. Koska Ijas kuitenkin pyrki läsnäolollaan vaikuttamaan rauhoittavasti kurdeihin, hän viiytteli lähtö-

¹⁷ Åkerman 1941, s. 11. Teoksessa oleva kaatumispäivä 19.8.1914 on Venäjällä käytössä olleen juliaanisen kalenterin mukainen.

¹⁸ Carpelan 1958, 647.

¹⁹ Karjala 4.11.1914; Uusi Suometar 3.12.1914; Castrén 1999, 180.

²⁰ Porvoon seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirja.

²¹ Porin lyseo 1929, 401.

²² Karls 1919, 8.

²³ Lassy 1917, s. 526–527.

ään useiden viikkojen ajan. Lopulta hän siirtyi pieneen Miandoabin kaupunkiin, jossa uskoi olevan mahdollista pysäyttää turkkilais-kurdilaiosten joukkojen eteneminen. Tämä kuitenkin epäonnistui, ja sitä seuranneet tapahtumat muodostuivat kohtalokkaaksi Ijakselle:²⁴ "Ijas pääsi viime hetkessä pakenemaan, koettaen nyt saavuttaa perätyvän persialaisen joukon. Paon metakassa hän näyttää unohtaneen joitakin tärkeitä esineitä asuntoonsa, jonka vuoksi hän kahteen kertaan palasi kaupunkiin hakemaan niitä. Niinpä näyttää siltä kuin hän mm. olisi ratsastanut takaisin asuntoonsa hakemaan sieltä unohtuneet rahansa. Juuri tässä tilaisuudessa – joko väliittömästi ennen kuin hän oli ehtinyt asuntoonsa tai juuri ennen lähtöään – osui Ijakseen erään persialaisen läsnäolijan kertomuksen mukaan, viholisen kiväärinkuula, joka tunki hänen ruumiiseensa vasemmalta puolelta ja jonka vaikutuksesta hän putosi hevosen selästä."²⁵

Ijaksen 29.12.1914 tapahtuneesta kuolemasta ei aluksi saatu mitään tietoja, ja voitiin vielä toivoa hänen joutuneen ainoastaan vangiksi. Venäläisten ja turkkilaisen 28.1.1915 Seivanin aseman lähellä käymän pienien taistelun jälkeen löydettiin erään kaatuneen turkkilaisen taskusta Ijakselle kuuluneita tavaroita, mm. kartallehtiä ja sinetti. Kun sitten venäläisten vastahyökkäys alkuvuonna 1915 toi heidät Ijaksen kuoleman tapahtumapaikalle, etsittiin edelleenkin turhaan jälkiä konsulista. Miandoabissa kertoivat paikalliset asukkaat, että hänet oli haudattu Dzagatu-joen rannalle. Tulpiva joki oli kuitenkin vienyt mukanaan sen maakaistaleen, johon Ijas lienee ollut haudattu.²⁶

Tasaiset taistelutappiot

Venäjän armeijan osalta voidaan maailmansodassa erottaa kolme selkeää ajanjakoja, jolloin tappiot muodostuivat erityisen suuriksi:

1. Syksyn 1914 liikkuva sodankäyntivaihe, jolloin käytiin mm. Tannenbergin taistelu sekä myöhemmin sitkeät puolustustaistelut Varsovan ja Lodzin luona.
2. Toukokuusta 1915 saman vuoden syksyn kestänyt suuri perätymisvaihe.
3. Kenraali Brusilovin offensiivi kesällä 1916 siihen liittyvine taisteluineen.

Suomalaisen aktiivi- ja reserviupseerien tappiot eri sotavuosina näyttävät jatkuvan hyvinkin tasaisesti kolmen ensimmäisen sotavuoden kesken. Vuonna 1917 taistelutoiminta oli jo selvästi hiljaisempaa ja siksi on ymmärrettävä, että tappiot silloin jäivät pienemmiksi. Vuoden 1917 tappioissa on sitä paitsi mukana

²⁴ Emt. s. 527–528.

²⁵ Emt. s. 528.

²⁶ Emt. 528.

viisi vallankumouksellisten sotilaiden murhaamaa upseeria sekä yksi sairauteen kuollut. Tässä tutkimuksessa suomalaisiksi katsottujen tappiot eri vuosina muodostuvat seuraavanlaisiksi:

Taulukko 1. Venäjän armeijassa 1. maailmansodassa 1914–18 surmansa saaneet suomalaiset aktiivi- ja reserviupseerit.

Sotavuosi	Tappiot
1914	10
1915	13
1916	12
1917	7
1918	1
Tuntematon	1
Yhteensä	44

Kaikki surmansa saaneet suomalaiset eivät kuolleet taisteluissa tai niistä saamiinsa haavoihin, vaan myös taudit olivat ainakin viidessä tapauksessa kuolin-syynä. Kapteeni Jaakko Kuronen (s.1881) tuotiin vuonna 1915 haavoittuneena pietarilaiseen sotilassairaalaan, jossa hän jo ehti toipua haavoittumisestaan, mutta kuoli 6.1.1916 keuhkokuumeeseen.²⁷ Ratsumestari Edvin Johannes Lindgren (s. 1878) sai keväällä 1915 vaikean keuhkotulehdusen ja otettiin hoidettavaksi Hatsinan sairaalaan. Hän pääsi Suomeen ja kuoli kyseiseen tautiin Eiran sairaalassa Helsingissä 13.1.1916.²⁸ Luutnantti Karl Eugen von Schantz (s. 1885) kuoli keltatautiin sotilassairaalassa Kutaissa Etelä-Kaukasiassa 9.7.1916.²⁹

Neljäs taudin surmaama oli sodassa haavoittunut ratsumestari Sergei W. Lahtinen (s. 1884), joka kuoli Viipurin lääninsairaalaissa 27.3.1917 keuhkokuumeeseen.³⁰ Viimeisenä tähän joukkoon liittyi eversti Sergei Blåfield (s. 1870). Hän kuoli keuhkotautiin Tallinnassa 15.1.1918.³¹

Lindgrenin tavoin muutamat haavoittuneet pääsivät Suomeen hoidettavaksi, ja täkäläisissä sairaaloissa kuolivat lisäksi seuraavat upseerit:

- Luutnantti Axel Olof Paul Tigerstedt (s. 1888). Tigerstedt haavoittui syksyllä 1914 vaikeasti Galitziassa ja tuotiin Suomeen saman vuoden marraskuun lopulla. Hän kuoli haavoihinsa Marian sairaalassa Helsingissä 31.3.1915.³²

²⁷ Karjala 9.1.1916.

²⁸ Uusi Suometar 16.1.1916. Helsingin kaupungin tilastokonttorin kuolleiden kortiston (HKA) mukaan kuolinsyy oli pahanlaatuinen kasvain.

²⁹ Carpelan 1965, 959.

³⁰ Uusi Suometar 4.4.1917; Helsingin Sanomat 1.4.1917. Uuden Suomettaren mukaan Lahtinen kuoli sydänhalvaukseen. Kirkonkirjoissa Lahtisen etunimiksi mainitaan Veikko Saarni.

³¹ Carpelan 1954, 103.

³² Uusi Suometar 4.4.1915.

³³ Uusi Suometar 18.6.1915.

- Luutnantti Alexander Ludvig von Wendt (s. 1886). Wendt haavoittui maaliskuun 1915 lopulla kranaatinsirpaleesta ja tuli Suomeen toipumaan. Hän näytti jo tervehtyvän, kun äkillisesti kuoli Helsingissä 16.6.1915.³³
- Kapteeni Oskar Tikkanen (s. 1875). Tikkanen kuoli viipurilaisessa sotilas-sairaalassa sodassa saamiinsa haavoihin 30.7.1915.³⁴

Hautajaisista muodostui toisinaan varsin huomattavia tilaisuuksia, varsinkin mikäli surmansa saanut oli merkittävä suvun jäsen. Semenovin kaartinrykmentissä palvelleen luutnantti Olof Tigerstedtin hautajaiset Helsingin vanhalla hautausmaalla 7.4.1915 lienevät olleet ainakin osanottajien osalta merkittävimmät. Itse kenraali-kuvernööri F. A. Seyn laski seppeleen vainajan muistolle, ja haudalla olivat läsnä kolme senaatin jäsentä valtioneuvos Borovitinovin johdolla. Myös Semenovin kaarti oli lähettänyt upseereitaan edustamaan rykmenttiä. Matkan varrella kappelista hautaan oli sotilaista muodostettu kunniaartio ja sotilassoittokunta soitti surumarssia.³⁵

Ilmeisesti ainakin kaksi suomalaista upseeria kuoli saksalaisten sotavankina. Yleisesti ottaen upseerien asema sotavankeudessa oli niin ravinnon, majoitukseen kuin sairaanhoidonkin suhteen hyvä varsinkin kun sitä verrataan venäläisiin rivi-miehiin. Suurimmat tappiot lienevät aiheutuneet taudeista sekä ennen vangiksi joutumista tapahtuneista haavoittumisista. Viipurilainen luutnantti Andreas Todder kuoli 29-vuotiaana Saksassa 1.12.1915. Hän oli joutunut sotavangiksi lokakuussa 1914 ja kuolinsyyksi todettiin verenmyrkkytys.³⁶

Kapteeni Adalbert Leporello Sabel (s.1877) kuului sodassa kunnostautuneiden suomalaisten upseerien eturiviin. Hänelle myönnettiin Yrjönristi onnistuneesta hyökkäyksestä Bsura-joella joulukuussa 1914 sekä Yrjönmiekka kunnostautumisesta viivytystaistelussa touko-kesäkuussa 1915.³⁷ Sabel joutui pahoin haavoittuneena saksalaisten vangiksi 28.7.1915 ja lienee kuollut haavoihinsa.³⁸

Ensimmäisessä maailmansodassa saivat vielä surmansa seuraavat upseerit tai sotilasvirkamiehet:

- Alfthan, Vladimir (s. 1892). Luutnantti. Kaatui 12.3.1915.³⁹

³⁴ Karjala 3.8.1915.

³⁵ Uusi Suometar 8.4.1915.

³⁶ Karjala 23.12.1915, Hufvudstadsbladet 27.12.1915.

³⁷ Klaus Castrénin kirje artikkeliin kirjoittajalle 13.3.1999.

³⁸ Kuopion lyseo 90-vuotisjulkaisu 1962, 121. Åke Backströmin Genoksessa nr 4/2000 julkaiseman artikkelin mukaan Sabel olisi kuollut Starie Trokin taistelussa Puolassa 29.8.1915. Taulukossa 1 Sabel on laskettu vuonna 1915 kuolleiseen vaikka hänen kuolinaikansa ei ole täysin varma.

³⁹ Släktbok 1941–1958, 51.

⁴⁰ Carpelan 1954, 88.

⁴¹ Carpelan 1954, 217.

- Bergenstråle, Eugen Bernhard Richard (s. 1870). Eversti. Kaatui Ogin skin kannan luona Puolassa 22.6.1916.⁴⁰
- Charpentier, Roman (s. 1888). Alikapteeni. Kaatui Smorgonin luona 30.9.1915.⁴¹
- Flinck, Evald Sigurd Rafael (s. 1886). Alikapteeni. Kaatui Lomzan lähistöllä 24.7.1915.⁴²
- Gronow, Evgeni (s. 1878). Kaartineversti. Komennettu johtamaan tutkimuslaboratoriota Moskovaan, jossa yrittiin avata suutariksi jäännyttä saksalaista pommia. Kuoli pommin räjähäessä.⁴³
- Hollt, Gustaf Adolf (s. 1881). Everstiluutnantti. Kaatui 9.7.1917.⁴⁴
- von Kothen, Mikael (s. 1870). Kenraalimajuri. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Helsingissä 17.3.1917.⁴⁵
- Kyrenius, Eugen (s. 1867). Eversti. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Porissa 18.3.1917.⁴⁶
- Kyrenius, Karl Edvard (s. 1873). Eversti. Edellisen veli. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Viipurissa nk. upseerien uimakoulussa 17.9.1917.⁴⁷
- Neovius, Robert (s. 1877). Eversti. Kuoli kesällä 1916.⁴⁸
- Nieminen, Valto Johannes (s. 1885). Luutnantti. Kuoli haavoihinsa 31.3.1915.⁴⁹
- Perfiljeff, Petr (s. 1887). Vänrikki. Kaatui Puolassa 10.7.1915.⁵⁰
- Rokassowski, Aleksei (s. 1886). Alikapteeni. Kaatui 1915.⁵¹
- Schavoronkov, Ivan (s. 1859). Kenraalimajuri. Kuoli 1916.⁵²
- Schwindt, Nikolai (s. 1877). Kapteeni. Kaatui 1915.⁵³
- Spåre, Arthur Voldemar (s. 1882). Vänrikki. Haavoittui ja kuoli haavoihinsa 1916.⁵⁴
- Stackelberg, Bernt Gustav Valdemar (s. 1873). Ratsumestari. Kaatui Kovnon

⁴² Åkerman, 11. Teoksessa on kuolinpäiväksi ilmoitettu 11.7.1915, mikä ilmeisesti on Venäjän vanhan ajanlaskun mukainen päiväys.

⁴³ Tito Gronowin kirje sotasurmaprojektille 3.6.1999. SSSP:n arkisto.

⁴⁴ Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n kuolleiden luettelo.

⁴⁵ Carpelan 1958, 640.

⁴⁶ Åkerman, 146.

⁴⁷ Kaila 1942, 218–219; Sortavalan kaupunkisrk:n rippikirja 1910–19, 165.

⁴⁸ Uusi Suometar 29.8.1916.

⁴⁹ Uusi Suometar 3.5.1915.

⁵⁰ Kuopion lyseo 90-vuotisjulkaisu 1872–1962, 151.

⁵¹ Carpelan 1942, 254.

⁵² Åkerman, 112.

⁵³ Castrén 2001, 44.

⁵⁴ Carpelan 1965, 1057.

⁵⁵ Carpelan 1965, 1078. Teoksessa ilmoitettu päivämäärä 31.7.1915 on ilmeisesti vanhaa lukua.

⁵⁶ Uusi Suometar 28.6.1916.

⁵⁷ Helsingin eteläisen ruotsalaisen srk:n ulkoseurakuntalaisten kuolleiden ja haudattujen luettelo. Sticht oli kuollessaan 37-vuotias.

- taistelussa 13.8.1915.⁵⁵
- Statchkun, Edvard (s. 1876). Kapellimestari. Kuoli rintamalla 1916.⁵⁶
- von Sticht, Arthur. Laivastoluutnantti. Murhattu 17.3.1917.⁵⁷
- Wallius, Einar Wilhelm (s. 1881). Ratsuväen upseeri. Katosi sodassa.⁵⁸
- Wilhelms, Alfred Leonard (s. 1854). Kontra-amiraali. Kuoli 8.7.1916 saksalaisten torpedoitua sairaalalaiva Fperjodin Mustalla merellä. Wilhelms toimi syntyneessä tilanteessa tarmokkaasti haavoittuneiden pelastamiseksi, mutta mehehti itse.⁵⁹
- Wirén, Robert Reinhold (s. 1857). Vara-amiraali. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Kronstadtissa maaliskuussa 1917.⁶⁰
- Wirenius, Nikolai (s. 1884). 1. luokan kapteeni. Kaatui taistelussa 8.4.1916 risteilijä Dobrovoletzilla.⁶¹
- Wolkoff, Vasili (s. 1864). Eversti. Kuoli 1916.⁶²

Näiden lisäksi on vielä muutamia upseereita, joiden enemmän tai vähemmän luotettavasti väitetään olleen suomalaisia. Heitä ei ole laskettu mukaan tässä artikkeliissa laadittuihin taulukoihin tai yhteenvetoon, mutta alla seuraa kuitenkin luettelo heistä siinäkin toivossa, että joku lukija lopulta ratkaisisi heidän kansalaisuuttaan koskevan epäselvyyden. Tekstissä on jo aiemmin mainittu viipuriiset kapteenit Maksimov ja Matvejev.

Epäselviä tapauksia ovat:

- Dahlström, Vladimir. Luutnantti. Kaatui elokuussa 1914 Kalishin tienoilla.⁶³
- Enberg, Kaarlo Kaarlenpoika. Everstiluutnantti. Kaatui 1915.⁶⁴
- Lehman, A. R. Vänrikki. Kaatui elo-syyskuussa 1914.⁶⁵
- Nassokin, Leon. Vänrikki. Kuoli Varsovassa 31.12.1914 sodassa saamiinsa haavoihin.⁶⁶
- Paqvalen, Boris. Aliluutnantti. Kaatui 1914.⁶⁷
- Törne, P. S. Aliluutnantti. Kaatui 1914.⁶⁸

⁵⁸ Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n rippikirja X 1921–30, 200.

⁵⁹ Pikoff 1938, 171–172. Laivastoupseereita koskien mainittakoon vielä eräissä lähteissä ilmoitetun suomalaissyntiseksi myös 1. maailmansodan aikana Itämeren laivastoa komentanut ja tautiin kuollut amiraali Nikolai von Essen.

⁶⁰ Pikoff, 174–176.

⁶¹ Pikoff, 178; Helsingin Sanomat 1.9.1916.

⁶² Åkerman, 126.

⁶³ Hufvudstadsbladet 2.9.1914; Hämeen-Anttila 1915, 381 Jälkimmäisessä teoksessa on myös valokuva Dahlströmistä.

⁶⁴ Uusi Suometar 20.2.1915.

⁶⁵ Helsingin Kaiku 14.10.1914. Lehdessä on myös kuva Lehmanista.

⁶⁶ Hufvudstadsbladet 19.1.1915.

⁶⁷ Karls, 8.

⁶⁸ Hämeen-Anttila, 383. Teoksessa on myös valokuva Törnestä.

Koska eräissä yhteyksissä on tullut esille myös everstiluutnantti Alfred Oswald Reimann (s. 1880), on tarpeellista tehdä selkoa hänestäkin. Reimann kaatui rintamalla 10.6.1916 ja hänen kuolinilmoituksensa julkaistiin mm. Uudessa Suometarressa. Tämä johtui siitä, että Reimann oli naimisissa Mikkelistä kotoisin olevan Maini Markkulhan kanssa ja pariskunnalle syntyi lapsi Mikkelissä 7.2.1914. Kirkonkirjat paljastavat kuitenkin Alfred Reimannin venäläiseksi.⁶⁹

Venäjän sisällissodan myrskyissä menehtyneet

Venäjä ajautui vuoden 1917 kahden vallankumouksen kautta kohti julmaa sisällissotaa. Marras-joulukuussa 1917 bolsevikien hallintoa vastustava vapaaehtoinen armeija ryhtyi toimintaan Donilla maailmansodassa mainetta saavuttaneiden kenraaleiden Aleksejevin ja Kornilovin johdolla. Orenburgin seudulla bolsevikkeja vastaan taistelivat atamaani Dutovin joukot. Lopullisesti Venäjän syöksi sisällissotaan Leninin maaliskuussa 1918 saksalaisten kanssa solmima Brest-Litovskin rauhansopimus.

Sisällissodassa Venäjän keisarikuntaa aiemmin palvelleiden suomalaisten puolen valinta oli lähes poikkeuksetta helppo. Houkutuksistakin huolimatta vain muutamat päätyivät taistelemaan punaisella puolella.⁷⁰ Muut palvelivat valkoisten venäläisten joukoissa tai jäivät passiivisiksi. Harvoihin punaisiin liittyneihin tsaarin armeijan upseereihin kuului suomalaissyntinen Axel Ivar Berg, joka toimi mm. sukellusveneen kapteenina.⁷¹ Tosin myös toinen suomalaissyntinen, eversti Vladimir Lundqvist palveli muodollisesti puna-armeijassa toimien Pietaria puolustaneen 7. Armeijan esikuntapäällikkönä. Hän toimi samalla kuitenkin tosiasiassa valkoisten venäläisten vakoilijana, joutui kiinni ja teloitettiin.⁷²

Sytä suomalaisten osallistumiseen Venäjän sisällissotaan löytyy useita. Edellä on jo todettu, että monien upseerien yhteydet Suomeen olivat hyvin vähäisiä, osa oli jopa täysin venäläistynyt. Heille paluu sukujuurilleen Suomeen saattoi olla vaihtoehto vasta sen jälkeen, kun valkoisten asia oli jo kärsinyt lopullisen tappion 1920-luvun alussa. Osa Suomeen jo vallankumouksen ensimainungeissa siirtyneistä upseereistakin tunsi selviä sympathioita valkoisten venäläisten puolesta sekä toisaalta vihaa punaista hallintoa kohtaan. Muutamia lähtikin Suomen oman sisällissodan päättymisen jälkeen valkoisten joukkoihin Venäjälle, ja ainakin neljä tällaisista upseeria kuoli Venäjän sisällissodassa. Edelleen motiiveina saattoivat olla seikkailunhalu, vaikeudet luoda uraa Suomessa, ammatilliset syyt tai sukulaiskansojen auttaminen. Yksinkertaisin syy sisällissotaan osallistumiselle oli teiden

⁶⁹ Uusi Suometar 29.6.1916; Mikkelin tuomiokirkkosrk:n rippikirja 1910–19 II, 34.

⁷⁰ Esimerkiksi tykistöluduutnantti Viktor Simolinille oli sisällissodan alussa ehdotettu siirtymistä punaisen puolelle joukkoineen, mutta Simolin kieltyyti. Hans-Viktor Simolinin haastattelu 6.5.2002. Kirjoittajan hallussa.

⁷¹ Salomaa 1992, 212.

⁷² Nevalainen 2002, 123–124.

tukkeutuminen Suomeen paluulle.

Kuten alla oleva taulukko osoittaa, suurin osa suomalaisista Venäjän sisällissodassa menehtyneistä upseereista kuoli bolsevikkien murhaamina. Useimmat teloitukset tapahtuivat sisällissodan lopussa vuonna 1920. Taulukon tiedot kerto vat omalta osaltaan sen karun tosiasian, että tsaarin armeijassa ja/tai valkoisissa venäläisissä joukoissa palvelleen upseerin henki ei ollut paljonkaan arvoinen Neuvosto-Venäjää rakennettaessa. Bolsevikkihallinto yksinkertaisesti pyrki hankkiutumaan eroon ei-toivotusta henkilöistä. Taulukkoon ei ole laskettu mukaan virolaisissa joukoissa Narvan luona 11.12.1919 kaatunutta tsaarin armeijassa palvelutta upseeria Pehr Armas Corellia. Hänet kun pitää laskea pikemminkin Viron vapaus sodassa kaatuneisiin suomalaisiin.

Taulukko 2. Kuolinsyyt Venäjän sisällissodassa menehtyneille suomalaisille upseereille 1917–22

Kuolinsyy	Määrä
Murha/teloitus	14
Kaatunut taistelussa	5
Kadonnut	1
Itsemurha	1
Kuoli vankina	1
Tuntematton	1
Yhteensä	23

Suomalaiset hajaantuivat Venäjän sisällissodassa eri rintamille tai selusta-aluille, ja niinpä teloituksissa ja taisteluissa surmansa saaneiden kuolinpaikat vaihtelevat etelän Krimiltä pohjoisen Arkangelin alueeseen sekä lännen Riikasta Siperian Horr-joen sillalle. Julmassa sisällissodassa kuolema tapahtui usein hyvin traagisissa olosuhteissa. Suomen sisällissodassa 1918 taistellut majuri Alexander Pell (s.1875) matkusti heinäkuussa 1919 Arkangelin rintamalle ja nimitettiin valkoisten joukkojen pataljoonan komentajaksi. Valkoisten rintaman luhistuessa helmikuussa 1920 pataljoona joutui punaisten saartamaksi ja nousi kapinaan. Pell ampui itsensä rintaman edessä 14. tai 15.2.1920.⁷³

Kun ottaa huomioon, että Suomessa vielä selvitellään sotasurmaprojektiin toimesta vuoden 1918 sisällissodan uhrien kohtaloita, voi oikeastaan hämmästellä sitä, että meillä tiedetään niinkin tarkkaan useimpien Venäjän sisällissodassa kadonneiden upseerien kohtalosta. Lisäksi tämä kaikki huolimatta siitä, että neuvostoyhteiskunta oli hyvin suljettu yhteisö. Yllättävästi hyvin tiedot ovat sittenkin aikanaan kulkeneet Venäjältä Suomeen. Kovin laajoja kuvauksia sisällissodan suomalaisista uhreista ei kuitenkaan enää tunnu löytyvän, joten tässä lienee paikallaan kertoa myös Suomen Kadettikoulun kasvatin Veikko Matias Wahlroosin (s. 1875) vaiheet Venäjällä.

⁷³ PK 800:1, SA.

"Kun suurvaltasota sytti, sai hänkin toimekseen varustaa komentamansa 3. kaukasialaisen tarkka-ampujatykitöprikaatin 3. patterin sotakuntaan ja otti sen päällikkönä osaa sotaan loppuvuodesta 1914 alkaen, ensin Armenian, sitten Galitsian ja Dvinskin rintamilla, kunnes hänet vuoden 1917 alussa sodan rasituksista heikontuneena siirrettiin reserviin ja määärättiin eräaseen valtakunnanpuolustushallitukseen Tiflisin kaupunkiin, missä hän oleskeli ainakin kevääseen 1918 asti, jolloin viimeinen omaisilleen saapunut kirje on päivätty (2.3.1918). Loppuvuodesta 1917 näyttää hän olleen hyvin levoton kotimaansa ja omaistensa kohtalosta, postinkulku kun oli niin epäsäännöllinen, että hän vain harvoin sai kotoa sanomalehtiä ja kirjeitä. Ja olisi hän mielellään tullut kotiin, mutta pääsy lienee jo silloin ollut miltei mahdoton, kun Pohjois-Kaukasus oli kapinoivien alkuperäiskäden ja rosvojoukkojen hallussa ja mm. hänen oma kotinsa Wosdvischenskissä oli ryöstetty ja polttettu.

Wahlroosin viimeisistä vaiheista ei meillä ole muita tietoja kuin että hän jälleen oli pyrkinyt ja päässyt rintamalle taistelemaan bolschevikeja vastaan, koska Suomen Tiflisissä oleva virallinen edustaja eversti Henrik Björkqvist 22.10.1919 päivätyssä kirjeessä on ilmoittanut saaneensa tietää, että hän syyskuun alussa 1919 on kaatunut Woroneschin kaupungin läheisyydessä panssarijuna Kotkan pääillikkönä päähän sattuneesta granaatin sirpaleesta, joka silmänräpäyksessä tuotti kuoleman."⁷⁴

Edellä mainittujen ohella seuraavat upseerit ovat saaneet surmansa Venäjällä sisällissodan aikana:

- Armfelt, Aleksander Magnus August (s.1868). Everstiluutnantti. Bolsevikkin teloittama Kronstadtissa 1920.⁷⁵
- Armfelt, Nikolai (s. 1863). Eversti. Kuoli Krimillä 1920.⁷⁶
- Armfelt, Nikolai (s. 1892). Aliratsumestari. Vallankumouksellisten sotilaiden murhaama Kievissä 1918.⁷⁷
- Bergbom, Erik (s. 1884). Liittyi kenraali Wrangelin armeijaan ja lienee kaatunut Etelä-Venäjällä 1920.⁷⁸
- Boije af Gennäs, Kristoffer (s. 1876). Eversti. Bolsevikkin teloittama

⁷⁴ PK 800:1, SA.

⁷⁵ Carpelan 1954, 73.

⁷⁶ Emt. 62.

⁷⁷ Emt. 62.

⁷⁸ Åkerman, 187.

⁷⁹ Carpelan 1954, 132.

⁸⁰ Emt. 217.

⁸¹ Pk 800:1, SA. Varsinaisesti Colliander ei kuulu otsikon alaisiin reservin- tai aktiiviupseereihin, sillä hän liittyi Venäjän armeijaan vasta 1. maailmansodan aikana. Sisällissodan uhrien kohdalla en kuitenkaan enää ole erotellut upseereita tällä perusteella. Myös Virossa kaatunut Corell oli saanut upseerikoulutuksensa 1. maailmansodan aikana.

Jekaterinoslavissa 11.5.1919.⁷⁹

- Charpentier, Nikolai (s. 1888). Kapteeni. Liittyi kenraali Kornilovin armeijaan. Kaatui syksyllä 1918 Jekaterinodarin luona.⁸⁰
- Colliander, Rurik Nikolai (s. 1898). Liittyi Venäjän luoteisarmeijaan ja kaatui Jamburgin luona 22.6.1919.⁸¹
- Gräsbeck, Hjalmar Gabriel (s. 1875). Kapteeni? Taisteli valkoisten joukoissa Siperiassa, sittemmin vankina. Sai luvan palata Suomeen, mutta kuoli kotimatkalla Moskovassa 31.12.1921.⁸²
- Hästesko af Målagård, Eugen (s. 1869). 1. luokan kapteeni. Bolsevikkien ampuuma Riikassa 13.12.1917.⁸³
- Linsen, Johan Sergej (s. 1876). Everstiluutnantti. Pataljoonan komentaja valkoisten joukoissa Pohjois-Venäjällä. Joutui Arkangelin antauduttua bolsevikkien vangiksi ja teloitettiin vankileirillä 1920 tai 1921.⁸⁴
- Lode, Aleksei (s. 1870). Eversti. Katosi Kuolemajärvellä Venäjän vallankumouksen aikana 1917–18.⁸⁵
- von Nolcken, Mikael Herman (s. 1884). Ratsuväen upseeri. Kaatui Riikan valtuksesssa 22.5.1919.⁸⁶
- Raddatz, Ernst August (s. 1868). Eversti. Bolsevikkien murhaama marras-julkusuussa 1917.⁸⁷
- Schavoronkov, Johan. Luutnantti. Taisteli valkoisten venäläisten joukoissa Muurmannin rintamalla ja joutui bolsevikkien vangiksi. Teloitettu 15.–20.10.1920 Vologdassa.⁸⁸
- Schulman, Aleksander (s. 1890). Ilmeisesti bolsevikkien murhaama vallankumouksen aikana.⁸⁹
- Schulman, Karl August (s. 1861). Kenraaliluutnantti. Bolsevikkien murhaama Pietarissa 1918.⁹⁰

⁸² Åkerman, 161.

⁸³ Pikoff, 87.

⁸⁴ Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen lyseo 1929, 364.

⁸⁵ Carpelan 1958, 707.

⁸⁶ Emt. 779.

⁸⁷ Castrén 1991.

⁸⁸ Tallinnan pääkonsulinviraston arkisto. Saapuneita asiakirjoja (Fa:7). JOMA.

⁸⁹ Schulman 1938, 257.

⁹⁰ Emt. 257.

⁹¹ Terho 1986, 249.

⁹² Carpelan 1965, 1108.

⁹³ Emt. 1231.

- Sirelius, Otto Leonidas (s. 1859). Kenraali. Teloitettu 1918.⁹¹
- Stjerncreutz, Viktor (s. 1895). Ratsumestari. Palveli amiraali Koltsakin armeijassa ja joutui bolsevikkien vangiksi. Bolsevikkien murhaama Horr-joen sillalla Siperiassa.⁹²
- Tigerstedt, Nikolai (s. 1874). Murhattu Erzerumissa 1918.⁹³
- Wadenstjerna, Carl Torsten (s. 1861). Kenraaliluutnantti. Liittyi valkoisiin joukkoihin Pohjois-Venäjällä ja joutui bolsevikkien vangiksi. Ensin vankilassa Moskovassa, jonka jälkeen siirrettiin Holmogoriin Arkangelin lähelle ja ammuttiin siellä kesällä 1920.⁹⁴

Wadenstjerna kuului noihin Suomen sisällissodan jälkeen valkoisten venäläisten joukkoon liittyneisiin. Hän oli varsin menestyksellisestä aikaisemmasta urastaan huolimatta saanut jokseenkin vaativatoman tehtävän Suomessa sisällissodan aikana ja tällä oli todennäköisesti osuutta hänen paluuseensa Venäjälle. Pettymys urakehityksen pysähtymiseen Suomessa vaikutti myös Johan Sergej Linsenin lähtöön Ruotsin ja Norjan kautta Arkangelin rintamalle.⁹⁵ Linsenin kuolinpaikasta ei ole tietoa, mutta ainakin Wadenstjerna ammuttiin pahamaineisella Holmogorin vankileirillä. Punaisten voittonsa jälkeen toimeenpanemissa teloituksissa sanotaan tällä vankileirillä surmatun yksistään vuoden 1921 tammi-helmikuussa 11 000 ihmistä .⁹⁶

Epäselvä sotasurmatapaus on kapteeni Verner Aleksander Humble (s. 1874). Suomen Kadettikoulun käynyt Humble oli viimeksi ollut aktiivipalveluksessa Venäjä-Japanin sodan aikana. Sen jälkeen hän oleskeli Suomessa lehtimiehenä, kunnes Suomen sisällissodan jälkeen lähti Pohjois-Venäjälle. Ei ole tiedossa palveliko hän siellä sotilastehtävissä vai edelleen lehtimiehenä. Hän kuoli keuhkotuberkuuloosiin Arkangelissa – valkoisten venäläisten hallussa olleella alueella – 25.9.1919.⁹⁷

Tämän artikkelin sotasurmiin ei ole myöskään laskettu mukaan luutnantti Alexander Starckia (s. 1890), joka joutui bolsevikkien murhaamaksi Pietarissa 18.9.1925. Venäjän sisällissotahan oli tuolloin jo ohi.⁹⁸

Eräänlaisen epilogin Venäjän sisällissodassa muodostaa Georg (Yrjö) Elfvingrenin kohtalo (s. 1889). Raudun taistelun sankarina tunnettu Elfvingren toimi sittemmin Pohjois-inkerin joukkojen päälikönä ja taisteli kenraali Wrangelin armeijassa bolsevikkeja vastaan yleten kenraalimajuriksi. Hänen kohdaltaan sisällissota jatkui vielä 1920-luvulla yrityksenä syöstä bolsevikkit vallasta Neuvosto-Venäjällä.

⁹⁴ Emt. 1286; Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1997, 434.

⁹⁵ Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen lyseo 1929, 364.

⁹⁶ Shambarov 1999, 531.

⁹⁷ Humble-Lompolo 1998, 8–9, Helsingin kaupungin tilastokonttorin kuolleiden kortisto. HKA.

⁹⁸ Pikoff, 150.

Elfvengren toimi läheisessä yhteistyössä venäläisten emigrantijärjestöjen kanssa ja siirtyi Venäjälle 1925 harjoittakseen terroritoimintaa ja vakoilua neuvostovaltaa vastaan. Kommunistien salajuonon tuloksena hän jäi lopulta tsekan käsiin ja teloittiin 1927.

Liite. Venäjän armeijan suomalaisten aktiivi- ja reserviupseerien henkilötappiot vuosina 1917–22

- Armfelt, Aleksander Magnus August, s. 1868, teloitettu Kronstadtissa 1920
- Armfelt, Nikolai, s. 1863, kuoli Krimin niemimaalla 1920
- Armfelt, Nikolai, s. 1892, murhattu Kievissä 1918
- Bergbom, Erik, s. 1884, kaatui Etelä-Venäjällä 1920
- Boije af Gennäs, Kristoffer, s. 1876, teloitettu Jekaterinoslavissa 11.5.1919
- Charpentier, Nikolai, s. 1888, kaatui Jekaterinodarissa syksyllä 1918
- Colliander, Rurik Nikolai, s. 1898 Pietarissa, kaatui Jamburgissa 22.6.1919
- Gräsböck, Hjalmar Gabriel, kuoli matkalla Suomeen Moskovassa 31.12.1921
- Hästesko af Målargård, s. 1869, teloitettu Riissä 13.12.1917
- Linsen, Johan Sergej, s. 1876, teloitettu 1920 tai 1921
- Lode, Aleksei, s. 1870, katosi Kuolemajärvellä 1917 tai 1918
- Lundqvist, Vladimir, teloitettu
- von Nolcken, Mikael Herman, s. 1884, kaatui Riissä 22.5.1919
- Pell, Aleksander, s. 1875, teki itsemurhan Arkangelin rintamalla 14. tai 15.2.1920
- Raddatz, Ernst August, s. 1868, murhattu marras-joulukuussa 1917
- Schulman, Aleksander, s. 1890, murhattu
- Schulman, Karl August, s. 1861, murhattu Pietarissa 1918
- Sirelius, Otto Leonidas, s. 1859, teloitettu 1918
- Stjerncreutz, Viktor, s. 1895, murhattu Horr-joella
- Tigerstedt, Nikolai, s. 1874, murhattu Erzerumissa 1918
- Wadenstjerna, Carl Torsten, s. 1861, teloitettu Holmogorissa kesällä 1920
- Wahlroos, Veikko Matias, s. 1875 Ikaalisissa, kaatui Voronezhilla syyskuussa 1919

Kenraaliluutnantti Torsten Wadenstjerna palveli maailmansodan aikana vv. 1915-17 Venäjän 37. Jalkaväkidivisioonan komentajana. Hän palasi Suomeen Pietarista Laatokan pohjoisrantaa myöten maaliskuussa 1918, jonka jälkeen ylipäällikkö Gustaf Mannerheim määräsi hänet jokseenkin vaativatomaan toimeen sotavankien ylitarkastajaksi. Turhauduttuaan Suomessa oloon Wadenstjerna lähti kesäkuussa 1919 Ruotsin kautta Arkangeliin ryhtyäkseen Pohjois-Venäjän retkikunnan komentajaksi. Vuoden 1920 alussa hän joutui punaisten joukkojen vangiksi ja hänet lähetettiin Moskovaan. Wadensterna palautettiin muutamien kuukausien kuluttua ja lienee teloitettu Anatoli -poikansa kanssa Holmigorissa lähellä Arkangelia kesällä 1920. Valokuva Sotamuseo

Majuri Alexander Pell lähti 11.6.1919 Arkangelin rintamalle liittyäkseen Pohjois-Venäjän valkoiseen armeijaan. Hänet määrittiin 7:n Pohjois-Venäjän tarkka-ampujarykmentin pataljoonankomentajaksi. Eräässä muistelmassa hänen lopullista kohtaloaan kuvataan: "Bolševiikkien ympäröimä pataljoona kapinoi, jolloin majuri Pell miehekkäästi ampui itsensä rintaman edellä 14. tai 15. helmikuuta 1920". Valokuva Sotamuseo

VAPAAEHTOISENA KRUUNUN LEIPIIN

Suomalaisen vapaaehtoisten sotasurmat Venäjän armeijassa

1914–18

Tuomas Hoppu

Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen elokuussa 1914 tarttui sotainnostukseen Suomeenkin. Mobilisointikäsky vei sotaan vain pieni joukon suomalaisia, mutta enemmänkin oli halukkaita lähtemään. Jo elokuun loppuun mennessä myös Venäjän viranomaisille oli käynyt selväksi, että Suomesta oli mahdollista saada täyden-nystä parhaillaan koulutettavina oleviin uusiin venäläisiin rykmentteihin. Samoihin aikoihin alkoi sanomalehdissä näkyä uutisia suomalaisista, jotka suunnittelivat pyrkimistä upseerikouluihin Venäjälle. Eräässä lehtikirjoituksessa luki esimerkiksi:¹ "E.B. Liljeberg, eräs maamme etevimmistä hyppääjistä, matkusti eilen illalla Pietariin, julkarikoulussa opiskelmaan upseeriksi. – Maamme menetti siten muutamaksi vuodeksi – ellei ainaiseksi – mainion urheilijan."²

Suomalaisen pääsy venäläisiin upseerikouluihin oli kuitenkin varsin hankalaa jo puutteellisen venäjän kielen taidonkin vuoksi, eikä Liljeberginkään onnistunut heti päästä tavoitteesensa. Sota-ajan miljoona-armeijalla oli kuitenkin suuret tarpeet täytettävänä niin upseeriston kuin miehistönkin suhteeseen, ja suomalaisen pääsyä Venäjän armeijaan ryhdyttiin jo elokuun 1914 lopussa helpottamaan. Eniten asian puolesta löi rumpua Uusi Suometar, joka 30.8.1914 julkaisi seuraavan uutisen: "Kenraalikuvernööri on Hämeen läänin kuvernöörielle lähettänyt seuraavan kirjelmän: Herätetyn kysymyksen suhteen saan ilmoittaa, että syntyperäisiä suomalaisia, jotka ovat suorittaneet klassillisen- tai realilyseon tai sitten kauppa-opiston kurssin, otetaan kaksiluokkaisiin sotakouluihin ilman tutkintoa. Katsoen siihen, että nuorilta miehiltä, jotka ovat syntyperältään suomalaisia, on saapunut ilmoituksia, että he haluavat astua Venäjän armeijan riveihin ottaakseen osaa kä-sillä olevaan sotaan, on H. Keisarillinen Majesteettinsa, pitäen nuorten suomalais-ten mainittuja anomuksia kaikkea myötätuntoa ansaitsevina, ja annettuaan asian-mukaiset ohjeet sotaministerille, armollisesti suvainnut määrätä, että kaikki maan kuvernöörit osoittaisivat syntyperäisille suomalaisille, jotka ovat ilmoittaneet halu-avansa astua sotaväkeen, mahdollista myötävaikutusta, sikäli kun se on viranomaisten toimivallassa, mainittujen henkilöitten sotaväkeen ottamisen joudutta-miseksi ja helpottamiseksi sekä tässä mahdollisesti esille tulevien muodollisuuksien vähentämiseksi (...)."³

¹ Silloin kun tässä artikkelissa ei ole erikseen annettu lähdeviitettä, tiedot perustuvat kirjoittajan omiin tutkimustuloksiin tekeillä olevassa väitöskirjatyössä. Väitöskirjan aiheena on suomalaisen vapaaehtoisten osallistuminen 1. maailmansotaan Venäjän armeijassa sekä heidän toimintansa vuoden 1918 sisällissodassa Suomessa.

² Uusi Suometar 20.8.1914.

³ Uusi Suometar 30.8.1914.

Sotakoulusta rintamoppiin

Paitsi että seikkailunhalu ajoi suomalaisia 1. maailmansodan aikana upseerikoulutukseen, oli houkuttimena myös lyhyt koulutusaika. Ainoastaan neljän kuukauden koulutus takasi upseerin arvon. Sotakouluun hakijan tuli olla 17–28-vuotias, naimaton ja edellä mainitut koululaatimukset täytävä. Ilman pääsykoetta suomalaisten oli mahdollista päästä ainoastaan Kazanin jalkaväkikouluun sekä Tverin ja Jelisavetgradin ratsuväkikouluihin.⁴ Erityisen suosituksi muodostui tässä vaiheessa Kazanin sotakoulu, johon peräti 19 suomalaista hyväksyttiin aloittamaan opiskeluna lokakuussa 1914.⁵ Sodan kuluessa suosituimmaksi muodostui kuitenkin Vladimirin jalkaväen sotakoulu Pietarissa, jossa useimmat suomalaisista upseeriksi aikovista opiskelivat. Monien suomalaisten suuri kiinnostuksen kohte oli myös toinen kuuluisa pietarilainen opinahjo, Nikolain ratsuväkikoulu. Suomalaisia opiskeli vielä useissa muissakin sotakouluissa aina Tiflisiä myöten. Sotakoululaisia matkasi Venäjälle aina kesään 1917 saakka.

Sotakoulujen kurssit alkoivat lokakuussa 1914, joen ensimmäiset suomalaiset valmistuivat jalkaväkikouluista vänrikeiksi helmikuussa 1915. Tämän jälkeen edessä oli joko komennus rintamopalvelukseen tai selustaan uusia alokkaita kouluttamaan. Ensimmäinen sodassa kaatunut ns. häüpseeri – nimitys johtui heidän lyhyestä koulutusajastaan – oli Kazanin sotakoulun kasvatteja. Hän oli kuopiolainen Emil Herman Hartikainen (s. 1894). Tuore vänrikki kaatui 25.7.1915.⁶ Tätä ennen oli jo Kazanin sotakouluun oppilaaksi otettu Yrjö Juho Hiltunen (s. 1889) Leppävirralta kuollut 23.2.1915 Kazanin sotasairaalassa.⁷ Vain kolme päivää Hartikaisen jälkeen kuoli haavoihinsa Vladimirin sotakoulun käynyt haminalainen vänrikki Ilmari Vesalainen (s. 1890).⁸

Sodan aikana upseerikoulutuksen saaneiden suomalaisten osalta vuosi 1916 muodostui tappioiden osalta raskaimmaksi. Tuon vuoden kuluessa saivat surmansa seuraavat upseerit:

- Munsterhjelm, Bertel Magnus Riggert (s.1884). Aliluutnantti Helsingistä. Munsterhjelm oli opiskellut jo Suomen Kadettikoulussa ennen sen lakkauttamista, mutta meni maailmansotaan vapaaehtoisena. Hän kaatui öisellä partio-

⁴ HMA. Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto. Saapuneet kirjeet 1914. Kuulutus.

⁵ KA. KKK:n arkisto. III-osasto v.1914, 77–5a/4. Kazanin sotakoulun kirje kenraalikuvernöörille 9.10.1914 (v.I). Sotakoulun listassa on tosin lueteltu 20 suomalaista, mutta heistä Paul Jakovlev oli todellisuudessa Helsingin venäläisiä.

⁶ Kuopion lyseon 90-vuotisjulkaisu 1962, 183.

⁷ Emt. 159.

⁸ Hufvudstadsbladet 1.8.1915.

⁹ Åkerman 1941, 12.

- retkellä Stohod-joella 1.9.1916.⁹
- Paananen, Lauri Oskar (s.1894). Luutnantti Kymistä. Kaatui tiedusteluretkellä 23.10.1916.¹⁰
 - Simola, Frans Vihtori (s.1888). Vänrikki Urjalasta. Haavoittui Karpaateilla ja kuoli haavoihinsa elokuussa 1916.¹¹
 - Skogman, Anders (s.1895). Vänrikki Porista. Kaatui 12.6.1916.¹²

Näistä kaatuneista upseereista suurinta huomiota sodan aikana oli ehtinyt herättää luutnantti Lauri Paananen. Hänen myönnettiin Yrjönmiekkä kunnostautumisesta taisteluista Sventen-järvellä syksyllä 1915.¹³ Muista vapaaehtoisista upseerikoulutukseen menneistä suomalaisista pojiketen Paanasen ruumis tuotiin kotimaahan. Hänet haudattiin Kymiin 23.12.1916.¹⁴

Edellä mainittujen lisäksi vapaaehtoisina upseerikouluihin lähteneistä sodassa katosi Toivo Reinhold Björkqvist (s. 1893). Turussa kirjoilla ollut Björkqvist haavoittui taistelussa saksalaisia vastaan Zhomintshkin kylän luona 29.8.1915 ja katosi.¹⁵ Reilusta sadasta suomalaisesta sodanajan lyhennetyiltä kursseilta valmistuneesta upseerista siis seitsemän sai surmansa sodassa ja yksi vielä valmistumaton kuoli sairauteen. Vaikka parikymmentä upseerikoululaista valmistui ratsuväenupseereiksi, olivat kaikki kaatuneet ilmeisesti jalkaväen upseerikoulun käyneitä. Ainoastaan Skogmanin osalta nimittäin puuttuu tieto siitä minkä upseerikoulun hän kävi.

Jalkaväen suuremmat tappiot olivat yleinen ilmiö maailmansodassa ja myös Venäjän armeijassa. Tohtori Abramovin tutkimusten mukaan jalkaväen tappioiden osuus kaikista kaatuneista sodassa olivat 94,1% ja ratsuväen ainoastaan 1,7%.¹⁶ Suomalaisten maailmansodan aikana ratsuväkeen värväytyneiden osalta koitui onneksi myös se, että he eivät ehtineet mukaan vuoden 1914 liikkovaan sodankäytävaiheeseen, jossa ratsuväki kärsi suurimmat tappionsa sodan aikana.

Kaikkiaan suomalaisten vapaaehtoisten upseeritappioita voidaan pitää varsin pieninä. Surmansahan sai heistä alle kymmenesosa. Verrattuna aktiivi- ja reservi-upseereihin tappiot jäivät huomattavasti pienemmiksi – aktiivi- ja reserviupseerien tappiohan 1. maailmansodassa edellä olevan artikkelin mukaisesti nousevat noin 20 prosenttiin. Suurelle erolle on kuitenkin löydettäväissä selityksensä. Sodan aika-

¹⁰ Helsingin Sanomat 9.11.1916.

¹¹ Uusi Suometar 10.9.1916.

¹² Helsingin Sanomat 30.6.1916, 2.7.1916.

¹³ KA. Kortisto Venäjän armeijassa palvelleista suomalaisista. Birger Åkermanin yksityisarkisto.

¹⁴ Kymin srk:n pk 1910–20, 777, Kymin srk:n haudattujen kirja. Kirkonkirjan mukaan Paanaselle olisi myönnetty myös kaksi Yrjöristiä, mutta tähän tietoon on syytä suhtautua epäilevästi. Tieto lienee saatu hänen omaisiltaan. Paananen kuoli selkään osuneesta räjähtävästä luodista Lutzkin luona Galitiassa.

¹⁵ Turun R.O:n arkisto: I osaston pöytäkirjat 19.2.1919 § 2 liite C. Turun kaupungin tietopalvelu-osasto.

¹⁶ Golovine 1931, 83.

na koulutetut ehtivät olla mukana taisteluissa lyhyemmän ajan välttäen myös paljolti tappioiden osalta raskaat ajat vuosina 1914–15, ja vaikka varsinkin aktiiviupseereissa oli jo korkeamman arvon saavuttaneita ja siksi rintaman takana palvelevia upseereita, ei tämä seikka riitää tasoittamaan tappioita näiden kahden upseeriryhmän välillä. Lisäksi aktiiviupseereissa oli useita sellaisia, jotka olivat asuneet koko ikänsä Venäjällä ja olivat kenties valmiimpia uhrautumaan maansa puolesta aina kuolemaan saakka.¹⁷

Kääntäen todettuna, ei voida myöskään pois sulkea sitä uhrautumishalua pienentävää näkökantaa, että sodan aikana upseerin uralle lähteneistä useilla oli motiivina Venäjän puolustamisen sijaan tavalla tai toisella edistää tulevaisuudessa Suomen asemaa oman sotataitonsa avulla. Tästä seikasta kertoo yksittäisten upseerien osalta säilyneiden todisteiden lisäksi sekin tosiasia, että kuusi heistä sai surmansa Suomen sisällissodassa valkoisten puolella; kolme tosin punaisten murhaamina¹⁸. Siis vain kaksi kuollutta vähemmän kuin useimpien osalta huomatavasti pitempänä palvelusaikana Venäjän joukoissa maailmansodassa. Isänmaallisuutta korostaa sekin, että eräät Venäjän armeijassa koulutetuista vaihtoivat jo 1. maailmansodan aikana puolta liittyen Saksassa koulutettaviin jääkäreihin. Unohtaa ei myöskään pidä, että vielä talvisodassa 1939–40 kaatui kaksi ja jatkosodassa 1941–44 kolme ensimmäisen maailmansodan ajan upseerikoululaista.¹⁹

Sotilaan tai aliupseerin arvolla armeijaan

Venäläiset tarjosivat suomalaisille mahdollisuutta liittyä heidän armeijaansa myös tavallisina sotamiehinä, jolloin koulusivistys ei ollut este, ei lioin kielitaidon puute. Venäjän armeijassahan palveli jo ennestään runsaasti eri kieliä puhuvia kansallisuuksia. Yksittäisiä suomalaisia, yleensä työläistautaisia, pyrki jo elokuun puoli-välistä 1914 lähtien liittymään Venäjän joukkoihin. Lopullisen sysäyksen vapaaehtoisliike sai saman kuukauden lopussa. Silloin julkaistiin viranomaisten asiaa koskeva kuulutus kirkossa ja luonnollisesti myös sanomalehtien

¹⁷ Myös aktiivi- ja reservinupseereilla lienee tappioiden jakautumiseen ryhmän sisällä vaikuttaneen se, kokiko kyseinen upseeri ensi sijassa Suomen vaiko Venäjän todelliseksi isänmaakseen. Tätä väitetä tukee Lars Westerlundiin huomio siitä, että Haminan kadettikoulun käyneiden 1. maailmansotaan osallistuneiden suomalaisien upseerien tappiot olivat huomattavasti pienemmät kuin venäläisen kaaderiupseeriston. Sotaan osallistuneista Haminan kadeteista kaatui noin 10 %. Kun tästä vertaa koko suomalaisien aktiivi- ja reservinupseerien kaatuneiden osuuteen (n. 20 %), voi todeta sen puolestaan vahvistavan osaltaan Westerlundiin väitetä. Enemmän tai vähemmän venäläistyneet – siellä myös upseerikoulutuksensa saaneet – suomalaisien aatelissukujen jälkeläiset nostavat omalta osaltaan huomattavasti tappiolukuja. Westerlund 1997, 345.

¹⁸ Suomen sisällissodassa 1918 kaatuivat Allan Anian Aalto, Niilo Valfrid Eskola ja Aleksi Vuolle-Apiala. Punaisten murhaamiksi joutuivat Valfrid Erhard Nykänen, Gunnar Gustaf Ahlblad ja Aarne Vihtori Peltola.

¹⁹ Talvisodassa kaatuivat Johan Karl Edvard (Jean) Bittait ja Kaarlo Erkki Aleksanteri Varmavuori. Jatkosodassa surmansa saivat Matti Emil Ilmari Tiainen, Gustav Boris Nikolai Tigerstedt ja Eino Hannes Auer.

palstoilla: "Suomalaisten pyydettyä päästää sotaan taistelemaan Venäjän armeijassa, on maan kenraalikuvernöri tehnyt korkeinpaan paikkaan asiasta esityksen. Nyttemmin on H. Majesteettinsa määrännyt, että kaikkien kuvernöörien on kaikella tavalla autettava näitä nuorukaisia näissä heidän pyrkimyksissään."²⁰

Kuululuksissa annettiin tarkempia ohjeita hakijoille sekä esitettiin samalla ne ehdot, jotka hakijoiden tuli täyttää:

"Tarjokkaaksi ei oteta sellaisia henkilöitä:

- a) jotka ovat alle 18 vuotta ja yli 43 vuoden;
- b) joilla ei ole kansalaisluottamusta;
- c) jotka ovat oikeuden tutkittavina rikosasioista;
- d) jotka ovat oikeudessa tuomitut menettämään oikeuden olla valtion palveluksesta;
- e) jotka ovat tuomitut varkaudesta ja kavalluksesta."²¹

Suurin osa lähtijöistä oli sekatyömiehiä tai renkejä, osa heistä suoranaisesti irtolaisia. Vain harvoissa tapauksissa talollisen poika tai ammattitaitoinen työläinen värväytyi. Köyhemmillä oli yksinkertaisesti vähemmän menetettävää. Samanlainen ilmiö oli havaittavissa myös muissa samanaikaisissa vapaaehtoisuuteen perustuneissa värväyksissä. Buurisodan brittiarmeijaan lähteneitä on Byron Farwell kuvannut seuraavasti: "Tavalliset sotamiehet tulivat alemmista yhteiskuntaluokista: yli kaksi kolmasosaa oli köyhiä skotlantilaisia tai irlantilaisia, monet lukutaidottomia. Irlannin rämeiltä tai Glasgowin slummeista he värväytyivät armeijaan nähdessä sen ainoana pakotienä nälästä ja köyhyydestä."²²

Vapaaehtoiseksi lähtijöistä useimmat ottivat pestin syyskuussa 1914 ja jo kuun puolivälin jälkeen innostus alkoi nopeasti vähentyä. Omassa tutkimuksessani en ole vielä tehnyt tarkkoja laskelmia vapaaehtoisten lähtöajankohdan suhteesta, mutta syyskuussa 1914 arviolta 350 suomalaisista liittyi vapaaehtoisena Venäjän armeijaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole selvitetty tarkkaan sitä, kuinka paljon suomalaisia vapaaehtoisia kaikkiaan oli. Kaikki tiedot ovat tähän saakka perustuneet kenraalikuvernööri Seynin papereihin, joiden luvut jo Lauerma on jääkäri-liikettä tutkiessaan tuonut esille. Näiden tietojen mukaan vapaaehtoisia rivimiehiä astui venäjän armeijaan vuosina 1914–16 yhteensä 444. Näistä 400 liittyi armeijaan jo vuonna 1914, 40 vuonna 1915 ja vuonna 1916 enää vain neljä.²³ Vaikka Lauerman kertomat luvut ovat oikean suuntasisia varsinkin eri vuosina värväytyneiden määärän suhteesta, ovat ne silti virheellisiä. Tämä johtuu siitä, että Seyn ei sitten-

²⁰ Karjala 30.8.1914.

²¹ HMA Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto: saapuneet kirjeet. Kuulutus sotaväkeen tarjokkaina pyrkiville 4.9.1914.

²² Farwell 1999, 40.

²³ Lauerma 1966, 43.

käään saanut viranomaisilta tietoja kaikista Venäjän armeijaan menneistä. Omien tutkimusteni perusteella näyttää siltä, että rivimiehenä värväytyi kaikkiaan noin 550 suomalaista.

Poliisiviranomaisten tai kuvernöörien toimesta vapaaehtoiset ohjattiin edelleen Venäjän sotilasviranomaisten luokse, joiden lähettiläminä he päätyivät koulutettavaksi Pietariin tai sen lähialueille. Venäläiset sotilasviranomaiset ottivat jossain määrin huomioon suomalaisten ammattitaustan, ja heitä otettiin armeijaan autonkuljettajiksi, soittajiksi, välskäreiksi tai mekaanikkoiksi. Valtiosa työläistaustaisina päätyi kuitenkin jalkaväkitilaiksi. Ilmoittautumisen yhteydessä moni esitti toivomukseaan päästää ratsuväkeen, mutta näyttää siltä kuin ainoastaan muutamat oppikoulutaustan omanneet vapaaehtoiset olisivat tulleet hyväksytyiksi. Sama koski myös tykistöä. Todennäköisesti venäläisten toiminnan taustalla olivat kieli-perusteet: jalkaväessä selvisi ilman venäjän kielen taitoa – ratsuväessä ja tykistössä ei. Oppikoulutaustaisilla vapaaehtoisilla oli sekin etu puolellaan, että he saivat siviilikoulutuksensa perusteella aliupseerin arvon ja saattoivat myöhemmin tulla komennetuksi upseerikouluun. Myös Suomen omassa sotaväessä aiemmin palvelleet saattoivat saada nimityksen aliupseereiksi.

Venäjän armeijaan värväytynestä 550 vapaaehtoisesta kaikki eivät kuitenkaan päätyneet lopullisesti rintamapalvelukseen, itse asiassa osa ei ehkä koskaan edes pukenut ylleen asepukua. Monet vapaaehtoiset näyttävät ilmestyneen takaisin kotiseudulleen jo syksyn 1914 kuluessa. Mainintoja syistä tähän ei juuri ole lähteissä säilynyt, ja jotkut harvatkin ovat luotettavuudeltaan kyseenalaisia. Työtoverit antoivat myöhemmin eräästä helsinkiläisestä vapaaehtoisesta seuraavanlaisen arvion: "Joidenkin toveriensa houkutuksesta kirjoittautui hän vuonna 1915 [1914] vapaaehtoisena Venäjän armeijaan, mutta katsoen hänen epänormaalisen mielenlaatunsa erotettiin sieltä ja lähetettiin kolmen kuukauden sisällä takaisin Suomeen kotiinsa."²⁴

Todennäköisintä kuitenkin on, että osa vapaaehtoisista katsottiin lopulta fyysisesti sopimattomiksi armeijaan. Hehän olivat usein lähtöisin varsinkin puutteellisista oloista. Turkin sotaankin 1877–78 tarjoutuneet suomalaiset täydennysmiehet olivat enimmäkseen olleet irtaimaan väestöön kuuluvia ja lääkärintarkastuksessa suuri osa heistä oli jouduttu hylkäämään.²⁵ Ensimmäisen maailmansotaan tarjoutuneista rivimiehistä ehkä noin 100 on palannut saman tien kotimaahan.

Koulutusaika Pietarissa tai sen lähiympäristössä muodostui lyhyeksi ja sitä häiritsi useimpien vapaaehtoisten osalta huono kielitaito. Varmasti useiden muidenkin tuntoja kuvaten turkulainen vapaaehtoinen Väinö Holppi kirjoitti Pietarista kotiväelle 21.10.1914: "(...) harjoituksissa on oltu kuusi tuntia päivässä kolme tuntia kerrallaan. Täällä on hyvä olla vaikka siellä jokunen vähän koitti peloittaa. Päälliköt ja sotilaat ovat hyviä miehiä, eivät suutu vaikka väärinkin tekee kunnei oiken tahro

²⁴ KA VRYO 23 047.

²⁵ Juva 1935, 244.

²⁶ Väinö Holpin kirje äidilleen 21.10.1914. Kirjoittajan hallussa. Vapaaehtoisena sotaan lähtenyt Holppi (1892–1952) joutui sotavangiksi Itävaltaan 1915 ja palasi sodan jälkeen Suomeen.

ymmärtää selityksiä (...).”²⁶

Suomalaiset vapaaehtoiset lähetettiin jo loka-marraskuulla 1914 kohti rintamaa ja he joutuivat mukaan taisteluihin Puolassa ja Karpaateilla. Kiivaita yhteentoja käytin suomalaistenkin voimin mm. Varsovan ja Krakovan edustalla. Vaikka jälkeenpäin on vaikea selvittää missä ja milloin monet vapaaehtoiset oikein kaatuvat, näyttää siltä että jo näissä ensimmäisissä taisteluissa vuoden 1914 lopussa tappiot olivat suuria. Lyhyt koulutusaika varmasti osaltaan vaikutti asiaan.

Taistelutappioiden ohella vapaaehtoisia kuoli tauteihin Venäjän rintamilla ja varsinkin sotavankeudessa Saksassa, jossa myös nälkä oli vähintään osasyllinen moniin kuolemantapauksiin. Muutamia kuoli myös sairaslomalla kotimaassa.

Palepeliä vapaaehtoisten kohtaloista

Selvitettäessä suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmia Venäjän armeijassa kohdataan monia vaikeuksia. Venäjän armeijasta ei tullut Suomen suuntaan kovin-kaan paljon informaatiota, ja se mikä tuli, saattoi hyvinkin olla virheellistä. Jäljet-tömiin kadonnut saattoi vielä ymmärrettävästi olla sotavankina, mutta jopa taiste-lussa kaatuneiksi ilmoitettuja palasi takaisin kotimaahan. Suuri ongelsmaa oli myös se, että Venäjän sotilasviranomaisilla oli hyvin puutteelliset tiedot suomalaisista vapaaehtoisista. Joidenkin kadonneiden tai kaatuneiden kohdalla omaisia yrityttiin tavoittaa Suomesta pelkän nimen perusteella. Pahimmassa tapauksessa sekin oli kyrillisille kirjaimille käännettäessä muuttunut lähes tunnistamattomaksi.

Nämä ongelmat ovat kuitenkin nykyään usein ratkaistavissa, kunhan ensin yhdistelee olemassa olevia nimiluettelointia ja eri viranomaislähteiden mainintoja. Sen jälkeen on mahdollista pyrkiä henkilö henkilöltä pääasiassa kirkonkirjoista varmistamalla selvittämään mikä on ollut kyseisen vapaaehtoisen kohtalo. Nämä olen pyrkinyt tekemään omassa väitöskirjatyössäni. Sittenkin jää vielä ongelmia. Asiakirjoista ei selviä kaikkien vapaaehtoisten kotipaikka, ja varsinkin jos nimi on kovin tavallinen, on lähes mahdotonta päästä esim. Karl Nurmisen jäljille muuta kuin sattuman kautta.

Valitettavasti kirkonkirjoistakaan ei useimmiten suoranaiseesti selviä vapaaeh-toisten kohtalo, vaikka olisi muuten olemassa riittävät tiedot hänen identifiointiisekseen. Joissakin seurakunnissa on tehty kiitettävästi merkintöjä vapaaehtoisten sodassa olosta, mutta valitettavan usein kirkonkirjat ovat kokonaan vailla merkin-töjä. Kuolleeksi julistaminenkaan ei tarjoa yleensä lisätietoja, koska valtaosa on julistettu kuolleeksi viranomaisten toimesta vasta kun yli 90 vuotta on kulunut heidän syntymästään. Valitettavasti varsinkin Helsingin seurakunnissa käytäntö on lähes poikkeuksetta tällainen, ja suuri osa vapaaehtoisista oli juuri Helsingistä. Nämä ollen on sikäläisten vapaaehtoisen kohdalla yksinkertaisesti tyydyttävä siihen johtopäätökseen, että mikäli henkilöstä ei ole olemassa mitään tietoja hänen so-taan lähtönsä jälkeen, ja hänet on aikanaan julistettu kuolleeksi, on hän varsin todennäköisesti jäänyt palaamatta sotaretkeltään. Yksi hyvä lähde kontrolloida kadonneiksi arveltuja helsinkiläisiä vapaaehtoisia on kuitenkin katsoa heitä koske-vat tiedot Helsingin poliisilaitoksen osoitekortistosta. Mikäli kyseisestä vapaaehtoi-sesta ei ole osoitemerkintöjä sodan jälkeisellä ajalla, se osaltaan vahvistaa arvelun

hänen kohtalostaan.

Silti täytyy ottaa huomioon, että yksittäisiä virheitä suuntaan tai toiseen voi sattua. Ristiriitaa esiintyy myös sen suhteen, onko henkilö kadonnut maailmansodassa vai vuoden 1918 sisällissodassa, kuten esimerkiksi kirkonkirjojen tai aikalaismuistelmien perusteella on joissakin tapauksissa tapana väittää. Esimerkkitapaus on kirvulainen Robert Pietarinpoika Piiparinen (s.1880). Kun Piiparista 1930-luvun lopulla viranomaisten toimesta haettiin kuolleeksi julistettavaksi, toimitettiin asiassa sen ajan käytännön mukainen poliisikuulustelu. Joidenkin kuulusteltujen mukaan Piiparinen oli mennyt ”ennen punakapinaa” Venäjälle ja kuollut siellä. Toisten mukaan hän taas oli kadonnut tietymättömiin vapaussodan alussa.²⁷ Näiden tietojen perusteella on mahdotonta varmuudella sanoa, kummassa sodassa Piiparinen lopulta katosi.

Oma väitöskirjatyöni on vielä kesken, mutta olen jo suurimmaksi osaksi tutkinut kirkonkirjojen merkinnät vapaaehtoisten rivimiesten osalta, joten jo tässä vaiheessa voidaan esittää melko luotettava arvio sodassa surmansa saaneiden määristä. Lopullista tarkkaa lukua on sitä paitsi mahdotonta saada selville edes Venäjän arkistojen avulla. Tällä hetkellä olen listannut 130 vapaaehtoista rivimestä sodassa surmansa saaneiksi. Heidän määränsä saattaa vielä lisääntyä jonkin verran, sillä noin 40 tapausta on vielä selvittämättä.

Edellä esitetyn perusteella arvioisin, että ehkä 140–150 suomalaisista vapaaehtoista rivimestä sai surmansa 1. maailmansodassa Venäjän armeijassa. Kun vähenetään noin 550 vapaaehtoisesta ehkä 100 heti palveluksesta vapautettua, jää jäljelle sotapalveluksessa olleita noin 450. He lähes kaikki palvelivat rintamalla, ja selustatehtävissäkin olleet olivat alittiita kuolemanvaaralle ainakin tautien suhteen. Suomalaisen tappioiden suuruus on mielenkiintoisen seikka, kun sitä peilaa vapaaehtoisten motiiveihin. Matti Lauerma totesi jo 1960-luvulla varsin osuvasti Venäjän armeijan vapaaehtoisten motiiveista: ”Vakaumukselliset syyt lienevät vaikuttaneet nuorten vapaaehtoisten tekemään ratkaisuun suhteellisen vähän. Tärkeimpä motiiveja näyttävät olleen omaisten ja toveripiirin vaikutus, yksityiselämässä koetut vaikeudet ja pettymykset, seikkailunhalu ja nopean ylenemisen toive. (...) Ilmeistä on, että ainakin jokin osa vapaaehtoisista hakeutui Venäjän armeijaan nimenomaisenä tarkoitukseaan hankkia sieltä sotataitoa venäläisiä itseään vastaan käytettäväksi.”²⁸

Oma tutkimukseni näyttäisi vahvistavan Lauerman oletukset. Erityisesti syytä on alleviivata sana seikkailunhalu, joka toistuu niin aikalaiskuvauskissä kuin myöhemmissäkin, ehkä jo tarkoituksellisestikin harkituissa selityksissä. On oikeastaan aika uskomatonta, että vapaaehtoisjoukko, jonka päämotiivina on seikkailunhalu, eikä uskollisuus Venäjää tai tsaaria kohtaan, kärsii sotaretkellään yli 30%:n tappi-

²⁷ MMA, Jääskens tuomiokunnan arkisto. Kirvun syyskäräjät 27.10.1938, 32 §:n liitteet 5–6.

²⁸ Lauerma, 43.

ot yksistään surmansa saaneina.

Venäläisten arviot heidän armeijansa kärsimistä tappioista 1. maailmansodassa vaihtelevat suuresti eri lähteissä. Uudessa teoksessa Naselenie Rossii v XX veke on pyritty tekemään yhteenvetoa eri arvioista. Tämän perusteella on laskettu keskimääräiseksi arvioksi 3 328 095 kuollutta vuosina 1914–18.²⁹ Laskettuna armeijaan mobilisoiduista 17,6 miljoonasta miehestä, tämä tekisi tappioiksi 18,9 %. Suomalaisten vapaaehtoisten varsin korkeita tappioita verrattuna keskimääräiseen lukuun voidaan perustella kahdella asialla. Ensiksikin, lähes kaikki suomalaiset vapaaehtoiset palvelivat rintamalla, kun taas Venäjän armeijassa erään sodan aikana tehdyn muistion mukaan yhtä rintamasotilasta kohden toimi 2,25 sotilasta rintaman takana.³⁰ Toiseksi, suuri osa vapaaehtoisista palveli jalkaväessä, joka kärsi ylivoimaisesti suurimmat tappiot kuten yllä on jo mainittu. Kun näihin vielä lisätään se seikka, että suurin osa suomalaisista ehti osallistua sotaan jo syksystä 1914 alkaen, kun taas Venäjä pitkin sotaa kutsui yhä uusia ikäluokkia palvelukseen, tulevat suuret tappiot ainakin jossain määrin ymmärrettäviksi. Lopuksi voi vain todeta suomalaisten vapaaehtoisten palvelleen varsin uskollisesti Venäjää. Näin siitäkin huolimatta, että se tuskin oli heidän tärkein päämääränsä.

Tarkemmat nimiluettelot Venäjän armeijassa kaatuneista ja kadonneista suomalaisista vapaaehtoisista pyrin esittämään väitöskirjassani tai sitten erillisenä julkistarvassa teoksessa.

Venäjän armeijan suomalaisten sotasurmat 1914–22

Ensimmäisen maailmansodan aikana Venäjän armeijassa palveli sotilastehtävissä noin 200 reservi- ja aktiiviupseeria, hieman yli 100 lyhennetyiltä upseerikursseilta valmistunutta ja noin 450 rivimiehenä värväytynytä suomalaista. Näistä sodan aikana sai surmansa noin 50 upseeria ja 140–150 rivimiestä. Kaikkiaan siis vajaasta 800 varsinaisesta sotapalveluksessa olleesta suomalaisesta menehtyi noin kaksi sataa, mikä merkitsee noin 25 % tappioita. Tämä on suurempi kuin koko Venäjän armeijan sodassa menetettyjen henkilöiden osuus, joten voidaan sanoa suomalaisten varsin uskollisesti täytäneen paikkansa tsaarin armeijan riveissä. Näiden lisäksi tulevat vielä yli 20 sisällissodan vuosina surmansa saanutta suomalaista upseeria. Heidätkin voidaan lukea vanhan Venäjän puolustajiksi.

Vaikka ei olekaan vapaaehtoisten rivimiesten osalta mahdollista tarkemmin ajoittaa kuin pienen joukon osalta heidän surmansa saamisen ajankohta, näyttävät suomalaisten sotakuolemat jakautuneet melko tasaisesti vuosien 1914–16 kesken. Vuonna 1917 tappiot muodostuivat enää pieniksi ja maaliskuun vallankumoukseenkin surmansa saaneita oli kuitenkin varsin vähän. Sisällissodassakaan ei ole erotettavissa mitään selvää surmien ajallista keskittymistä. Sen sijaan voidaan todeta selvästi suurimmaksi kuolinsyyksi muodostuneen punaisten toimeenpanemat teloitukset upseerien keskuudessa.

²⁹ Naselenie Rossii v XX veke 2000, 78.

³⁰ Golovine, 65.

Liite. Suomalaisten upseerien sotasurmat Venäjällä 1914–18

- Alfthan, Vladimir, s. 1892, kaatui 12.3.1915
- Bergenstråle, Eugen Bernhard Richard, s. 1870, kaatui Oginsskin kanavalla 22.6.1916
- Björkqvist, Toivo Reinhold, s. 1893 Turussa, katosi Zhomintshkissa 29.9.1915
- Blåfield, Sergei, s. 1870, kuoli kehotautiin Tallinnassa 15.1.1918
- Calonius, Adolf Henrik Mattias, s. 1873 Helsingissä, kaatui Petrokovissa 7.12.1914
- Charepentier, Roman, s. 1888, kaatui Smorgonissa 30.9.1915
- Flinck, Evald Sigurd Rafael, s. 1886 Raumalla, kaatui Lomzassa 24.7.1917
- Gronow, Evgeni, s. 1878, kuoli räjähdyksessä Moskovassa 5.6.1916
- Grönholm, Konrad Johan, s. 1889 Porvoossa, kuoli haavoihinsa 27.11.1914
- Hartikainen, Emil Herman, s. 1894 Kuopiossa, kaatui 25.7.1915
- Hollt, Gustaf Adolf, s. 1881 Helsingissä, kaatui 23.2.1915
- Ijas, Aleksander, s. 1869 Loviisassa, kaatui Miandoabissa 9.7.1917
- von Kothen, Mikael, s. 1870, murhattu Helsingissä 17.3.1917
- Krabbe, Leonid, s. 1864, kaatui Lyckissä 14.10.1914
- Krogerus, Gösta, s. 1886, kaatui 1914
- Kuronen, Jaakko, s. 1881 Pietarissa, kuoli keuhokuumeeseen Pietarissa 6.1.1916
- Kyrenius, Eugen, s. 1867, murhattu Porissa 18.3.1917
- Kyrenius, Karl Edvard, s. 1873 Sortavalassa, murhattu Viipurissa 17.9.1917
- Lahtinen, Sergei W., s. 1884 Helsingissä, kuoli keuhokuumeeseen Viipurissa 27.3.1917
- Lindgren, Edvin Johannes, s. 1878 Helsingissä, kuoli keuhkotulehdukseen Helsingissä 13.1.1916
- Martinov, Ivan, s. 1869 Haminassa, kuoli haavoihinsa Grodnossa 2.10.1914
- Munsterhjelm, Bertel Magnus Riggert, s. 1884 Helsingissä, kaatui Stohod-joella 1.9.1916
- Neovius, Robert, s. 1877, kuoli kesällä 1917
- Nieminen, Valto Johannes, s. 1885 Pietarissa, kuoli haavoihinsa 31.3.1915
- Paaninen, Lauri Oskar, s. 1894 Kymissä, kaatui Lutzkissa 23.10.1916
- Perfiljeff, Pjotr, s. 1887 Kuopiossa, kaatui Puolassa 10.7.1915
- Rokossowski, Aleksei, s. 1886, kaatui 1915
- Sabel, Adalbert Leporello, s. 1877 Kuopiossa, kuoli haavoihinsa Saksassa 1915 (?)
- von Schantz, Karl Eugen, s. 1885 Helsingissä, kuoli keltatautiin Kutaissa 9.7.1917
- Schavoronkov, Ivan, s. 1859, kuoli 1916
- Schwindt, Nikolai, s. 1877, kaatui 1915
- Seggerantz, Vladimir, s. 1872 Venäjällä, kaatui marraskuussa 1914
- Simola, Frans Viitori, s. 1888 Urjalassa, kuoli haavoihinsa Karpaateilla elokuusa 1916
- Skogman, Anders, s. 1895 Porissa, kaatui 12.6.1916
- Soini, Johan Heribert, s. 1876 Siikaisissa, kaatui Bzura –joella 19.12.1914
- Späre, Arthur Valdemar, s. 1882 Mikkeliässä, kuoli haavoihinsa 1916

- Spåre, Feodor Viktor, s. 1880, kaatui Soldaussa 1.9.1914
- Spåre, Karl August Göran, s. 1875, kaatui Judziken/Bjelassa 16.8.1914
- Stackelberg, Bernt Gustav Valdemar, s. 1873, kaatui Kovnossa 13.8.1915
- Statchkun, Edvard, s. 1876 Viipurissa, kuoli rintamalla 1916
- von Sticht, Arthur, s. Haminassa, murhattu 17.3.1917
- Tigerstedt, Axel Olof Paul, s. 1888 Helsingissä, kuoli haavoihinsa Helsingissä 31.3.1915
- Tikkainen, Oskar, s. 1875, kuoli haavoihinsa Viipurissa 30.7.1915
- Todder, Andreas, s. Viipurissa, kuoli verenmyrkytykseen Saksassa 1.12.1915
- Wallius, Einar Wilhelm, s. 1881 Helsingissä, katosi
- von Endt, Alexander Ludvig, s. 1886, kuoli haavoihinsa Helsingissä 16.6.1915
- Vesalainen, Ilmari, s. 1890 Haminassa, kuoli haavoihinsa 28.7.1915
- Wilhelms, Alfred Leonard, s. 1854, kuoli Mustalla merellä 8.7.1916
- Wiren, Robert Reinhold, s. 1857, murhattu Kronstadtissa maaliskuussa 1917
- Wirenus, Nikolai, s. 1884, kaatui merellä 8.4.1916
- Wolkoff, Vasili, s. 1864, kuoli 1916

SAKSASSA JA SAKSAN JOUKOISSA MENEHTYNEET

Matti Lackman

Mikä oli Kuninkaallisen Preussin jääkäripataljoona 27:ssä (jääkäripataljoona 27), joka hajotettiin vasta 1918, tai muissa Saksan joukoissa taistelleiden tai yleensäkin Saksassa tai Saksan miehityalueella – Kuurinmaan ja Liivinmaan rajalla nykyisessä Latviassa – sota-aikana menehtyneiden yhteismäärä?

Voisi luulla, että maailmansota nieli runsaasti suurvallan palvelukseen astuneita tai sen sotavangeiksi päätyneitä suomalaisia; olivathan taistelut etenkin länsirintamalla kiivaita. Saksan joukoissa tai Saksassa kuolleiden kaikkien suomalaisien kokonaismäärästä ei ole aiemmin edes esitetty arvioita. Vain jääkäripataljoona 27:ssä palvelleiden tappioista on esitetty lukuja, mutta ne ovat olleet liian pieniä. Matti Lauerma on todennut vuonna 1966 ilmestyneessä laajassa jääkäriteoksessaan menehtyneiden jääkäreiden kokonaismääräksi ”ainakin” 74, mutta vuonna 1984 julkaistussa popularisoivassa esityksessä, johon hän on kirjoittanut tekstin, jääkäreiden tappioluetelossa on vain 48 nimeä.¹

Vaikka Saksassa sota-aikana kuolleita jääkäreitä oli luultua enemmän, heitä jäi sodan lopussa muutamia myös vapaaehtoisesti Saksaan, jossa he kuolivat luonnollisen kuoleman vasta paljon myöhemmin Saksan kansalaisina. Myös sodan syövreibässä kadonneet, joista ei ole saatu tarkempia tietoja, lienevät kuolleet Saksassa.²

Seuraavassa tarkastelemme yksityiskohtaisesti sitä, miksi ja miten suomalainen jääkäri tai joku muu hänen maanmiehensä kuoli Saksan puolesta tai Saksassa ja kuinka paljon kuolleita oli. Tapahtuiko se ennen muuta taistelukentällä kaatumalla, sairauteen ja tauteihin menehtymällä, vaiko vankileirillä riutumalla?

Jääkäripataljoonan ja Saksan joukkojen suomalaiset

Suomalaisia pestautui ensimmäisen maailmansodan aikana Saksan armeijaan kaikkiaan noin 1 900 miestä. Useimmissa heistä tuli jääkäripataljoona 27:n jääkäreitä. Jääkäriiliikkeeseen ja jääkäripataljoona 27:n perustamiseen johtanut toiminta oli alkanut vuoden 1914 syksyllä, jolloin Venäjästä irti halunneet suomalaiset separatistit tunnustelivat hetken epäröinnin jälkeen mahdollisuksia saada sotilaskoulutusta Ruotsilta. Kapinalipun heiluttajiin kuului vuosisadan vaihteen routavuosien aktivisteja ja nuoria ylioppilaita, joiden panos tulevassa toiminnassa olikin merkittävä.³

¹ Lauerma (1966, s. 74) toteaa ”ainakin 74 jääkäriä kuolleen vuosina 1916–19 Saksassa tai Saksan hallussa olleilla alueilla”. Toisaalla hän puhuu vain 48:sta (ks. Lauerma 1984, s. 155–156; vrt. Lackman 2000, liite 4).

² Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 222, 343, 422, 490, 513; Backström 1983.

³ Lauerma 1966; Apunen 1968; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975; Turpeinen 1980; Lackman 2000; Lackman 1999.

Samaan aikaan Saksa pyrki Venäjän heikentämiseen. Se värväsi liittolaisikseen Venäjän vallankumouksellisia ja huonosti kohdeltujen vähemmistökansojen äriaineiksi. Yhden ryhmittymän muodostivat suomalaiset separatistit. Saksa ei ollut kiinnostunut tukemaan niinkään näiden itsenäisyyspyrkimyksiä, sillä monien saksalaisten mielestä suomalaiset olivat liian kehittymätöntä väkeä itsenäisen valtion muodostajiksi. Saksa saattoi korkeintaan ottaa sellaiset kansat, kuten suomalaiset, baltit, puolalaiset jne. 'suojelukseensa'. Se pyrki sodan alusta lähtien valjastamaan Berliiniin ja muualle Saksassa oleskelevia suomalaistiedemiehiä ja opiskelijoita ajamaan itsekkääitä tavoitteitaan. Se antoi myös diplomaateilleen – esimerkiksi Berliinin Tukholman-suurlähettileilleen Franz von Reichenauelle – ohjeet toimia suomalaisten puolelleen voittamiseksi.⁴

Koska puolueettomaksi jäättynyt virallinen Ruotsi ei ollut kiinnostunut avustamaan suomalaisia, vaikka maassa olikin aktivisteja, vanhan emämaan apuun turvanneiden evääti oli hetkessä syöty. Pelkästään kotimaisin voimin kapinan puuhamaan oli alkuunsa tuomittu; se ei johtaisi muuhun kuin korkeintaan hirsipuuhun. Kun Venäjä näytti vain kiristävän otettaan, ylioppilaat pitivät maisteri Väinö Kokon johdolla 20.11.1914 nk. Ostrobotnian kokouksen, jossa he päättivät hankkia sotilaskoulutusta. Heidän edustajansa, Walter Horn ja Bertel Paulig matkustivat Tukholmaan, jossa he kääntyivät ennen vuoden 1914 loppua Saksan puoleen, vaikka tiesivät leikkivänsä tulella. Vihollisvaltion palvelukseen tukeutuminen sotatilan aikana ja pyrkimys erottaa Suomen suuriruhtinaskunta keisarikunnasta oli valtio- ja maanpetos. Saksalle yhteidenotto sopi kuitenkin paremmin kuin hyvin. Aloite toimintaan näytti lähtevän Helsingistä käsin, vaikka sylttehdas oli ainakin osittain Saksassa.⁵

Saksa olikin vuodenvaihteessa 1914–15 avainasemmassa. Sen kanta ratkaisi, miltei raiteelle kehitys lähti kulkemaan. Hetken emmityään ja tilannetta puntaroituaan Saksa päätti antaa tukensa suomalaisille. Se lupasi käynnistää Hampurin läheisellä Lockstedtin leirillä (Lockstedter Lager, nykyisin Hohenlockstedt) lähinnä ylioppilasnuorisolle tarkoitettun muutaman viikon mittaisen pfadfinder-kurssin (Der Pfadfinder-Kursus) sissien kouluttamiseksi. Vaikka kaikesta näkyi, ettei kurssista tulisi aivan sellaista, jota suomalaiset olivat toivoneet, muutakaan ei ollut tarjolla. Ensimmäiset miehet matkasivat pian kohti Ruotsia ja saapuivat leirille 25.2.1915, jolloin maanpetoksen tien valinneiden kouluttaminen käynnistyi.⁶

Salaamistarkoituksessa pfadfinderit puettiin partiopoikapukuihin, polvihousuihin ja leveälierisiin hattuihin. Siksi heitä kutsuttiin partiolaisiksi, pfadfindereiksi (Der Pfadfinder = partiolainen, polun näyttäjä). Kurssin komentajaksi saapui Saksan partiopoikaliikkeen johtaja, Brysselin kaupungin entinen komendantti, majuri

⁴ Gummerus 1928, s. 17–21; Fischer 1959, s. 279–299; Lauerma 1966, s. 60–92; Apunen 1968, s. 10, 62, 81–88 ja passim; Klinge 1978, passim; Klinge 1969, s. 309–319; Klinge 1970, s. 313–319; Klinge 1997, s. 491–498; Lackman 2000, s. 47–85; Lackman 1999, s. 32.

⁵ Lauerma 1966, s. 38–157; Apunen 1968; Lackman 2000, s. 79–109

⁶ Lauerma 1966, s. 38–157; Apunen 1968; Lackman 2000, s. 79–109; Lackman 1999, s. 31–33.

Maximilian Bayer, joka oli hankkinut sotakokemusta mm. Afrikassa. Bayerilla oli ylevät periaatteet, jotka eivät miellyttänyt aina hänen oppilaitaan.⁷

Naamioinnista ja turhan korkeista ihanteista olikin kyseenalaista hyötyä. "Selvemmin lienee vaikeata ilmaista, että joitain erikoisen salaista oli tekeillä", kirjoittaa pfadfindereiden historioitsija Harald Hornborg. Mutta vaikka kurssia vähäteltiin, se parani loppuaan kohti. Majuri joutui itse olemaan paljon poissa, jolloin opettajina toimineet saksalaiset upseerit ja aliupseerit antoivat suomalaisille tavallista sotilaskoulutusta. Monet saivat sillä tavalla riittävän etumatkan vasta myöhemmin leirille saapuneisiin. Pfadfindereiksi koulutettuja oli kaikkiaan 189. Heitä olisi voinut olla enemmänkin, mutta värväys oli kohdistunut vain suppeaan piiriin. Lisäksi muutamat jo passin hankkineet peruivat matkansa, kun saivat Saksasta viestejä kurssin merkityksettömyydestä.⁸

Koska tilanne muuttui, ja suomalaiset toivoivat koulutuksen jatkamista ja laajentamista, Saksa perusti syyskesällä 1915 ns. Lockstedtin koulutusjoukon (Ausbildungstruppe Lockstedt), johon Suomesta ryhdyttiin värväämään nuoria miehiä. Toiminnan rahoittamiseksi Saksa perusti ns. Finnenfonds-rahaston. Myös suomalaiset rahoittivat toimintaa jonkin verran. Saksan strategiaksi oli vähitellen muotoutunut pyrkimys saattaa vastustajansa sekasortoon. Ylin sodanjohto katsoi, ettei sotaa voitettaisi pelkästään taistelukentillä. Sitä varten tarvittiin suunnattomat määrät varoja salaisiin operaatioihin. Venäjän suunnalla se tapahtui tukemalla taloudellisesti kaikkia Venäjän vastaisia separatistisia voimia, puolalaisia, baltteja, ukrainalaisia, gruuusalaisia ja suomalaisia sekä tienkenkin myös Venäjän vallankumouksellisia ryhmiä. Kun Saksa upotti tällaisiin hankkeisiin 382 miljoonaa silloista Saksan markkaa, Venäjälle suuntautuneisiin operaatioihin meni vain 25 miljoonaa. Mielenkiintoista tienkenkin on, että samasta lähteestä tuettiin esimerkiksi V. I. Leniniä ja suomalaista jäÄÄkÄrikoulutusta.⁹

Lockstedtin leirille värväämisessä ei pitänyt tyytyä enää ylioppilaisiin ja muihin opiskelijoihin, vaan sinne oli saatava sekä työläis- että talonpoikaisnuoria kansan keskuudesta. Sitä varten Helsinkiin perustettiin erityinen värväyskeskus, joka lähti värväreitää ympäri maan. Ennen pitkää Suomesta johtivat etappipiet Ruotsiin ja sitä kautta Saksaan. Erityisen tärkeäksi muodostui saksalaisten syksyllä 1915 Haaparantaan perustama etappi. Aluksi Suomen kansa ei ollut suinkaan yksimielisesti Venäjän vastaisen toiminnan kannalla. Monien ovet olivat jääkäreiltä suljetut. On katsottu, että jääkäriliikkeeseen osallistui, jääkärit mukaan lukien, aktiivisesti noin 3 000 henkeä. Vuodesta 1917 kansalaisten tuki likkeelle kasvoi voimakkaasti.¹⁰

⁷ Enckell 1956, s. 65–83; Hornborg 1956, s. 401–440; Lauerma 1966, s. 38–157; Lackman 1999, s. 33; Lackman 2000, s. 79–109, 144–148, 264–277.

⁸ Sihvo 1954, s. 64–65; Hornborg 1965, s. 45–71; Lindén 1972, s. 24.

⁹ Fischer 1959, s. 301, viite 1; Apunen 1968, s. 136–137, 283–286; Schiesser – Trauptmann 1998, passim; Lackman 2000, s. 86–91.

¹⁰ Lackman 2000, s. 148–199, 705. – Värvärinä toiminut Lindén (1972, s. 24–33) kirjoittaa: "Jääkäri-liikkeen alkuaikoina monet epäiliivät, oliko se riittävästi harkittu ja poliittisesti viisas teko. Vastustaja ja epäiliötä oli monin verroin enemmän kuin kannattaja ja hyväksyjä. Koko ajatus Suomen vapauttamisesta Venäjän alaisudesta ja maamme itsenäistymisen tuntui mahdottomalta."

Monelle Saksassa opiskelemassa tai työssä olleelle nuorelle ja sittemmin jäärä-pataljoona 27:ään liittyneelle oli sodan alussa käydä huonosti. Heidät uhattiin luo-kitella sotavangeiksi. Suomalaiset olivat Venäjän alamaisia, minkä vuoksi heitä 'ryssiteltiin' varsin yleisesti. Niinpä heidät aiottiin sulkea vankileiriin, ellei heidän Saksassa ololleen löytynyt hyvä ja järkeen käypää syytä. Saksan armeijaan vapaaehtoisena astuminen tai tiedustelupalvelun leipiin värvätyminen katsottiin sellaiseksi.¹¹

Sotavangeiksi luettiin yleensä taistelukentällä antautuneet sotilaat, mutta heiksi saatettiin katsoa myös vihollisvaltion kauppalaivastossa palvelleet ja internoidut merimiehet sekä sellaiset vihollisvaltion siviilialamaiset, jotka eivät olleet poistuneet tiettyyn määräaikaan mennessä maasta.¹²

Vankileireille, joita Ernst Didringin mukaan oli ympäri Saksan,¹³ joutui ilmeisen paljon suomalaisiakin merimiehiä. Niin ei käynyt vain Venäjän lipun alla purjehtineille, vaan kaikille muillekin Saksan vihollisvaltioiden alamaisille. Vaikka Saksan leireillä oli kova kuri ja työtä teetettiin armotta,¹⁴ sillä kaikki sotivat suurvaltat ryhtyivät jo varsin varhain hyödyntämään vankityövoimaa omassa sotataloudessaan, ne eivät olleet pahimpia; Venäjän leirit olivat vieläkin pahempia. Esimerkiksi Muurmannin ratatyömaalla kuoli muutamassa vuodessa noin 21 000 itävaltalaisista sotavankia.¹⁵

Koska Suomesta ei alkanut heti kuulua rekryyttejä Lockstedtin leirille, vaikka värväys oli pantu käytiin, tilanteeseen hermostunut majuri Bayer lähti syksyllä

¹¹ Gustaf Verner Jeremias Gustafssonin muistelus. SVIA, kansio 12/412. KA; Johannes Sundvallin haastattelu. HSTT, kotelo 10a. KA; Öhquist 1922, s. 175; Gummerus 1928, s. 17–21; Apunen 1968, s. 79–80; Lackman 2000, s. 58–64, 146–147 ja passim.

¹² Esim. Laki sotavangeista. Julkaistu 16 (29) p:nä lokakuuta 1914; Kaiku 4.8.1914, "Ilmoitus", kuvernööririston puolesta A. W. Lindholm ja Yrjö Holmström; Kansainväliä Ihmisoikeusasiakirjoja II, sodan oikeussäännöt; TAlava 1989, s.14–21; Lackman 2000, s. 50–52. – Saksassa sodan alkessa ollut Arne Somersalo (1931, s. 26–27, 37) on myös kertonut suhtautumisesta Saksassa olleisiin ulkomaalaisiin ja heidän huolestumistaan tilanteesta sekä pyrkimisestään maasta pois.

¹³ Ks. esim. Didring 1920, passim.

¹⁴ Sotavankien työn teettämisestä muisteli 1918 saloistelainen (raahelainen) jäärä Matti Hinkula, joka oli entinen merimies ja joutunut Saksalaiseen vankileiriin. Kun varsinaisen vankeusaika päättyi noin kuukauden kuluttua sotavangeiksi luokitellut internoidut merimiehet joutuivat Hinkulan muukaan rakentamaan laituria Kielin satamassa. Työ oli vaikea, sillä työskentely tapahtui veden pinnan alla. "Työmiehet pantiin suureen rautaputkeen, jonka yläpää oli ummessa ja ulottui putki sataman pohjaa asti ja pidettiin putkea vedestä tyhjänä puristetun ilman avulla. Oleskelu tällaisessa työpakkassa oli äärimmäiseen asti raskasta ja heikot eivät sitä kestaneet." Paine aiheutti mm. suurta kipua korvissa. Tällaista työtä kesti seitsemän kuukautta, jonka jälkeen sotavangit vietettiin Hampuriin rakentamaan suurta siltaa (Raahe 3.4.1918, "Raahelainen jäärä kertoo"; ks. Matti Hinkulasta Suomen jääräkären elämäkerrasto 1975, s. 176).

¹⁵ Vankileireistä ja vankityövoiman käytöstä esim: Didring 1920, passim; Brändström 1922; Davis 1983, s. 163–199; Nachtrag 2001, s. 125 ja passim.

1915 muutamia pfadfindereita Saksan vankileireille värväämään niille joutuneita suomalaisia merimiehiä.¹⁶

Vaikka noin 135 suomalaista merimiestä valitsikin jäärärikoulutuksen, merimiehiä lienee jäentyt vielä senkin jälkeen leireille. Vaikka monista tällä tavalla rekrytoiduista kasvoikin kelpo sotilaita, ylenipä yksi heistä jäärärikenraaliluutnantiksi saakka, jäärärijoukkoon tuli myös valitettavan heikkoja sotilasainesta, mistä saatuiin kantaa myöhemmin tiliä.¹⁷

Värväys Suomesta tuotti vähitellen tulosta. Vuoden 1915 joulukuussa Lockstedtissä oli jo noin 800 miestä. Seuraavan vuoden huhtikuussa vahvuus oli 1500. Lopulta jääräripataljoona 27:ään kuului kaikkiaan 1897 miestä, joista 784 (41,3%) oli kotoisin laajalta Pohjanmaalta, 282 (14,9%) Uudeltamaalta, 234 (12,3%) Karjalasta ja loput muualta Suomesta.¹⁸

Jääkärit olivat yleensä nuoria miehiä. Nuorin oli juuri ja juuri 15-vuotias; keski-ikä joukossa oli noin 23 vuotta. Vaikka kaikkiaan 52 (2,7%) oli suorittanut akateemisen loppututkinnon, ja joukossa oli 270 (14,2%) ylioppilasta sekä lisäksi muita kouluja käyneitä, jääräreiden enemmistö oli saanut vain vähän koulusivistystä tai ei lainkaan. Kansakoulun tai vajaan kansakoulun käyneitä oli 946 (49,9%). Ilman minkäänlaista koulunkäyntiä tai kansakoulun vain osaksi suorittaneita oli 366 (19,3%).¹⁹

Pataljoonaan kuului mm. 259 (13,7%) maanviljelijää, 563 (29,7%) työläistä, noin 135 (7,3%) merimiestä sekä lisäksi muita 'pieneläjiä'. Koska joukossa oli suhteellisen paljon ylioppilaita ja muita kouluja käyneitä, joista monet olivat ruotsinkielisten kotien ja koulujen kasvatteja, joukon yksi heikkous oli sen heterogeenisyyss. Suuri mentaliteettien ero heijastui myöhemmin monissa kriisitilanteissa ja aiheutti pahaa eripuraa. Jäääräripataljoona ei ollut mikään herraspaijen joukko, vaan siinä oli kyseessä Suomen kansa pienoisessa.²⁰

Aluksi ei edes puhuttu jääriliikkeestä, sillä eihän edes tiedetty, minkälaiseksi Venäjän vastainen toiminta muodostuisi ja mikä tulisi olemaan sen punainen lanka. Sotilaskoulutus, jota oli ryhdyttä hankkimaan, oli jo pidemmän aikaa toimineen vapausliikkeen alakäsite. Toiminnan johtavaksi suomalaiseksi poliittiseksi elimeksi muodostui vähitellen Suomen Vapautusliikkeen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV), joka toimi Tukholmasta käsin. Viitattaessa jäärärijoukkoon puhuttiin "suomalaisesta joukosta Saksassa" tai "suomalaisesta legioonasta Saksassa". Myös jääräreistä

¹⁶ Suomen Jääkärit 1918, s. 465–466; Lauerma 1966, s. 180–182; Lackman 2000, s. 152–155, 204.

– Jääkäri Matti Hinkulan muisteli vuonna 1918 vankileiriltä jäärärikksi pestautumistaan: "Täällä tuli heitä sotilaaksi värväämään yksi suomalainen ja eräs ruotsalainen ja kun ei tuo sillan rakennustyö niin häviä ollut päättivät miehet, kahta vanhempa miestä lukuun ottamatta, lähteä sotilasuralle" (Raabe 3.4.1918, "Raahelainen jääräri kertoo").

¹⁷ Erik Jernströmin muistelmat. SAR, pk. 1216/3; Lauerma 1966, s. 181; Lackman 2000, s. 152–155, 204.

¹⁸ Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 758; Lackman 2000, s. 202.

¹⁹ Lackman 2000, s. 205.

²⁰ Lackman 2000, s. 204.

alettiin ennen pitkää puhua, sillä suomalaisnuoret ylennettiin tietyn koulutusjakson jälkeen jääläkeiksi. Jääkäriiliukkeesta koko toiminnan hallitsevana terminä alettiin puhua kuitenkin vasta paljon myöhemmin, kun haluttiin korostaa nimenomaan jääläkeiden merkitystä.²¹

Vuoden 1916 keväällä Lockstedtin koulutusjoukosta muodostettiin jääläkeipataljoona 27, josta tuli Saksan armeijan joukko-osasto. Vaikka kyseessä piti olla suomalaisen vapausliikkeen sotilasjoukko, tähän oli tytytminen. Sotilasjoukon oli tehnyt viime kädessä mahdolliseksi juuri Saksa, joka sen ensisijaisesti rahoitti, koulutti ja varusti. Suurvallan oikeudella se myös käytti joukkoja omiin tarkoituksiinsa.

Saksa varmisti vapaan käyttöoikeuden joukkoon mm. sillä, että jokaisen harjoitusleirille tulleen suomalaisen oli allekirjoittettava henkilökohtainen ja paljon pahenusta herättänyt palvelussitoumus sekä vannottava Saksalle sotilasvalta. Lockstedtin koulutusjoukon perustamiskäskyssä suomalaisille asetettiin vain velvollisuksia muttei heille annettu mitään oikeuksia.²² Perustamiskäskyssä sanottiin:

”Jokainen saapuva on heti saatettava esikunnan virkahuoneeseen, jossa hänen on allekirjoittettava seuraava selitys: 'Minulle on tehty tiettäväksi, etteivät Saksan sotilasviranomaiset ota mitään velvollisuksia minun myöhemmin Saksan kansalaiseksi saattamiseen enemmän kuin avustamiseenkaan nähdien, jos Saksan joukoissa joutuisin työkyyyttömäksi. Edelleen on minulle ilmoitettu, etteivät omaiseni voi Saksalle tehdä mitään vaatimuksia siinäkään tapauksessa, että tulisin invalidiksi taikka menettäisin henkenkin.'” (XII luku).²³

”Adjudantin on jokaiselle jääläälle tämän palvelukseen astuessa annettava tarkka selvitys siitä, että hän on velvollinen kaikilla voimin ja kaikkialla palvelemaan Saksan valtakuntaa, että hänen on toteltava kaikkia esimiestensä määräyksiä, että hänen on alistuttava tottelemaan Saksan valtio- ja sotilaslakeja samoin kuin sodan-

²¹ Esim. Väinö Ilván (Polttila) puhuu ”suomalaisesta joukosta” (en finsk trupp) ja ”Lockstedtin koulutusjoukosta” (Ausbildungstruppe Lockstedt) vielä silloinkin, kun Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27 oli jo perustettu (V. Ilván 5.5.1916 äidilleen. SArk, pk. 1731/1, Väinö Polttila). Myös Tukholman-valtuuskunta puhuu ”suomalaisesta joukosta” (Esim. Tukholman-valtuuskunnan ptk 21.1.1917. SVUV 2. KA) tai ”jääkärijoukosta” (jägartruppen) ”vapautusstyön” (befrieleseverket) yhteydessä (Tukholman-valtuuskunnan ptk 24.2.1917. SVUV 2. KA). Almar Fabritius puhuu vuoden 1917 helmikuussa ”Suomalaisesta legioonasta Saksassa” (en finsk legion i Tyskland) (“Pro Memoria” Tukholman-valtuuskunnan ptk 14.–15.2.1917. SVUV 2. KA). Myös jääläkit puhuvat Venäjän vallankumouksen 1917 jälkeen ”suomalaisesta legioonasta” (ks. esim. Heinrichs 1918, s. 122). Wetterhoffin muistiinpanoissa on ”Suomalaisen vapausliikkeen organisaation” (Organisation der Finnlandischen Freiheitsbewegung) alla seuraavat mm. seuraavat alamääreet: I ”Tiedonanto-osasto” (Abteilung für Kundschafterdienst), II ”Salainen postinväyläysosasto” (Abteilung für geheime Postverbindung), III ”Lockstedtin leirin kantajoukon osasto” (Abteilung für Stammtruppe in Lockstedter Lager), IV ”Maihinnousuosasto” (Abteilung für Truppenlandung) jne. (Fredrik Wetterhoffin allekirjoittama päivämäätön dokumentti. Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV) 3. KA.; Lackman 2003, 101–143).

²² Lackman 2000, s. 86–109, 693–727.

²³ Suomen Jääkärit 1918, s. 292; Enckell 1956, s. 145–148; Lackman 2000, s. 277–281.

käyntiä koskevia määräyksiäkin. Tiedonsaanti näistä velvollisuksista on kädenlyönnillä vahvistettava." (XIII luku).²⁴

Vaikka tiukan sitoutumisen Saksaan voidaan väittää aiheuttaneen uhreja, jääriliikkeen olemassaololla oli ilmeisesti vaikutusta myös siihen, että Venäjä luopui viimeistään 1916 aikeistaan panna yleinen asevelvollisuus Suomessa toimeen. Ei ollut mitään järkeä siinä, että keisarilliseen armeijaan olisi ryhdyttä pakolla ottamaan miehiä, joiden joukkoon oli saattanut pesiytyä jo Saksassa sabotaasikoulutukseen hankkineita 'bandiitteja'. Suomalaisia vapaaehtoisia oli syksystä 1914 lähtien värvätty Venäjän armeijaan, johon heitä liittyi kuitenkin vain 540 miestä. Vaikka venäläisistä oli tietenkin katkeraa, että paljon useampi oli valinnut maanpetoksen, tärkeää oli kokonaisuuden kannalta, että Suomessa oli suhteellisen rauhallista ja että sen talouselämä tuki kaikin voimin Venäjän sotaponnistuksia.²⁵

Vaikka aivan kaikki Saksan värijä ensimmäisen maailmansodan aikana puolustaneet eivät olleetkaan jäärileireitäh, muita Saksan joukoissa taistelleita tiedetään vain yksi henkilö. Saksan hyväksi toimineita suomalaisia aktivisteja oli muutamia myös Saksan Meriesikunnan (Admiralstab) tai jonkin muun tiedusteluun ja sabotaasi-toimintaan erikoistuneen tahon palveluksessa.²⁶

Ensimmäiset suomalaisuhrit

Ketkä olivat ensimmäiset suomalaisuhrit? Ketkä saivat ensimmäisenä surmansa Saksan armeijassa tai maaperällä?

Ensimmäiset suomalaisuhrit eivät olleet kaatuneita, eivätkä edes sotilaita. Ensimmäisenä tiedetään menehtyneen sotavankeudessa olleen Erik Sigfrid Lundin (1889–1914). Hän kuoli 26.9.1914 Kielissä, johon hänet on ilmeisesti haudattu. Hän saattoi hyvinakin olla merimies.²⁷

Seuraavaksi menehtyneet olivat muuten jäärileireitä, mutta samoihin aikoihin menehtyneiden joukossa oli myös kaksi sotavankeuteen joutunutta merimiestä.

Jääkärit August Johanssonia ja Hjalmar Tammisaloa lukuun ottamatta ennen rintamakautta kuolleet jäärileireitä menehtyivät yleensä keuhkotautiin tai muihin keuhko-sairauksiin. Ilmeisesti he olivat sairastuneet jo Suomessa ollessaan, sillä Lockstedtin leirille saapuneissa oli sekä mieleltään epätasapainossa olevia, keuhkotautia sairastavia että fyysisesti vajavaisia, joita päästettiin jo ensi päivinä 'siviiliin'. Toinen mahdollisuus on, että he olivat sairastuneet melkein heti, kun he olivat tulleet Saksaan. Heidän kohtalonaan oli kuolla jo vuoden 1916 kevättalvella, ennen kuin jääriliikkeen pataljoona 27 lähti rintamalle.²⁸

²⁴ Suomen Jääkärit 1918, s. 292.

²⁵ Turpeinen 1980, s. 257–269; Luntinen 1997, s. 318–323 ja passim.

²⁶ Ks. Suomen Vapaussota N:o 4/1937, "Saksan salaisena asiamiehenä"; Somersalo 1931; Lauerma 1966, s. 717–719; Lackman 2000, s. 326; liitetaulukko.

²⁷ Lund oli syntynyt 18.5.1889 Helsingissä (Sotasurmaprojektiin aineisto; liitetaulukko).

²⁸ Suomen Jääkärit 1920, s. 568 ja passim; Lackman 2000, s. 252–257.

Mainitut miehet olivat pyhämaalainen jääkäri Daniel Teodor Rosendahl (1874–1916),²⁹ jonka kuolinsyytä ei kuitenkaan sen tarkemmin tunneta, vihiläinen jääkäri August Johansson (1897–?),³⁰ kymiläinen Toivo Leisti (1888–?)³¹ ja vimpeliläinen jääkäri Otto Tuomaala (1886–?),³² jotka kaikki katosivat, eikä heidänkään kuolinsyytään tunneta, keuhkotautiin kuollut mustasaarelainen jääkäri Alfred Byholm (1879–1916),³³ viipurilainen sotavankeuteen joutunut merimies H. Leiviskä (?–1916), jonka kuolinsyy ja -paikka ovat tuntemattomia,³⁴ viipurilainen jääkäri Hjalmar Tammisalo (1896–?),³⁵ joka katosi niin ikään, eikä hänenkään kuolinsyytään tunneta, keuhkotulehdukseen kuollut raumalainen jääkäri Tuure Ström (1891–1916)³⁶ ja johanneslainen merimies Simo Vinnari (1877–1916), joka oli internoitu ja joutunut sotavankeuteen. Hänenkin kuolinsyysä ja -paikkansa ovat jääneet tuntemattomiksi.³⁷

Jääkäri Juho Valdemar Rekonen (1888–1916) katosi jo ennen rintamakauden alkua, sillä sen jälkeen, kun hänet oli laskettu siviilityöhön, hänestä ei ole saatu mitään tietoja.³⁸

²⁹ Rosendahl oli syntynyt 10.4.1874 Pyhämaalla ja hänet oli merkitty 27.10.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Hänet siirrettiin jo 26.11.1915 siviilityöhön. Hän kuoli 4.2.1916 Flensburgissa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 555).

³⁰ Johansson oli syntynyt 8.10.1897 Vihdissä ja hänet oli merkitty 30.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän siirtyi 26.2.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen hänestä ei ole saatu tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 218).

³¹ Leisti oli syntynyt 23.4.1888 Kymissä, ja hänet oli merkitty 5.3.1916 Lockstedtin koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet laskettiin jo 15.3. siviilityöhön palvelukseen kykenemättömänä. Missä hän sen jälkeen oli ja mikä oli hänen kohtalonsa, ei tiedetä. Kotimaahansa hän ei kuitenkaan palannut (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, 363; Backström 1983, 21).

³² Tuomaala oli syntynyt 6.10.1886 Vimpelissä ja hänet oli 30.1.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet laskettiin 29.2.1916 Ruotsiin lomalle. Hän palasi pataljoonaan 7.3.1916 ja hänet laskettiin siviilityöhön, minkä jälkeen hänestä ei ole saatu tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 679).

³³ Byholm oli syntynyt 25.7.1879 Mustasaarella torpparinpoikana ja hänet oli merkitty 6.3.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet siirrettiin kuitenkin jo 12.3. siviilityöhön. Hän kuoli 27.3.1916 Kruppin tehtaalla. Hänen jääkäriuransa jäi siis 21 päivän mittaiseksi. Hänet on haudattu Rheinhausenin hautausmaahan Saksaan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 55; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 90).

³⁴ Sotasurmaprojekti aineisto.

³⁵ Tammisalo oli syntynyt 10.10.1896 Viipurissa ja hänet oli merkitty 29.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Epäonnekkeen hänet lähetettiin Venäjän alamaisena vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 660).

³⁶ Ström oli syntynyt 27.4.1891 Raumalla ja hänet oli merkitty 21.3.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänenkin jääkärikautensa jäi lyhyeksi, sillä jo 21.5.1916 hänet siirrettiin täydennysjoukkoon. Hän kuoli 6.6.1916 Lockstedtin leirillä, ja hänet on haudattu Kellinghusenin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 632).

³⁷ Sotasurmaprojektiin aineisto.

³⁸ Rekonen oli syntynyt 23.1.1888 Kivijärvellä ja hänet oli merkitty 31.10.1915 koulutusjoukon 2 K:aan. Hänet laskettiin 15.3.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja. Hän kuoli Saksassa, mutta hänen kuolinaikansa ja -paikkansa on tuntematon (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 543).

Ennen rintamakautta kuoli varmasti siis kolme jääkäriä. Mahdollisesti kuolleita oli kuitenkin seitsemän, sillä kadonneita tänä aikana oli neljä. Lisäksi vuoden 1916 kesän mennessä menehtyi kolme siviiliä vankileirillä.

Rintamakauden aikana menehtyneet

Misse-joella kaatuneet ja kuolettavasti haavoittuneet

Vaikka Adolf Fredrik (Fritz) Wetterhoff, joka oli ehkä jääkäriliikkeen alkuaajan tärkein poliittinen vaikuttaja ja liikkeen Berliinin-toimiston johtaja vuosina 1915–16,³⁹ vastusti jääkäreiden rintamalle vientiä, jääkäripataljoona 27 mobilisoitiin kuitenkin keväällä 1916 sen komentajan, majuri Bayerin tarmokkaan työn ja manipuloinnin seurauksena. Hän oli saanut kolme suomalaista, Adolf von Bonsdorffin, Rafael Erichin ja Samuli Sarion pyytämään suomalaisille rintamakomennusta. Majurin tavoitteiden puolesta työskentelivät myös sotilaselämän yksitoikkoisuus, jääkäreiden pitkästyminen ja innokkaimpien yksilöiden halu päästä ”ryssän” kimppuun. Vaikka monille Saksaan lähtijöille oli luvattu, ettei heitä vietäisi rintamalle, sellaisia lupauksia ei kukaan muistanut. Rintamalle viemistä eivät kyenneet estämään myöskään vastalauseet eivätkä karkaamisrytykset. Marssi kohti Venäjän vastaista Kuurinmaata alkoi touko-kesäkuun vaihteessa. Varmaankin ajateltiin, ettei sotimaan opita vain teorioiden avulla; tarvitaan myös käytännön harjoitusta.⁴⁰

Pataljoonan ensimmäiset asemat olivat Missee-joen (Latviassa, nyk. Misa) tuntumassa lähellä Olaita. Jääkärit olivat pieni osa täällä puolustuksessa olevaa Saksan 8. Armeijaa, jota johti kenraali von Below. Heitä vastassa oli Venäjän XII Armeijan alaisuudessa taisteleva 7. Siperialainen AK. Rintamalla olo kesti useita kuukausia ja päättyi seuraavan vuoden maalis-huhtikuussa, kun jääkärit vedettiin toistamiseen Libauhun (nyk. Liepāja).⁴¹

Vaikka jääkäripataljoonan komentaja majuri Bayer oli vakuuttanut ennen rintamalle lähtöä, että jääkäreiden turvallisuuteen kiinnitetäisiin erityistä huomiota ja että heidät säästettäisiin Suomen vapauttamista varten,⁴² rintamalle joutumisessa

³⁹ Ks. tästä kiistellystä henkilöstä Heikinheimo 1966, s. 818; Lauerma 1966, s. 69–72, 157–175, 461–470 ja passim; Mustelin 1974; Lackman 2000, s. 61–62, 75, 82–85, 88, 94, 97, 99, 101, 107, 136, 141, 148, 174, 208, 220, 238–239, 265–266, 268, 270, 272–276, 289–291, 324, 341, 356, 359–363, 402, 414–415, 434, 448–449 ja passim.

⁴⁰ A. F. Wetterhoffin pvk. 25.3.1916. Wetterhoffin kok. I. KA; Herman Gummeruksen pvk. 27.3.1916. Gummeruksen kok. 40. KA; Lagus 1918, s. 98; Heikki Jussilan pvk. 19.4.1916; Gummerus 1928, s. 213–214; Lauerma 1966, s. 328–343; Lackman 2000, s. 288–301. – Mm. värväninä toiminut Väinö Lindén (1972, s. 31) on todennut: ”Kun miehiä kehotettiin lähtemään Saksaan saamaan sotilaallista opetusta, heille vakuutettiin, ettei heitä siellä lähetetä taistelemaan rintamalle, vaan että tarkoitus oli kouluttaa heitä jotta he pystyisivät sopivan hetken tullen toimimaan johtajina Suomen vapauttaistelussa, johon uskoimme koko kansan kerran yksimielisesti nousevan.”

⁴¹ Enckell 1956, s. 163–172; Lauerma 1966, s. 328–544; Lackman 2000, s. 301–324, 337.

⁴² Lagus 1918, s. 98; Lauerma 1966, s. 331; Lackman 2000, s. 290.

on aina riskinsä. Siellä vaanivat vihollisen lisäksi myös erilaiset taudit ja sairaudet.

Misse-joen maasto oli varsin epäedullinen ja -terveellinen. Alue, jossa jäälkärit olivat asemissa, oli laajan Tirul-suon tuntumassa. Pohjavesi oli niin korkealla, ettei maastoon voinut kunnolla kaivautua eikä rakentaa miehistösuojia. Niistä ei tullut maanalaisia bunkkerita, vaan ne rakennettiin tukeista maan kamaralle ja suojahtiin irtomaalla. On selvää, etteivät sellaiset ”unterstandit”, kuten niitä kutsuttiin, kyenneet antamaan 100-prosenttista suojaaa suurimpia kranaatteja vastaan. Oli vain ajan kysymys, milloin ensimmäinen kaatuminen tapahtuisi.⁴³

Lappajärvisestä jäälkäri Alfred Hytyisestä (1896–1916) tuli 13.6.1916 Missee-joen asemissa jäälkäreiden ensimmäinen kaatunut. Hänen toverinsa jäälkäri Heikki Jussila kirjoitti: ”Ensimmäinen kaatunut jäälkäri! Klo 2.00 tienoissa osui ryssän kranaatti 1. Komp. linjalle kaataen jäälkäri Hytyisen, kotoisin Lappajärveltä. Se oli hänen osansa!”⁴⁴

Pietarsaarelainen jäälkäri Max August Kronqvist (1894 – 1916) taas kaatui muutaman päivän päästä kovassa tykistökeskityksessä, jonka venäläiset panivat toimeen 25.6.1916, kun jäälkärit Eino Oskari Tuominen ja Hjalmar Fritiof Wikström olivat juhannuspäivänä ensin loikanneet vihollisen puolelle ja antaneet jäälkäreiden asemat ilmi. Kronqvistin lisäksi keskityksessä haavoittui pahoin neljä muuta.⁴⁵ Parhaimmin haavoittunut lappajärvinen jäälkäri Matti Nykänen (1896–1916) kuolikin kohta.⁴⁶

⁴³ Enckell 1956, s. 163–172; Lauerma 1966, s. 353; Lackman 2000, s. 305.

⁴⁴ Hytyinen oli syntynyt 25.2.1896 Lappajärvelä ja hänet oli merkitty 5.1.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hänet lähti muiden mukana rintamalle, jossa ehti olla lähes kaksi viikkoa ja osallistua Missee-joen taisteluun. Tuossa vaiheessa mieliala jäälkäreiden keskuudessa oli huonontunut rankkasateiden ja muonatilan heikkenemisen vuoksi. Lisäksi kova kuri oli ollut monille jonkinlainen kulttuurishokki. Esim. loimalainen Vilho Rantanen kirjoitti 13.6.1916: ”Eilen ei saatu leipää ollenkaan. Mikä jo uhkas ampua kuulan kalloonsa, mikä karata ryssien puolelle. Rautaisia annoksia maisteli moni poika, vaikka on ankaran rangaistuksen uhalla kielletty niihin koskemasta.” Hytyinen kaatui Missee-jolla samana päivänä. Hänet haudattiin Gallingin sotilashautausmaahan, joka sijaitsee Missee-joen lähellä, Olaista (nyk. Olaine) kaakkoon. Kyseiselle hautausmaalle on haudattu kaikkiaan kolme suomalaista (Suomen jäälkärien elämäkerrasto 1938, s. 194; Suomen jäälkärien elämäkerrasto 1975, s. 193; Heikki Jussilan pvk. 13.6.1916; Vilho Rantasen päiväkirja 13.6.1916; Arvo Pollarin päiväkirja 14.6.1916; Bertel Pauligin päiväkirja 14.6.1916. SAR, pk. 1842/Hma 20; Lackman 2000, s. 306–307).

⁴⁵ Juhannuksena tapahtunutta kahden merimiesjäälkärin loikkausta venäläisten puolelle seurasi 25.6.1916 noin klo 22 alkaen kova venäläisten tykistökeskitys, sillä he olivat saaneet selville suomalaisten asemat. Vaikka suomalaisten tappiot olivat varsin pienet, aivan tappioitta ei selvitty. Vartiossa ollut ja menehtynyt Kronqvist oli työläistaustainen jäälkäri ja innokas urheilija. Hänet oli syntynyt 12.7.1896 Pietarsaareessa ja hänet oli merkitty 11.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänet ehti osallistua Missee-joen taisteluun. Hänet haudattiin Gallingin sotilashautausmaahan (Suomen jäälkärien elämäkerrasto 1975, s. 309–310; Heikki Jussilan päiväkirja 24.6.1916; Lackman 2000, s. 312).

⁴⁶ Nykänen oli syntynyt 8.1.1896 Lappajärvelä ja hänet oli merkitty 5.1.1916 koulutusjoukon 1.K:aan. Hänet haudattiin Skrabben kenttäsairaalassa, ja hänet on haudattu Skrabben sotilashautausmaahan (Suomen jäälkärien elämäkerrasto 1975, s. 457; Lackman 2000, s. 312).

Toisesta lappajärvisestä Jaakko Ilmari Pahkajärvestä (1897–1916), joka oli lähtenyt isänmaallisista motivein Saksaan, tuli 15.8.1916 Misse-joen asemissa taistelleiden suomalaisten viimeisen uhri, kun ei oteta huomioon läheiseen Schmardeniin komennuksen saaneita. Kaatuminen tapahtui hiukan ennen jääläkeiden siirtämistä uusiin asemiin Riihanlahdelle. Ennen siirtoa Misse-joella karkasi vielä kolmaskin jääläkei Venäjän puolelle. Missellä kaatui kaiken kaikkiaan neljä jääläkeä.⁴⁷

Schmardenin uhrit

Suomalaiset pioneerit kävivät yöllä 24.–25.7.1916 lähellä Tukkumia (nyk. Tukums) sijaitsevassa Schmardenissa (Smarde) lyhyen mutta kiihkeän hyökkäystaistelun, joka tuotti heille kovasti kunniaa. Voitto pesi samalla pois sen häpeän, joka oli aiheutunut heidän rintamalle viennin vuoksi tapahtuneesta kapinoinnistaan vapunpäivänä. Voittoa ei saavutettu kuitenkaan ilman tappioita. Vaarallinen hyökkäys, jonka tarkoituksena oli rintaman oikaiseminen, aiheutti kahden jääläkeen kuoleman ja muutamien haavoittumisen. Suomalaisista pieniä tappioita on kuitenkin vain ihmetseltävä, sillä saksalaisia kaatui ja haavoittui hyökkäyksessä noin 90 miestä.⁴⁸

Schmardenin retki oli arveluttava, sillä se olisi voinut pahimmassa tapauksessa aiheuttaa suuret tappiot. Hyökkäyksen aikana jääläripataljoona 27:n Pion. K oli alistettuna vahvennetulle saksalaiselle 29. Ladwehrprikaatille, vaikka suomalaispataljoona oli luvattu pitää yhtenä suljettuna joukkona. Lyhyen ajan sisällä oli jo toinen kerta, kun kävi niin, sillä hiukan aiemmin pataljoonan tykistöjaos oli Ekkau-Kekkaussa ollut samalla tavalla alistettuna saksalaiselle yksikölle. Tuon taistelun aikana jääläripataljoona oli vaarassa joutua saarroksiin.⁴⁹

Jääläke M. Lindholm (myöh. Liesi) kirjoitti Schmardenin taistelun jälkeen: "Kaikki luulivat, ettei pojistamme palaisi montakaan. Mutta vastassa oli ryssä – ja pojat tulivat takaisin kuin miehet; jättivät jälkeensä vain 1 kuolleen, 1 tietymättömiin ja 8 haavoittunutta."⁵⁰

Saksalaisen 29. Landwehrprikaatin komentaja, kenraali Wynecken kiitti pioneereitä, jotka olivat kunnostautuneet. "Valitan hartaasti että komppania jo näin

⁴⁷ Pahkajärvi oli syntynyt 22.7.1897 Lappajärvellä ja hänet oli merkitty 4.11.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän kaatui 15.8.1916 viimeisenä Misse-joen asemissa. Pahkajärven komppanianpäällikkö Erik Heinrichs muisteli jääläkitoveriaan vuonna 1918: "Paareilla vettäpitävän peitteen alla lepäsi jääläke Ilmari Pahkajärvi Pahkajärven talosta, Kortesjärven pitäjästä Suomesta. Granaatti oli räjäytämättä puhkaissut majan katon ja musertanut nukkuvan jääläkin pään." Heinrichsin mukaan, kun jääläkit olivat lähdössä keväällä 1916 rintamalle, muutamia heistä oli siirretty terveydellisistä syistä siviiliin. Pahkajärvi, jolla oli lievä sydänvika, oli yksi heistä. Eräänä iltana koputettiin ovelle, jossa oli Pahkajärvi. Hän selitti, "ettei koko hänen elämällään ollut mitään arvoa, jollei hän päässyt nyt mukaan rintamalle". Asia sovittiin. Pahkajärvi pääsi. Vasta vuosien päästä Heinrichs kertoi tämän jääläkit Pahkajärven vanhalle isälle (Heinrichs 1918, s. 112–115; Suomen jääläkeiden elämäkerasto 1975, s. 478). Ks. muuten Enckell 1956, s. 165–172; Lackman 2000, s. 307–315.

⁴⁸ M. Lindholmin (myöh. Liesi) päiväkirja 25.7.1916. SAR, pk. 1842/19a; Heikki Jussilan päiväkirja 25.7.1916; Thesleff 1919, s. 40–41; Lackman 2000, s. 321.

⁴⁹ M. Lindholmin päiväkirja 25.7.1916. SAR, pk. 1842/19a; Lackman 2000, s. 321.

⁵⁰ M. Lindholmin päiväkirja 25.7.1916, SAR, pk 1842/19a; Lackman 2000, s. 321

muutaman päivän perästää siirtyy pois määräysvallastani. Arvostelu komppanian tehtävän suorituksesta on kaikkialla yksi, nimittäin mitä parhain.”⁵¹

Schmardenin taistelussa 24.7.1916 kohtasi matkansa pään rääkkyläläinen työmiehenpoika, merimiesjääkäri Paavo Heikki Kinnunen (1887–1916).⁵² Lisäksi oulujokinen Matti Jaakko Fält (1894–1917) haavoittui taistelussa niin pahoin, että hän menehtyi myöhemmin. Hänet löydettiin vasta monen päivän päästä taistelusta. Hän sinnitteli pitkään haavoinensa ja kuoli vasta yli vuoden kuluttua.⁵³

Riihanlahden kahakoissa kaatuneet

Misse-joelta jääkärit siirrettiin elokuun lopussa Riihanlahden rannalle, jossa heidän asemansa olivat saman vuoden joulukuuhun saakka. Vaikka paikka näytti aluksi mukavalta, helppoa siellä ei ollut. Rintamalla jääkäreiden asemat sijaittivat epäedullisesti. Myös syksyn pimeys vaivasi heitä. Tällä puhkesikin syyskuussa pahin kriisi, jota oli edeltänyt majuri Bayerin ilmoitus, etteivät jääkärit pääse Suomeen vielä pitkään aikaan, sillä pääsotanäytämö oli länessä. Kohta joukossa alkoi ilmetä myös pelkoa, sillä erilaiset huhut jääkäreiden mahdollisesta siirtämisestä toiselle rintamalle, vaikka Sommeen, jossa oli meneillään valtava tuhoamistaistelu, olivat kohtalokkaita. Majurin puheetkaan jääkäreiden hyökkäykseen viemisestä eivät saaneet suopeata vastaanottoa. Jääkärit vaativat joukon vetämistä selustaan talveksi. Loppituloksena oli suoranainen farssi, sillä majuri Bayer ryhtyi jääkäreillä äänestettämään, haluavatko he jatkaa, vai esittääkö hän koko joukon hajottamista.⁵⁴

Tällä rintamalla kaatui kaikkiaan viisi jääkäriä. Lisäksi yksi jääkäri katosi ja lienee kuollut myöhemmin sotavankeudessa. Yksi jääkäri karkasi kriisin aikana viholisen puolelle ja kymmeniä niskuroijia suljettiin varta vasten perustettuun Altona-Bahrenfeltin työosastoon. Syyskuun kriisi ei rajoittunut kuitenkaan vain tyttymättömienvi eristämiseen, vaan majuri Bayer etsi kriisille keinotekoisesti lisää syntipukkeja, vaikka hänessä itsessään ja ylipäänsä saksalaissä oli ollut siihen suuri syy.

⁵¹ Suomen Jääkärit 1920, s. 633, 690–691; Lackman 2000, s. 321.

⁵² Kinnunen oli syntynyt 21.10.1887 Rääkkylässä ja hänet oli merkitty 29.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Tämä musiikkia harrastanut jääkäri, joka kuului pataljoonan soittokuntaan, oli saapunut muiden mukana Misso-joen asemiin. Hänet haudattiin Tukkumin sotilashautausmaahan. Harjulla sijainneesta hautausmaasta on osa kadonnut, koska harjusta on otettu bolsevikkikaudella hiekkaa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 275; Everstiluutnantti Juha Myyryläisen antamia tietoja 12.9.2003; Lackman 2000, s. 321).

⁵³ Fält oli syntynyt 26.5.1894 Oulujolla ja hänet oli merkitty 4.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misso-joen ja Schmardenin taisteluihin. Hän harhaili haavoittumisensa jälkeen useita päiviä, ennen kuin hänet löydettiin. Hänet kuoli vasta 13.8.1917 Hannoverin sotilassairaalassa. Hänet on haudattu Hannoverin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 97; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 120; Lackman 2000, s. 321).

⁵⁴ Ove Sjöström, Anteckningar under jägartiden. ÅAb; Vilho Rantasen pvk. 27.8.–10.11.1916; Arvo Pollarin pvk. 23.8.–5.9.1916; Einari Kärnän pvk. 1.1.1917; Harald Öhquistin pvk. 21.9.1916. SARk., pk1205/1a; Lagus 1918, s. 187; Walter Hornin muistiinpanot; Suomen Jääkärit 1920, s. 718–725, 728–752; Lauerma 1966, s. 409–436, 461–473 ja passim; Lackman 2000, s. 337–357, liite 4.

Saksan Itärintamalla kaatui 12 ja Länsirintamalla kaksi suomalaista jääkäriä. Rääkkyläläinen jääkäri Paavo Heikki Kinnunen kaatui 25.7.1916 pioneerien hyökkäystaistelussa Schmardenissa. Taistelussa pahoin haavoittunut Oulujelta kotoisin oleva Matti Fält kuoli vasta 1917. Saksalainen kenraali Wyneken kunnioitti Kinnusen hautajaisia läsnäolollaan, mistä valokuva. Kinnunen on haudattu Tuckumiin (nyk. Tukums), joka sijaitsee nykyisessä Latviassa.

Kuvassa olevaan Dumben yhteishautaan saksalaisten aseveljien kanssa on haudattu viisi partiokahakoissa vuonna 1916 kaatunutta suomalaista jääkäriä: pöytäläläinen Frans Viktor Heinonen, raippaluotolainen Einar Otto Evert Myntti, ylivieskalainen Emil Aleksander Kanta-la, vöyriläinen Viktor Kamis ja dragsfjärdiläinen Konrad Johan Pehrsson. Kuvassa jääkärin poika, kenraaliluutnantti Ilkka Halonen keskustelemassa jääkäriperinneyhdistyksen touko-kuussa 1994 tehdyn matkan osallistujien kanssa pian tapahtuvasta seppeleen laskusta. Kuva Matti Lackman

Jääkäri Konrad Johan Olof Pehrsson kaatui viimeisenä Riianlahden rintamalla. Hän haavoittui 1.12.1916 ja menehtyi pian haavoihinsa. Hänet on haudattu Dumben yhteishautaan, vaikka hänenelle ei kuitenkaan ole pystytetty jostain syystä samanlaisista betonista ristiä, joka toisilla neljällä jääkärillä on. Valokuva Kansallisarkisto

Epäedullinen palvelussitoumus ja jäätäreiltä vaadittu sotilasvala olisivat antaneet Saksalle mahdollisuuden sijoittaa suomalaisjoukko vaikka Sommen 'lihamyllyn', mitä jäätärit aiheellisesti pelkäsivätkin. Majuri määräsi kaksi suomalaista, oberzugführerit Harald Öhquist ja Walter Hornin täydennysjoukkoon, josta vain Öhquist palasi takaisin omaan komppaniaansa. Horn alkoi sairastella, eikä toipunut kokemastaan epäoikeudenmukaisudesta koskaan. Lisäksi majuri juonitti niin, että jäätäreiden rintamalle vientiä pelänyt ja vastustanut Wetterhoff, jolla oli vihamiehiä myös Tukholman-valtuuskunnassa, saatui kiinni epäiltynä vehkeilyistä länsivaltojen hyväksi. Hänet pidätettiin ja vietettiin vankeuteen sekä myöhemmin rivi-sotilaana Saksan länsirintamalle. Kun Saksan vallankumous alkoi 1918, Wetterhoff osallistui elämäkertansa kirjoittajan Olof Mustelinin mukaan vallankumouksellisten sotamiesneuvostojen toimintaan, mitä on pidettävä osoituksena häilyvästä luonteesta. Myöhemmin Wetterhoff sai Suomen Berliinin-lähetystössä vaativattonaan viran loppuvuokseen. Hän kuoli 1922.⁵⁵

Voidaan kysyä, oliko puhjenneella kriisillä ja sillä, että Wetterhoff ja muutamat jäätärit uhrasivat itsensä, sittenkin merkitystä. Pelastiko jäätäreiden uhmakas toiminta jäätäripataljoonan hyökkäysjoukkona käytöltä, mitä majuri Bayer oli tunnianhimoisesti valmistelemassa, ja sitä kautta suomalaista verta? Suoran vastauksen antaminen kysymykseen on vaikeaa, mutta selvästikin tyytyvämyysilmöillä oli vaikutusta siihen, että jäätärijoukko vedettiin kohtaan selustaan.⁵⁶

Riihanlahden partiohakoissa ja vihollisen yllätysiskuissa kaatui syyskuussa ensimmäisenä pötyäläinen jäätäri Frans Viktor Heinonen (1894–1916).⁵⁷ Hänen jälkeensä kaatuivat raippaluotolainen jäätäri Einar Otto Evert Myntti (1896–1916)⁵⁸ ja ylivieskalainen jäätäri Emil Aleksander Kantola (1886–1916).⁵⁹ Lisäksi vöyriläinen jäätäri Viktor Kamis (1897–1916) haavoittui marraskuussa niin pahoin, että kuoli seuraavana päivänä.⁶⁰

Helsingiläisen opiskelijan Jarl Torsten Odénin (1895–1916) kohtalona oli kadota partiohakan yhteydessä marraskuun lopussa. Hänen ruumistaan ei löydetty

⁵⁵ Sundvall 1919, passim; Enckell 1956, s. 191–192; Lauerma 1966, s. 409–436, 461–473; Ronsdorff 1973, s. 142; Mustelin 1974, s. 7–44; Lackman 2000, s. 337–363.

⁵⁶ Vrt. Nordström 1996, s. 81–82.

⁵⁷ Heinonen oli syntynyt 5.11.1894 Pötyällä ja hänet oli merkitty 13.1.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänen osallistui Misse-joen ja Riihanlahden taisteluihin. Hänen kaatui 15.9.1916, ja hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jäätärien elämäkerrasto 1975, s. 160).

⁵⁸ Myntti oli syntynyt 11.2.1896 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 7.3.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänen osallistui Riihanlahden taisteluun, jossa kaatui 20.9.1916. Hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jäätärien elämäkerrasto 1975, s. 423).

⁵⁹ Kantola oli syntynyt 17.9.1886 Ylivieskassa ja hänet oli merkitty 13.1.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hänen osallistui Misse-joen ja Riihanlahden taisteluihin. Hänen kaatui 20.9.1916, ja hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jäätärien elämäkerrasto 1975, s. 249).

⁶⁰ Kamis oli syntynyt 5.3.1897 Vöyryllä ja hänet oli merkitty 25.2.1916 koulutusjoukon 1. KKK:aan. Hänen osallistui Misse-joen ja Riihanlahden taisteluihin. Hänen haavoittui 14.11.1916 niin pahoin, että kuoli seuraavana päivänä. Hänet on haudattu Dumbeen (Suomen jäätärien elämäkerrasto 1975, s. 247).

koskaan. Eräät tiedot viittaavat siihen, että hän olisi joutunut vangiksi ja kuollut vasta venäläisessä sotilassairaalassa tai sotavankeudessa.⁶¹

Riianlahden asema vaati vielä yhden uhrin. Dragsfjärdiläinen Konrad Johan Olof Pehrsson (1892–1916) haavoittui juuri joulukuun alussa kuolettavasti.⁶² Kaikki edellä mainitut Odénia lukuun ottamatta on haudattu Riianlahden rannalla sijaitsevaan Dumbeen (Klapkalnciems), jonka hautausmaassa lepää lisäksi muutamia saksalaisia aseveljiä (Liitetaulukko).⁶³

Aa-joella kaatuneet ja muuten kuolleet

Jääkärit vedettiin vuoden 1916 jouluki Libauhun rauhoittumaan ja saamaan lisäkoulutusta. Joukossa oli ilmennyt syksyllä levottomuutta ja halua päästä rintamalta kokonaan pois. Joulukuun 18. päivänä saksalaiset lupasivatkin, ettei jääkäripataljoonaa vietäisi enää rintamalle. Joukon liittäminen armeijaan oli ”suotavaa vain silloin, kun suomalaisille voidaan osoittaa joku tarkoitus, joka edistää heidän pyrkimyksiänsä ja samalla vastaa mahdollisia uhreja”. Purnaajat oli lähetettävä IX AK:n sijaispääesikuntaan, joka sai sulkea heidät työleireille.⁶⁴

Jääkäreiden viikot Libaussa kuluivat rattoisasti. Sen lisäksi, että he hiljentyivät jouluki, he myös juhlivat jouluna ja uutena vuotena viimeisen päälle.⁶⁵ Vuoden 1917 alussa he saivat hämmästyksekseen kuulla, että jääkäripataljoonan komentaja, majuri Bayer oli siirretty toisiin tehtäviin. Hänen tilalleen astui majuri von Görne, josta ei tiedetty mitään. Kohta oli myös jääkäreiden lähdettävä. Venäläiset hyökkäsvät Aa-joella (nyk. Lielupe) rajusti XII Armeijan voimin. Kyseessä oli viimeinen läpimurtoyritys. Saksalaisten oli heitettyvä häädässään myös jääkäripataljoona 27:kin puolustukseen, vaikka jääkäreille oli luvattu toista. Jo matkalla rintamalle ilmeni jääkäreiden purnausta ja kapinamieltä.⁶⁶

Erselin asemalta kohti Aa-jokea marssinsa aloittaneita jääkäreitä kohtasi tyyristyttävä näky, joka nosti mieleen synkkiä ajatuksia. Hauptzugführer Jernström on muistellut vuonna 1939 näkemäänsä näin: ”Marssirivistöjä vastaan oli tullut

⁶¹ Odén oli syntynyt 28.7.1895 Helsingissä ja hänet oli merkitty 21.2.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hän osallistui Riianlahden taisteluun, jossa katosi 27.11.1916 (Heinrichs 1919, s. 26–27; Munck 1939, s. 160; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975; Lackman 2000, s. 363, liite 4.).

⁶² Pehrsson oli syntynyt 27.12.1892 Dragsfjärdissa ja hänet oli merkitty 12.1.1916 koulutusjoukon 1.K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hän kaatui 1.12.1916 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 492 ja passim).

⁶³ Suomen Jääkärit 1920, s. 792–794.

⁶⁴ Suomen Jääkärit 1920, s. 802–805; Lackman 2000, s. 363.

⁶⁵ Esim. Vilho Rantosen pvk. 15.12.1916–1.1.1917; Suomen Jääkärit 1920, s. 847–851, 854–857; Lackman 2000, s. 382–383.

⁶⁶ Jernströmin muistelmat, SARk, pk. 1216/3; Enckell 1956, s. 213–224; Lauerma 1966, s. 491–493 ja passim; Lackman 2000, s. 383–401.

joukottain haavoittuneita ja kaatuneita. Kuolleet oli heitetty rekiin hujan hajan ja niitä kuljetettiin nyt pois taistelukentältä. Kuoleman kaameat todistajat irvistelivät jääkäriä kohti vahinkeltaisin, pakkasen jäykistämän kasvoin.”⁶⁷

Jääkärit eivät selviytyneekään ankarissa pakkasissa käydyistä taisteluista tappioitta. Kalajokinen Jaakko Herman Mikkonen (1896 – 1917), joka kuului pioneereihin, kaatui tammikuun alussa. Jääkäritoveri Aarne Kuula kirjoitti päiväkirjaansa: ”Mikkonen sai niin pahan täräyksen granaatista että kuoli ennen aamua eräässä kämpässä johon hänet heti kannettiin.” Hänet on haudattu Sumarakin kylän sotilashautausmaahan.⁶⁸

Olosuhteet Aa-joella olivat erityisen ankarat. Pakkanen äityi niin kovaksi, etteivät kaikki suomalaispojat olleet sellaista koskaan kokeneet. Kauhavalainen Arvo Pollari kirjoitti, että ”useimmat pojista itkivät kuin pienet lapset kun kylmä ja nälkä ahdistivat”. Vaasasta kotoisin ollut hauptzugführer Erik Jernström muisteli reilut 20 vuotta myöhemmin: ”Tammikuun 30 päivänä oli lämpötila alentunut –30 Celsius-asteeseen ja helmikuun 1 päivänä –35:een, mikä on suurin kylmyys, mitä minä olen koskaan kokenut. Alavien maiden kosteuden vuoksi se oli vielä tuntuvampi ja oli sananmukaisesti tehdä loppi koko pataljoonasta.”⁶⁹

Tilannetta pahensi luonnollisesti se, ettei alueella ollut juuri minkäänlaisia majoitustiloja. Jääkäri Väinö Tojkanderin mukaan miehet nukkuivat esimerkiksi Bucholzisa eräässä talossa ”kuin sillit suolassa”. Koska sänkyjä ei ollut kaikille, oli nukuttava istuallaan, pöydän ääressä, seisallaan. ”Loppujen lopuksi nukkuminen olikin täiden ja kirppujen vuoksi pöydän ääressä helpompaa kuin sängyssä.”⁷⁰

Vaikka jääkäreiden ’säästämisestä’ oli ollut puhetta, Aa-joen taistelusta uhkasi kehittyä heille erittäin vaarallinen, sillä heistä kaavaitiin pian noin 500:n miehen hiihtojoukko, joka heittäisiin Babit-järven lähettyvillä venäläisten selustaan sopivasta ’reiästä’ harjoittamaan sissitoimintaa. ”Suomalaisten hiihtäjien piti venäläisten selän takana häiritää ja vaikeuttaa vihollisen perääntymistä”, muisteli Jernström. Tämä ei ollut kuitenkaan kaikkien miesten mieleen. Miehet pelkäsivät, mitä erilaiset huhut vain pahensivat. Vaikka tilanne oli alkanut jo helpottaa, uudelle jääkäri-pataljoonan komentajalle, kapteeni Knathsille oli turha yrittää muistuttaa tehtävän sisältämistä vaaroista.⁷¹

⁶⁷ Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3.

⁶⁸ Mikkonen oli syntynyt 31.3.1896 Kalajoella ja hänet oli merkitty 16.6.1916 koulutusjoukon Täyd. K:aan ja myöhemmin 4.10.1916 Pion.K:aan. Hän osallistui Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin ja kaatui 7.1.1917. Hänen hautansa paikallistettiin aivan äskeni (Aarne Kuulan pvk. 7.1.1917. Suomen jääkärimuseo, Kortesjärvi; Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 417).

⁶⁹ Arvo Pollarin pvk. 9.1.1917; Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216/3.

⁷⁰ Väinö Tojkanderin pvk. 19.1.1917; Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216/3; Lackman 2000, s. 390–391.

⁷¹ M. Lindholmin pvk. tammik. 1917. SArk, pk. 1841/19a; Arvo Pollarin pvk. 20.1.1917; Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; Bertel Pauligin pvk. 21.–24.1.1917. SArk, pk. 1842/20; Anders Johan Granin (Lassila) muistelma. SVIA, kansio 16/72. KA; Johannes Rönngårdin muistelma, SVIA , kansio 15/53–54; Suomen Jääkärit 1920, s. 872–873; Nordström 1996, s. 84–85; Lauerma 1966, s. 508; Lackman 2000, s. 388–397.

Kun oberzugführer Armas Ståhlberg ampui 24.1.1917 kieltäytyneen lapualaisen merimiesjääkärin Matti Sven Saarikosken (1890–1917),⁷² jääkärijoukossa puhkesi jälleen vakava kriisi. Jääkäri Kuula kirjoitti: "Saarikoski I komppaniasta kieltäytyi lähtemästä mukaan ja O. St. ampui hänet toverien silmien edessä pistoolilla. Hän oli nainut mies ja kahden lapsen isä." Erittäin jyrkästi tapauksen tuomitsi esimerkiksi kauhavalainen talonpoikaisjääkäri Arvo Pollari, joka kirjoitti: "Mitä merkitsee meidän yhteiset ponnistuksemme, kun omat miehet ampuvat toisiaan. On tosiaankin luja kuri joukossamme, kun kaikki miehet seisovat kantapäät yhdessä ja katsovat kun yhtä miehistä tapetaan. Ei! Ei tällainen temppu ei menesty toista kertaa. (...)"⁷³

Vaikka sotaoikeus vapautti Ståhlbergin, ja esimerkiksi hauptzugführer Erik Jernström katsoi hänen menetelleen ainoalla oikealla tavalla, monet jääkäritoverit pitivät Ståhlbergia murhaajana.⁷⁴

Muitakin ongelmia Aa-joen taisteluiden aikana ilmeni. Saksalaiset eivät 'muista-neet' tälläkään kerralla, mitä suomalaisille oli – viimeksi joulukuussa 1916 – luvattu. Jääkäripataljoona ei pidetty nytkään itsenäisenä joukkona, vaan se alistettiin 8. Armeijan Mitaun Ryhmälle, jota johti suomalaisiin erityisen kylmäkiskoisesti suhtautunut kenraali von Pappritz. Pataljoona asetettiin siten suureen varaan.⁷⁵

Ampumistapauksen seurauksena kieltäytyiset lisääntyivät, minkä vuoksi epäluotettavaksi ja kurittomaksi käyneen suomalaisjoukon käytöstä sisseinä luovuttiin. Se saattoi jopa pelastaa monen suomalaisen kolkolta kuolemalta venäläisten selustassa. Toisaalta saksalaisen 8. Armeijan onnistui torjua venäläisten hyökkäys ja päästää kohtuullisen pian niskan päälle tällä rintamalla.⁷⁶

Aa-joen Skanganissa jääkärit törmäsivät myös venäläisten puolella kaatuneisiin suomalaisiin. Eräästä tällaisesta Jernström muisteli: "Hän lepäsi samassa kasassa kuin miehensä, kaikki konekiväärin niittämänä."⁷⁷ Oliko tulos suomalaisen taistelusta toista vastaan, sitä on mahdoton sanoa.

Siperialaisia vastaan taistelleet jääkärit saivat tehdä Aa-joella ensi kerran tuttuvuutta myös kaasuun, joka oli lentokoneen, hyökkäysvaunun ja sukellusveneen ohella yksi maailmansodan uusista aseista. Ensimmäisen kerran kaasua oli käytet-

⁷² Saarikoski oli syntynyt 10.4.1890 Lapualla ja hänet oli merkitty 17.9.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riihanlahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 570).

⁷³ Aarne Kuulan pvk. 7.1.1917. Suomen jääkärimuseo, Kortesjärvi; Arvo Pollarin pvk. 24.1.1917; Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; Lackman 2000, s. 393–396).

⁷⁴ Vilho Rantases pvk. 25.1.1917; Arvo Pollarin pvk. 24.1.1917; K. Ikonen Aarne Sihvolle. Sark, pk. 1039/7; Heikki Oikarisen pvk; "Pataljoonan kavereita" Ståhlbergille 14.5.1917. SArk, pk. 510/1; Erik Jernströmin muistelmat. SArk, pk. 1216; Tappara 2/1931, "Muistelmia vuosikymmenten takaa", E. I. Järvinen; Halter 1938, s. 160–162; Enckell 1956, s. 216–218; Lauerma 1966, s. 511 ja passim; Lackman 2000, s. 393–396.

⁷⁵ Lackman 2000, s. 382–401.

⁷⁶ Vrt. Lackman 2000, s. 394–401.

⁷⁷ Jernströmin muistelmat, SArk, pk. 1216/3; vrt. Aarne Kuulan pvk. 29.1.1917. Kortesjärven jääkärimuseo; Nordström 1996, s. 85; Lauerma 1966, s. 516; Lackman 2000, s. 398.

ty jo vuonna 1914 länsirintamalla Neuve Chapellessa ja seuraavana vuonna Ypressä. Itärintamalla sitä oli kokeiltu samana vuonna Bolimovissa.⁷⁸

Vaikka venäläiset ampuivat kaasua, se ei kuitenkaan tehonnéut – ilmeisesti hyvävän pakkasen vuoksi. Ristijärvinen jääläri Heikki Oikarinen kirjoitti venäläisten kaasun käytöstä ja voimakkuudesta 2.2.1917: "Päästipäs kehno muutamia kaasupommejakin. Saatiin siis ensi kerran maistella ryssäläistä kaasua. Kyllä oli kitkerää, vaikka pommit olivat pieniä ja pakkanen laimentaa sen vaikutusta. Joku poika tuli jo aivan sairaaksi ja arkimmat jo kyykkivät kaasumaski päässä. Tällä matkalla siis saadaan kaikenlaista kokea. Kyllä niitä kaasumaskejakin on jo kerrankin satateltu, mutta kylläpäs nekin näkky olevan tarpeellisia."⁷⁹

Vaikka kaasu sai joitakin jääläreitä pahoinvoiviksi, yhtään jääläriä ei joutunut kuitenkaan tuon pelottavan aseen uhriksi. Sen sijaan saksalaisten kaasuase oli ilmeisesti paljon tehokkaampi; suomalaisjäälärit, joilla oli tapana penkova venäläisten ruumiskasoja, löysivät niistä useita vainajia, joilla oli vielä kaasunaamari päässään. Saksalaisten kaasu oli ollut niin vahvaa, ettei venäläisten naamareista ollut sen pysäyttäjäksi.⁸⁰

Kaasuase olikin varsin arvaamaton. Sen käyttö asetti kaikki taistelijat suureen vaaraan. Tilanne olisi toisissa oloissa ja huonolla onnella voinut olla hallitsematon ja aiheuttaa joille kuille suomalaissotureille kohtalokkaaksi.

Kaiken kaikkiaan Aa-joen sotaretki oli suurta uhkapeliä suomalaisten kannalta. Täysin perusteeton ei ole se Sam. Sihvon tunnetussa laulunäytelmässään *Jääkärin morsian* antama kuva, jonka mukaan jääläreiden pelättiin tuhoutuneen Aa-joen taisteluissa.⁸¹ Koska saksalaiset käyttivät jääläreitä miten tahtoivat, Tukholmanvaltuuskunta ei tiennyt moneen päivään, missä jääläripataljoona tuolloin oli ja mikä oli sen kohtalo.⁸²

Rintamakaudella sairauksiin ja tauteihin kuolleet

Sillä aikaa kun jäälärit taistelivat Kuurinmaalla, heitä menehtyi myös erilaisiin sairauksiin Locksedtin leirillä, Libaussa ja muissakin Kuurinmaan kaupungeissa sekä muilla Saksan valtaamilla alueilla. Etenkin keuhkotauti ja muut keuhkosairaudet olivat jääläreiden pahimpia vihollisia (Liitetaulukko).⁸³

⁷⁸ Dupuy-Dupuy 1980, passim; Macksey-Woodhouse 1991, s. 69.

⁷⁹ Heikki Oikarisen pvk. 2.2.1917. – Vastaavasti jääläri Arvo Pollari kirjoitti 2.2.1917: "Illanpäivällä alkoi ryssä taasen ampua kranaattia ja kaasupommia. Pojat jotka olivat liikkeellä ilman kaasumaskia lähtivät tukehtua heidän juoksi keltainen kura suustaan, ja tulivat he hyvin heikoiksi." (Pollarin em. pvk. 2.2.1917).

⁸⁰ Lackman 2000, s. 399.

⁸¹ Sihvo 1921.

⁸² Kertomus Suomen Vapausliikkeen Ulkomaan Valtuuskunnalle 23.2.1917 ja 2.3.1917. SVUV 1. KA; Lackman 2000, s. 400.

⁸³ Suomen Jääkärit 1920, s. 10 000, 1002. – Keuhkotauti (tuberkuloosi) leviiä mm. yskimällä ja pölyn väilyksellä. Kärpäset levittävät lattialla ja maassa olevien yskösten basilleja. Tätä yritettiin estää mm. sillä, että kaikissa tuvissa oli kannellinen yskösastia. 'Seula' ei ollut kuitenkaan riittävä.

Lockstedtin leirin terveydelliset olot olivat olleet hyvät. Moni jääkäri saattoi olla kuitenkin vakavasti sairaana jo Saksaan tullessaan. Lisäksi jääkäreiden ensimmäiset asemat Misso-joella olivat terveyden kannalta erittäin epäedulliset. Niinpä jääkäreitä sairastuikin punatautiin ja malariaan, joka oli uusi mutta vakavasti otettava tuttavuus.⁸⁴

Heti rintamakauden alussa raippaluotolainen jääkäri Anders Johan Evert Rönn (1898–1916), joka oli tuntemattomasta syystä kulkeutunut Belgiaan, kuoli keuhkotautiin.⁸⁵ Kohta sen jälkeen menehtyi Hampurissa helsinkiläinen gruppenführer Michael Kalske (Saksassa Halske, 1887–1916). Hänen kuolinsyynsä oli keuhkotulehdus.⁸⁶

Alatorniolainen jääkäri Juho Fredrik Kyöneva (Saksassa Kyönen, 1897–1916) menehtyi lokakuussa 1916 johonkin sairauteen Schchwitzissa,⁸⁷ alahärmäläinen jääkäri Jaakko Nikolai Lahti (1891–1917) kuoli vuoden 1917 alussa niin ikään johonkin sairauteen Altonan sairaalassa.⁸⁸ Kummankaan sairauden laadusta ei ole tarkempaa tietoa.

Oulun läänin Pyhäjärvellä syntynyt jääkäri Simo Ville Ilola (1886–1917) menehtyi keuhkotautiin helmikuussa 1917 Kellinghusenissa.⁸⁹ Niin ikään keuhkotautia saastanut kortesjärvinen jääkäri Eljas Nestori Pellinen (1893–1917) joutui Aa-joen taistelujen aikana Mitaun sotilassairaalaan 27.1.1917 ja kuoli pian siellä.⁹⁰

⁸⁴ Suomen Jääkärit 1920, s. 998–1 000, 1002; Lauerma 1966, s. 304–305, 621; Lackman 2000, s. 305–306. – Punatauti (dysenterian) esiintyy verensekaisena ripulina, jonka voi aiheuttaa usea eri tekijä, esim. ulosteiden saastuttama juomavesi. Tauti oli vaarallinen ja saattoi helposti tappaa. Malariaa, jota kutsutaan myös horkaksi eli vilutaudiksi (febris intermittens) levittää horkkasääski. Hoitamattomana sekin saattoi tappaa. Paras lääke siihen oli kiniini.

⁸⁵ Rönn oli syntynyt 2.7.1898 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 19.3.1916 koulutusjoukon Pion.K:aan. Hänet oli laskettu 28.3.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen hän kuoli 19.7.1916 keuhkotautiin Belgiasa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 567).

⁸⁶ Kalske oli syntynyt 15.6.1887 Helsingissä ja hänet oli merkitty 8.3.1915 pfadfinder-kurssin 1. K:aan. Hänen olisi ollut mitä ilmeisimmin komea ura edessään, sillä hänet ylennettiin gruppenführeriksi jo 2.9.1915. Hiukan ennen jääkäripataljoona 27:n rintamalle lähtöä, hänet siirrettiin kuitenkin täydennysjoukkoon, ja hän kuoli jo 13.8.1916 Wandspeckin sotilassairaalassa keuhkotulehdukseen. Hänet on haudattu Ohlsdorffin hautausmaahan (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 246).

⁸⁷ Kyöneva oli syntynyt 3.7.1897 Alatorniolla ja merkitty 3.3.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Sairauden vuoksi hänet oli siirretty 21.5.1916 Täyd. Joukkoon ja 14.7.1916 siviilityöhön. Hän kuoli tämän jälkeen 16.10.1916. Hänet on haudattu Saksin Schochwitziin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 325).

⁸⁸ Lahti oli syntynyt 6.4.1891 Alahärmässä ja hänet oli merkitty 23.2.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänet siirrettiin 24.11.1916 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon. Hän kuoli 29.1.1917 Altonassa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 340).

⁸⁹ Ilola oli syntynyt 5.1.1886 Pyhäjärvellä (O. I.) ja hänet oli merkitty 14.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misso-joen ja Riianlahden taisteluihin ja kuoli 1.2.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 213; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 207).

⁹⁰ Pellinen oli syntynyt 1.12.1893 Kortesjärvellä ja hänet oli merkitty 7.1.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misso-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli jo 28.2.1917. Mitaussa tau-teihin ja sairauksiin menehtyneitä jääkäreitä on haudattu sikäläiseen saksalaiseen hautausmaahan, josta suomalaisten ristit ovat hävinneet (Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 496).

Epäselvissä oloissa kuolleet

Rintamakauden aikana joitakin jääkäreitä oli suljettu Altona-Bahrenfeldin työsastoon⁹¹ tai viety vankilaan, joissa heitä lienee myöhemmin kuollutkin. Tällaiseen viittaavat katoamat jäljettömiin.

Joutuipa joku myös omien väkivallan uhriksi. Kemiöläinen kappalaisen poika, jääkäri Georg Ahlstedt (1890–1916)⁹² kohtasi matkansa pään heti rintamakauden alussa. Kuolema ei tullut kuitenkaan taistelukentällä, vaan Suomessa ilmeisesti omien toimesta.⁹³ Värväystehtäviin Suomeen lähetetty Ahlstedt määrättiin takaisin Lockstedtin leirille, mutta hän ei halunnutkaan palata, vaan saadakseen vapaan oleskelun antautui santarmien kätyriksi ja alentui ilmiantamaan tovereitaan. Sittemmin hänen tunnustuksiaan käytettiin Špalernajassa hänen jääkäritovereitaan vastaan.⁹⁴

Vaikka Ahlstedtilla ei liene ollut aikomusta ilmiantaa tovereitaan, sen suorittaminen oli lopulta paha temppu. Jo se, että hän kieltyyti palaamasta Saksaan, oli kielletyn poliittisen ja sotilaallisen liikkeen periaatteiden vastaista. Ahlstedt lieneekin kokenut näistä syistä kesäkuussa 1916 Dragsfjärdissä väkivaltaisen kuoleman.⁹⁵

Jääkäri Bruno Ilmari Svanbäck (1894–?) katosi, eikä hänen kuolinaikaansa, -tapaansa eikä -paikkaansa tunneta. Koska hän joutui olemaan vankileireillä, hän saattoi hyvinkin joutua väkivaltaisen kuoleman uhriksi tai menehtyi johonkin sairauuteen.⁹⁶

⁹¹ Altona-Bahrenfeldin työsasto perustettiin syksyn 1916 krisin jälkeen. Aluksi niskuroijia 'koulutettiin uudestaan' Zerkstenin kartanossa, mutta kun se ei tehonnut, ryhdyttiin vielä tiukempiin toimiin. Työsastoon suljettiin maailmansodan aikana kaiken kaikkiaan yli 200 jääkäriä (Kara 1918, s. 230–231; Nurmio 1918, s. 226; Lauerma 1966, s. 683–691; Lackman 2000, s. 414–422, liite 3). – Työsaston luonteesta ovat siihen itse kuuluneina kertoneet myös Eino Ahonen (Eino Ahosen haastattelu 21.6.1955) ja Johannes Rönngård, (Johannes Rönngårdin kertomus, kansio 15/53–55. Suomen Vapaussodan Itsenäisyysarkisto. KA).

⁹² Ahlstedt oli syntynyt 21.3.1890 Kemiössä ja hänet oli merkitty 26.10.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet komennettiin 1.3.1916 värväystehtäviin Suomeen, jossa hän kuoli 17.6.1916 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 3; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 50).

⁹³ Luultavaa on, että teon suoritti joku aktivisti, tuskin jääkäritoveri, vaikka jääkäreille annettiinkin 'rankaisutehtäviä'. Aktivisteilla (jääkäriiliikkeellä) kuten esimerkiksi kommunisteillaakin oli jyrkkä periaate: petturiille kuolema. Ks. Herman Hautasen raportti (Turpeinen 1980) ja Lackman 2000, s. 114–117.

⁹⁴ Suomen Vapaussota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Spalernajaan"; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938 toteaa hänestä, että "komennettiin 1.3.1916 värväystehtäviin Suomeen, mutta hoiti saamansa tehtävän epäilyttävästi".

⁹⁵ Suomen Vapaussota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Spalernajaan"; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 65–66.

⁹⁶ Svanbäck oli syntynyt 30.6.1894 Tammelassa ja hänet oli merkitty 20.10.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Eri vaiheiden jälkeen hänet lähetettiin 17.3.1916 Holzmindenin ja laskettiin 24.6.1916 siviilit-yöhön Dortmundiin, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 644).

Libaun kaudella kuolleet

Oman käden kautta lähteneet

Jääkärit vedettiin vuoden 1917 maalis-huhtikuussa toistamiseen Libauhun, jossa jääkäripataljoonan pääosat olivat vuoden 1918 helmikuussa koittaneeseen kotiin lähtöön saakka. Jääkäreitä oli edelleenkin jonkin verran myös Lockstedtin leirillä sekä siviilitoissä eri puolilla maata. Jääkäreiden olot kävivät entistä vaikeammiksi, vaikka Suomesta vierailleet poliitikot yrityivät kohottaa joukon mielialaa ja valaa uskoa onnelliseen loppuun. Pienin vaiva ei ollut se, että elintarvikepula tuntui jo koko maassa. Monessa tapauksessa rahattomien jääkäreiden koti-ikävä paheni ja heidän moraalinsa joutui kovalle koetukselle. Venäjän vallankumous ja kotimaan levottomuudet hei-jastuvat joukossa. Jääkäreiden luottamus esimiehiin ja kotimaahan pääsyn horjui pahasti.⁹⁷

Sen lisäksi että jääkäreitä menehtyi esimerkiksi keuhkosairauksiin, nyt tapahtui ensimmäisen kerran, että kuolema tuli myös oman käden kautta. Kaksi jääkäriä teki nimittään itsemurhan. Molemmissa tapauksissa nälkä oli merkittävä syy epätoivoiseen tekoon.⁹⁸

Salmissa syntynyt jääkäri Bernhard Vilhelm Blomberg (1890–1917), joka oli toiminut Kajaanissa paperikoneen käyttäjänä ennen Saksaan lähtöään, ampui itseään ja kuoli toukokuussa. Hänen jääkäritoverinsa Johannes Romppaisen mukaan "syy tapahtumaan oli pitkäaikainen nälkä". Väitetäänpä jonkin jääkärin kysyneen kuolevalta: "Jäikö sinulta leipää?" Hänet haudattiin Libauun hautausmaahan.⁹⁹

Temmesläinen hilfsgruppenführer Johannes Ammunnet (1885–1917) ampui itseään muutamaa viikkoa myöhemmin heinäkuussa ja kuoli Libauun sotilassairaalaissa. Hän oli erehtynyt nälissään kähveltämään tovereiltaan muonaa, mikä oli nälkäiselle sinänsä ihmillinen erehdys. Jääkäritoverit eivät sitä kuitenkaan suvainneet, sillä muutkin olivat nälkäisiä, vaan antoivat hänelle sen vuoksi "remmiapellin". Hänetkin kätkettiin Libauun hautausmaan multiin.¹⁰⁰

⁹⁷ Vilho Rantasen pvk. 25.3.1917–13.2.1918; Nurmio 1918, s. 265–290; Martola 1927; Lauerma 1966, s. 544–838; Lackman 2000, s. 448–570.

⁹⁸ Lackman 2000, s. 461–464.

⁹⁹ Blomberg oli syntynyt 21.4.1890 Salmissa ja hänet oli merkitty 10.9.1916 koulutusjoukon Täydennysjoukkoon. Hän teki itsemurhan 15.5.1917 (Vilho Rantasen pvk. 14.5.1917; Johannes Romppaisen pvk. 14.5.1917; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 47; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 84; Lackman 1993, s. 50–51; Lackman 2000, s. 462).

¹⁰⁰ Ammunnet oli syntynyt 28.2.1885 Temmeksellä ja hänet oli merkitty 23.12.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riihalahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän teki itsemurhan 6.7.1917. Hetken aikaa ruumiin tutkinut lääkäri epäili, että Ammunnet oli kuollut pahoinpitelyyn, sillä hän oli sinellä yltymäärä 'remmiapelli' vuoksi (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 17; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 61; Heinrichs 1919, s. 57–61; Lackman 2000, s. 462–463). – 'remmiapelli' = vöillä pieksäminen.

Sairauksiin menehtyneet

Keuhkotauti näytteli myös vuonna 1917 menehtyneiden kohdalla suurta osaa. Jääkäri Verner Wiklund (Viikla) väitti vuoden 1917 heinäkuussa, että joku lääkäri olisi arvioi-nut noin 60% jääräreistä olevan "tuberkelisia".¹⁰¹

Syy sairastumisiin oli myös tammikuussa alkaneilla Aa-joen taisteluilla, jotka käytiin erityisen ankarissa oloissa tulipalopakkasten kourissa. Jääkäreitä Saksassa hoitamassa ollut toinen suomalainen sairaanhoitaja, schwester Ruth Munck muis-teli vuonna 1939 tuota vaikeaa aikaa näin: "Jääkärit palelivat, vesi jäättyi, leipä jäättyi, jopa soppakin jäättyi, niin että piti pistimellä paloitella. – Keuhkotulehdus, paleltuminen, nivelreumatismi ja muuta sellaista oli tästä luonnollisena seurauksena, ja se vihollinen, joka aina väijyi jääräitä, tuberkuloosi, sai uutta helposti saavutettua tulosta."¹⁰²

Myös muuten jääräiden kunto oli koetuksella ja horjui. Jääkäri F. A. Poltto totesi toukokuussa, että toistasataa jääräri oli joutunut kahden viime kuukauden aikana sairaalaan erilaisten vatsaongelmien vuoksi. Niihin saattoi olla hyvinkin syy-nä yleiskunnon heikkeneminen, niukka ja yhä huonompi ravinto. Saksassa ilmeni tällöin jo elintarvikepulaa.¹⁰³

Jääkärit olivat tehneet tuttavuutta malarian kanssa jo Misje-joella. Myös Libaussa rairosi kesällä 1917 vakava malariaepidemia, jonka vuoksi oli liikkumiseen asetet-tava rajoituksia, mitä jäärärit eivät tahtoneet ymmärtää. Jotkut väittivät karanteenia poliittiseksi juoneksi, jolla heitää estettiin tapaamasta kaupunkiin saapunutta Kai Donneria. Malariaepidemia oli kuitenkin tosiasia. Jääkäripataljoona 27:n lääkäri tohtori Yrjö Salmisen mukaan 67% miehistä oli saanut tartunnan. "Kun ravinto lisäksi oli perin niukka, olivat miehet kalpeat ja heikot eivätkä kestäneet ponnistuk-sia, tuskin harjoituksiakaan. Palvelukseen kykenemättöminä vapautettiin huomat-tava joukko miehiä ja lähetettiin Saksaan siviilitoimiin." Myös punatautia esiintyti.¹⁰⁴

Jääkäri F. A. Poltto kirjoitti 25.5.1917 malariaepidiasta: "Eilenkin vietin 9 meidän batlj. poikaa sairaalaan, joista 8 sairastui malariakuumiseeseen. Kun eilen illalla komppanian harjoituksissa ja komp. seisoessa linjassa perusasennossa kaa-tui yhtäkkiä Kuiru-niminen poika pyörtyneenä maahan. Sairaalaan vietäessä todettiin hänenkin sairastavan malariaa. Jos tällaista menoaa vaan jatkuu, eikä sapuskat lisäännyn niin parin kuukauden kuluttua olemme joka ukko sairaalassa."¹⁰⁵

Vuoden 1917 kesällä ja syksyllä kuolleiden joukossa oli monta sellaisia, joiden kuolinsyntä ei tarkasti tunnettu tai kiireessä sitä ei ole merkitty. Luonnehdinta "kuoli johonkin sairauteen" on voinut hyvinkin merkitä taustalla piilleyttää keuhkotautia tai jotakin muuta vakavaa.

¹⁰¹ Verner Wiklundin pvk. 11.7.1917; vrt. Suomen Jääkärit 1920, s. 998–1003.

¹⁰² Munck 1939; Lackman 2000, s. 253.

¹⁰³ F. A. Polton pvk. 17.5.1917; Heikki Jussilan pvk. 28.6.1917; Suomen Jääkärit 1920, s. 998–1003; Lackman 2000, s. 255–256.

¹⁰⁴ Suomen Jääkärit 1920, s. 1000; Lackman 2000, s. 254–255.

¹⁰⁵ F. A. Polton pvk. 25.5.1917.

Vakavaan sairastumiseen saattoi muutamien kohdalla olla synnä myös huono kohtelu Altona-Bahrenfeldin työsastossa tai vankileirillä. Niinpä kun 'bahrenfelttarit' vapautuivat kesällä 1917, ja jääräritoverit saivat kuulla heidän kohtelustaan, monet kiroivat saksalaisia ja omia esimiehiään ja kiittivät vankien vapauttamiseen merkittävällä tavalla vaikuttanutta gruppenführer Aarne Sihvoa.¹⁰⁶

Esimerkiksi jääräri Eino Hiltunen purki 11.6.1917 mieltään: "Salassa pidetään sotamieheltä monet seikat. Salassa meiltäkin niiden toveriemme kohtalo, jotka eivät tottuneet tähän saksalaiseen sotilasjärjestykseen, eivät hyväksyneet sitä tapaa, jolla meitä kohdellaan – pahemmin vielä kuin saksalaisia – eivät hyväksyneet meidän pataljoonamme käyttämistä rintamalla, vaan pysivät periaatteilleen uskollisina eivätkä hyväksyneet meitä kohtaan harjoitettua pettämistä. Nämä toverimme joutuivat vankileirille. Sen verran olemme tienneet. Nyt vähitellen alkaa kuulua huhuja siitä kohtelusta, jonka alaiseksi nämä isänmaastamme toiset hyvässä uskossa sen vapauden puolesta toimimaan lähteneet, mutta petetyksi tulleet, toiset jo alun pitäen petoksella tänne houkutellut toverimme ovat joutuneet. Viimeinen tieto tuo sanoman että kaksi heistä on taistellut vapaudentaitelunsa loppuun. Toinen on piesty kuoliaaksi, toinen ammuttu (...)." ¹⁰⁷

Sairastuneita jääräreitä hoidettiin eri sairaaloissa, mutta myös tilapäisissä hoito-paikoissa. Mitaun sotilassairaala 55, Tukkumin kenttäsairaala 33, Libaun sotilas-sairaala 124 ja kenttäsairaala 404 olivat kuitenkin tärkeimmät hoitolaitokset.¹⁰⁸

Kaikkia ei hoidetti siis Libaussa, eivätkä kaikki kuolleet siellä, vaikka jäärärit olivatkin kaupungissa monta kuukautta. Miehiä oli edelleen myös Lockstedtin leirillä; viimeimmät rekryytihän saapuivat Suomesta kovin myöhään. Heitä koulutettiin leirillä. Siviilitöihin siirtyneitä oli jo eri puolilla maata töissä, johon siirtyneiden määrä vain lisääntyi. Lisäksi miehiä virui vankileireillä.

Viipurilainen jääräri August Jukarainen (1887–1917) sairastui keuhkotautiin ja oli hoidettavana useissa eri sairaaloissa. Lopulta hän kuoli Thornin linnoitussairaalassa (Puolassa) huhtikuussa 1917. Hänet on haudattu Thorniin.¹⁰⁹

Rääkkyläinen jääräri Herman Petter Hirvonen (1888–1917) joutui Aa-joen taistelujen jälkeen 23.3.1917 Mitaun sotilassairaalaan ja kuoli siellä huhtikuussa 1917 umpsiuolentulehdukseen. Tovereille se oli kova pala. Jääräri F. A. Poltto kirjoittikin, että "tuntuipa todellakin ikävältä kun ajattelee, että niin hauskan ja aina hyväntuu-

¹⁰⁶ Eino Hiltusen pvk. 11.6.1917. SARk, pk. 777/6; Uno Uimosen pvk. 27.6.1917. SARk, pk. 1162; Sam. Sihvon pvk. 16.6.1917. SARk, pk. 1301; F. A. Polton pvk. 25.5.1917; Lauerma 1966, s. 685–691; Lackman 2000, s. 468–469.

¹⁰⁷ Eino Hiltunen pvk. 11.6.1917. SARk, pk 777/6; Lackman 2000, s. 468–469.

¹⁰⁸ Suomen Jääkärit 1920, s. 1001–1003; Lauerma 1966, s. 622–625.

¹⁰⁹ Jukarainen oli syntynyt 30.7.1887 Viipurissa ja hänet oli merkittiin 13.10.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Riihanlahden taisteluun. Hän kuoli 21.4.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 225).

Kaikkiaan 35 jääkäriä menehtyi Saksan matkalla erilaisiin sairauksiin, joista pahimpia olivat malaria, erilaiset suolistosairaudet ja keuhkotauti. Ainkin 12 heistä kuoli keuhkotautiin – mahdollisesti enemmänkin, sillä kaikkien tarkkaa kuolinsyytä ei tunneta. Tähän vaikeaan sairauteen kuoli myös yksi tunnetuimmista ja lupaavimmista jääkäreistä, kymiläinen oberzugführer Karl Runar Appelberg. Hänen maalliset jäännöksensä on siirretty myöhemin Helsinkiin.

Saksassa ja sen rintamilla katosi yhteensä yhdeksän jääkäriä, joiden kohtalo on jäännyt selvittämättä. Kuhmalahtelainen jääkäri Karl Gustaf Lempilä kuuluu tähän joukkoon. Hänet siirrettiin syyskuussa 1917 – mahdollisesti tottelemattomuuden vuoksi – pahamaineiselle Havelbergin vankileirille, minkä jälkeen hänenestä ei ole kuultu mitään. Lempilän valokuva paljastaa, ettei hän ollut terve mies, vaan mitä todennäköisimmin hänellä oli parantumaton sairaus

lisen pojantäytyi jäädää tänne kurjan Kuurinmaan multaan". Hänet on haudattu Mitauhun (nyk. Jelgava).¹¹⁰

Helsinkiläinen Kustaa Evald Heinonen (1898–1917) sairasti keuhkotautia ja joutui jo 5.10.1916 Mitaun sotilassairaalaan sekä sieltä edelleen Treuenbrietzenin keuhkotautiparantolaan. Hän kuoli siellä toukokuussa 1917. Hänet on haudattu Treuenbrietzeniin (Saksaan).¹¹¹

Raippaluotolainen jääläkäri Ernst George Stolpe (1895–1917) menehtyi Hampurissa johonkin sairauuteen,¹¹² raippaluotolainen jääläkäri Edvard Back (1895–1917) kuoli heinäkuussa 1917 Altonassa keuhkotautiin. Hänet on haudattu Hampuriin.¹¹³

Vaasalainen jääläkäri Karl Eskil Hellman (1897–1917) joutui Libaussa ollessaan Emigrantienhusin sotilassairaalaan umpsiuolentulehduksen vuoksi ja kuoli siihen heinäkuussa 1917. Hänet on haudattu Libauhun.¹¹⁴

Kymissä syntynyt oberzugföhrer Karl Runar Appelberg (1889–1917), joka kului johtaviin jääläkäreihin, sai Aa-joen taistelujen aikana keuhkopussintulehduksen. Se paheni ja kehittyi keuhkotaudiksi, johon hän kuoli heinäkuussa Tukkumissa. Hänet haudattiin Tukkumiin, mutta hänen jäähnöksensä siirrettiin myöhempin vuonna 1920 Suomeen, jossa ne haudattiin Helsingin uudelle hautausmaalle.¹¹⁵

Uralalainen jääläkäri Otto Luoti (1890–1918), joka joutui vuoden 1917 maaliskuussa Altonan-Bahrenfeldtin työsastoon, kuoli myöhempin heinäkuussa

¹¹⁰ Hirvonen oli syntynyt 22.5.1888 Rääkkylässä ja hänet oli merkitty 6.11.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden, Ekkau-Kekkaun ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 25.4.1917 (F. A. Polton pvk. 25.4.1917; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 178; Lackman 2000, s. 255).

¹¹¹ Heinonen oli syntynyt 3.10.1898 Helsingissä ja hänet oli merkitty 11.4.1916 koulutusjoukon Täydennyskomppaniaan. Hän osallistui Riianlahden taisteluun. Hän kuoli 5.5.1917 (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1875, s. 160).

¹¹² Stolpe oli syntynyt 5.7.1895 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 2.6.1916 koulutusjoukon Täyd. Joukkoon. Hän ei liene osallistunut mihinkään taisteluihin, eikä hänen elämästään juuri tiedetä (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 630).

¹¹³ Back oli syntynyt 26.10.1895 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 1.5.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Sieltä hänet siirrettiin 15.12.1917 Altona-Bahrenfeldin työsastoon. Hän kuoli 15.7.1917 Barmbeckissä. Hänet on haudattu Ohlsdorffin hautausmaahan (Sotasurmaprojektiin aineisto; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 31; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 71; Lauerma 1966, s. 625).

¹¹⁴ Hellman oli syntynyt 8.5.1897 Vaasassa ja hänet oli merkitty 3.3.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 17.7.1917 (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 160; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 167).

¹¹⁵ Appelberg oli syntynyt 26.2.18889 Kymissä ja hänet oli merkitty 25.2.1915 pfadfinder-krssin 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 22.7.1917 Tukkumin sotilassairaalassa. Se osa Tukkumin hautausmaasta, johon Appelberg oli ensiksi haudattuna, hävisi neuvestovallan aikana, koska harjusta, jolla hautausmaa oli, otettiin soraa (Everstiluunantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 21; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 63–64; Munck 1939, s. 178–185; Lauerma 1966, s. 621, 625; Lackman 2000, s. 255).

Hampurissa johonkin sairauteen, joka on jäätynyt kuitenkin tarkemmin määrittelemättä. Hänet on haudattu Hampuriin.¹¹⁶

Alahärmäläinen jääkäri Kustaa Kataja (ent. Tolikko, 1885–1917) siirrettiin 6.3.1917 Aa-joen taistelujen jälkeen jonkin sairauden vuoksi Täyd. joukkoon. Hän kuoli elokuussa Lockstedtin leirillä lavantautiin. Hänet on haudattu Kellinghusenin sotilashautausmaahan.¹¹⁷

Kemin maalaiskuntalainen jääkäri August Evert Tenno joutui 26.10.1916 tuntemattomasta syystä sairaalahoitoon. Hän kuoli elokuussa Johannisthalin sairaalassa Stettinissä (Szczecin, Puola), johon hänet on haudattu.¹¹⁸

Paltamolainen jääkäri Kustaa Kemppainen (1888–1917) menehtyi elokuussa johonkin sairauteen Lockstedtin leirillä. Hänet on haudattu Kellinghusenin hautausmaahan. Johannes Romppainen kirjoitti 13.9.1917: "Sain sen surullisen tiedon että Kusti Kemppainen on Lockstetter Lagerilla kuollut keuhkotautiin. Siis hänkin sai niiden monien kanssa leposijansa vieraalla maalla jotka ovat kuolleet siitä Suomen vapaustaistelijain joukosta."¹¹⁹

Andrealainen jääkäri Yrjö Suni (1890–1917) oli Kemppaisen kohtalotoveri monessakin mielessä. Hän kuoli nimittäin samana päivänä (28.8.1917) johonkin sairauteen Köhnissä, johon hänet on haudattu.¹²⁰

Vöyriläinen jääkäri Alfred Kronqvist (1894–1917) sairastui keuhkotautiin ja kuoli 10.10.1917 Spandaun sairaalassa. Hänet on haudattu Spandaun hautausmaahan.¹²¹

¹¹⁶ Luoti oli syntynyt 5.12.1890 Urjalassa ja hänet oli merkitty 10.9.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Hänet siirrettiin 7.3.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon. Hän kuoli 31.7.1918 Hampurin sairaalassa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 388).

¹¹⁷ Kataja oli syntynyt 9.1.1885 Alahärmässä ja hänet oli merkitty 23.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misso-joen, Riianlahden, Schmardenin ja Aa-joen taisteluihin. Hän kuoli 23.8.1917 Lockstedtin leirillä (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 262).

¹¹⁸ Tenno oli syntynyt 14.8.1897 Kemin maalaiskunnassa ja hänet oli merkitty 8.2.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misso-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hän kuoli 25.8.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 666).

¹¹⁹ Kemppainen oli syntynyt 18.11.1888 Paltamossa ja hänet oli merkitty 27.6.1916 koulutusjoukon Täyd. Joukkoon. Hän osallistui Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 1.2.1917 sairaalaan ja myöhempin 20.4.1917 Täyd. Joukkoon. Hän kuoli 28.8.1917 Lockstedtin leirillä (Johannes Romppaisen pvk. 13.9.1917; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 270; Lackman 1993, s. 65).

¹²⁰ Suni oli syntynyt 20.7.1890 Andreassa ja hänet oli merkitty 3.3.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misso-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 22.2.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon ja laskettiin 4.8.1917 siviilityöhön. Hän kuoli 28.8.1917 Kölnin sairaalassa (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 639).

¹²¹ Kronqvist oli syntynyt 23.1.1894 Vöyrissä ja hänet oli merkitty 25.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misso-joen ja Riianlahden taisteluihin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 309).

Jääkäri Nikolai Aleksander Ström (1883–1917) kuoli lokakuussa 1917 johonkin sairauteen Essenissä, johon hänet on haudattu.¹²²

Kemiläinen jääkäri Aksel Lappalainen, joka joutui vuoden 1916 syksyllä vankileirille, kuoli Spandaun sotilassairaala marraskuussa 1917. Hänet on haudattu Spandaun hautausmaahan.¹²³

Vöyriläinen jääkäri Erik Martois (1892–1917) kuoli marraskuussa 1917 jonkin sairauden seurauksena Altonan sotilassairaala. Hänet on haudattu Altonaan (Hampuri).¹²⁴

Vielä samoihin aikoihin, kun jääkäreiden pääjoukot suuntasivat jo kohti sotaan ajautunutta kotimaataan, muutamien tovereiden osana oli vielä vaipua kuolonuneen. Helsinkiläinen jääkäri Axel Vilhelm Haavisto (1887–1918) menehtyi tammikuussa 1918. Kuolinsyy oli tuntelematon. Hänet on haudattu Berliinin (Moabit) Luther-hautausmaahan.¹²⁵ Jääkäri Frans Petter Koivunen (1893–1918) kuoli tammikuun lopussa 1918 Hampurissa ”sairauteen”.¹²⁶

Näihin aikoihin menehtyi myös viimeinen suomalainen sotavanki, joka ei ollut siis jääkäri. Jeremias Lammela menehtyi nimittään helmikuussa 1918 Nürnbergissä ”sairauteen”.¹²⁷

Jääkäreitä kuoli vielä tämänkin jälkeen Saksassa. Joidenkin kuolinsyyksi tiedetään keuhkotauti, mutta muutamien kohdalla tarkempi määrittely on jäänyt. ”Sairauteen” kuolleiden diagnoosi saattoi olla hyvinkin kuitenkin sama. Eino Kustaa

¹²² Ström oli syntynyt 19.11.1883 Mustasaarella ja hänet oli merkitty 25.10.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet laskettiin jo 26.6.1916 siviilityöhön ja siirrettiin 15.11.1916 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon. Uudelleen hänet laskettiin 2.8.1917 siviilityöhön. Hän kuoli 26.10.1917 Essenissä (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 632).

¹²³ Lappalainen oli syntynyt 30.12.1896 Kemissä ja hänet oli merkitty 31.1.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hänet osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet lienee eristetty pataljoonasta vuoden 1916 syyskuun kriisin seurauksena. Hänet nimittiin siirrettiin 22.9.1916 Spandaun vankileirille. Hän kuoli 14.11.1917 Spandaun sotilassairaala (Ausbildungstruppe Lockstedt. Abteilung Berlin Suomalaiselle toimistolle 29.10.1917. Donnerin kok. B 1:2. KA; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 350; Lackman 2000, kuvaliite).

¹²⁴ Martois oli syntynyt 10.7.1892 Vöyriillä ja hänet oli merkitty 7.12.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 23.6.1917 Täyd. joukkoon, josta hän joutui myöhemmin tuntemattomasta syystä Altonan sotilassairaalaan. Siellä hän kuoli 15.11.1917 (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 399).

¹²⁵ Haavisto oli syntynyt 13.8.1887 Helsingissä ja hänet oli merkitty 27.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänet osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet laskettiin 12.8.1917 siviilitöihin. Hän joutui 8.12.1917 Berliinin kaupunginsairaalaan, jossa kuoli 13.1.1918. (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 135).

¹²⁶ Koivunen oli syntynyt 9.3.1893 Vehmaalla ja hänet oli merkitty 1.10.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hänet osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet siirrettiin 24.11.1917 ”sairauden vuoksi” Täyd. Joukkoon. Hän kuoli 30.1.1918. Hänet on haudattu Hampuriin (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 286).

¹²⁷ Lammela kuoli 14.2.1918. Sotasurmaprojektin aineisto.

Hietala (1894–1918) kuoli maaliskuussa 1918 keuhkotautiin,¹²⁸ vaasalainen jäälä Josef Hjalmar Ekman (1894–1918) maaliskuussa 1918 ”sairauksen”,¹²⁹ koivulahtelainen jääläri Johan Albert Eriksson (1896–1918) huhtikuussa 1918 ”sairauksen”,¹³⁰ ylistarolainen jääläri Jaakko Vihtori Sainio (1886–1918) huhtikuussa 1918 johonkin ”sairauksen”,¹³¹ porilainen jääläri Karl Johannes Lindroos (1895–1918) toukokuussa 1918 ”sairauksen”,¹³² raippaluotolainen jääläri Johannes Alfred Nygård (1898–1918) kesäkuussa 1918 keuhkotautiin.¹³³

Mäntsäläläistä jääläri Paavo Arosta (1895–1918, Saksassa Kaarlo Kurki) on pidetty läpikotaisin roistona, sillä hän oli santarmiston jääläkäriiikkeeseen soluttama agentti. Aktivistien ja jääläreiden kuulustelijät käyttivät Špalernajassa hänen ilmi-antoijaan hyväkseen. Hän jääti kuitenkin vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksen jälkeen Haaparannassa kiinni. Sieltä hänet passitettiin Saksaan, jossa hän joutui Berliinin Moabitin vankilaan. Hän kuoli siellä lokakuussa 1918 espanjantautiin, joka raivosi tuolloin Euroopassa.¹³⁴

¹²⁸ Hietala oli syntynyt 9.8.1894 Lapualla ja hänet oli merkitty 27.11.1915 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän joutui 21.3.1917 keuhkotaudin vuoksi sairaalaan, jossa kuoli 3.3.1917. Hänet on haudattu Hampuriin (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1938, s. 168; Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 173).

¹²⁹ Ekman oli syntynyt 28.6.1894 Vaasassa ja merkitty 23.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet siirrettiin 11.5.1916 Täyd. Joukkoon ja 14.7.1916 siviilityöhön. Uudelleen hänet siirrettiin 16.1.1917 Täyd. Joukkoon, mutta vapautettiin kokonaan 20.1.1917 sotapalveluksesta. Taisteluihin hän ei osallistunut. Hän kuoli 17.3.1918 (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 100).

¹³⁰ Eriksson oli syntynyt 13.4.1896 Koivulahdessa ja hänet oli merkitty 18.3.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 10.2.1918 Danzigin sairaalaan, jossa hän kuoli. Hän on haudattu Danzigiin (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1938, s. 79; Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 108).

¹³¹ Sainio oli syntynyt 8.9.1886 Ylistarossa ja hänet oli merkitty 13.3.1916 koulutusjoukon 1. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden taisteluihin. Hänet siirrettiin 12.2.1917 sairauden vuoksi Täyd. Joukkoon ja laskettiin 6.3.1917 siviilityöhön. Hän palasi 16.8.1917 takaisin pataljoonaan. Uudelleen hän joutui 18.1.1918 sairaalaan ja sieltä Täyd. joukkoon ja 22.2.1918 siviilityöhön. Hän kuoli 13.4.1918 Hampurissa, johon hänet on haudattu (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 574).

¹³² Lindroos oli syntynyt 19.5.1895 Porissa ja hänet oli merkitty 16.2.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet oli siirretty 1.3.1916 Täyd. joukkoon ja sieltä jälleen pataljoonaan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 20.3.1917 sairauden vuoksi Täyd. joukkoon. Pataljoonaan hän palasi 26.9.1917. Uudelleen hänet siirrettiin 17.11.1917 Täyd. joukkoon. Hän kuoli 19.5.1918 Kölnin sairaalassa (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 380).

¹³³ Nygård oli syntynyt 3.12.1898 Raippaluodossa ja hänet oli merkitty 25.4.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon ja 30.7.1916 pataljoonan 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän oli keuhkotaudin vuoksi hoidettavana useissa eri sairaaloissa, mm. Osterodessa, jossa hän kuoli 20.6.1918 (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 456).

¹³⁴ Aronen oli syntynyt 12.7.1895 Mäntsälässä ja hänet oli merkitty 4.4.1917 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Hän ei osallistunut taisteluihin. Hänet pidätettiin Saksassa 15.5.1917 ja toimitettiin vankilaan (Suomen jäälärien elämäkerrasto 1938, s. 23; Suomen jäälärien elämäkerrasto 1975, s. 65–66; Suomen Vapaussota N:o 6/1933, ”Jääkäripataljoonasta Spalernajaan”; Pekkola 1931, s. 15, 73; Auer 1935, s. 106–107; Lackman 2000, s. 130, 746).

Vielä vuoden 1919 puolella menehtyi pari jääräriä. Molemmissa tapauksissa syyksi tiedetään vain ”sairaus”, joka saattoi hyvinkin olla keuhkotauti. Kyseisistä kemiläinen jääräri Axel Immanuel Oinas (1889–1919) kuoli tammikuussa 1919¹³⁵ ja maksama-alainen jääräri Karl Johan Dalaholm (1893–1919) maaliskuussa 1919.¹³⁶

Osnabrückin junanonnettomuuden uhrit

Osnabrückin hautausmaasta tuli 12 suomalaisjäärärin viimeinen leposija. Jo vuoden 1917 keväällä oli monien usko jääräriiliikkeeseen alkanut erilaisista syistä horjua. Tämä ilmeni mm. jääräreiden kasvavana tyttymättömyytenä johtajiinsa, kurittomuutena ja kiihtyvänä politikoimisena, joka johti kesällä ”pataljoonan neuvoston” perustamiseen ja kolmimiehisen delegaation lähetämiseen Suomeen ottamaan selvää, tarvitaanko jääräripataljoonaa enää.¹³⁷

Syksyllä, kun elokuussa toteutettavaksi aiotusta maihinnoususta (“Kommando Litauen”) oli ensin luovuttu, yhä useammat halusivat jättää pataljoonan ja siirtyä seuraavaksi talveksi siviilitöihin. Sellaisesta mahdollisuudesta heille annettiin varovaisesti myös lupauksia.¹³⁸

Syyskuussa politikointi jatkui. Ne jäärärit, jotka katsoivat, että jääräreitää voitaisiin ehkä käyttää Suomessa toisin kuin he toivoivat, perustivat ”työläisjääräreiden toimeenpanevan komitean”. Se oli vieläkin radikaalimpi kuin kesällä syntynyt ”pataljoonanneuvosto”, josta muutamia jääräreitä siirtyikin nyt piirun verran vasemmalle. Komitea katsoi velvollisuudekseen estää jääräreiden mahdollisen käytön työväenliikettä vastaan ja päätti ottaa määräyksiä vain sosialidemokraattiselta puolueelta.¹³⁹

Marraskuussa, jolloin Venäjällä puhkesi uusi vallankumous ja Suomessa yleislakko, jäärärit olivat entistä rauhattomampia. ”Työläisjääräreiden toimeenpanevalla

¹³⁵ Oinas oli syntynyt 24.3.1889 Kemissä ja hänet oli merkitty 31.10.1915 koulutusjoukon 2.K:aan. Hän osallistui Misso-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän joutui 11.2.1917 Altona-Bahrenfeldin työosastoon ja laskettiin myöhemmin siviilityöhön. Hän kuoli 12.1.1919 Elisabethin sairaalassa Berliinissä. Hänet on haudattu Berliiniin (Suomen jäärärien elämäkerta 1975, s. 465).

¹³⁶ Dalaholm oli syntynyt 13.10.1893 Maksamaalla ja hänet oli merkitty 4.8.1916 koulutusjoukon Täyd. joukkoon. Sieltä hänet siirrettiin 5.12.1916 pataljoonan 4. K:aan. Hän osallistui Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän joutui 28.12.1917 Libaun sairaalaan, josta hänet siirrettiin myöhemmin Stettiniin (Szczecin). Hän kuoli siellä 31.3.1919 (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1938, s. 61; Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 94).

¹³⁷ Monet jäärärit luulivat, että he pääsisivät kesäksi Suomeen, eikä jääräripataljoonaa enää tarvittaisi. Esimerkiksi Bror Erik Hannula kirjoitti 7.4.1917: ”Miehistöstä suurin osa, ikävä kyllä, ei tätä otta uskoakseen, ettei pataljoonaamme enää miinhinkään tarvita, ompa niitäkin, joiden mielestä on suorastaan vahingollista Suomelle, että pataljoona yleensä on enää olemassakaan” (Bror Erik Hannulan pkv. 7.4.1917. SAR, pk. 1842Hma 7; Lackman 2000, s. 457 ja passim).

¹³⁸ Esim. Arvo Pollarin pkv. 23.9.1917; Vilho Rantasen pkv. 23.9.1917, 1.10.1917, 9.11.1917.

¹³⁹ Lackman 1993, s. 60–65; Lackman 1994, s. 25–33; Lackman 2000, s. 487–491.

komitealla” syntyi tällöin jopa sellainen virheellinen kuva, että sosiaalidemokraatit olisivat ottaneet Suomessa vallan.¹⁴⁰

Politikoimiseen tympääntynyt oberzugführer Harald Öhquist luonnehti näihin aikoihin pataljoonaa ‘sivistien’ yhdistykseksi, “joka on silmänräpäyksen ajaksi unohtanut minkä päämäärän vuoksi se on syntynyt”.¹⁴¹ Tyytymättömyysilmioihin oli Venäjän vallankumouksella ja sen aatteilla selvä vaikutus. Usko jääkäriiliikkeeseen alkuperäiseen tarkoitukseen oli alkanut hiipua ja halu siviiliin kasvaa. Pataljoona yritti kuitenkin pitää kaikin keinoin koossa. Tuore komentaja, kapteeni Eduard Ausfeldt kävi Berliinissä neuvottelemassa ‘pehmeää laskua’ tyytymättömien varalle.¹⁴²

Vaikka asiassa odotettiin jotakin tapahtuvaksi, olivathan mielet kiintyneitä, väähään aikaan ei kuulunut mitään. Niinpä jääkäri Vilho Rantanen jo kirjoittikin Suomen itsenäistymispäivänä 6.12.1917: “Siviiliinmeno hommasta taisi tulla pannukakku. Jo viime viikkolla lueteltiin kutka ensi lähetysessä pääsee lähtemään, 15 poikaa komppaniasta. Vaan sen valmiimpaa siitä ei ole tullut. Herrat sanovat, että passit on lähetetty Berliiniin, vaan että siellä vastustetaan koko hommaa.”¹⁴³

Suomen itsenäistyminen lienee vain lisännyt haluja siviiliin, sillä 8.12.1917 pidetyssä paraatissa puhunut kapteeni Ulrich von Coler oli Rantasesen mukaan todennut, että tavoite, johon jääkärit olivat pyrkineet, oli toteutunut. Ehkä monet ajattelivat, ettei jääkäreitä enää tarvittaisi. Vaikka Suomesta oli kuulunut pelottavia uutisia vastakohtaisuuksien lisääntymisestä ja mellakoista, kukaanhan ei tiennyt varmasti, että Suomessa puhkeaisi vielä kapina, jota jääkärit kutsuttaisiin kukistamaan. Muutaman päivän päästä, 12.12.1917 jääkäri Rantanen kirjoittiin uudelleen: “Tänä aamuna lähti ensimmäinen lähetys siviiliin. Heikkinen, Kunnari, Kähärä, Rantala, Nieminen, Varpula ja Hellman. 7 miestä siis vaan ja hyvin kirjavaa sakkia.”¹⁴⁴

Näin miehiä lähti vähin äänin ‘siviiliin’. Kyseessä olivat – kuten hauptzugführer Erik Jernström kirjoitti Suomen hallituksen edustajalle everstiluutnantti Wilhelm Thesleffille Berliiniin – 60 jääkäripataljoonan huonoimpiin aineksiin kuuluvaa jääkäriä. Arvelipa Jernström, että miesten lähdöllä olisi vain edullinen vaikutus jäljelle jääviin.¹⁴⁵ Missään tapauksessa kyseessä ei voinut olla jonkinlainen ‘palkintomatka’, jollaisesti Kölniin matkustamista on myös väitetty.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Heikki Repo, Menneiltä vuosilta. Kappale Suomen itsenäisyys- ja jääkäriiliikkeen sekä luokkasodan valmisteluhistoriaa. RTsHIDNI, f. 516, op. 1, d. 56; Repo 1925, s. 157–158; Lackman 1994, s. 27–28; Lackman 2000, s. 491–492.

¹⁴¹ Harald Öhquistin pvk. 9.11.1917, SARk, pk. 1205/1a; Lackman 2000, s. 484.

¹⁴² Vilho Rantanen kirjoitti 9.11.1917: “Tänään ilmoitti (Hugo) Österman, että siviiliin tullaan laskemaan vähitellen miehiä jahka paperit saapuvat Berliinistä. Koettavat saada miehiä jäämään kaikin keinoin, luvataan paremmat asunnot, vähän diinistiä y. m. Siviiliin olen ajatellut lähteä, jos vaan pääsee. Tottapa siellä työllä elantonsa tienaa” (Vilho Rantasesen pvk. 9.11.1917). – Ausfeldt oli esittänyt jo 3.10.1917 esimiehilleen, että halukkaat laskettaisiin talveksi siviilityöhön (AA L 084085, kotelo 137).

¹⁴³ Vilho Rantasesen pvk. 6.12.1917.

¹⁴⁴ Vilho Rantasesen pvk. 8.12.1917, 12.12.1917.

¹⁴⁵ Lauerma 1966, s. 694, viite 1.

¹⁴⁶ Kuiri 202, s. 157–158.

Matti Lauerma on todennut, ettei kyseisiä miehiä ollut aikomusta enää kutsua takaisin jääläripataljoonaan. Siitä hän ei katso olevan kuitenkaan varmuutta, että kyseessä olisi ollut jo jääläreiden Suomeen lähdön vuoksi poliittisen puhdistuksen luonne.¹⁴⁷

Yksi osa mainitusta kiintiöstä oli 16 miehen joukko, jota oli gruppenführer A. Arlander tammikuussa saattamassa Lockstedtin leiriltä Kölnin kaasutehtaalle töihin.¹⁴⁸ Matkallaan nämä jääläkit joutuivat 16.1.1918 vakavaan junanonnettomuuteen Osnabrückin kaupungin lähellä. Junta, jolla he matkustivat, pysähtyi Osterkappelin ja Dohmtenin välille, sillä edellisyön myrsky oli kaatanut puita radalle. Sillä aikaa kun rataa raivattiin kuntoon, Bremenistä tuleva pikajuna syöksyi jääläreitä kuljettaneen junan ja sen pahaan aavistamattomien matkustajien päälle. Junan kuusi viimeistä vaunua murskaantui täysin. Turmassa kuoli 35 sotilasta. Rytäkässä mukana olleista 16 suomalaisesta kuoli heti 11. Lopulta kuolleita oli kaikkiaan 12. Muutama loukkaantui pahoin.¹⁴⁹

Kun tapahtumasta tuli tieto, jääläkäri Vilho Rantanen kirjoitti: "Nyt on pataljoonalla suruaika. Tuli tieto, että Hampurin – Kölnin välillä on tapahtunut suuri junanonnettomuus. Meidän poikia pitäs 11 siinä kuolleen. Viimeisiä siviiliin menijöitä. Olivat jo matkalla Laagerilta Köliniin töihin. Vielä ei tiedetä ketä on kuollut. Hauptman määräsi 4 pääväisen suruajan."¹⁵⁰

Menehtyneet olivat porvoolainen paperikauppiaas ja gruppenführer Alfons Wilhelm Arlander (Saksassa Zühlke, 1890–1918),¹⁵¹ toivakkalainen hilfsgruppenführer Jaakko Matarainen (1892–1918), joka oli entinen merimies ja ollut ensin pari vuotta internoituna sotavankileirissä,¹⁵² kalajokinen jääläkäri Kaarlo Erik Jung (1896–

¹⁴⁷ Lauerma 1966, s. 694, viite 1.

¹⁴⁸ Vilho Rantanen kirjoitti 10.1.1918: "Köliniin kuuluvat aikaisemmat menneen. Kaasutehtaassa ovat siellä työssä. 6 tuntinen työpäivä ja palkkaa 30:een asti päivältä. Mutta työmaa on myös vaarallinen (Vilho Rantasen pvk. 10.1.1918).

¹⁴⁹ Suomen Jääkärit 1920, s. 1130–1131; Lauerma 1966, s. 695; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

¹⁵⁰ Vilho Rantasen päiväkirja 19.1.1918.

¹⁵¹ Arlander oli syntynyt 29.3.1890 Porvoossa ja hänet oli merkitty 25.2.1915 pfadfinder-kurssin 1. K:aan. Myöhemmin hänet siirrettiin koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misso-joen, Riianlahden, Schmardenin ja Aa-joen taisteluihin. Hänet ylennettiin 2.9.1915 hilfsgruppenführeriksi ja 6.11.1915 gruppenführereiksi. Hänen maalliset jäännöksensä siirrettiin myöhemmin Suomeen ja on haudattu Turun sankarihautaan. (Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, s. 23; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 65).

¹⁵² Matarainen oli syntynyt 12.10.1892 Toivakassa ja hänet oli merkitty 30.9.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misso-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin (Vilho Rantasen pvk. 21.1.1918; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, s. 404).

1918),¹⁵³ alatorniolainen jääläkäri Aksel Henrik Heikka (1899–1918),¹⁵⁴ vimpeliläinen jääläkäri Jalmari Pajala (1895–1918),¹⁵⁵ lapualainen jääläkäri Matti Olavi Mäki (1896–1918),¹⁵⁶ veteliläinen jääläkäri Hugo Alppi Aho (1895–1918),¹⁵⁷ kemiläinen jääläkäri Frans Oskar Ruth (1895–1918),¹⁵⁸ Kemin maalaiskuntalainen jääläkäri Kaito (Vaito) Urho Mäkelänaho (Saksassa Mäkelä, 1896–1918)¹⁵⁹ ja ylihärämläinen jääläkäri Vilhelm Ilmari Liinamaa (1895–1918).¹⁶⁰

W. E. Tuompo – myöhempää jääläkärikenraaliluutnantti – kirjoitti vuonna 1918 Suomen jääläkit II. Kotiin -teoksessaan jääläkäriveljensä viimeistä matkasta Osnabrückissä 23.1.1918 näin:

"Nuo 12 arkkua oli kannettu suureen saliin ja ympäröity lehtevillä palmuilla ja laakereilla. Jokaisesta arkkua koristi suuri kukkanseppele ja niiden ympärillä useita muita. – Koko Osnabrückin kaupunki oli saattamassa noita kaukana kotimaastaan kaatuneita sotilaita. – Surumarssin kaikuessa lähti surusaatto liikkeelle, 12 mustaa arkkua kolmessa neljän hevosen vetämässä vaunussa. – Vakavana asui kunniakomppania vaunujen jälessä hitaassa tahdissa. Syvä osanotto lepäsi

¹⁵³ Jung oli syntynyt 20.9.1896 Kalajoella ja hänet oli merkitty 29.11.1915 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianolahden ja Aa-joen taisteluihin. Hän haavoittui 19.10.1916 Riianolahdella (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 235; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 225).

¹⁵⁴ Heikka oli syntynyt 3.8.1899 Alatorniolla ja merkitty 31.3.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianolahden ja Aa-joen taisteluihin. Hänet siirrettiin 10.1.1918 Täyd. joukkoon (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 143–144; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 154).

¹⁵⁵ Pajala oli syntynyt 7.1.1895 Vimpelissä ja hänet oli merkitty 25.2.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianolahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 479).

¹⁵⁶ Mäki syntyi 5.6.1896 Lapualla ja hänet oli merkitty 11.2.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet siirrettiin 30.3.1916 Täyd. joukkoon, josta hänet laskettiin 12.7.1916 siviilityöhön. Hän palasi 12.8.1917 Täyd. joukkoon ja siirrettiin 18.8.1917 siviilityöhön (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 428–429).

¹⁵⁷ Aho oli syntynyt 2.4.1895 Vetelissä ja hänet oli merkitty 23.12.1915 koulutusjoukon 4. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianolahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 52).

¹⁵⁸ Ruth oli syntynyt 16.7.1895 Kemissä ja hänet oli merkitty 13.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianolahden ja Aa-joen taisteluihin (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 561).

¹⁵⁹ Mäkelänaho oli syntynyt 11.10.1896 Kemin maalaiskunnassa ja hänet oli merkitty 9.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan sekä 21.12.1915 4. K:aan. Hän osallistui Misse-joen ja Riianolahden taisteluihin. Hänet siirrettiin 26.11.1916 Altona-Bahrenfeldin työosastoon ja laskettiin elokuussa 1917 siviilityöhön (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 427–428).

¹⁶⁰ Liinamaa oli syntynyt 2.2.1895 Ylihärmässä ja hänet oli merkitty 13.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänen jääläkärikautensa jäi lyhyeksi, sillä hänet laskettiin siviilityöhön 19.1.1916 (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 371).

myös muiden jälessä tulevien kasvoilla. Siellä oli Osnabrücke upseerikunta, rautatieyhdystys lippuineen y.m. Kummallakin puolen katua liehui surulippuja. – Kunniayhteislaukaukset pamahtivat ja surusävelien soidessa kätkettiin nuo kaksitoista suureen yhteiseen hautaan, sankarihautuumaan poveen. (...) Jääkäri-pataljoona 27 oli saanut tuntuvan iskun! Suomi oli menettänyt kaksitoista vapaustaistelijoistaan.”¹⁶¹

Tuompon sanoihin sisältyy kaunistelua ja jälkiviisautta, sillä kuolleet olivat monien muiden lailla menettäneet uskonsa jäätäkäreiden tarpeellisuuteen ja halusivat sen vuoksi jättää koko joukon. Suomahan oli jo itsenäinen, ei jäätäkäreitä tarvittaisi enää! Koska siviiliin lähteneissä oli myös tunnettuja ‘politrukkeja’ (esim. Heikki Repo ja Juho Kemppainen), jotka olivat toimineet jo “pataljoonanneuvostossa” ja sittemmin “työläisjääkäreiden toimeenpanevassa komiteassa” johtomiehinä ja jotka eristettiin muusta joukosta myöhemmin,¹⁶² on jopa mahdollista, että menehtyneissä oli sellaisia, jotka olisivat kieltyyneet lähtemästä helmikuussa 1918 Suomeen kulkis-tamaan punakapinaa.

Kaikki suomalaiset haudattiin Osnabrückiin, mutta Arlanderin jäänökset siirrettiin myöhemmin kotimaan multiin. Vaikka onnettomuudessa surmansa saaneet saksalaiset oli siirretty haudattaviksi kotipaikkakunnillaan, hautajaiset saivat siitä huolimatta paljon huomiota osakseen. Mm. paikallinen *Osnabrückner Tageblatt* kirjoitti hautajaista laajasti.¹⁶³

Epämäärisissä oloissa ja tuntemattomasta syystä kuolleet tai kadonneet

Koska muutamat jäätäkärit olivat epäilemättä täysin soveltumattomia sotilaselämään, olivat sortuneet erilaisiin rikkomuksiin, osoittaneet tyttymättömyyttään palveluksesssa tai suorastaan kapinoineet rintamalla, heidät eristettiin jäätäripataljoonasta ja suljettiin joko Altonan – Bahrenfeldin työsastoon (rangaistuskomppaniaan) tai vielä pahemmille Saksan vankileireille. Altona-Bahrenfeldtin työsaston lisäksi suomalaisia jäätäkäreitä oli mm. Spandaussa ja Moabitissa sekä Holzmindenissä ja Havelbergissä. Jos Altona-Bahrenfeldtissä oli vaikeaa, niissä oli vieläkin vaikeampaa. Niissä vallitsi kova kuri, ruoka oli huonoa, ja työtä teetettiin säälitteä. Leireillä ja vankiloissa oli myös suuri vaara sairastua ja joutua pahoinpäidellyksi. Siten on mahdollista, että joku jäätäkäri menehtyikin keuhkotaudin tai rääkkäyksen seuraauksena.¹⁶⁴

Hämäriä tapauksia, joita ei ole kyetty selvittämään, on useita. Paltamolainen jäätäkäri Juho Pyykkönen (1884–?), joka oli 30.3.1917 lähtien työskennellyt

¹⁶¹ Tuompo 1918, s. 111–112.

¹⁶² Lackman 1996, s. 6898–709; Lackman 2000, s. 468–505, 543–548.

¹⁶³ Suomen Jääkärit 1920, s. 1131–1132. Osnabrückner Tageblatt N:o 10123, “Lokales und Provinzieller Die lezte Fahrt”.

¹⁶⁴ Vrt. Johannes Rönngårdin muistelma. SVIA, kansio 15/53–55. KA; Lackman 2000, s. 414–422 ja passim.

Münchausenissa, katosi vuonna 1917, eikä hänestä sen jälkeen kuultu mitään.¹⁶⁵ Kirvulainen jäärä Esaias Jantunen (1893–1917) karkasi Altona-Bahrenfeldtin työosastosta 19.5.1917, eikä hänestä ole sen jälkeen saatu tietoja.¹⁶⁶ Kuhmalahelainen jäärä Karl Gustaf Lempilä (1885–1917?) siirrettiin 1.9.1917 Havelbergin pahamaineiselle vankileirille, eikä hänestä ole sen jälkeen kuulunut mitään.¹⁶⁷ Viipurilainen jäärä Gustav Olander (1891–1917?) lähetettiin 18.9.1917 niin ikään Havelbergin vankileiriin, eikä hänestäkään ole sen jälkeen kuultu.¹⁶⁸

Myös jäärä Otto Alfred Sirolan (1890–1918?) tapaus on hämärä. Omaisten mukaan hän olisi palannut kotimaahansa vuoden 1918 tammikuussa, mutta tieto ei ole varma, koska hänestä ei ole kuultu mitään.¹⁶⁹ Jääkäri Valdemar Virolainen (1882–1918?) katosi myös. Hän jäi 12.1.1918 Libaun sairaalaan, eikä hänestä ole kuulunut sen koommin.¹⁷⁰

Suomi itsenäistyi vuoden 1917 joulukuussa. Vaikka jääräit tervehitivät tapahtumaa ilolla, tunnelmat olivat tietyllä tavalla myös haiseat. Oliko pitkä ja vaivalloinen koulutus Suomen vapauttamiseksi valunut täysin hukkaan? Eikö jääräit tarvittaisikaan? Tällaisesta alakuloisuudesta kertoo hyvin hauptzugführer Jernströmin laadittuttama adressti Till Finlands kvinnor, jossa mm. sanotaan: "Tuolla ulkona on jyrinä hiljennyt. Tuiskulumi lakaisee tyhjiä juoksuhautoja. Suomen kohtalonkysymys ratkaistaan miekaniskutta. (...)"¹⁷¹

¹⁶⁵ Pyykkönen oli syntynyt 22.6.1884 Paltamossa ja hänet oli merkitty 14.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän ei osallistunut taisteluihin, sillä hänet laskettiin jo ennen jääripataljoonan rintamalle lähtöä siviilityöhön. Hän työskenteli aluksi Holzmindessä ja 30.3.1917 lähti Münchausenissa, minkä jälkeen hänestä ei ole kuultu mitään (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 527).

¹⁶⁶ Jantunen oli syntynyt 28.8.1893 Kirvussa ja hänet oli merkitty 16.2.1916 koulutusjoukon 4. K:aan. Hänet laskettiin 12.4.1916 siviilityöhön ja hän joutui Holzminden vankileirille, josta hänet siirrettiin Altona-Bahrenfeldtin työosastoon (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 215).

¹⁶⁷ Lempilä oli syntynyt 4.6.1885 Kuhmalahdessa ja hänet oli merkitty 10.9.1916 koulutusjoukon Täyd. Joukkoon. Koska hän yritti karata, hänet siirrettiin 22.4.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon ja sieltä 1.9.1917 Havelbergin vankileirille. Sen jälkeen hänestä ei ole kuulunut mitään (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 363).

¹⁶⁸ Olander oli syntynyt 4.6.1891 Viipurissa ja hänet oli merkitty 14.11.1915 koulutusjoukon 3. K:aan. Hänet siirrettiin 26.11.1915 Holzminden vankileirille, mistä hänet laskettiin 10.2.1917 siviilityöhön. Hän lähetettiin 18.9.1917 uudelleen Havelbergin vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole kuulunut mitään (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 469).

¹⁶⁹ Sirola oli syntynyt 1.3.1890 Sääksmäellä ja merkitty 9.3.1916 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hänet siirrettiin 13.4.1916 Berliinin työkeskukseen ja laskettiin siviilityöhön (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 614).

¹⁷⁰ Virolainen oli syntynyt 10.2.1882 Helsingissä ja hänet oli merkitty 27.11.1915 koulutusjoukon Pion. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden, Schmardenin ja Aa-joen taisteluun (Suomen jäärärien elämäkerrasto 1975, s. 726). Neuvosto-Venäjälle menneissä ja siellä punaupseerikoulutuksen saaneissa on Valdemar Virolainen -niminen mies, mutta hän ei liene kuitenkaan sama mies (Ks. Virolainen 1981; Salomaa 1992. Ks. myös Etsivän Keskuspoliisin laatima punaupseeriluettelo 1932. Oulun Läänninkanslian arkisto K. D. 6 95/46–32. OMA, s. 84).

¹⁷¹ Till Finlands kvinnor. Adressi vuodelta 1918. SArk; Lackman 1994a; Lackman 2000, s. 523–524, kuvaliite.

Vaikka näytti siltä, ettei jääläkäreitä tarvita, ja että jääläkäripataljoona 27 voitaisiin laskea hajalle, toisin kävi. Suomen hallitus oli lykännyt neuvotteluja kotiuttaa jääläkit. Se esitti sitä vasta aktivistien painostuksen jälkeen 14.1.1918, jolloin Suomen sisäinen tilanne oli jo kiristynyt äärimmilleen. Vielä tällöinkin Saksa oli erittäin varovainen, koska se neuvotteli Venäjän kanssa erillisrauhasta, eikä Saksan ulkoministeri Rikhard von Kühlmann halunnut minkään muodostuvan sopimukselle esteeksi. Vasta kun neuvottelut näyttivät ajautuvan karille, ulkoministeri taipui 'sotilaslinjan' edessä. Jääläkäripataljoona 27 pysyi kuitenkin Saksan armeijan osana aina vuoden 1918 helmikuuhun saakka. Pataljoona hajotettiin vasta 13.2.1918 ja jääläkit siirrettiin Suomen hallituksen edustajana Libauhun saapuneen everstiluutnantti Wilhelm Thesleffin komentoon.¹⁷²

Suurin osa jääläkreistä kuljetettiin helmikuun aikana laivoilla Suomeen. Kaikki eivät halunneet kuitenkaan lähteä sotivaan Suomeen, eikä kaikkia uskallettu päästätkin kotimaahansa, sillä oli aihetta pelätä, että osa heistä menisi kapinallisten puolelle. Jälkjoukot, joihin kuului 451 jääläki, palasivat kotimaahansa vasta sodan jälkeen.¹⁷³

Kaikki jääläkit eivät palanneet kuitenkaan koskaan. Joku jäi pysyvästi Saksaan, joku siirtyi Neuvosto-Venäjälle, muutamia katosi.¹⁷⁴

Pari jääläkiä myös kuoli – kaatui tai katosi – Saksan joukoissa Ranskan rintamalla. Iisalmelainen ylioppilas Vilho Niiranen (1892–1918?), joka kuului sosialisti-jäälikäreihin ja oli osallistunut "työläisjääkäreiden toimeenpanevan komitean" kokouksiin, jäi Saksaan muiden lähtiessä Suomeen. Hänen on kerrottu jatkaneen palvelustaansa Saksan armeijassa ja siirtyneen Ranskan rintamalle, jossa hän sai surmansa Rosheimissa.¹⁷⁵

Oululainen Eino Heikkinen (1888–1918?) oli siirretty Aa-joen kriisin aikana Täyd. joukkoon ja Altona-Bahrenfeldtin työosastoon, josta hän vapautui siviilitöihin elokuussa. Sen jälkeen hän oli ollut linnoitustöissä Elsass-Lothingenin alueella, missä hän katosi. Hänen on epäilty joutuneen ranskalaisten vangiksi ja kuolleen sota-vankudeessa Ranskassa.¹⁷⁶ Myös oululainen jääläki Vilho Iikka Heikkilä (1897–?) katosi. Hänen katoamis- eikä kuolinaikaansa tunneta.¹⁷⁷

¹⁷² Lackman 2000, s. 525–548, 557–570 ja passim.

¹⁷³ Lackman 2000, s. 525–548, 557–570 ja passim.

¹⁷⁴ Tunnetuin jääläki, joka ei palannut Suomeen vaan siirtyi Neuvosto-Venäjälle ja teloitettiin siellä 5.12.1935, oli Heikki Repo eli Esko Kivi (Lackman 1994, s. 11–92)

¹⁷⁵ Niiranen oli syntynyt 11.8.1892 Iisalmessa ja hänet oli merkitty 9.1.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän oli osallistunut Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluun (Heikki Revon merkintä 12.9.1927. RTsHIDNI, fond 516, op. 1, d. 44; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 439).

¹⁷⁶ Heikkinen oli syntynyt 10.5.1888 ja hänet oli merkitty 9.1.1916 koulutusjoukon 3. K:aan. Hän osallistui Misse-joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin. Aa-joen kriisin aikana hänet siirrettiin Täyd. K:aan ja Altona-Bahrenfeldtin työosastoon, josta hän vapautui siviilitöihin elokuussa. Hän kuoli 19.11.1918 (julistettiin kuolleeksi) (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 147; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 157).

¹⁷⁷ Heikkilä oli syntynyt 9.2.1897 Oulussa ja hänet oli merkitty 28.2.1916 koulutusjoukon 2. K:aan. Hänet laskettiin jo 12.4.1916 siviilityöhön, eikä hänenestä ole sen jälkeen saatu tietää (Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1938, s. 146; Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, s. 156).

Pahemminkin olisi voinut käydä

Tunnettua on, että ensimmäinen maailmansota vaati valtavasti uhreja. Jarl Torbacken yleisesityksen mukaan sotatoimissa kuolleita tai kadonneita arvellaan olleen noin 13 miljoonaa, joista saksalaisia oli 2,3 miljoonaa, itävaltalaisia 1,5 miljoonaa, venäläisiä 3,5 miljoonaa, ranskalaisia 1,9 miljoonaa, isobritannialaisia 1 miljoonaa, italialaisia 0,5 miljoonaa jne. Pelkästään Verdunin ja Sommen taistelut vaativat vuonna 1916 yli kahden miljoonan miehen hengen. Kun otetaan vielä huomioon kaikki sairauksien ja tautien uhrit, myös vuosina 1918–19 riehuneen espanjataudin, sekä vammautumiset, sodan uhrien kokonaismääärä lähentelee 50 miljoonaa.¹⁷⁸

Saksan lipun alla kaatuneita jäätäkäriitä tai muuten Saksassa ja sen miehitysalueella (lähinnä nyk. Latviassa) vuosina 1914–18 kuolleita (esim. sotavankeudessa tai sairauteen kuolleita) suomalaisia oli Suomen jäätäkärien elämäkerraston ja sotasurmaprojektiin avulla saadun lisääaineiston mukaan yhteensä 96. Saksan palvelukseissa ja Saksassa menehtyneet olivat kaikki miehiä (Taulukko 1 ja liitetaulukko).¹⁷⁹

Vaikka menehtyneiden määrä oli selvästi aiemmin tiedettyä suurempi, se oli kuitenkin mitätön maailmansodan kaikkien uhrien joukossa. Määrä on mitätön myös suurimpien tuhoamistaisteluiden uhrien määrään verrattuna. Se on vähän Venäjän armeijan vapaaehtoisina värväytyneiden suomalaisten kaatuneisiinkin verrattuna. Vaikka mainittuja vapaaehtoisia oli vain noin 540 eli selvästi vähemmän kuin jäätäkäriitä, heitä menehtyi paljon pienemmästä määrästä noin 100–150 miestä.¹⁸⁰

Vaikka monien kuolinsyy ja hautapaikka tunnetaan, kaikkien kohtaloa ei ole kyetty kuitenkaan selvittämään. Peräti 28:n kohdalla se on sotasurmaprojektiin aiheiston mukaan edelleen hämärän peitossa. Yli puolet (51) kuolleista on haudattu Saksaan ja 17 nykyisen Latvian alueelle. Edelleenkin 16:n viimeinen leposija on tuntematon (Taulukko 1; liitetaulukko).

Rintamakauden aikana (vuoden 1916 kesäkuu – vuoden 1917 maaliskuu) jäätäkäriitä kaatui yllättävästi vähän, vain 12 miestä. He taistelivat kaikki Venäjää vastaan ja kuolivat itärintamalla. Myöhemmin vielä pari muuta kohtasi Saksan joukoissa – tällä kerralla länsirintamalla Ranskaa vastaan – matkansa pään (Taulukko 1; liitetaulukko).

¹⁷⁸ Torbacke 1995, s. 128–129, 293–294.

¹⁷⁹ Tässä on käytetty lähinnä uusinta jäätäkärimatrikkelia, jonka tiedot, kuten edellistenkin matrikkeliin, pohjautuvat osittain jäätäkäriiden itsensä antamiin ja toimittajien eri lähteistä kokoamiin tietoihin. Luonnollisesti niissä voi olla virheitä.

¹⁸⁰ Ks. Tuomas Hopun artikkeli.

Taulukko 1¹⁸¹ Saksassa tai sen miehitysalueella kuolleet sekä Saksan lipun alla kaatuneet ja muuten kuolleet suomalaiset

Kuolleet	Määrä	%
Kuolleiden kokonaismäärä	96	100
Saksassa menehtyneitä sotavankeja	4	4,2
Saksassa kuolleita jääkäreitä	92	95,8
Saksassa tai sen rintamilla	14	14,6
Kaatuneita jääkäreitä		
Kadonneita jääkäreitä	10	10,4
Itsemurhan tehneitä jääkäreitä	2	2,0
Väkivaltaisen kuoleman muuten koke-neita jääkäreitä	1	1,1
Onnettomuuksissa ja tapaturmissa		
Saksassa kuolleita jääkäreitä	13	13,5
Erilaisiin sairauksiin tai tauteihin me-nehtyneitä jääkäreitä		
- Sairaus	35	36,0
- Keuhkotauti	16	16,7
- Keuhkotulehdus	12	12,5
- Umpisuolentulehdus	2	
- Lavantauti	2	
- Espanjantauti	1	
-	1	
Tuntemattomasta syystä kuolleita	28	29,2
Hautapaikka		
- Saksassa	52	54,2
- Latviassa	17	
- Suomessa	3	
- Puola	4	
- Muualla	2	

Taistelukentän vastustajien lisäksi jääkäreillä oli myös muita vihollisia, jotka olivat monesti pahempia kuin venäläiset. Sellaisia olivat erilaiset sairaudet ja taudit. Etenkin keuhkotauti, joka oli tuohon aikaan hyvin yleinen ja tuhoisa, ja muut keuhkosairaudet olivat tappavia. Myös malaria, muut tulehdusset ja epidemiat vaativat veronsa. Sairauksiin ja tauteihin kuolikin 35 jääkäriä. Kaikkia kuolemansitää, joissa taustalla on ollut jokin sairaus tai tauti, ei kuitenkaan tunneta (Taulukko 1; liitetaulukko).

Sairastuneille kuolema tuli monesti armahtavana ja varsin nopeastikin, sillä vaikka saksalainen lääketiede oli korkeatasoista ja hoito hyvä, kaikkeen sekään ei tehonnut. Monien kohdalla se tuli kuitenkin sodan aikana tai jo sitä ennen saadun tuberkuloosin tai hankitun tappavan veneerisen taudin seurauksena vasta myöhemmin

¹⁸¹ Heikki Revon merkintä 12.9.1927. RTsHIDNI, fond 516, op. 1, d. 44; Suomen Vapaussota N:o 6/1933, "Jääkäripataljoonasta Spalernajaan"; Sotasurmaprojektiin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938, passim; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

Suomessa. Mikäli sota olisi jatkunut ja Saksassa oloaike pidettyyn muutamiakin kuu-kausia, kuolleiden kokonaismäärä olisi ollut ilmeisesti paljon suurempi.¹⁸²

Kun Antti Tulenheimon johtama vuoden 1935 jääläkärikomitea tutki jääläkreiden oloja ja eläkemahdolisuuksia, se sai tietoja kaikkiaan 900:sta jääläristä. Näistä oli keuhkotautiin kuollut yhteensä 67,¹⁸³ mikä vahvistaa edellistä oletusta. Myös muihin tauteihin ja sairauksiin oli kuollut varsin paljon. Todettakoon, että Veli-Matti Syrjö on jo aiemmin viitannut tähän probleemikseen.¹⁸⁴

Niin ikään erilaiset tapaturmat ja onnettomuudet, joita voi poikkeusoloissa aina sattua, veivät varsin monta nuorta miestä ennen aikaiseen hautaan. Osnabrückin tuhoisassa junan onnettomuudessa kuoli 12 ja haavoittui varsin monia (Taulukko 1; liitetaulukko).

Kuri näyttelee sotilaselämäässä suurta osaa. Sitä vastaan rikkoneita rangaistaan. Erikoisten kriisien yhteydessä palvelusrikkomuksia oli varsin paljon, minkä seurauksena monia joutui rangaistusleireille ja vankilaankin. Sen lisäksi, että myös sotapalvelukseen kelpaamattomia ja siviilitöihin laskettuja joutui vankileireille, heitätty myös katosi. Kaikkiaan kymmenen tällä tavalla pääjoukoista erkaantuneen kohtalo on edelleenkin selvittämättä (Taulukko 1; liitetaulukko).

Jääläkreiden lisäksi Saksassa menehtyi käytettävissä olevien tietojen mukaan 4 sotavankeuteen joutunutta, jotka eivät siis kuuluneet jääläripataljoona 27:ään. Kaksi heistä kuoli heti sodan alussa 1914, kaksi muuta vuosina 1916 ja 1918. Kuukaan mainituista ei ollut tiettävästi sotilas eikä ollut taistellut Venäjän joukoissa. Ainakin kaksi heistä oli merimiestä (Taulukko 1; liitetaulukko).¹⁸⁵

Vihollisia saattoivat olla jopa omat jääläritoverit, sillä yhden kortin varaan henkensä laittaneet olivat armottomia pettureille. Niinpä ainakin yksi venäläisten vangiksi jäenyttä ja heille liikkeen salaisuuksia paljastanut tapettiin. Ellei käynyt aivan niin, ainakin kunnioitus ja arvostus tovereiden silmissä meni iäksi. Yhden jääläkin surmasi myös oma esimies. Pari teki itsemurhan (Taulukko 1; liitetaulukko).

Miksi jääläkreitä kaatui kuitenkin suhteellisen vähän?

Siihen on vaikea antaa lopullista vastausta. Ehkä suurin syy oli se, että jäälärit sijoitettiin juuri itärintaman koillisosaan, jossa Tannenbergin taistelun jälkeen syksystä 1914 lähtien oli selvästi rauhallisempaa ja helpompaa kuin länsirintamalla. Siellähän käytiin maailmansodan merkittävimmät tuhoamistaistelut. Ehkä suoma-

¹⁸² Suomen jääläkärien elämäkerrasto 1975, passim; Lackman 2000, s. 252–257 ja liite 4.

¹⁸³ Lisäksi oli kuollut sydäntauteihin 14, vatsatauteihin 12, aivohalvaukseen 5, hermosairauksiin ja mielenhäiriöihin molempien 4, munuaistauteihin 5 "erinäisiin muihin tauteihin" 8, tapaturmisesi 24, tehnyt itsemurhan 11 jne (Komitean mietintö joka koskee selvitystä jääläkäriiliikkeeseen osallistuneiden henkilöiden nykyisestä taloudellisesta asemasta sekä esitystä siitä, olisiko ja missä muodossa valtion ryhdyttävä avustamaan kysymyksessä olevia henkilöitä.)

¹⁸⁴ Syrjö 1988, s. 85–108.

¹⁸⁵ Sotasurmaprojektiin aineisto.

laisilla oli mukanaan myös varjelusta, ehkä pienet tappiot olivat pelkkää sattumaa ja onnea.¹⁸⁶

Keitä, mistä ja mitä sota-aikana menehtyneet jääkärit olivat?

Jääkärit olivat yleisesti ottaen lähtöisin (syntyneet) Pohjanmaalta, Uudeltamaalta ja Karjalasta. Aineisto osoittaa, että myös Saksassa ja Saksan joukoissa menehtyneissä oli, absoluuttisesti asiaa tarkastellen, paljon Pohjanmaalta, josta heitää oli yli 50. Muualta heitää oli selvästi vähemmän. Kuolleet olivat syntyneet esim. Kemissä ja Kemin mlk:ssa (6) Raippaluodossa (5), Oulussa ja Oulujoella (5), Helsingissä (4, joista yksi sotavankeudessa kuollut merimies), Viipurissa (4, joista yksi sotavankeudessa kuollut merimies), Vöyrilä (4), Lappajärvellä (3), Vimpelissä (2), Kortesjärvellä (2), Alatorniolla (2), Alahärmässä (2), Paltamossa (2), Vaasassa (2), Lapualla (2) jne.¹⁸⁷

Vaikka jääkäreissä oli varsin paljon ylioppilaita, jääkäreiden koulusivistys oli yleensä vähäinen. Hyvin monilta se puuttui kokonaan. Useimmat olivat käyneet vain kansakoulun tai vajaan kansakoulun.

Tieto kaikkiaan 34:n Saksan joukossa tai Saksassa menehtyneen koulusivistyksestä puuttuu kokonaan. Tähän joukkoon kuuluivat myös kaikki sotavankeudessa kuolleet. Yhteensä 92:stä menehtyneestä jääkäristä oli kansakoulun käyneitä 35 ja vajaan kansakoulun käyneitä kolme. Keskkoulun käyneitä oli seitsemän ja vajaan keskikoulun kaksi. Ylioppilastutkinnon suorittaneita oli kolme ja vajaan lukion suorittaneita yksi. Kauppakoulun käyneitä oli kaksi ja kauppaopiston yksi. Yksi menehtyneistä oli filosofian maisteri ja yksi insinööri.¹⁸⁸

Eri ammatinharjoittajista jääkäreissä oli eniten työläisiä (563), sitten vasta muita: esim. opiskelijoita 277, maanviljelijötä 259, merimiehiä 138 jne. Merkillepantavaa on, että menehtyneissä jääkäreissäkin oli varsin paljon työläisiä, 28. Merimiehiäkin oli yhdeksän, joista kaksi oli sotavankeudessa kuolleita. Maanviljelijötä ja puuseppiä oli viisi. Joukossa oli myös maalareita (4), suutareita (3), kaappa-apulaisia (3), mekaanikkoja (2), kalastajia (2) jne. Yhteensä 14:n ammatti oli tuntematon.¹⁸⁹

Kaikkiaan 189 pfadfinderistä menehtyneitä oli vain kaksi. Harva menehtyneistä oli myös ylennetty. Oberzugführereitä oli yksi. Sekä gruppen- että hilfsgruppen-führereitä oli molempia kaksi, loput 86 olivat jääkäreitä.¹⁹⁰

On varsin rohkeaa arvella, mitä menehtyneet olivat poliittisesti. He kuuluivat valtaosaltaan kuitenkin alempiin sosiaaliryhmiin, joista jääkäriiliikkeen toisinajattelijat yleensä nousivat. Heissä oli vähän koulusivistystä saaneita työläisiä, merimiehiä

¹⁸⁶ Taylor 1971, passim; Torbacke 1995, s. 112–135.

¹⁸⁷ Sotasurmaprojektiin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

¹⁸⁸ Sotasurmaprojektiin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim. – Tähän joukkoon, ei ole luettu sellaisia, jotka jo Saksaan menomatkallaan menehtivät, koska he eivät olleet vielä tehneet palvelussitoumusta eivätkä vannoneet sotilasvalaa Saksalle (Ks. matkalla menehtyneistä esim. Suomen Jääkärit 1920, s. 437–439).

¹⁸⁹ Sotasurmaprojektiin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

¹⁹⁰ Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975, passim.

jne. Koska vuoden 1918 alussa siviilitöihin laskettuihin kuului kirjavaa väkeä ja myös poliittisesti vasemmalle olevia, Osnabrückin junaonnettomuudessa menehtyneisiin 12 jääräiin saattoi hyvinkin kuulua sellaisia. Siten on luultavaa, että kuolleissa 92 jäärissä, joissa oli toki myös ihanteellisin ajatuksin Saksaan lähteneitä ja isänmaansa puolesta kaatuneita, oli sellaisia, jotka olivat jo menettäneet uskonsa liikkeeseen ja jotka näkivät maailman sosialismiin uusien aatteiden silmin.¹⁹¹

Jääkäreitä kuoli 92, joista rintamalla kaatuneiden määrä oli mitättömän pieni. 'Läheltä pitä' -tilanteita ja asetelmia oli kuitenkin enemmän. Mielenkiintoista on, ettei yksikään jäärä saanut surmaansa komennuksellaan Suomeen, muualle Pohjoismaihin tai Venäjälle suuntautuvilla komennuksilla, vaikka siihen oli suuri todennäköisyys, ja vaikka muutamien komennuksella olleiden ja kiinni jäädneiden hirttämisestä aikanaan huhuttiinkin.¹⁹²

Koska Saksa kävi 'totaalista sotaa', sen suomalaisten kouluttaminen ja tukeminen lähti tältä pohjalta. Se halusi kouluttaa sissejä, jotka toimisivat 'piikkinä Venäjän lihassa'. Se halusi lähettää heitä Venäjän huoltoteitä vastaan, mihin liittyi kieltämättä vaaratekijöitä. Kesällä 1916 Saksa lähettikin nuoria suomalaisia tässä tarkoituksesta pohjoiseen. Nuoret miehet joutuivat matkustamaan läpi Ruotsin Haaparantaan kapsäkit pommeja täynnä. Vaikka jääriliikkeen suomalainen poliittinen johto – Tukholman-valtuuskunta – oli kauhuissaan tällaisesta ja yritti estää sabotaasitoimintaan osallistumisen liian vaarallisena, sillä ei ollut sanavaltaa. Tosin pelko tappioista oli turhankaista. Ne jäivät mitättömän pieniksi.¹⁹³

Vaikka muutamia jääräitä jäi värväys- ym. matkoillaan Suomessa kiinni, heitä ei ehditty tuomita. Tässäkin heillä oli tavaton onni matkassaan. Tukkijätkän puvussa Ruotsista passitta, ilman Haagin maasotaohjesäännön edellyttämää sotilaspukua ja muita tunnusmerkkejä (esim. kokardia) Suomeen saapuneita miehiä, joiden vyön alla oli usein vielä 'ukko-Mauser' tai laivaston pitkäpiippiinen Parabellum sekä repussa käsikranaatteja, helvetinkoneita ja joskus jopa pernaruttabakteereja, ei kansainvälisten säännösten eikä Venäjän lakienvälistä valossa olisi katsottu sotavangeiksi; heidän kohtalonsa olisi ratkaistu rikoslain mukaan.¹⁹⁴

Koska jäärärit olivat kieltämättä pestautuneet Saksan palvelukseen sotatilan aikana ja siten tehneet sekä Venäjän että Suomen rikoslain mukaan valtio- ja maanpetoksen, heitä olisi voinut kansainvälisten säännösten ja Venäjän lakienvälistä Suomen lakienvälistä odottanut pahimmassa tapauksessa kuolemantuomio.¹⁹⁵

¹⁹¹ Vrt. Vilho Rantasan pvk. 9.11.1917, 6.12.1917 ja 10.1.1918; Lackman 2000, s. 205–208 ja passim.

¹⁹² Konstu Pietilä 1.12.1916 Kai Donnerille. Donnerin kok. B 1:2. KA; Lackman 2000, s. 180.

¹⁹³ Tukholman-valtuuskunnan ptk:t 19.6., 22.8. ja 9.9.1916. Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV 601) 1. KA; Lauerma 1966, s. 717–729; Lackman 1999, s. 48–50; Lackman 2000, s. 324–337.

¹⁹⁴ Kansainväliä ihmisoikeusasiakirjoja II, sodan oikeussäännöt; Alava 1989, s. 14–21; Laki sotavangeista 1914; Lackman 2004, s. 250–259.

¹⁹⁵ Henkilöt, jotka kulkivat siviilipuvussa ja jotka voitiin tulkita vakoilijoiksi, joutuivat rikoslain mukaan tuomittavaksi. Sama koski sellaisia, jotka olivat liittyneet vihollisen armeijaan (ks. Laki sotavangeista 1914; Kansainväliä ihmisoikeusasiakirjoja II, sodan oikeussäännöt; Alava 1989, s. 14–21).

Koska venäläiset olivat tutkimuksissaan kuitenkin perusteellisia, he pohtivat suomalaisten mahdollista syyllisyyttä niin kauan, että maaliskuussa 1917 alkanut valankumous syöksi keisarikunnan sekasortoon ja vapautti jääkärit ja muut Saksan hyväksi työskennelleet. Yhtään jääkäriä ei tuomittu kuolemaan eikä teloitettu.

Vaikka jääkäriliikkeen tiukka sitoutuminen Saksaan aiheuttikin jonkin verran uhreja, voidaan katsoa, että liikkeen olemassaolo myös säästi suomalaisverta. Voidaan ajatella, että jääkäriliikkeen paljastuminen esti Venäjää ottamasta suomalaisia pakolla armeijaansa. Epäluotettavina he saivat olla rauhassa. Päinvastaisessa tapauksessa suomalaisuhreja olisi voinut olla hyvinkin paljon.

Suomalaisilla oli onni myötä myös rintamakauden aikana. Ekkau-Kekkaun tykistötaistelussa, Schmardenin hyökkäystaistelussa ja Aa-joen ankarissa talvitaisteluissa tappiot olivat ihmeteltävän vähäiset. Pahimmassa tapauksessa ne olisivat voineet olla huomattavasti suuremmat, mutta sittenkin ymmärrettävät.

Myös toteutumatta jääneitä maihinnoususuunnitelmia voidaan luonnehtia 'vähältä pitä' -tilanteiksi. Sen lisäksi että jääkärit pitkästyivät itse odottamaan Suomessa joskus koittavaa vapaussotaa, väsymistä oli havaittavissa myös jääkäriliikkeen poliittisessa johdossa. Se peläsi vuoden 1916 lopussa, että maailmansota päätyisi liian pian ja että Suomen vapausliike kuivuisi tuloksettomanan kokoon.¹⁹⁶

Kun Tukholman-valtuuskunta teki helmi-maaliskuussa 1917 huiman päätöksen lähetä jääkäreistä koottu noin 1 000 miehen kommandoryhmä ottamaan Pohjois-Suomi haltuunsa, miehittämään Oulu, Kemi ja Tornio sekä niiden lähialueet sekä pitämään niitä niin kauan, että maailman huomio kääntyisi Suomen asiaan, jääkärit olivat jälleen suressa vaarassa. Koska hyökkääjä kärsii aina tappioita, ne olisivat retken toteutuessa olleet ilmeisen suuret.

Jääkäreiden onneksi hanke otettiin uudelleen tarkasteltavaksi ja peruttiin. Pian tämän jälkeen alkanut Venäjän valankumous muutti tilannetta ja lykkäsi 'itsemurhaiskujen' toteuttamisen tulevaisuuteen.¹⁹⁷

Kontrafaktiseen tarkasteluun antaa aineksia myös "Kommando Litauen" – suunnitelma maihinnoususta Pohjanmaan rannikolle elokuussa 1917. Sen mukaan jääkäreiden olisi pitänyt ilman saksalaisten apua yrittää maihinnousua Suomeen. Vaikka suunnitelmassa edellytetty kansannousukin olisi toteutunut, tappiot olisivat todennäköisesti olleet erittäin suuret, sillä meri oli miinoitettu ja maassa oli noin 100 000 venäläistä sotilasta. Olof Enckell onkin todennut, että retken toimeenpaneminen olisi "todennäköisesti merkinnyt pataljoonan tuhoa". Lauerma on taas puhunut suunnitelman "mielettömyydestä", mitä se olakin.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Pakaslhti 1934, s. 271–274; . Encell 1956, s. 220–224; Lackman 1999, s. 57–59; Lackman 2000, s. 401–413.

¹⁹⁷ Kai Donner 23.11.1916 Konstu Pietilälle. Donnerin kok. A I. KA; Kertomus Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunnalle . Samuli Sario 3.1.1917. SVUV 3. KA; Tukholman-valtuuskunnan ptk:t 21.1.1917, 14.–15.2.1917, 17.3.1917. SVUV 1. KA; Pakaslhti 1934, s. 271–274; . Encell 1956, s. 220–224; Lackman 1999, s. 57–59; Lackman 2000, s. 401–413.

¹⁹⁸ Enckell 1956, s. 245; vrt. Lauerma 1966, s. 752–772; Lackman 2000, s. 439–448.

Kaiken kaikkiaan menehtyneiden jääkäreiden ja sotavankien määrää on pidettävä erittäin pienenä; pahemminkin olisi voinut käydä.

Sen lisäksi, että jääkäreitä kaatui ja menehtyi sairauksiin ja tauteihin, jääkäri-pataljoona 27:n pitkäaikainen komentaja, majuri Bayerkaan ei saanut nähdä suomalaisten päässeen päämääräänsä. Hänen kohtalonaan oli kaatua ennen Suomen itsenäistymistä. Sen jälkeen kun hänet oli siirretty vuoden 1917 alussa muihin tehtäviin, hänet komennettiin pian länsirintamalle. Tällä hänen kaatui 25.10.1917 Verdunin lähellä Nemenyssä. Hänen maalliset jäännöksensä siirrettiin myöhemmin Mannheimiin, jossa Suomen Jääkäriliitto on 1926 pystyttänyt hänen haudalleen muistopatsaan.¹⁹⁹

Saksalaiset kunnostivat Latviassa olevat menehtyneiden jääkäreiden haudat ennen toista maailmansotaa ja pystyttivät niille betoniset ristit. Sitten tuli sota ja neuvostoaika, jotka kohtelivat hautoja huonosti. Sen jälkeen kun Baltian maat itsenäistyivät 1990-luvulla uudelleen ja pääsy jääkäreiden entisille taistelupaikoille ja haudoille Kuurinmaalla kävi jälleen mahdolliseksi, jääkäriperintein vaalimisesta kiinnostuneet tahot ovat suorittaneet alueelle lukemattomia retkiä. He ovat kartoittaneet jääkäreiden jo unohduksiin painunneita hautapaikkoja ja kunnostaneet niitä. Mm. Dumben hautapaikka Klapkalnkiemissä, jossa lepää neljän suomalaissoturin maalliset jäännökset, ja jonka 1939 pystytetyn hautakiven jalusta oli viety 1950-luvulla Tukkumiin V. I. Leninin patsaan rakennustarpeiksi, on kunnostettu. Nykyään kaikkien Latvian alueella kuolleiden hautoamisalueet tunnetaan. Muutamassa tapauksessa siellä ja Saksassa hauto-alueet ovat kuitenkin jo niin muuttuneet, ettei kaikkien hautojen tarkka paikantaminen ole enää mahdollista.²⁰⁰

¹⁹⁹ Lauerma 1966, s. 488–489; Ronsdorff 1973; Lackman 2000, s. 762, 767.

²⁰⁰ Lackman 1993a; Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonto 12.9.2003.

Liitetaulukko. Saksan lipun alla kuolleet jäädikrit ja muut maailmansodan aikana Saksassa 1914–19 menehtyneet suomalaiset kuolinajan mukaan

Kuolinjärjestys, arvo ja nimi	Syntymä aika ja -paikka	Kuolinaika ja -paikka	Kuolinsyy	Haudattu
1. Erik Sigfrid Lundx	18.5.1889 Helsinki	Kuollut sotavankeudessa 26.9.1914, Kiel	?	Kiel, Saksa
2. Jääkäri Daniel Teodor Rosendahl	10.4.1874 Pyhämaa	4.2.1916 Flensburg	?	Flensburg, Saksa
3. Jääkäri August Johansson	8.10.1897 Vihti	Kadonnut. Siirrettiin sivillityöihin 26.2.1916, minkä jälkeen hänenstä ei ole tietoja.	?	Tuntematon paikka
4. Jääkäri Toivo (Saksassa Leisten) Lesti	23.4.1888 Kymi	Kadonnut. Laskettiin 15.3.1916 siviilityöhön, minkä jälkeen tiedot hänenstä loppuivat.	?	Tuntematon paikka, ilmeisesti Saksa
5. Jääkäri Otto Tuomaala	6.10.1886 Vimpeli	Kadonnut. Laskettiin 29.2.1916 lomalle Ruotsiin, josta palasi 7.3.1916 ja laskettiin siviilityöhön. Sen jälkeen hänenstä ei ole tietoja.	?	Tuntematon paikka
6. Jääkäri Alfred Byholm	25.7.1879 Mustasaari	27.3.1916 Krupp	Keuhkotauti	Rheinhausen, Saksa
7. H. Leiviskäxxx	Viipuri	Kuollut sotavankeudessa 4.5.1916, Saksa	?	Tuntematon paikka
8. Jääkäri Hjalmar Tammisalo	10.10.1896 Viipuri	Kadonnut. Lähetettiin 8.5.1916 Venäjän alamaisena vankileirille, minkä jälkeen hänenstä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
9. Jääkäri Tuure Ström	27.4.1891 Rauma	6.6.1916 Lockstedt	Keuhkotulehdus	Kellinghusen, Saksa
10. Simo Vinnarixxxx	1877 Johannes	Kuollut sotavankeudessa 9.6.1916	?	Tuntematon paikka
11. Jääkäri Alfred Hytyinen	25.2.1896 Lappajärvi	13.6.1916 Misse	Kaatuminen	Galling, Latvia
12. Jääkäri Georg Ahlstedt	21.3.1890 Kemiö	17.6.1916 Dragsfjärd	Väkivaltainen kuolema	Dragsfjärd, Suomi
13. Jääkäri Bruno Ilmari Svanbäck	30.6.1894 Tammela	Kadonnut. Laskettiin 24.6.1916 Siviilityöhön Dortmundissa, minkä jälkeen hänenstä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
14. Jääkäri Matti Nykänen	8.1.1896 Lappajärvi	25.6.1916 Misse	Haavoihin menehtyminen	Skrabbe, Latvia
15. Jääkäri Max August Kronqvist	12.7.1894 Pietarsaari	25.6.1916 Misse	Kaatuminen	Galling, Latvia
16. Jääkäri Anders Johan Rönn	2.7.1898 Raippaluoto	19.7.1916 Belgia	Keuhkotauti	Belgia
17. Jääkäri Paavo Heikki Kinnunen	21.10.1887 Rääkkylä	25.7.1916 Schmarden	Kaatuminen	Tuckum (Tukums). Latvia
18. Gruppenführer Urho Mikael Kalske	15.6.1887 Helsinki	13.8.1916 Wandsbeckin sotilassairaala, Hampuri	Keuhkotulehdus	Ohlsdorf, Saksa
19. Jääkäri Jaakko Ilmari Pahkajärvi	22.7.1897 Kortesjärvi	15.8.1916 Misse	Kaatuminen	Galling, Latvia
20. Jääkäri Frans Viktor Heinonen	5.11.1894 Pöytyä	15.9.1916 Riiantahti	Kaatuminen	Dumbe, Latvia

21. Jääkäri Frans Kosti Oulasvirta	29.4.1897 Oulu	20.9.1916 Oschersleben	?	Oschersleben, Saksa
22. Jääkäri Einar Otto Evert Myntti	11.2.1896 Raippaluoto	20.9.1916 Riianlahti	Kaatuminen	Dumbe, Latvia
23. Jääkäri Emil Aleksander Kantola	17.9.1886 Ylivieska	20.9.1916 Riianlahti	Kaatuminen	Dumbe, Latvia
24. Jääkäri Juho Fredrik Kytöneva (Saksassa Kytönen)	3.7.1897 Alatornio	16.10.1916 Schchwitz	Sairaus	Schchwitz, Saksa
25. Jääkäri Matti Kiuttu	9.5.1877 Haukipudas	27.10.1916 Altengrabow	?	Altengrabow, Saksa
26. Jääkäri Viktor Kamis	5.3.1897 Vöyri	15.11.1916 Riianlahti	Menehtyminen 14.11.1916 saamiinsa vammoihin	Dumbe, Latvia
27. Jääkäri Jarl Tors-ten Odén ✘✘✘	28.7.1895 Helsinki	27.11.1916 Riianlahti	Katoaminen	Tuntematon paikka
28. Jääkäri Konrad Johan Olof Pehrsson	27.12.1892 Dragsfjärd	1.12.1916 Riianlahti	Menehtyminen saamiinsa vammoihin	Dumbe, Latvia
29. Jääkäri Juho Valdemar Rekonen	23.1.1888 Kivijärvi	1917 Saksa	?	Saksa
30. Jääkäri Jaakko Herman Mikkonen	31.3.1896 Kalajoki	7.1.1917 Latsche-puro, Aa-joki	Kaatuminen	Sumarak, Latvia
31. Jääkäri Matti Sven Saarikoski	10.4.1890 Lapua	24.1.1917 Aa-joki	Ammuttu	Mitau (Jelgava), Latvia
32. Jääkäri Jaakko Nikolai Lahti	6.4.1891 Alahärmä	29.1.1917 Altonan sairaila, Hampuri	Sairaus	Hampuri, Saksa
33. Jääkäri Simo Ville Ilola	5.1.1886 Pyhäjärvi (O.I.)	1.2.1917 Lockstedt	Keuhkotauti	Kellinghusen, Saksa
34. Jääkäri Eljas Nestori Pellinen	1.12.1893 Kortesjärvi	28.2.1917 Mitau	Keuhkotauti	Mitau (Jelgava), Latvia
35. Jääkäri Juho Pykkönen	22.6.1884 Paltamo	Kadonnut. Työskenteli 30.3.1917 alkaen Müncchausenissa, minkä jälkeen hänenstä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
36. Jääkäri August Jukarainen	30.7.1887 Viipuri	21.4.1917 Thorn, Puola	Keuhkotauti	Thorn, Puola
37. Jääkäri Herman Petter Hirvonen	22.5.1888 Rääkkylä	25.4.1917 Mitau	Umpisuolen-tulehdus	Mitau (Jelgava), Latvia
38. Jääkäri Emil Grannas	12.4.1894 Vöyri	26.4.1917 Eberwalde	?	Eberwalde, Saksa
39. Jääkäri Evert Storstrang	8.9.1897 Kestilä	28.4.1917 Wackersleben	?	Wackersleben, Saksa
40. Jääkäri Kustaa Ewald Heinonen	3.10.1898 Helsinki	5.5.1917 Treuenbrietzenin keuhkotautiparantola	Keuhkotauti	Treuenbrietzen, Saksa
41. Jääkäri Bernhard Wilhelm Blomberg	21.4.1890 Salmi	15.5.1917 Libau	Itsemurha	Libaun (Liepaja), Latvia

42. Jääkäri Esaias Jantunen	28.8.1893 Kirvu	Kadonnut. Joutui Holzsminden vankileirille, josta siirrettiin Altona-Bahrenfeldtin työosastoon. Karkasi sieltä 19.5.1917, minkä jäldestä hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
43. Jääkäri Ernst George Stolpe	5.7.1895 Raippaluoto	27.5.1917 Hampurin sairaala	Sairaus	Hampuri, Saksa
44. Jääkäri Johan Henrik Hyvönen	7.3.1898 Piippola	15.6.1917 Oberhaus	?	Oberhaus, Saksa
45. Hilfgruppenführer Johan Ammunnet	28.2.1885 Temmes	6.7.1917 Libau	Itsemurha	Libaun (Liepaja), Latvia
46. Jääkäri Edvard Back	26.10.1895 Raippaluoto	15.7.1917 Altona	Keuhkotauti	Ohlsdorf (Hampuri), Saksa
47. Jääkäri Karl Eskil Hellman	8.5.1897 Vaasa	17.7.1917 Emigrantienhausin sairaala, Libau	Umpisuolen-tulehdus	Libaun (Liepaja), Latvia
48. Oberzugführer Runar Appelberg	26.2.1889 Kymi	22.7.1917 Tuckumin sotilassairaala	Keuhkotauti	Helsinki, Suomi
49. Jääkäri Fredrik Mathias Wiik eli Hästbacka	28.10.1898 Kokkola	28.7.1917 Hampuri	Tapaturma	Hampuri, Saksa
50. Jääkäri Otto Luoti	5.12.1890 Urjala	31.7.1917 Hampuri	Sairaus	Hampuri, Saksa
51. Jääkäri Matti Jaakko Fält	26.5.1894 Oulujoki	13.8.1917 Hannoverin sotilassairaala	Menehtyminen Schmardenin taistelussa saamiinsa vammoihin	Hannoveri, Saksa
52. Jääkäri Kustaa Kataja (ent. Tolikko)	9.1.1885 Alahärmä	23.8.1917 Lockstedt	Lavantauti	Kellinghusen, Saksa
53. Jääkäri Aleksanteri Jonberg	7.4.1893 Kemi	24.8.1917 Hampuri	?	Ohlsdorf (Hampuri), Saksa
54. Jääkäri August Eevert Tenno	14.8.1897 Kemin mlk	25.8.1917 Johannisthalin sairaala, Stettin (Puola)	Sodan aiheuttama sairaus	Stettin (Szczecin), Puola
55. Jääkäri Kustaa Kempainen	18.11.1888 Paltamo	28.8.1917 Lockstedtin sairaala	Sairaus	Kellinghusen, Saksa
56. Jääkäri Yrjö Suni	20.7.1890 Andrea	28.8.1917 Kölnin sairaala	Sairaus	Köln, Saksa
57. Jääkäri Karl Gustaf Lempilä	4.6.1885 Kuhmalahти	Kadonnut. Siirrettiin 1.9.1917 Havelbergin vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
58. Jääkäri Gustav Olander	4.6.1891 Viipuri	Kadonnut. Siirrettiin 26.11.1915 Holzmindenin vankileirille. Oltuaan sivilitöissä lähetettiin 18.9.1917 Havelbergin vankileirille, minkä jälkeen hänestä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
59. Jääkäri Alfred Kronqvist	23.1.1894 Vöyri	10.10.1917 Spandaun sotilassairaala, Berliini	Keuhkotauti	Spandau (Berliini), Saksa
60. Jääkäri Nikolai Aleksander Ström	19.11.1883 Mustasaari	26.10.1917 Essen	Sairaus	Essen, Saksa
61. Jääkäri Aksel Lappalainen	30.12.1896 Kemi	14.11.1917 Spandaun sotilassairaala, Berliini	Keuhkotauti	Spandau (Berliini), Saksa
62. Jääkäri Erik Martois	10.7.1892 Vöyri	15.11.1917 Altonan sotilassairaala	?	Altona (Hampuri), Saksa

63. Jääkäri Otto Alfred Sirola	1.3.1890 Sääksmäki	Omaisten mukaan saapui Suomeen tammikuussa 1918, mutta tieto epävarma	?	Tuntematon paikka
64. Jääkäri Vilho Valdemar Virolainen	10.2.1882 Helsinki	Kadonnut. Jäi 12.1.1918 Libaun sotilassairaalaan, minkä jälkeen hänenstä ei ole tietoja	?	Tuntematon paikka
65. Jääkäri Aksel Vilhelm Haavisto	13.8.1887 Helsinki	13.1.1918 Berliinin kaupunginsairaala	Keuhkotauti	Berliini, Saksa
66. Gruppenführer Alfons Vilhelm Arlander (Saksassa Zühlke)	27.3.1890 Turku	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Turku, Suomi
67. Jääkäri Jaakko Matarainen	12.10.1892 Toivaka	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
68. Jääkäri Kaarlo (Kalle) Erik Jung	20.9.1896 Alajärvi	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
69. Jääkäri Aksel Henrik Heikka	3.8.1899 Alatornio	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
70. Jääkäri Jalmari Pajala	7.1.1895 Vimpeli	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
71. Jääkäri Matti Olavi Mäki	5.6.1896 Lapua	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
72. Jääkäri Hugo Alpi Aho	2.4.1895 Veteli	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
73. Jääkäri Frans Oskar Ruth	16.7.1895 Kemi	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
74. Jääkäri Kaito (Vaito) Urho Mäkelänaho	11.10.1896 Kemin mlk	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
75. Jääkäri Vilhelm Ilmari Liinamaa	2.2.1895 Ylihärmä	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
76. Jääkäri Juho Kapanen	29.7.1893 Jaakkima	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
77. Jääkäri Juho Erkki Hanhikangas	10.10.1889 Lappajärvi	16.1.1918 Osnabrück	Junaonnettomuus	Osnabrück, Saksa
78. Jääkäri Frans Petter Koivunen	9.3.1893 Vehmaa	30.1.1918 Hampuri	Sairaus	Hampuri, Saksa
79. Jeremias Lamme-laxxxxxx	1877 Kiukainen	14.2.1918 Nürnbergin valtionsairaala	Sairaus	Nürnberg, Saksa
80. Jääkäri Eino Kustaa Hietala	9.8.1894 Lapua	3.3.1918 Hampuri	Keuhkotauti	Hampuri, Saksa
81. Jääkäri Josef Hjalmar Ekman	28.6.1894 Vaasa	17.3.1918 Lyypekki	Sairaus	Vorwerker (Lyypekki), Saksa
82. Jääkäri Johan Albert Eriksson	13.4.1896 Koivulahti	3.4.1918 Danzig	Sairaus	Danzig
83. Jääkäri Jaakko Vihtori Sainio	8.9.1886 Ylistaro	13.4.1918 Hampuri	Sairaus?	Hampuri, Saksa
84. Jääkäri Vilho Iikka Heikkilä	9.2.1897 Oulu	?	?	Tuntematon paikka
85. Jääkäri Enok Lång	19.12.1888 Kiuruvesi	30.4.1918 Mühlheim	?	Mühlheim, Saksa
86. Jääkäri Arvid Kejonen	13.6.1894 Nurmes	Siirrettiin 11.2.1917 Altona-Bahrenfeldtin työosastoon ja kuoli keväällä 1918 Sprottassa (Szprotawa), Puolassa	?	Sprotta (Szprotawa), Puola

87. Jääkäri Karl Johannes Lindroos	19.5.1895 Pori	19.5.1918 Stettinin sairaala, Puola	Sairaus	Stettin (Szczecin), Puola
88. Jääkäri Hjalmar Rudolf Wiklund	26.6.1893 Purmo	19.6.1918 Danzig	?	Danzig
89. Jääkäri Johannes Alfred Nygård	3.12.1898 Raippaluoto	20.6.1918 Osteroden	Keuhkotauti	Osteroden, Saksa
90. Jääkäri Aksel Johannes Koivukangas	23.9.1896 Oulu	11.7.1918	?	Bremen, Saksa
91. Hilfsgruppen-führer Lauri Vilhelm Niiranen	11.8.1892 Iisalmi	Vuoden 1918 syksy, länsirintama Rosheim, Ranska	Kaatuminen	Rosheim, Ranska?
92. Jääkäri Paavo Aronen (Saksassa Kaarlo Kurki)	12.7.1895 Mänttä	21.10.1918 Berliini	Espanjantauti	Berliini, Saksa
93. Jääkäri Samuel Suomi (ent. Manne-lin)	1.8.1891 Rauman mlk	27.10.1918 Neumünster, Saksa	?	Neumünster, Saksa
94. Jääkäri Eino Arvid Heikkinen	10.5.1888 Oulu	Kodonnut. Oli linnoitus-töissä Elsass-Lothringenissa, missä ilmeisesti joutunut sota-vangiksi Julistettu kuolleeksi 19.11.1918	?	Tuntematon paikka
95. Jääkäri Axel Immanuel Oinas	24.3.1889 Kemi	12.1.1919 Elisabethin sairaala Berliini	Sairaus	Berliini, Saksa
96. Jääkäri Karl Johan Dalaholm (ent. Tel)	13.10.1893 Maksamaa	31.3.1919 Stettinin sairaala, Puola	Sairaus	Stettin (Szczecin), Puola

- ☒ Ei esiinny jääkärimatrikkeliissa, eikä jääkäri, sillä jääkärikoulutuksen ensivaihe alkoi vasta 25.2.1915.
- ☒☒ Ei esiinny jääkärimatrikkeliissa, eikä ilmeisesti jääkäri.
- ☒☒☒ Ei esiinny jääkärimatrikkeliissa, eikä ilmeisesti jääkäri.
- ☒☒☒☒ On arveltu myös, että hän on saattanut kuolla Venäjällä sotavankeudessa.
- ☒☒☒☒ Ei esiinny jääkärimatrikkeliissa, eikä ilmeisesti jääkäri. Mahdollisesti sotavanki.

Lähteet: Sotasurmaprojektin aineisto; Suomen jääkärien elämäkerrasto 1938; *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975; Lauerma 1966; Lauerma 1984; Backström 1983*, s. 18–22; Lackman 2000.

LÄNSIARMEIJOIDEN JOUKOISSA MENEHTYNEET SUOMALAISET

Krister Björklund & Lars Westerlund

Ulkomailla asuvat tai oleskelevat suomalaiset joutuivat ensimmäisen maailmansodan aikana useiden länsiarmeijoiden riveihin. Aihetta ei ole tutkittu tietävästi aikaisemmin. Tämä johtunee osittain siitä, että länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneiden suomalaisten lukumäärä on verrattain pieni, joskin yhteensä 150–200 henkilöä on saattanut saada surmansa. Tärkein selitys siihen, ettei aiheesta ole tutkimustietoja, on kuitenkin se, että tietoja on hyvin vaikeasti saatavana. Maailmansodan aikana tiedonvälitys länsiarmeijoiden ja Suomen välillä oli heikohkoa, ja jos Suomessa asuville surmansa saaneiden omaisille edes tietoja saapui, ne saattoivat olla ylimalkaisia, puutteellisia ja epämääräisiä. Länsivaltioiden sota-arkistoissa lienee jokseenkin hyvin tietoja myös surmansa saaneista suomalaisista, mutta niiden selvontaa vaatisi hyvin suurta työpanosta.

Kirjoituksen tarkoitus on tarkastella länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneiden suomalaisten vaiheita ja kohtaloita sotasurmaprojektiin nimitettävien tietojen pohjalta. Sotasurmaprojektiin nimitetyistä länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneestä suomalaisesta. Nämä merkinnät ovat useimmiten peräisin Suomen seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloista, mutta koska tiedot surmansa saaneista eivät kulkeutuneet seurakunnille järjestelmällisellä ja kattavalla tavalla, merkinnät osasta suomalaisista oletettavasti puuttuvat. Eräs keskeinen ongelma on, että seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloihin ei ole aina merkitty tietoa armeijasta, johon surmansa saanut oli kuulunut. Useissa tapauksissa tiedetään täten surmansa saaneen nimi ja myös missä ja milloin henkilö on saanut surmansa, mutta maininta armeijasta puuttuu.

Länsivaltioiden armeijat

Surmansa saaneet suomalaiset jakaantuvat länsivaltioiden armeijoiden kesken seuraavalla tavalla:

Taulukko 1. Surmansa saaneet armeijan mukaan

Armeija	Surmansa saaneet (n)
Australia	7
Etelä-Afrikka	1
Iso-Britannia	8
Kanada	2
Ranska	-
Yhdysvallat	18
Ei mainintaa armeijasta	30
Yhteensä	65

Tiedoista selviää, että surmansa saaneet suomalaiset sisältyivät ainakin viiden länsimaan eri armeijan joukkoihin. Luettelosta puuttuu kuitenkin Ranska, vaikka myös Ranskan armeijassa lienee joitakin suomalaisia saanut surmansa. Heistä ei ole kuitenkaan tietoja projektin nimitiedostossa. Koska Olavi Koivukangas on tutkinut Australian, Uuden Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa surmansa saaneita suomalaisia, emme käsitlee heitä tässä kirjoituksessa.

Iso-Britannian armeija

Tarkkoja tietoja Ison-Britannian armeijassa palvelleiden suomalaisen vapaaehtois-ten lukumäärästä ensimmäisen maailmansodan aikana ei ole. Erään tiedon mukaan olisi vuosina 1914–16 englantilaisiin joukkoihin liittynyt Australiassa, Kanadassa ja ”mahdollisesti Englannissa” yhteensä noin 300 suomalaisia merimiestä.¹ Koska Australia ja Kanada tähän aikaan muodollisesti olivat Ison-Britannian alusmaita, on ne em. arviossa katsottu yhdeksi kokonaisuudeksi. Ainoastaan osa merimiehistä liittyi Ison-Britannian armeijaan, sillä A. Renwaldin tiedon mukaan vuoden 1917 lopussa oli noin tuhatkunta suomalaisista merimiestä metsätöissä Isossa-Britanniassa: Cardiffissa, Pohjois-Walesissa, Liverpoolissa ja Whitneyssä. Töiden ylijärjestäjänä toimi pastori E. Sjöblom, jonka käyttöön ampumavaraministeriö oli antanut moottoripyörän. Hän kertoivat viranomaisten olleen yleensä varsin tyytyväisiä miesten työhön.²

Soldiers Died in the Great War -tiedostosta, joka kattaa yli 700 000 Ison-Britannian joukoissa menehtyneitä, ei löydy yhtäkään suomalaisista.³

Kanada

Kanada joutui heti mukaan sotaan vuonna 1914 brittiläisen imperiumin jäsenvaltiona ilman että maan hallitus olisi voinut ottaa asiaan kantaa. Suurella osalla kanadalaisista ei ollut mitään sotaan osallistumista vastaan, mutta ranskalainen väestönosa ei ollut innostunut sotimaan sellaisen asian puolesta, joka ei liittynyt Kanadan interesseihin.⁴ Myös Kanadan suomalaisien keskuudessa mielipiteet jakaantuivat.

Kanadassa ei ollut yleistä asevelvollisuutta, joten sotapalvelukseen kutsuttiin aluksi vain vapaaehtoisia. Näiden joukoissa oli myös suomalaisia. Vuoden 1916 keväällä tehtiin päätös asekuntoisten miesten rekisteröimisestä. Suomalaiset sosialistit osallistuivat mielenosoitusten järjestämiseen tätä vastaan. Asevelvollisuuslaki säädettiin kesällä 1917, jonka mukaan 18–45-vuotiaiden miesten oli rekisteröidyttävä sotapalvelusta varten. Canadian Uutiset kertoivat 23.5.1918, että Kanadan sotaväkeen ei oteta pakollisella asevelvollisuudella muita kuin maan kansalaisia. Ulkomaalaiset saivat edelleenkin liittyä vapaaehtoisina, mutta heitä ei pakotettaisi.

¹ Suomalaisia merimiehiä sodassa. Merimiehen Ystävän kirjoitus 2.1917, 23.

² Merimiehet metsätöissä Englannissa. Merimiehen Ystävän kirjoitus 2.1918, 30.

³ Soldiers Died in the Great War 1914–19, CD-ROM: The Naval & Military Press (www.naval-military-press.com)

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Conscription_Crisis_of_1917.

Med brittiska armén i världskriget.

Under närlägningets minne hade tagit sig in vid militären upp till äfven hög många fina fjöllar. Många af våra landsmän tjänade i brittiska armén. Götlunda brölut den 19:e mars 1917 att utbyta sitt "på no mans land", utpräbante en manens omvälvande sif mot en "härdigare" militär hana. Sag jag mig fäddes till värfningshygen och det räckte ej heller längre förstå jag var iflädd "lit". Sag rålade nämligen i Estlands regemente i Liverpool. Först en hyg månader förra året i England och sedan ut till Frankrike.

Här i näheten af Bonsfogne, i lägeret, genomgingo vi en 10 dagars kurs och så vore vi färdiga till läger. Bördt regemente exercerades förfilt för det första septemberlaget, halvom stridslinjen. Den 13 september kommo vi till Ypres front. Söndagen af följande dag öfver-

på linjen, och denna gång visste vi, att vi skulle "öfver" som det heter på soldatspråket. Natten tilldrogde vi i löpgrävorna och jag tror ej, att mårigen tillfölt sina ögon, om han af tunnat det för den häftiga karonellen. Ty det kommer nog urfa ben, som ofta flyut morit till gästig för allting, att tänka på, om detta mårjanda är den sista natten i ens liv. Man kommer långt hemmet, fina krafter och jag hörde många lura hämta på yttarnas motanfall, hörde ej inträffade förfälle.

intet Pratt och flämt som manligt. —

— St. 1/2, 6 på morgonen höjde vi ett anfall. Vår batalions front var c. 150 m. breit. Två af våra kompanier földe den första "nöden", de två andra vore båtom of. Vi framrydde långtamt men fället öfver "no mans land", trots fiendens kanonad och tusiprusteld. Vi vore på ungefärl 75 meters avstånd från tyflarnas löpgrävfront, då mitt artilleri, som styrte min framrätning, införde elden. Detta var signalen till anfall. Vi sprungo räfft den återfändande striden och så kommo vi i handgäng med fienden. Tyflarna föredro nog mobbigt, men gjorde alltid samma missstag. Kom så ofta gjordes åtven på vår sida, de juste flödd i "dug ont", då var artilleri hambarade deras positioner. Då vi angepo fiendens löpgrävvar, behöfde vi knepa posst göra något annat, än kasta in en handbomb. Snarast efteran matades striden åter af. Under natten förbättrade vi våra positioner, ty vi vore nära hämta på yttarnas motanfall, hvilket ofta inträffade förfälle invid mar front, men af ett eller

Suomenruotsalainen merimies Einar S. kertoo kirjoituksessaan littyneensä Liverpoolissa keväällä 1917 vapaaehtoisena Ison-Brittannian armeijaan kuuluvaan Skotlannin rykmenttiin. Kesällä rykmentti siirrettiin Ranskaan ja se osallistui syyskuussa 1917 Ypresin taisteluihin. Kertova joutui 30.11.1917 saksalaisten vangiksi rintaman Cambrian lönkolla ja vapautui vasta Saksan hävion jälkeen vuoden 1918

Kanadansuomalainen Otto Salo Copper Cliff ensimmäisen maailmansodan aikana

Kesällä 1918 lehti kertoi kuitenkin, että ”sotilaspoliisit ovat olleet ahkerasti toimessa ja vieneet monta poikaa kasarmille, niiden joukossa useita suomalaisia”, ja hieman myöhemmin kerrottiin, että satoja suomalaisia, passittomia nuoria miehiä virui kasarmeilla. Ongelmana oli Suomen kansalaisuuden todistaminen. Koska Suomella ei ollut konsulia Kanadassa, oli kiinniotettujen itse pystyttävä todistamaan kansalaisuutensa vältyyäkseen sotapalveluksesta. Canadian Uutisten mukaan pelko sotaväkeen joutumisesta jopa pidätti monia hakemasta Kanadan kansalaisutta.⁵ Asevelvollisuutta myös paettiin yli rajan Yhdysvaltoihin, kuten päinvastoinkin. Suurista ihmismääristä ei kuitenkaan liene ollut kysymys.⁶

Kanadan armeijassa palvelleista suomalaisista on säilynyt vain vähäistä tietoa: Esimerkiksi Canadian Uutisten mukaan Winnipegissä koottiin vuonna 1916 pataljoona, jossa olisi erillinen suomalaisten osasto. Saman vuoden alussa Port Arthurissa kootussa 600 miehen pataljoonassa palveli 12 suomalaista. Yksittäisistä suomalaisista sotilaskohtaloista on niinikään vain hajanaista tietoa. Raivion⁷ mukaan mm. John Sulin liittyi armeijaan jo vuonna 1915 Calgaryssä ja kunnostauduttuaan Ranskan rintamalla vuonna 1917 hänet ylennettiin upseeriksi. Alfred A. Saxberg haavoittui lievästi Ranskassa ja hoidettiin Le Havren sotilassairaalassa. Erikoismaininnan urheudesta sai Peter Blomquist, joka oli veteraani Kuuban sodasta ja osallistunut Filippiinien kapinan kukistamiseen Minnesotan 15. jalkaväkirkymentissä. Hän oli 94. pataljoonan mukana 32 taistelussa ja haavoittui kolme kertaa. New Finlandista lähtivät sotaan Kalle Laakso, William Holm ja Väinö Noppa. Copper Cliffistä kutsuttiin sotapalvelukseen mm. Otto Salo ja Victor Lahti. Vancouverista lähti William Lönnqvist (Lindqvist?) Ranskaan, ja hän haavoittui Ypresissä. Myös William Henry Kippi otti osaa Ypresin taisteluun ja sai kunniamerkin. Yrjö Gunnar Kamppi Copper Cliffistä palveli vuonna 1916 brittiläisessä Länsi-Intiassa. Vuonna 1917 Canadian Utiset julkaisi kuvan skandinavialaisen pataljoonan soittokunnasta, johon kuuluvat suomalaiset J. Tuhkanen ja J. Kärkäs. Pataljoonassa oli erillinen suomalaisista koottu osasto.

Kanadan joukoissa kaatuneiden suomalaisten määrästä ei ole tietoja, mutta menehtyneiden määrä ei ole suuri, korkeintaan muutama kymmenkunta miestä.

Ranska

Ranskan armeijan riveissä surmansa saaneita suomalaisia lienee hyvin pieni määrä. Lähinnä ovat Ranskan eri satamiin tulleet suomalaiset merimiehet saattaneet liittyä vapaaehtoisina Ranskan armeijaan. Eräs sellainen oli Emil Laine, joka syksyllä 1914 neljän muun suomalaisen merimiehen kanssa joutui rintamalle Ranskan sotilaana. Tästä kertoo A. Renwall: ”He olivat Marseillessa saaneet ulosmaksun laivastaan ja kun eivät voineet mistään hyryä saada, olivat he Venäjän konsulin kehoituksesta ruvenneet sotilaaksi. Kohta alussa kuoli heistä kaksi. Kahden muun

⁵ Canadian Uutiset 11.7.1918.

⁶ Kero 1997, s. 220.

⁷ Raivio 1979, s, 281–283.

toverinsa kohtalosta ei merimies Laine ole mitään maininnut. Itse hän on ollut mukana Verdunin taisteluissa ja siellä haavoittunut saatuaan pajunetin piston rintaansa. Terveeksi tultua lähetettiin hän Sommen rintamalle, jossa oli yhtämittaa neljä kuukautta".⁸ Näiden tietojen mukaan olisi siis vähintään kaksi Ranskan armeijassa palvellutta suomalaista saanut surmansa.

Eräs sangen erikoinen tapaus on suomalaisen Gustaf "Gösta" Michelssonin tekoitus Pariisin esikaupunki Vicennes'ssä syksyllä 1917. Haminan kadettikunnan käynyt⁹ ja Yhdysvalloissa asunut Michelsson oli maailmansodan aikaan ranskalaisen lentokonetehaan palveluksessa. Kun paljastui Michelsonin luovuttaneen järjestelmällisellä tavalla tietoja Barcelonassa toimineelle saksalaiselle vakoojajärjestölle, sotaoikeus tuomitsi hänet kesällä 1917 kuolemaan.¹⁰ Hjalmar Krookin tiedon mukaan hänet teloitettiin 15.10.1917 samalla kertaa kuin tunnettu kansainvälinen kurtisaani Mata Hari, jonka oikea nimi oli Margaretha Zelle.¹¹ Ranskan armeijan sotahistoriallinen palveluyksikkö on ilmoittanut, ettei laitoksen arkistossa ole tietoja Michelssonista.¹²

Yhdysvallat

Yhdysvallat liittyi sotaan keväällä 1917 ja ensimmäiset joukko-osastot kuljetettiin Ranskaan vasta syksyllä. Täysimittaisesti nämä joukot osallistuivat taisteluihin vasta vuoden 1918 aikana. Tästä syystä Yhdysvaltain armeijan henkilötappiot keskityvät vuoteen 1918, mutta myös vuosina 1919–20 menehtyi haavoittuneita tai sairastuneita sotilaita.

Yhdysvalloissa on arveltu olleen noin 300 000 amerikansuomalaista ensimmäisen maailmansodan aikaan. Koska hyvin suuri osa näistä oli asekuntoiässä olevia miehiä, joutui useita tuhansia heistä armeijaan, kun 20–30-vuotiaita siirtolaisia ruvettiin keväästä 1917 lähtien rekisteröimään kutsuntoja varten. Tarkkaa tietoa kutsuttujen lukumäärästä ei ole. Salomon Ilmonen arvelee vuonna 1931 ilmestyneessä "Amerikan suomalaisten sivistyshistoriassa" kutsuttuja amerikansuomalaisia olleen noin 10 000 ja kaatuneita 700.¹³ Jaakko Paavolainen on kuitenkin epäillyt Ilmosen lukuja liioitelluksiin.¹⁴ Paavolaisen oman arvion mukaan palveluskelpoisten suomalaisten määrä olisi ollut korkeintaan 25 000. Hän pitää erittäin epätodennäköisenä, että 40 prosenttia tämän ikäluokan suomalaisista olisi värväytynyt, koska tämä olisi edellyttänyt melkoista sotapalvelusintoa suomalaisten keskuudessa.

⁸ Suomalaisia merimiehiä sodassa. Merimiehen Ystäväni kirjoitus 2.1917, 22–23.

⁹ Vuonna 1878 syntynyt Michelson nimittiin vuonna 1901 Suomen kaartin aliluutnantiksi. Hän erosi aktiivipalveluksesta vuonna 1902 opiskellakseen Dresdenin polyteknisessä korkeakoulussa, josta hän valmistui vuonna 1905. Hän toimi sen jälkeen tiliruukin johtajana Suomessa ja muutti myöhemmin Yhdysvaltoihin.

¹⁰ Finland i ryska pressen. Ett telegram i Russk. Volja. Hufuvudstadsbladetin kirjoitus 11.8.1917.

¹¹ Krook 1926.

¹² Service historique de l'armée de terre 'n johtaja, kenraali M. Berlaudin vastaus sotasurmaprojektille 10.10.2001.

¹³ Ilmonen 1931, s. 5–7.

¹⁴ Paavolainen 1976, s. 241–247.

Suomalaisia merimiehiä sodassa.

(S. H.) Euroopan suursojalan tang- ja ovat suomalaiset merimiehettiä joutuneet joutettaviksi. Muutamien tuhansien nousee niitten suomalaisten merimiesten luttumäistä, joita myös sieni purjehtivat englantilaissä ja standi- naviolaisilla Latvoilla. Siitä piti on tulleen ja vieläkin tullee suomalaista latvia latvijoja ulkomailta merialojille meillä.

Helpoaa ei merimiesten työ ole noilla mattoilla, sillä tuoleman peitto seura kuni varjo heidän mattoillaan. Saino, nyt minä hettää sahanja törinäkä mitäle tahi ammutaan siilen torpedo. Tuhansia tauppalaitivoja ontii tässä lobosjä upottetu. Ulein ovat tällä miehissä tot pelastuneet, mutta moni merimies on myös laivan mukana mereen sy-

mpien voijonut. Siten on moni suomalainen merimies haanut äitiholosen tuliseenä vuotena. Bälä lähestyvä tekiäntiin sibani fantaasiat ovat joutuneet ne suomalaiset merimiehet, joita ovat ulkomailta menettävässä joutapalvelustessa. Heitä tuluu siittymen Ystaforsia ja Göteborgia sekä mahdolliesti Englanninhautiin arvioituna kolme astaa englantilaissä joutettaviksi ja on heidät lähetetty rintamaalle Shanahan. Pastor E. Sjöblom on lentähdien johtokunnasta pyytänyt su-

Ranskalaisiin joutettuihin näytävä suomalaisia merimiehiä siittävät. Merimies Emil Laine kirjoitti rauhataloelta rintamaalta, että hänellä 1914 oli heitä viisi suomalaista merimiestä menettävässä joutapalvelussa rintamaalle. Hän olivat Marjalleisen jaaneet ulosmatkun laivastostaan ja tunnevat noin seitsemän hyyryä jaabaa, olivat he Shanjan kouluissa koulutuista ruivenneet soittajiksi. Kohtausta tulisi kuoli heistä tähki. Roihden muun toverinsa kohtalosta ei merimies Laine ole mitään maininnut.

(S. H.) Suoavoittuneita rantaalaisia soitilaita. Etunäitaja (nojaavaaaja alemosjä) Iromalainen Emil Laine.

Stie on hänen ollut mukana Verdunin taistelussa ja siellä haavoittunut saatuaan pajuineen pistoon rintamaan. Terveellä tuluna lähetettiin hän Sommen rintamaalle, jossa oli yhdistäyttynejä kruunutta. Ryhdyttiin tienee hänen levähdämästä. Diemme suanteet olivat hänen kanssaan firjeenvaihdosta ja olemme luettavaa hänen lähettiläiset.

Yl.

Yl.

Kirjoitus vuodelta 1917 Ranskan armeijan joukoissa surmansa saaneista merimiehistä

Kadettiupseeri Gösta Mickelsson toimi maailmansodan aikana saksalaisten vakoojana Ranskassa. Hänet paljastettiin kesällä 1917, jonka jälkeen hänet teloitettiin Vicennesin linnassa Pariisin lähellä samana syksynä. Erään tiedon mukaan hänet olisi teloitettu samassa tilaisuudessa 15.10.1917, kuin tunnettu kansainvälinen kurtisaani Mata Hari. Kuva Sotamuseo

Toukokuussa 1917 säädettiin laki, jonka mukaan kaikkien miesten, jotka olivat 21 ja 30 ikävuoden väillä – myös USA:n kansalaisuutta hakevien ulkomaalaisten – oli rekisteröidyttävä sotapalvelusta varten, ja tämän jälkeen järjestettiin vielä kolme kutsuntaa. Kutsunat olivat kuitenkin valikoivia, kaikkia ei otettu palvelukseen. Halukkuus sotapalvelukseen oli tärkeä tekijä, mutta myöhemmin, kun vapaaehtois-ten määrä väheni, otettiin myös vähemmän halukkaita.

Amerikansuomalainen työväenliike vastusti sekä sotaa että kutsuntoja, joten heidän kannattajiensa keskuudessa ei todennäköisesti ollut intoa sotapalvelukseen. Työväenlehdet, joiden yhteislevikki oli tähän aikaan 25 000–30 000, ottivat selvästi kantaa sotaa vastaan. Sosialistinen liike ei kuitenkaan vastustaneet kutsuntoja siitä, että vaan etupäässä puolusti niiden piiriin joutuneita. Toinen seikka, joka vähensi amerikansuomalaisen halukkuutta asepalvelukseen, oli vuosisadan vaihteen venäläisen armeijan kutsunat, joita moni suomalainen nuori oli paennut Pohjois-Amerikkaan. He eivät olleet kutsuntaiässä vuonna 1917, mutta henki eli myöhempien tulleiden ja nuorempien keskuudessa, jotnen kutsuntoja ei koettu myönteisänä.¹⁵

Sota jakoi amerikansuomalaisen mielipiteet jyrkästi, koska se tarjosi myös mahdollisuksia; ennen kaikkea kansalaisuuden saamiseksi. Palkan lisäksi muita etuja olivat 10 000 dollarin henkivakuutus ja sotilaiden omaisille tuleva avustusliittovaltiolta. Sodasta palattuaan kaikki sotilaat saivat palkkion, maata ja muita etuisuksia. Nk. lojaalisuusliike järjesti amerikkalaisuuskampangoita heti Yhdysvaltojen astuttua sotanäyttämölle vuonna 1917. "Finnish American Loyalty League:lla" oli päämajansa Duluthissa ja se yritti puhaltaa sotaintoa suomalaisiin siirtolaisiin. Tällaiset organisaatiot eivät kuitenkaan olleet spontaanisti syntyneitä, vaan amerikkalaisten viranomaisten innoittamia ja tukemia.¹⁶

Siirtolaisia saatettiin kuitenkin painostaa, jotta he liittyisivät sotajoukkoihin. Esimerkki tästä on Ranskassa kaatunut köyliöläinen torpparinpoika Vihti Heinonen. Hänet oli erään lehtitiedon mukaan pidätetty Yhdysvalloissa ja hänen oli annettu vaihtoehdoiksi joko kymmenen vuoden vankilatuomio tai lähtö rintamalle.¹⁷ Lojaalisuusliikkeen toiminnan seurausta kertoo eräs välikohtaus sodan jo päätyttyä lokakuussa 1919, jolloin West Virginian Weirtonissa 150 suomalaisista syytettiin punakaartilaisiksi ja pakotettiin polvilleen suutelemaan Yhdysvaltain lippua.

Reino Kero pitää varmana, että Yhdysvaltain joukoissa ensimmäiseen maailmansotaan osallistui tuhansia Suomessa syntyneitä siirtolaisia ja pienehkö määrä toisen polven suomalaisia. Kaatuneiden amerikansuomalaisen määrää hän ei pidä kovin suurena ja kertoo esimerkinä, että Virginian lähti yli 1 500 miestä asepalvelukseen, joukossa "lukemattomia suomalaisia". Ja heistä kaatui kolme. Gilbertistä sotaan lähteneistä suomalaisista "yksi kuoli influenssaan, yksi kaatui ja yksi kuoli keuhkokuumeeeseen."¹⁸ Suomalaisen uroteoista sodassa on monta tarinaa,

¹⁵ Ross 1977, s. 147–149.

¹⁶ Ross 1977, 151.

¹⁷ Kunnallis-Sanomien kirjoitus 2.11.1967, Arvo Santosen kirje sotasurmaprojektille 18.6.1999.

¹⁸ Kero 1997, s. 219.

joista kuuluisin lienee Salomon Ilmosen kertomus Karl Victor Kyrklundista, jonka hän väittää pelastaneen merellä 10 000 amerikkalaissoitilaan hengen. Kyrklund kuoli myöhemmin tässä yhteydessä saamiinsa vammoihin.¹⁹

Sodassa kaatuneiden amerikansuomalaisen tietoja on erittäin vaikea löytää, koska Yhdysvaltain armeijassa palvelleiden tiedot tältä ajalta tuhoutuivat National Personnel Records Centerin palossa vuonna 1973. Osavaltio- ja piirikuntatasolla löytyy erinäisiä luetteloita, ja esimerkiksi Michiganin monesta piirikunnasta on säilynyt listoja palvelleista ja kaatuneista. Suomalaisten poimiminen näistä on kuitenkin vaikeaa ja aikaa vievää, varsinkin kun kansalaisuudesta ei ole mainintoja, ja koska monet siirtolaiset olivat ottaneet englanninkielisen nimen. Tämä vaatii oman projektinsa.

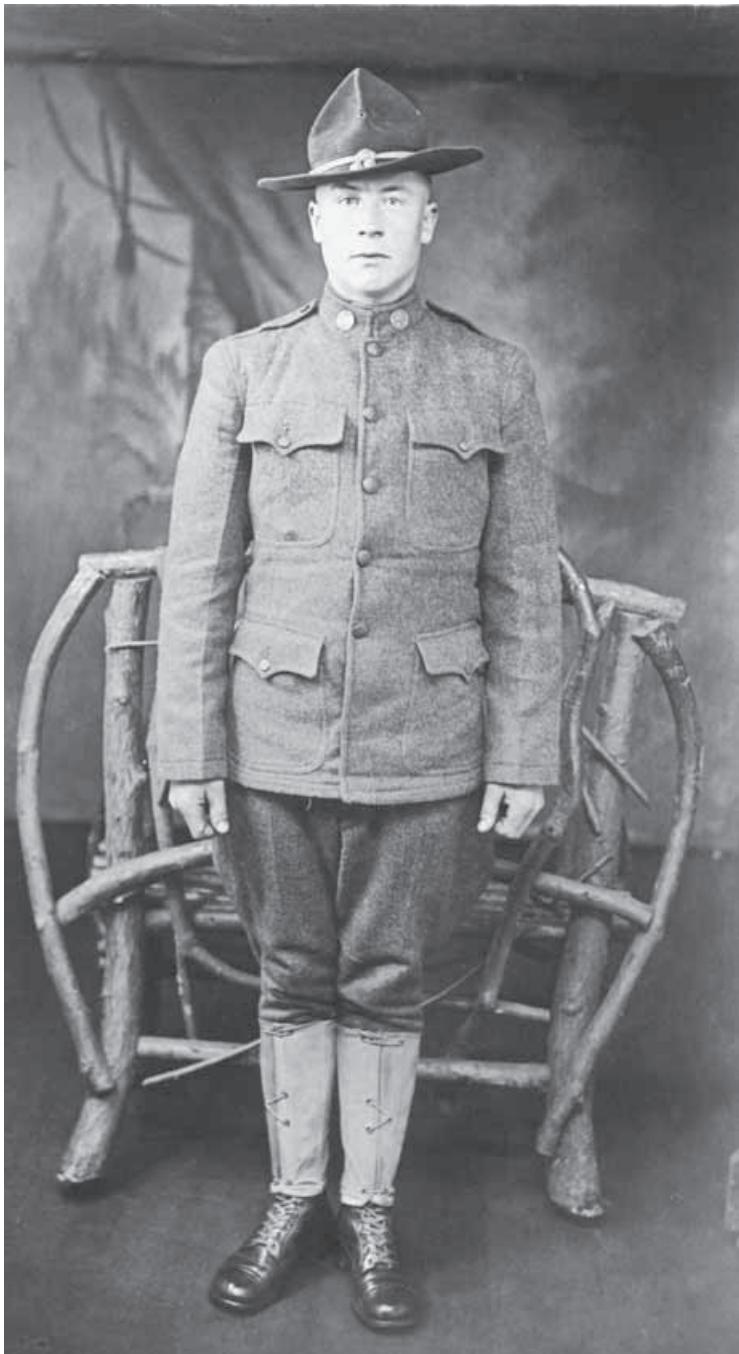
Todettakoon lopuksi, että Antti Ahon vuonna 1919 julkaisema laaja "Sotilaan Muistiinpano-Päiväkirja" antaa melko hyvän kuvan sodasta ja sen eri vaiheista amerikansuomalaisesta näkökulmasta.²⁰ Yhdysvaltain armeijassa tykistön kersantiksi ylennyt duluthilainen Aho palveli toukokuusta 1917 lähtien huhtikuun 1919 saakka ja osallistui vuonna 1918 rintamataisteluihin Ranskassa. Aholla oli hyvät edellytykset arvioida tapahtumia, sillä hän oli 1900-luvun alussa palvellut sotilaana Vaasan tarkk'ampujapataljoonassa. Päiväkirja perustuu hänen sodanaikaan lehtikirjoituksiinsa, joita leimaavat aktiivinen vuorovaikutus amerikansuomalaisen lukijoiden kanssa. Päiväkirjasta ilmenee, että Ahon rykmentissä palveli vain muutamia muita amerikansuomalaisia, eikä kukaan heistä menehtynyt. Ahon päiväkirja on niin yksityiskohtainen seuratessaan amerikansuomalaisia koskevia tietoja, että hän olisi todennäköisesti maininnut tiedossaan olevat surmatapaukset. Tämäkin seikka viittaa siihen, että suhteellisen vähän amerikansuomalaisia menehtyi sodankäynnin tai sen valmistelujen seurausena.

Surmansa saaneiden kuolinvuosi

Nimitietojärjestelmän merkinnät surmansa saaneiden kuolinvuodesta jakaantuvat seuraavalla tavalla:

¹⁹ Ilmonen 1931, s. 10.

²⁰ Aho 1919.

Ähtäväläinen Arthur Bock (ent. Backlund) lähti Yhdysvaltojen Seattleen kesällä 1914. Hän liittyi USA:n armeijaan ja osallistui rintamataisteluihin Ranskassa vuonna 1918 haavoittuen vaikeasti. Valokuva Lars Westerlundin kokoelma

Sotilaan Muistitappo - Päiväkirja

3:sta päivästä toukokuuta 1917
25:teen päivään huhtikuuta 1919

Kirjoittanut
ANTTI AHO

TEKIJÄN KUSTANNUSKELLA

Antti Aho.

Duluthilainen tykistön kersantiksi lennetty Antti Aho julkaisi Yhdysvalloissa vuonna 1919 päiväkirjamerkintöjään
vaiheistaan koulutusleirillä, merikuljetuksesta Ranskaan, rintamataistelusta ja paluusta Duluthiin

Taulukko 2. Surmansa saaneiden kuolinvuosi

Kuolinvuosi	Surmansa saaneet (n)
1914	-
1915	1
1916	9
1917	12
1918	37
1919	5
1920	1
1921	-
1922	-
Yhteensä	65

Tiedoista ilmenee, että 37 – selvästi suurin osa surmatapaiksista – sattui vuonna 1918. Tämä viittaa siihen, että he olivat etupäässä amerikansuomalaisia. Vuosina 1915–17 menehtyneet taas kuuluivat enimmäkseen Ison-Britannian, Australian tai Kanadan armeijoihin.

Kuolinmaa

Surmansa saaneita oli eri maissa seuraavasti:

Kuolinmaa	Surmansa saaneet (n)
Ranska	44
Belgia	1
Egypti	1
Ei tietoa	19
Yhteensä	65

Tiedoista käy ilmi, että eniten kuolleita oli Ranskassa, jossa toimivat paitsi Ranskan myös mm. Iso-Britannian ja Yhdysvaltain armeijoiden osastot.

Kuolintapa

Tiedot kuolintavasta jakaantuvat seuraavasti:

Kuolintapa	Surmansa saaneet (n)
Kaatunut	52
Haavoittuneena kuollut	7
Kuollut sodassa	2
Hukkunut	1
Kuollut	1
Sodan aiheuttama sairaus	1
Vahingonlaukaus	1
Yhteensä	65

Tiedot osoittavat tavallisinman kuolintavan olleen kaatuminen. Toiseksi merkitävin kuolintapa oli menehtyminen haavoihin. Ainoastaan yhdestä sodan aiheuttamasta ja kuolemaan johtaneesta sairaustapauksesta on maininta. Todennäköisesti kuitenkin vähintään useita kymmeniä menehtyi espanjantautiin ja muihin kuluttauteihin. Näiden lisäksi sattui vielä muutamia yksittäisiä hukkumis- ja vahingonlaukaustapauksia.

Sotilaallinen asema

Suurin osa surmansa saaneista lienee ollut sotamiehiä, joskin ainoastaan 28 henkilöä on mainittu nimenomaan sotamiehinä. Aliupseereita on kaksi, joista yksi keräntti. Yksi mainitaan vanhan sotaväen käyneenä.

Ammatti

Surmansa saaneiden ammateista tai sosiaalisesta asemasta on seuraavat tiedot:

Ammatti	Surmansa saaneet (n)
Merimies	8
Merikapteeni	1
Työmies	4
Kirvesmies	1
Talonpoika ja tilallisen poika	4
Torppari ja torpan poika	6
Kaivertaja	1
Konttoristi	1
Ei tietoa	39
Yhteensä	65

Tiedot eivät ole kattavia, sillä noin 40 % osalta ne puuttuvat. Silti voitaneen arvella surmansa saaneiden kuuluneen etupäässä työväestöön. Merimiesten osuus on myös jokseenkin suuri, mikä johtunee siitä, että monet suomalaiset merimiehet joutuivat länsivaltioiden armeijoihin. Sodaan puhjetessa osa kauppalaivoista jäi satamiin ja niiden miehistöt saatettiin internoida tai ne joutuivat hakeutumaan muihin tehtäviin.

Kotipaikka

Surmansa saaneiden kotipaikoista ja -lääneistä on seuraavat tiedot:

Vaasan lääni (19)

- Kauhajoki 1
- Kannus 1
- Karijoki 1
- Keuruu 1

- Koivulahti	1
- Korsnäs	1
- Kristiinankaupunki	1
- Lapväärti	1
- Maksamaa	1
- Munsala	1
- Mustasaari	1
- Pirttikylä	1
- Raippaluoto	1
- Soini	1
- Vaasa	1
- Vöyri	1
- Ulllava	1
- Uudenkaarlepyyn mlk	1
- Ylistaro	1

Uudenmaan lääni (15)

- Helsinki	10
- Karjaa	2
- Hanko	1
- Hanko mlk	1
- Loviisa	1

Turun ja Porin lääni (14)

- Rauma	3
- Turku	2
- Harjavalta	1
- Karkku	1
- Karvia	1
- Kiikoinen	1
- Köyliö	1
- Parkano	1
- Pori	1
- Ulvila	1
- Rymättylä	1

Viipurin lääni (7)

- Antrea	1
- Hiitola	1
- Käkisalmi	1
- Ruokolahti	1
- Valkeala	1
- Viipuri	1
- Viipurin mlk	1

Ahvenanmaa (3)

- Saltvik	3
-----------	---

Muut (4)

- Heinola	1
- Kiuruvesi	1
- Orivesi	1
- Töysä	1

Tiedoista ilmenee, että 48 sotilasta eli suurin osa surmansa saaneista tuli Vaasan, Turun ja Porin sekä Uudenmaan lääneistä. Tämä vastaa melkein 3/4 kuolin-tapauksista. Perinteisenä maastamuuttajaläännänä on Vaasan lääni tilaston kärjessä. Myös merimiesten perinteiset rekrytointialueet, kuten Turun ja Porin lääni ja Ahvenanmaa ovat huomattavassa määrin olleet surmansa saaneiden syntymääalueita. Uudeltamaalta varsinkin Helsingin osuus on suurehko.

Länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneet suomalaiset

Kirjoitoksessa on todettu projektin nimitiedostossa olevan 65 länsiarmeijoissa menehtynytä suomalaista. Kun tähän lukuun vielä lisätään Ranskan armeijassa menehtyneet ja Olavi Koivukankaan toteamat sotasurmatapaukset, voidaan olettaa, että länsiarmeijoissa menehtyi ainakin 120 suomalaista tai toisen polven ulkomaansuomalaista. Tämä on kuitenkin minimiluku todellisen luvun ollessa todennäköisesti muutamia kymmeniä suurempia.

Liite. Länsiarmeijoiden joukoissa menehtyneet suomalaiset

Luetteloon on viety seuraavat tiedot: suku- ja etunimet, syntymäajat, sotilasarvo, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolinolosuhteista.

Iso-Britannian armeija

- Lehtonen, John Alfred, s. 23.6.1891, Helsingin eteläinen suomalainen seura-kunta, konttoristi, kaatunut 3.1.1917 Ranskassa Englannin rintamalla
- Levomäki, Martti Vihtori, s. 28.6.1888, Kiikoinen, sotilas, työmies, kaatunut 1917 Ranskan rintamalla
- Savolainen, Arttur Johannes, s. 1890, Käkisalmi, sotilas, kaatunut 20.7.1916 Ranskassa
- Wesala, Frans Viktor Kallenpoika, s. 2.3.1883, Köyliö, sotilas, kuollut sodassa 14.11.1916 Ranskassa

Kanadan armeija

- Forslund, Einer, sotilas, kaatunut, 1918 kotip., Fort Frances
- Isaksson, Johan Isak, s. 8.3.1880, Pirttikylä, sotilas, kaatunut 10.8.1918 Rans-kassa
- Myllymäki, Antti, kaatunut Sommen rintamalla 1916

- Pelto, Oscar, sotilas, kaatunut 1918, kotip., Fort Frances
- Sundell, Johan Edvard Juhonpoika, s. 1881, Karijoki, sotilas, kaatunut 1918 Ranskassa

Yhdysvaltojen armeija

- Ahola, Alarik Nikodemus Iisakinpoika, s. 1887, Parkano, sotilas, kaatunut 1.10.1918 Ranskan rintamalla
- Grip, Frans Oskar Gustaf, s. 20.11.1892, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, merikapteeni, sotilas, aliupseeri, kersantti, haavoittuneena kuollut 10.3.1919 Ranskan rintamalla USA:ssa
- Fredlund, Nestor, kuollut 30.1.1918 tapaturmäiseksi Ranskassa
- Hasu, Hjalmar Eliaanpoika, s. 13.3.1891, Valkeala, haavoittuneena kuollut, ?.9.-1919 USA:ssa
- Järvinen, Eetvartti Antonpoika, s.13.3.1891, Ruovesi, sotilas, torpan poika, kaatunut, 24.10.1918 Ranskan rintamalla
- Karlsson, Axel Teodor, s. 23.3.1887, Saltvik, sotilas, kaatunut 8.10.1918 Ranskan rintamalla
- Koms, Iisakki Iisakinpoika, 28.12.1892, Kauhajoki, sotilas, kaatunut 1918 Ranskan rintamalla
- Lammintausta, Svante Johannes Aleksanterinpoika, s. 1886, Karvia, kruununtorpparin poika, kaatunut 7.10.1918 Ranskan rintamalla
- Nyström, Jakob Edvard Kristiansson, s. 1891, Raippaluoto, sotilas, työmies, haavoittuneena kuollut 12.9.1918 Ranskassa
- Ollila, Matti, kuollut 8.3.1918 keuhkokuumeeseen ja veren hylkyn Funstonin harjoitusleirillä
- Peltonen, Heikki Konstantinipoika, s.1891, Töysä, sotilas, kaatunut 25.3.1919 (?), maailmansota päätti marraskuussa 1918)
- Porthén, Iivar Emil Filamoninpoika, s. 2.8.1894, Soini, sotilas, kaatunut 18.7.1918 Länsirintamalla
- Puutio, Matti Matinpoika, s. 1890, Kannus, torppari, haavoittunut Ranskan rintamalla ja kuollut 24.12.1918 Logan sotilassairaalassa Coloradossa USA:ssa
- Rautiainen, Oskar Otonpoika, s. 28.8.1887, Ruokolahti, sotilas, kaatunut 2.10.1918 Ranskan rintamalla
- Sundström, Karl August Gunnar, s. 7.1.1885, Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta, sotilas, sotilaslääkäri, kuollut sodan aiheuttamaan sairauteen 1.6.1920 Pohjois-Carolinassa USA:ssa
- Swenn, Sven William, s. 1888, Vaasa, sotilas, kaatunut 30.9.1918 Ranskassa
- Turunen, Armas, s. 1.6.1891, Helsingin pohjoinen suomalainen seurakunta, sotilas, kuollut 27.9.1918
- Varsaluoma, Salomon Nikodeemuksenpoika, s. 1886, Karvia, sotilas, kaatunut 30.10.1918 Ranskan rintamalla
- Wene, Aino Nikanor, s. 1892, Rauma, sotilas, merimies, kaatunut 15.10.1918
- Wertti, Matti Juhonpoika, s. 12.4.1871, Antrea, vanhan väen käynyt, torppari, hukkunut 1917 Ranskan rannikolla

Menehtyneet, joiden armeijasta ei ole tietoa

- Aalto, Jalo, s. 16.4.1890, Keuruu, kaatunut 5.6.1918 Ranskan rintamalla
- Back, Niklas Johannes, s. 1887, Munsala, kaatunut 7.6.1917 Ranskan rintamalla
- Broström, Johan Ferdinand, s. 11.3.1894, Mustio/Karjaa, merimies, kaatunut 8.8.1916 Ranskassa
- Dahlberg, Eugen Gustaf Adolf, s. 5.11.1895, Koivulahti, kaatunut 11.10.1918 Ranskassa
- Eriksson, John Gunnar Valdemar, s. 23.8.1895, Saltvik, talonpoika, haavoittunut Ranskan rintamalla 27.4.1918 ja kuollut 17.5.1918 Ranskassa
- Hannula, Juho Verner, s. 7.9.1890, Karkku, tilallisen poika, kaatunut 1.7.1918 Ranskan rintamalla
- Hartvik, Karl Oskar Johansson, Korsnäs, kaatunut 17.7.1918 Ranskassa
- Hjerpe, Johan Israel, s. 5.11.1890, Mustasaari, haavoittuneena kuollut sairailassa 13.11.1918 Ranskan rintamalla
- Humpulainen, Walerian Heikinpoika, s. 28.3.1891, Kiuruvesi, kaatunut 28.5.1918 Ranskan rintamalla
- Idman, Alfons Eugén, s. 23.11.1888, Helsingin Sörnäisten ruotsalainen seurakunta, kaivertaja, sotilas, kaatunut 28.12.1916 Ranskassa
- Impola, Juho August, s. 24.2.1887, Hanko mlk, kaatunut 1918 Ranskan rintamalla
- Karlsson, Viktor Severin, s. 27.9.1892, Saltvik, torpparin poika, sotilas, kaatunut 27.9.1918 Ranskan rintamalla
- Kortman, Ernst Hjalmar, s. 15.4.1879, Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta, merimies, sotilas, kaatunut 28.6.1918 Ranskan rintamalla
- Koskinen, Väinö Johannes, s. 16.10.1890, Harjavalta, kaatunut 1916 Ranskan rintamalla
- Laitila, Kalle Ville Albertinp., s. 21.3.1878, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, merimies, kaatunut taistelussa 15.9.1916 Ranskan rintamalla
- Lankinen, Pekka Paav.poika, s. 28.9.1887, Hiitola, talonpoika, kaatunut 30.11.1918 Ranskassa
- Lindén, Johan Vilh., s. 1890, Uusikaarlepyy mlk, torpparin poika, kaatunut 1.10.1918 Ranskassa
- Myllyniemi, Matti Iivari Juhonpoika, s. 1887, Ylistaro, talonpoika, kaatunut 15.11.1919 Ranskan rintamalla (?), maailmansota päättyi marraskuussa 1918)
- Norrgrann, Fredrik Henry, s. 14.1.1894, Kristiinankaupunki, merimies, kaatunut 14.10.1918 Ranskassa
- Nygård, Anton Walfrid, s.1895, Lapväärhti, kuollut sodassa 1918 Ranskassa
- Nyholm, J., Maksamaa, kaatunut 1918 Ranskassa
- Nylund, Jalmari Topias s. 1891, Pori, kaatunut 5.10.1918 Ranskan rintamalla
- Rinne, Paul Rafael, s. 10.6.1894, Rymättylä, kaatunut ?.-8.-1916 Ranskassa
- Ruokosalo, Antti Jaakonpoika, s. 8.6.1890, Ullava, kaatunut 5.10.1918 Ranskan rintamalla
- Saarijärvi, Aatu Aatunpoika, s.13.12.1877, Orivesi, kaatunut 28.10.1918 Ranskan rintamalla

- Valkonen, Johan Henrik, s. 1878, Viipuri mlk, merimies, kaatunut 12.10.1917 Belgiassa
- Vessman, Juho Oskari Taavetinpoika, s. 13.9.1886, Ulvila, työmies, vahingonlaukaus 5.6.1918 Ranskan rintamalla
- Wenman, Emil Johan, s. 22.7.1879, Helsingin pohjoinen ruotsalainen seurakunta, kirvesmies, kaatunut 21.9.1916 Ranskassa
- Westerlund, Bruno Konstantin, s. 18.12.1890, Helsingin eteläinen ruotsalainen seurakunta, kaatunut 12.11.1917 Ranskassa

AUSTRALIAN JOUKOISSA SURMANSA SAANEET SUOMALAISET VUOSINA 1914–18

Olavi Koivukangas

Australia on osallistunut moniin sotien Ison-Britannian rinnalla, mutta kaikkein eniten uhreja on vaatinut ensimmäinen maailmansota. Vajaan viiden miljoonan asukkaan Australiasta aseissa oli yli 300 000 miestä. Näistä 60 000 sai surmansa ja 156 000 haavoittui, kärsi kaasumyrkytyksestä tai otettiin vangiksi. Australialaisia palveli myös merivoimissa ja 3 000 miestä ilmavoimissa, silloin uudessa aselajissa. Myös naisia palveli sodassa sairaanhoitajina, kokkeina ja muissa tehtävissä.¹

Kun Iso-Britannia elokuun alussa 1914 julisti sodan Saksaa vastaan, sen siirto-maat eri puolilla maailmaa liittyivät sotaan automaattisesti. Sodan syttymistä tervehdittiin suurella innolla Australiassa ja vapaaehtoisia värväytyi lippujen alle. Näiden joukossa oli myös suomalaisia. He kuuluivat kahteen pääryhmään:

- maassa oleskelevat nuoret suomalaiset miehet, yleensä työmiehiä tai merimiehiä satamakaupungeissa.
- pienempänä ryhmänä toisen polven siirtolaiset, jotka olivat varttuneet aikuisiksi Australiassa.

Artikkelin lopussa olevassa yhteenvedossa käsitellään Australian suomalaista yhteisöä ensimmäisen maailmansodan aikana sekä tarkastellaan Australian joukoissa sotaan osallistuneita suomalaisia, mm. kysymystä, miksi he liittyivät armeijaan.

Lähdeaineisto suomalaisista Australian joukoissa ensimmäisessä maailmansodassa

Tehdessäni väitöskirjaa Australiassa vuosina 1969–72, ja toisella pitemmällä tutkimusmatkallani v. 1981 olen kerännyt tietoja australiansuomalaisista ja myös heidän osallistumisestaan ensimmäiseen maailmansotaan. Tietoja, valokuvia ja hie- man myös esineistöä, on saatu sotaan osallistuneiden suomalaisten jälkeläisiltä. Tämä aineisto on Siirtolaisuusinstituutin arkistossa Turussa.

Australian valtio on määriteltietoisesti dokumentoinut yksilötasolla maan osallisuutta ensimmäiseen maailmansotaan, ja tämä helpottaa merkittävästi tutkimustyötä.

Canberrassa asuva tutkija Dr. Elena Govor on kerännyt tietoja venäläistä Australian joukoissa ensimmäisessä maailmansodassa. Samalla hän on kerännyt aineistoa myös Baltian maista ja Suomesta lähtöisin olevista sotilaista. Elena Govor on

¹ Hyviä yleisesityksiä Australiasta ensimmäisessä maailmansodassa ovat: Australian War Memorialin kotisivut: www.awm.gov.au/atwar/ww1.htm, artikkeli "First World War", The Australian Encyclopedia, Vol 11, 1983, "World War I" sekä yleiset Australian historiat: Scott 1964, Shaw 1969, Turner 1974, Beaumont 1995, Dennis et. al. 1995.

löytänyt tähän mennessä 246 suomalaista, mutta arvelee lukumäärän nousevan jopa 300:aan, kun Australian Kansallisarkisto saa luettelointityönsä valmiiksi ensi vuonna. Tätä artikkelia varten Dr. Gavor on antanut sodassa surmansa saaneiden suomalaisten sotilaiden nimiluetteloon, mistä lausun hänelle parhaat kiitokset.²

Toinen päälähde tälle artikkelille on ollut professori Peter Dennisin suomalaisista ensimmäisessä maailmansodassa keräämää aineisto. Tämä lähdesarja sisältää tietoja 135:sta suomalaisesta, jotka osallistuivat sotaan Australian joukoissa. Peter Dennis on Australian Defence Force Academy 'ssa Canberrassa, ja hän keräsi tämän aineiston kulttuurikeskus Paukussa Lapualla 3.7.–1.9.2002 järjestettyyn näyttelyyn "Suomalaisoturit vierailla mailla". Suomen suurlähetystö Canberrassa kopioidi Peter Dennisin keräämän aineiston ja lähetti sen ystäväillisesti Siirtolaisuus-instituutin arkistoon. Käydessään kesällä 2002 tutustumassa Lapuan ulkosuomalaisoturien näyttelyyn Peter Dennis vieraili myös Siirtolaisuusinstituutissa Turussa.³ Kiitän Peter Dennisiä ja Suomen Suurlähetystöä tästä aineistosta.

Myös Suomen sotasurmaprojektiin keräämä aineisto on ollut käytettävissä.

Sodan alkuvaiheet: Egypti ja Gallipoli

Elokuussa 1914 ensimmäiset australialaiset joukot lähetettiin Egyptiin torjumaan Ottomaanien valtakunnan uhkaa brittiläisille eduiille Lähi-Idässä ja Suezin kanavalla. Ensimmäinen suurempi sotatoimi Australian joukoille oli Suezilla turkkilaisten hyökkäyksen torjuminen helmikuun 2. päivänä 1915.

Vuoden 1915 alussa Venäjä pyysi Isolta Britannialta apua taistelussa Turkkia vastaan. Merivoimista vastaavana sotaministerinä Winston Churchill valitsi hyökkäyskohteeksi Dardanellien salmen suussa olevan Gallipolin niemimaan.

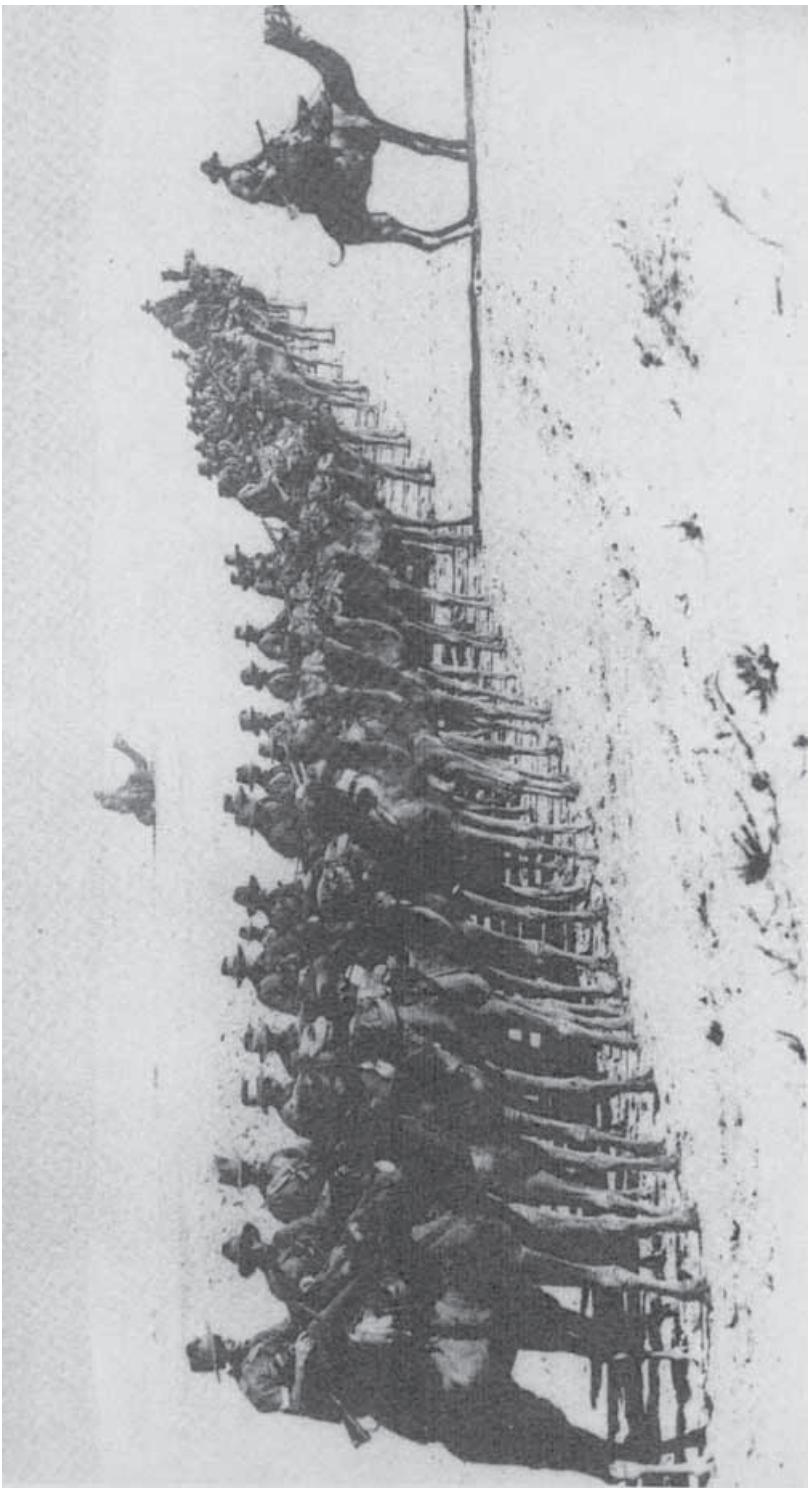
Kairon lähellä tapahtuneen neljän ja puolen kuukauden harjoituksen jälkeen Australian joukot yhdessä uusseelantilaisten ja muiden brittiläisten joukkojen kanssa kuljetettiin Gallipolin niemimaalle Turkkiin, ja kuuluisa ANZAC maihinnousu tapahtui huhtikuun 25. päivänä 1915.⁴ Tämä verinen maihinnousu on Australian sotahistorian merkittävin tapahtuma, ja sen muistoa vaalitaan joka vuosi Anzac Dayn muodossa.

Mutta turkkilaiset olivat saksalaisen kenraali Liman von Sandersin johdolla rakkanteet vahvat puolustusasemat vuorten rinteille. Turkin vapauttajaksi myöhemmin kutsuttu Mustafa Kemal toimi everstiluutnanttina yhden divisioonan komentajana. Koko päivän kestäneen raivoisan taistelun tuloksena australialaiset pääsivät rantautumaan paikassa, jota myöhemmin kutsuttiin nimellä Anzac Cove. Turkkilaisen hyökkäykset kahtena seuraavana päivänä olivat raivoisia. Toukokuun 19 päivä-

² Dr. Elena Govorilla on tekeillä kirja "Russian Anzacs in Australian History", joka ilmestyy vuonna 2004 University of NSW Press ja National Archives of Australia toimesta. Tapasin Dr. Govorin maailkuussa 2003 Europe Centerissa Canberrassa, Venäjän siirtolaisuudesta pitämäni luennon jälkeen, ja olemme sen jälkeen sähköpostiyhteydessä.

³ Peter Dennis on historian professori ja Australian sotahistorian asiantuntija, University of New South Wales ja Australian Defence Force Academy, Canberra.

⁴ Bean 1993, Carlyon, 2001, The Australian Encyclopedia, Vol 11 1983.

(16) Australian Imperial Camel Corps prikaati muodostettiin joulukuussa 1916 ja se osallistui taisteluihin Siniailla ja Palestiinassa. Kameli-joukoissa palveli myös suomalaisia ja heistä raumalainen Wilhelm Konsten sai surmansa Jerusalemissa 19.4.1917

Kuvassa on mm. australiansuomalainen Carl V. Suominen sotilasteirillä lähellä Melbournea vuonna 1916. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

nä turkkilaiset yrittivät ajaa hyökkääjät mereen ja menettivät seitsemän ja puoli tuntia kestääneessä taistelussa 3 000 miestä. Elokuussa 1915 käytiin Sari Bairin taisteluja usean päivän ajan. Ison Britannian sodan johto vakuutti vähitellen taistelun jatkamisen toivottomuudesta turkkilaisten vuoren rinteillä olevia lujia aseeria vastaan. Joulukuun 8–20. päivinä 1915 suoritettiin 80 000 sotilaan, 5000 hevosen ja 200 tykin vetäytyminen Dardanelleiltä. Kaikkiaan Gallipolissa britit ja ranskalaiset menettivät 33 532 surmansa saanutta, 78 518 oli haavoittunut ja 7 689 miestä oli kateissa. Australian tappiot olivat 8 587 surmansa saanutta ja 19 367 haavoittunutta. Uuden-Seelannin tappiot olivat 2 431 surmansa saanutta ja 5140 haavoittunutta.⁵ Surmansa saaneiden joukossa oli Australian sotavoimien komentaja kenraaliluutnantti Sir William Bridges. Gallipoli oli suuri, kahdeksan kuukautta kestänyt taistelu, jossa liittoutuneiden ja turkkilaisten menetykset olivat yhteensä 150 000 miestä.⁶

Käytettäväissä olevien nimiluettelojen mukaan⁷ kaksi suomalaisista sai surmansa taisteluissa Gallipolin vuorten rinteillä. Thomas Lind kuoli hyökkäyksessä (killed in action) 26. 4.1915 eli varsinaisen maihinnousun yhteydessä. Toinen Gallipolissa surmansa saanut suomalainen oli Jacob L. Jofs (Jåfs), jonka kuolinpäivä oli 18.11.1915.⁸

Takaisin Egyptiin ja erämaasotaan

Gallipolin seikkailun jälkeen Australian kuninkaalliset sotavoimat (AIF) organisoitiin uudelleen Egyptissä viideksi jalkaväkiosastoksi, jotka kaikki vähitellen siirrettiin Ranskan rintamalle maaliskuusta 1916 lähtien.

Australian ratsuväkiosastot pysyivät Lähi-Idässä ja kävivät liikkuvaa sotaa turkkilaisia vastaan. Australialaiset muodostivat brittiläisten kamelijoukkojen enemmistön. Olosuhteet olivat täysin erilaiset verrattuna länsirintaman mutaisiin juoksuhautoihin Euroopassa. Ratsumiesten tuli toimia äärimmäisessä kuumuudessa ja janossakin karuissa maastoissa. Taistelut alkoivat 1916 Suezin kanavan puolustuksella ja Siinan niemimaan valloituksella. Yksi osa liittoutuneiden joukosta eteni Palestiinaan. Lokakuun 30. päivänä 1918 Turkin oli taivuttava rauhaan.

Australian kamelijoukoissa sai surmansa ainakin yksi suomalainen. Hän oli Raumalla vuonna 1895 syntynyt Wilhelm Konsten, jonka joukko-osasto oli "Imperial Camel Corps". Konsten kaatui taistelussa Jerusalemissa Palestiinassa 19.4.1917. Tämä 22-vuotias suomalainen oli saanut urhoollisuudestaan kaksi tunniamerkkiä: BWM (British War Medal) ja VM (Victory Medal).⁹

⁵ A New History of Australia 1974, 324.

⁶ "Gallipoli" 1980, 95.

⁷ Australian joukoissa palvelleiden suomalaisien sotasurmien luettelo perustuu Elena Govorin ja Peter Dennisin aineistoon. Lisänä on muutama sotasurmaprojektiin löytämä Australian joukoissa palvellut ja surmansa saanut suomalainen.

⁸ Elena Govorin keräämä nimiluettelo surmansa saaneista suomalaisista, SI, Turku.

⁹ Ibid.

Australialaisten tappiot Lähi-Idän liikkuvassa sodassa olivat vähäisiä Euroopan sotatoimiin verrattuna, vain 1 394 kaatunutta tai haavoittunutta kolmena sota-vuotena.

Länsirintaman juoksuhautoissa

Australian ja Uuden-Seelannin joukkojen saapuessa Ranskaan Saksan vastaiselle länsirintamalle v. 1916 sodankäynti oli jähmettynyt asemasodaksi Belgiasta Sveitsin rajalle saakka. Konekiväärien ja tykistötulen käyttö suosi enemmän puolustajaa kuin hyökkääjää.

Vuosina 1916 ja 1917 australialaiset joukot muiden liittoutuneiden mukana yrityivät murtaa saksalaisten linjat. Massiivisen tykistön tulivalmistelun jälkeen jalkaväki hyökkäsi ei kenenkään maalle kohti vihollisen asemia. Bunkkerissaan olevat saksalaiset torjuivat hyökkäyksen, ja ennen pitkää seurasi saksalaisten vastahyökkäys. Tappiot olivat molemmin puolin hirvittäviä. Heinäkuussa 1916 alkaneissa raivoisissa Sommen taisteluissa australialaiset menettivät 5 533 miestä yhden vuorokauden aikana. Syys-lokakuussa 1916 Anzac-joukot olivat Ypresissä ja marraskuussa taas Sommen rintamalla mutaisissa ja kylmissä juoksuhautoissa. Vuoden 1916 loppuun mennessä 42 270 australialaista oli kuollut tai haavoittunut länsirintamalla. Kolmas Ypresin taistelu alkoi 31. heinäkuuta 1917 ja jatkui marraskuulle saakka. Monen suomalaisen kuolinpaikkana mainitaan Ypres. Ypresin offensiivi maksoi Australian joukoille 38 000 miestä. Saksalaisten kehittämä sinappikaasu oli erityisen tehokas. Vuonna 1917 australialaisten tappiot olivat nousseet 76 836 mieheen.

Tammikuussa 1918 viisi australialaista divisioonaa muodostettiin yhdeksi yksiköksi. Maaliskuussa 1918 Saksan armeija aloitti massiivisen hyökkäyksen, mikä johtui pelosta että Yhdysvaltain mukaantulo sotaan voisi kääntää sotaonnen liittoutuneiden puolelle. Aluksi saksalaisilla olikin menestystä ja he etenivät mm. Sommen rintamalla 64 km.

Huhtikuusta marraskuuhun 1918 liittoutuneiden hyvä yhteistyö jalkaväen, tykistön ja uuden aselajin ilmavoimien välillä alkoi tuottaa tulosta. Lopulta Saksan oli antauduttava marraskuun 11 päivänä 1918. Aselepo Turkin kanssa oli solmittu lokakuun 30 päivänä 1918, ja se sisälsi Turkin ehdottoman antautumisen.¹⁰ Sodan päätyttyä Australian joukot jäivät Ranskaan ja kotiuttaminen takaisin Australiaan tapahtui keväällä 1919.

Australian joukoissa surmansa saaneet suomalaiset 1914–18

Ensimmäisen maailmansodan aikana Australian sotavoimien vahvuus oli 416 809 henkeä. Näistä sotatoimialueille viettiin 331 781, joista 59 342 sai surmansa, ja 152 171 haavoittui.¹¹

¹⁰ Australian War Memorial, kotisivut "First World War", The Australian Encyclopaedia, Vol 11 1983, Scott 1964, 352–366.

¹¹ Clark 1969, 213.

Eniten sotasurmia Australian joukoissa palvelleille suomalaisille tapahtui vuosina 1914-16 länsirintamalla Ranskassa ja Belgiassa. Kartassa ovat mm. Ypres, Verdun ja Cambrai –nimiset tunnetut taistelupaikat, joilla oli myös suomalaisia

Pihlajaveteläinen Niilo Kara osallistui vapaaehtoisena ensimmäiseen maailmansotaan Australian joukoissa haavoittuen rintamalla. Toivuttuaan hän palasi Australiaan ja toimi jonkin aikaa farmarina. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

Koko Australian sotavoimista 17,9 prosenttia sai surmansa sotatoimissa. Kun tällä hetkellä on tiedossa noin 250 sotaan osallistunutta suomalaista ja näistä 53 tiedetään saaneen surmansa, suomalaisten kohdalla tappioprosentti on 21,2. Yhden syynä suhteellisesti suurempaan kuolleisuuteen suomalaisten kohdalla oli se, että suomalaiset yleensä olivat etulinjassa ja tavallisina sotilaina, joiden kuolleisuus on aina suurin sotatoimissa. Tosin 11 suomalaista ei lähetetty Australian ulkopuolelle.¹² Australia kävi sotaa Saksaa vastaan myös Tyynellä valtamerellä, varsinkin sodan alkuvaiheissa, ja osa joukoista tarvittiin näihin tehtäviin. Mutta myös terveydelliset tai muut syyt saattoivat estää sotilaan lähetämisen etulinjan taisteluihin.

Suomalaisten suurimmat tappiot tulivat Ranskassa länsirintaman pitkään jatkuneissa rajuissa massataisteluissa. Mielenkiintoisia yksityiskohtia ovat yhden suomalaisen sotasurma Gallipolin liittoutuneiden maihinnousussa Turkissa vuonna 1915 ja toisen surma myöhemmin samana vuonna. Huomio kiinnitettävissä myös suomalaisen kameliratsastajan surmaan taistelussa Jerusalemissa vuonna 1917.

Kuinka paljon suomalaisia oli Australiassa ensimmäisen maailmansodan aikana? Ennen vuoden 1921 väestölaskentaa suomalaiset oli luettu venäläisten ryhmään, joten lukumäärästä voidaan tehdä vain arvio. Vuoden 1921 Censuksen mukaan Australiassa oli 1 358 Suomessa syntynyttä henkilöä. Näistä 1 227 eli 90 prosenttia oli miehiä. Suurin ikäryhmä oli 25–30-vuotiaat.¹³ Ensimmäisen maailmansodan aikana monet suomalaiset nuoret miehet lähtivät pois Australiasta välttämään joutumisen armeijaan. Myös Suomen itsenäistyminen v. 1917 sai joitakin suomalaisia palaamaan synnyinmaahansa mm. Siperian kautta. Kun vuonna 1921 uusi siirtolaisuus Suomesta ei ollut vielä varsinaisesti alkanut, voidaan arvioda, että Australiassa oli ensimmäisen maailmansodan aikoihin noin 1 500 Suomessa syntynyttä henkilöä. Lisäksi on muistettava suomalaisten vanhempien Australiassa syntyneet lapset.

Viitaten aikaisemmin mainittuun Dr. Elena Govorin arvioon, että Australian joukoissa olisi ollut kaikkiaan noin 300 suomalaista, tämä merkitsisi sitä, että joka viides suomalainen liittyi Australian sotavoimiin. Sotasurmamuuttelon perusteella, 53 surmaa, voidaan myös päätellä, että joka viides asepuvussa ollut suomalainen menehtyi sodan seuraiksena.

Mikä sai niin monet suomalaiset tarttumaan aseisiin vieraan lipun alla? Brittien armeijaan Australiassa liittyneet suomalaiset olivat yleensä nuoria miehiä, ja hyvin usein merimiehiä, jotka olivat jäädneet maihin johonkin satamaan. Sota-aikana rahtilaivat eivät voineet kulkea entiseen tapaan ja työttömille merimiehille armeijaan liittyminen tarjosи yhden vaihtoehdon. Armeijan palveluksessa olevalle oli ruoka ja toimeentulo aina turvattu. Sotavoimien liittyminen tarjosи myös mielenkiintoa ja jännitystä elämään. Seikkailunhalu lienee ollutkin taloudellisten syiden ohella tärkeimpä syitä liittyä armeijaan.

Kun taloudelliset syyt olivat Suomesta tulleille merimiehille ja tavallisille siirtolaisille tärkein motivaatio liittyä armeijaan, niin toisen polven suomalaisilla oli jo

¹² Peter Dennisin keräämä aineisto, SI, Turku.

¹³ Koivukangas 1986, 277.

vahva australialainen identiteetti ja sen mukainen velvollisuuden tunne palvella synnyinmaataan myös sodan aikana.

Liite. Suomalaisten sotasurmat Australian joukoissa 1914–18

Ainakin seuraavat suomalaiset saivat surmansa Australian joukoissa ensimmäisessä maailmansodassa joko rintamalla tai kuolivat sotavammoihin ja sairauteen. Konkonaisten vuoksi tässä luettelossa ovat mukana Gallipolissa (2 miestä) ja Lähi-idässä (1 mies) surmansa saaneet suomalaiset, joista on kerrottu aiemmin.

Oikeinkirjoituksessa Australialaisissa lähteissä on virheitä, joita kuitenkaan ei ole korjattu. Esimerkiksi sukunimi Talava on ilmeisesti Jalava, koska käsin kirjoitettuna Suomen J ja Australian T muistuttavat toisiaan.

Kunniamerkit: BWM = British War Medal, VM = Victory Medal.

(Suluissa SSSP:n tieto ko. surmansa saaneesta).

Gallipoli

- Jofs, Jacob L., Vöyri, sotilas, kuoli 18.11.1915; (SSSP: Jåfs, Johan Gustaf, kaatuut Egyptissä 18.11.1915)
- Lind, Thomas, killed in action 26.4.1915.

Palestiina

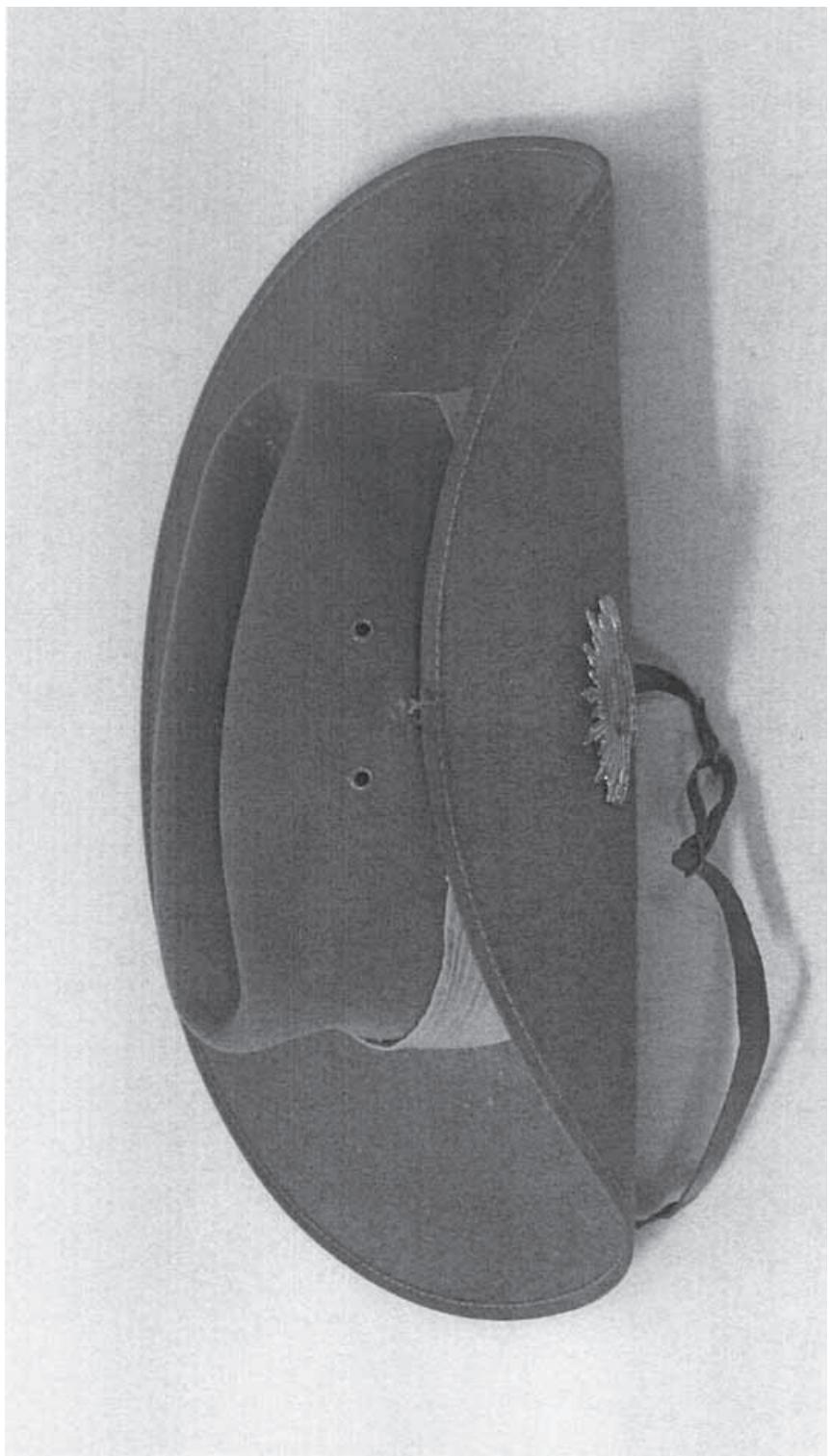
- Konsten, Alli Wilhelm, s. 1895, Rauma, merimies, sotilas, kuoli taistelussa 19.4. 1917, 22 v. Imperial Camel Corps, Jerusalem, Palestiina, BWM, VM.

Ranska

- Alenius, Edward E. , Helsinki, kuoli taistelussa 3.8.1916 Ranska, BWM, VM.
- Asplond (Asplund/Haapaniemi), Hugo, Vaasa, kuoli haavoihin 15.10.1917 Belgia, BWM, VM.
- Backman, Onnie, Yarkup(?) , Finland, kuoli taistelussa 29.7.1917 Pozieres, Ranska, BWM, VM.
- Backman Evert I., Kristiinankaupunki, kuoli haavoihin 25.9.1917 Belgia, 37 v. MWM, VM.
- Borg, Charles Leonard kuoli taistelussa 13.4. 1918.
- Broström, John kuoli taistelussa 8.8.1916; (SSSP: Broström, Johan Ferdinand, s. 11.3.1894, Mustio, Karja, merimies, kaatunut Ranskassa 8.8.1916)
- Carlson (Vesala), Victor Köyliö, kuoli taistelussa 14.11. 1916 Somme, Ranska, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Edman, Alfonso E., Helsinki, kuoli taistelussa 28.12. 1916 Lesboefs, Ranska, BWM, VM; (SSSP: Idman, Alfons Eugén, s. 23.11.1888, Helsinki, kaivertaja, kaatui Ranskassa 28.12.1916)
- Ek Emil, Turku, kuoli taistelussa 20.9. 1917 Zillebeke, Belgia, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Ekland, Adolf, Hanko, kuoli taistelussa 1.9.1916 Villiers-Bretonneux, BWM, VM.

Toisen polven australiansuomalainen Arthur Nikolai Ronnlund kuului vuonna 1917 Australian joukkoihin Ranskassa ja joutui saksalaisten vangiksi. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

Melbournessa asuneen Matti Saxbergin käyttämä sotilashattu ensimmäisestä maailmansodasta. Kuva Siirtolaisinstituutti, Turku

A.I.F. 1. 111/16. 50,000. E. & T. Ltd.

IN REPLY PLEASE QUOTE
5. Ar/ 7899

7/6/1917
A.I.F. Headquarters

TELEGRAPHIC ADDRESS:
"ADMINAUST, LONDON."
CABLE ADDRESS:
"STRALIS, LONDON."
TELEPHONE:
VICTORIA 8860 (8 LINES)

AUSTRALIAN IMPERIAL FORCE.

Administrative Headquarters, A.I.F.,

130, HORSEFERRY ROAD,

LONDON, S.W.

Imperial Russian Consulate,
Bedford Square,
W.C.2.

2nd June 1917

I have the honour to request that you will convey
to Siamri Santinen, Kalola, Finland, the news that her brother
Private Alfred Kulson of the Australian Imperial Force was
killed in action on the 2nd May 1917 whilst serving with the
British Expeditionary Force in France.

I have the honour to be,

Sir,

Your obedient Servant,

Paul Taplin Esq.

Captain,
Officer i/c Records.

J. Kalvala?

Australian sotajoukkojen Lontoontoon toimisto ilmoittaa kirjeessään 2.6.1917 Venäjän Lontoontoon konsulaatille sotamies Alfred Karlssonin kaatuneen kuukautta aikaisemmin Ranskassa. Konsulaatti lähetti kirjeen omaisille. Kirje kuvaa havainnollisesti dokumentaatio-ongelmia, sillä sekä kaatuneen että hänen siskonsa nimet, kuten kotipaikkakuntakin ovat väännyneet kirjoitustavaltaan, samalla kun seurakunnallisia tietoja ei ole löytynyt.

- Falk, Paul Richard Eugene Napoleon Nicholas, s. 5.4.1893, Helsinki (Hanko), aliupseeri, kuoli taistelussa 25.9.1918 Star, BWM, VM; (SSSP: Falk, Paul Richard, Eugen, s. 5.4.1893, Helsinki, aliupseeri, kaatunut Ranskassa syyskuussa 1918, haudattu Tincourtin sotilashautausmaalle 25.9.1918)
- Graubin, John G., s. 6.12.1881, kuoli taistelussa 26.9.1917 Ypres, länsirintama, BWM, VM; (SSSP: Granlin, Johan Gustaf, s. 6.12.1881, Helsingfors, kaatui Ranskassa 26.9.1917)
- Halona, Mikael (isä Helsingissä), kuoli taistelussa 14.8.1917 Belgia, BWM, VM.
- Hanson, Hugo, kaatunut taistelussa 8.8.1918; (SSSP: Hansson, Johan Hugo, s. 22.1.1894, Pernaja, kaatunut Ranskassa 1918)
- Henderson, John, kuoli taistelussa 21.3.1918.
- Hendrickson, John, kuoli Ranskassa 18.12.1916.
- Holmen (Vastamaa), Kustaa Victor, Kullaa, kuoli haavoihin 5.7.1918 Ranska, 29 v. BWM, VM.
- Johanson, Gustaf, kuoli taistelussa 4.7.1918.
- Johnson, Karl Johannes, kuoli taistelussa 3.9.1916.
- Jorgensen, Carl, kuoli Englannissa 6.11.1918.
- Kalson (Karlson?), Alfred, Finland, sotilas, kuoli taistelussa 2.5.1917 Ranska, BWM, VM.
- Karllström, Gunnar, kuoli haavoihin 11.1.1917.
- Knappsberg, Oscar Bruno, kuoli haavoihin 7.5.1917; (SSSP: Knappsberg, Oskar Bruno, s. 29.12.1889, Mustio, Karjaa, tehtaantyömiehen poika, kaatunut Ranskassa 18.5.1917)
- Kortman, Ernst H., Helsinki, kuoli haavoihin 22.8.1917 Belgia, 1914–15 Star, WM, VM; (SSSP: Kortman, Ernst Hjalmar, s. 15.4.1879, Helsinki, merimies, kuolilut Ranskan rintamalla ilmeisesti 1918 joskin todellista kuolinajankohtaa ei tiedetä)
- Kotkamaa Johannes, kuoli taistelussa 19.8.1917.
- Kärnä, Alfred, Kankaanpää, kuoli taistelussa 3.5.1917 Ranska.
- Lauren, Karl Walter, kuoli haavoihin 12.7.1918.
- Lehtonen, Johan Alfred s. 1891 Helsinki, merimies, kuoli taistelussa 3.1.1917.
- Liljestrand, Erik Arvid, s. 1884, Kirkkonummi, merimies, naimaton, sotilas, kuoli Englannissa 9.6.1918, 34 v.; (SSSP: Liljestran, Erik Arvid, s. 5.1.1884, merimies, Australia, kuoli sodan aiheuttamaan haavaan 9.6.1918)
- Lindholm, John, kuoli taistelussa 1.10.1918.
- Ljung, Karl R., Helsinki, kuoli taistelussa 2.4.1917 Ranska, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Nelson Eric William, kuoli taistelussa 10.4.1917.
- Olin, Axel Alexand, kuoli taistelussa 21.2.1918.
- Pennanen, Alfred H. , Viipuri, kuoli taistelussa 17.7.1916 Ranska, 1914–15 Star, BWM, VM.
- Petersen, Charles, Finland, kuoli taistelussa 14.1.1918 Belgia, BWM, VM.
- Peterson, Mat H. (äiti Tippo (Jeppossa?)) kuoli haavoihin 5.7.1916 Ranska, BWM, VM.

- Petterssan, August S. , (isä Kiskasta, Orijärveltä) kuoli taistelussa 4.10.1917, Ypres, Belgia, BWM, VM.
- Piukkula, (Puikkula), Otto Valfrid Bruno, s. 1891, Turku , kuoli Sommen taistelussa 11.4.1918.
- Ravoline (Ravolaine, Ravolainen (= Savolainen?)), David Sylvester , Mikkeli (Viipourin mlk), korpraali, kuoli taistelussa 24.7.1916, BWM, VM.
- Saarijärvi, Adolf, kuoli Englannissa 28.10.1918.
- Salonen Usko Leonard, s. 23.9.1889, Turku, korpraali, kuoli taistelussa 8.6.1917 Belgia (kaatunut 8.7.1917), BWM, VM.
- Savolainen, Arthur John, kuoli taistelussa 20.7.1916.
- Somero, Daniel, Yli-Kitka, kuoli taistelussa 4.10.1917 Ypres Belgia BWM, VM.
- Talava (Jalava), Ansselmi, (isä Turussa), kuoli taistelussa 23.8.1918 Ranska, BWM, VM.
- Tornroos (Törnoroos), Arvo Malakias, s. 1891, Rauma, merimies, naimaton, sotilas, kuoli taistelussa 5.10.1918, Ranska.
- Troyle (Turja?, mikä oli äidin nimi), Konrat J., Turku, kuoli sotavankina 13.10.1918, Berliini, BWM, VM.
- Weckman, Walter Alen, kuoli Englannissa 9.11.1918.
- White, John H. , Viipuri, kuoli taistelussa 12.10.1917 Ypres, Belgia, BWM, VM.
- Wikström, Karl, Turku, kuoli haavoihin 17.8.1917 länsirintama Ranska, BWM, VM.
- Winter, Frank, kuoli Australiassa 12.9.1916.
- Wirta, Tobias Oscar, kuoli taistelussa 12.9.1916.

UUDEN SEELANNIN JA ETELÄ-AFRIKAN JOUKKOIHIN KUULUNEET SUOMALAISET

Olavi Koivukangas

Suomalaisia oli mukana ensimmäisessä maailmansodassa myös Uuden- Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa. Valaisen heidän joukossaan sattuneita sotasurma-tapausia, joskaan puutteellisen lähdeaineiston johdosta ei ole mahdollista esittää kattavia tietoja aiheesta. Suomalaisten osallistuminen ensimmäiseen maailmansotaan ja sotasurmat Uuden-Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa ovat aiheita, jotka vaatisivat arkistolähteisiin perustuvaa yksityiskohtaista tutkimusta. Elena Govorin mukaan sota-arkistot Uudessa Seelannissa eivät ole samalla tasolla kuin Australiassa, ja tilanne lienee samanlainen Etelä-Afrikassa.

Uuden Seelannin joukot

Haastatellenani Uuden-Seelannin suomalaisia ja heidän jälkeläisiään vuonna 1991 löytyi useita tietoja sekä ensimmäiseen että toiseen maailmansotaan osallistuneista suomalaisista.

Sotamies William E. Urwin sai surmansa Ranskassa 3.7.1916. Urwin oli syntynyt Uudessa-Seelannissa maahan jääneen suomalaisen merimiehen pojana. Toisen polven suomalainen oli myös Oscar R. Sutherland (Söderlund), joka sai surmansa 19-vuotiaana Ranskassa 30.3.1918. Näiden sotilaiden kuvat ovat Siirtolaisuus-instituutissa Turussa.

Vähintään kolme muutakin Uuden-Seelannin suomalaista kaatui tai menehtyi sotatoimissa. Viipurista kotoisin ollut Karl Laitila sai surmansa taistelussa Ranskassa vuonna 1916, ja Tampereella vuonna 1869 syntynyt Yrjö Ludvig Mattson kaatui Ranskassa vuonna 1917. Myös Turussa vuonna 1884 syntynyt Charles O.W.Ström sai surmansa vuonna 1917.¹ Yhteistä Uuden-Seelannin joukoissa surmansa saaneille suomalaisille on, että he kaikki kuolivat Ranskan suurissa joukkotaisteluissa vuosina 1916–18.

Etelä-Afrikan joukot

Afrikassa suomalaisia osallistui brittiläisissä yksiköissä taisteluun saksalaisia vastaan ensimmäisessä maailmansodassa. Etelä-Afrikkaan vuonna 1895 saapunut helsinkiläinen Carl Theodor Eriksson osallistui vapaaehtoisena sotaan buureja vastaan Rhodesian joukoissa vuosina 1899–1900. Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä Eriksson sai sotakokemuksensa perusteella upseerin valtakirjan kodinturvajoukkoihin, mutta vuonna 1915 hän 41-vuotiaana valehteli ikänsä ja ilmoittautui rintama-palvelukseen tavallisena sotilaana. Pian Eriksson ylennettiin luutnantiksi, ja hän toimi mm. konekiväärikomppanian päällikkönä. Vuonna 1918 kapteeni Eriksson erosi armeijasta ja palasi Bulawayoon hoitamaan sähköliikettäään. Hän kuoli vuonna 1940.²

¹ Koivukangas 1996, 38-40, 62, 340, 347, 364.

² Koivukangas 1998, 38-41.

Eriksson selvisi kahdesta sodasta hengissä. Sen sijaan Heinolassa vuonna 1867 syntynyt Otto Lund oli seurakunnan tiedon mukaan kuollut Etelä-Afrikan joukoissa 23.11.1918.³ Koska kuolinpäiväksi on merkity maailmansodan päättymisen jälkeinen päivämäärä, kyseessä lienee haavoittuminen, sairastuminen tai onnettomuus. Lähteestä ei myöskaän ilmene osallistuiko Lund sotatoimiin Afrikassa vai Euroopassa.

Liiteluettelo. Uuden Seelannin ja Etelä-Afrikan joukoissa surmansa saaneet suomalaiset

Uusi Seelanti

- Laitila, Karl, Viipuri, sai surmansa Ranskassa 1916.
- Mattson, Yrjö Ludvig, synt. 1869, Tampere, sai surmansa Ranskassa 1917.
- Ström, O.W., synt. 1884, Turku, sai surmansa Ranskassa 1917.
- Sutherland (Söderlund), Oscar R., 19 v., sai surmansa Ranskassa 30.3.1918.
- Urwin, William E., sotamies, sai surmansa Ranskassa 3.7.1916.

Etelä-Afrikka

- Lund, Otto, s. 1867, Heinola, sotilas, työmies, haavoittuneena kuollut Etelä-Afrikan joukoissa 23.11.1918.

³ Sotasurmaprojektiin kirjoittajalle antama aineisto.

VENÄJÄN SISÄLLISSODASSA SURMANSA SAANEET SUOMALAISET PUNAKAARTILAISET

Carl-Fredrik Geust

Yli 10 000 punakaartilaista perheenjäsenineen pakeni toukokuussa 1918 kärstityn tappion jälkeen Suomesta Venäjälle, etupäässä Pietariin tai Neuvosto-Karjalaan. Jo vuoden 1918 sodan aikana punakaartilaisia oli siirtynyt Pohjois-Venäjälle. Suomalaiset punakaartilaiset liittyivät Venäjällä Puna-armeijaan joko suoraan tai kesällä 1918 perustetun Suomen Kommunistisen Puolueen järjestämien kutsuntojen kautta. Punakaartilaiset osallistuivat vuosina 1918–22 sisällissodan taisteluihin eri puolilla Venäjää. Vaikka Puna-armeijaan perustettiin melko nopeasti ns. kansallisia, suomalaisia joukko-osastoja, joihin suurin osa suomalaisista pyrittiin keskittämään huomattava osa suomalaisista palveli suurempina tai pienempinä ryhminä myös puhtaasti venäjänkielisissä joukko-osastoissa.

Toivo Antikaisen arvion mukaan Puna-armeijan puolella sai surmansa kaatuneina, haavoittuneina ja sotatoimissa sairastuneina noin 2 000 suomalaisista.¹ Suomessa ja Venäjällä julkaistun kirjallisuuden perusteella sekä ennen kaikkea laajojen arkistotutkimusten tuloksena on löydetty yhteensä 489 Venäjällä vuosina 1918–22 sotaoloissa surmansa saaneen suomalaisen punakaartilaisen nimet, jotka on esitetty tämän raportin liiteluetteloissa. Mikäli Antikaisen arvio sotasurmantapausten kokonaismäärästä on oikea, on näin ollen löydetty vasta vajaat 25 % kaikista uhreista. On myös todettava, että löydetyt henkilötiedot ovat monin kohdin varsin fragmentaarisia, joten kaikkia liitetaulukoissa olevia tapauksia ei ole pystytty varmuudella tunnistamaan eikä myöskään yhdistämään sotasurmaprojektiin nimitiedostossa oleviin sotasurmiin.

Joidenkin henkilöiden kohdalla on löydetty esimerkiksi vain kaatuneeksi ilmoitetun sukunimi, toiset nimet ovat taas kirjoitettu selvästi väärin tai translitteroidut kyrillisestä kirjoitusasusta, mutta tarkoittanevat suomalaiseksi katsottavaa henkilöä. Puna-armeijan niin sanotut suomalaiset rykmentit eivät myöskään olleet etnisesti puhtaita, vaan niissä palveli myös huomattavia määriä inkeriläisiä, itäkarjalaisia ja virolaisia, sekä kantamiehityksenä olleiden pietarinsuomalaisten lisäksi myös suomenkieltä enemmän tai vähemmän ymmärtäviä venäläisiä. Tekstissä on käsitelty näiden suomalaisrykmenttien vaiheita ja taisteluja kirjallisuuden ja muistelmiin perusteella. Eräitä muita Puna-armeijan joukko-osastoja, joissa palveli suomalaisia, on myös käsitelty lyhyesti.

Nimiluetteloihin on pyritty ottamaan mukaan vain sotasurmaprojektiin määritelmiin mukaisesti riittävällä varmuudella suomalaisiksi katsottavat henkilöt. Kuten yllä mainittiin, suurin osa surmantapauksista on vielä tunnistamatta, ja lienee pakko todeta että useimmat puhtaasti venäläisissä joukko-osastoissa kaatuneet suomalaiset jäänevät ikuisesti tuntemattomiksi.

¹ Antikainen 1927, 436.

Tutkimustilanne

Tutkimuskirjallisuus

Markku Salomaan väitöskirja "Punaupseerit" käsittelee monipuolisen lähdeaineiston pohjalta ansiokkaasti SKP:n "sotilaslinjan" toiminnan, Pietarin suomalaisen sota-koulun sekä ns. punaupseerien vaiheita. Salomaa on sittemmin jatkanut puna-upseereita koskevia tutkimuksiaan, joita on julkaistu mm. Sotahistoriallisen aikakauskirjan eri numeroissa.²

Matti Lackman on myös kirjoittanut erityisesti Pohjois-Suomen tapahtumista tutkimuksen kohteena olevana aikakautena.³

Muurmannin legioonan vaiheita on esitetty seikkaperäisesti Jukka Nevakiven vuonna 1970 ilmestyneessä samannimisessä tutkimuksessa.⁴ Samana vuonna ilmestyi amerikkalaisen Stacy Churchillin tutkimus Itä-Karjalan poliittisesta tilanteesta vuosina 1917–22.⁵

Venäläisen M.M.Korosen vuonna 1969 julkaisema "Finskije internatsionalisti v bor' be za vlast' sovjetov" (Suomalaiset internationalistit taistelussa neuvostovallan puolesta) lienee tähän saakka ainoa tutkimus, joka on hyödyntänyt Karjalan Tiedeakatemian arkistoaa.⁶

Aapo Roseliuksen Sotasurmaprojektiin puitteissa laatima selvitys "Heimoatteentuotanto 1920-luvulla sekä 1930-luvun alussa" julkaistiin Neuvosto-Venäjällä kohtalaisen paljon kirjoituksia suomalaisten punakaartilaisten osallistumisesta Venäjän sisällisoston. Vaikka nämä kirjoitukset ovat luonnollisesti vahvasti ideologisesti värittyneitä ja Suomessa käsityn katkeran tappion sävyttämää, sisältävät ne kuitenkin varsin paljon Suomessa tänä päivänä melko tuntematonta asiakietoa. 1920-luvun loppupuolella aloitettiin punapakolaisten keskuudessa systemaattinen muistotietojen keruu, jonka tarkoitukseksi oli julkaista moniosainen "Kansalaissota Karjalassa" -niminen kirjasarja. Itse taisteluihin aktiivisesti osallistunut mm. vuoden 1922 kuuluisan Karjalan suksiosaston johtaja Toivo Antikainen näyttää olleen kirjahankkeen

Aikalaismuistelmia

1920-luvulla sekä 1930-luvun alussa julkaistiin Neuvosto-Venäjällä kohtalaisen paljon kirjoituksia suomalaisten punakaartilaisten osallistumisesta Venäjän sisällisoston. Vaikka nämä kirjoitukset ovat luonnollisesti vahvasti ideologisesti värittyneitä ja Suomessa käsityn katkeran tappion sävyttämää, sisältävät ne kuitenkin varsin paljon Suomessa tänä päivänä melko tuntematonta asiakietoa. 1920-luvun loppupuolella aloitettiin punapakolaisten keskuudessa systemaattinen muistotietojen keruu, jonka tarkoitukseksi oli julkaista moniosainen "Kansalaissota Karjalassa" -niminen kirjasarja. Itse taisteluihin aktiivisesti osallistunut mm. vuoden 1922 kuuluisan Karjalan suksiosaston johtaja Toivo Antikainen näyttää olleen kirjahankkeen

² Salomaa 1992. Salomaa 1993, 7–43. Salomaa 1995, 60–93. Salomaa 2002, 54–71.

³ Lackman 1998, 83–113.

⁴ Nevakivi 1970.

⁵ Churchill 1970.

⁶ Koronen 1969.

⁷ Roselius 2002.

Kansalaissodan kartta
(Euroopan Venäjän osa)

	Saksalaisten miehittämän alueen rajat v. 1918.		Judenitshin rintama 21 p. lokak. 1919.
	Vastavallankumoukselliset keskukset muilla suunnilla vuoden alussa		Vastavallankumouksellisen joukkoiden eteneminen Lätiin ja Viron suunnilla 1919-vuoden alussa.
	Suomen rintama maalisk. 1918.		Valkoisten antautumispalkat pojoisella rintamalla 1920.
	Itärintama elok. 1918.		Puolan rintama 15 p. toukoku. 1920.
	Puna-armeijan rintama 1 p. jouluk. 1918.		Puna-armeijan saavuttama linja 1920.
	Rintamalinja idässä elokuulla 1919.		Vrangelin armeijan eteneminen lokakuussa 1920.
	Rintamalinja etelässä 15 p. lokak. 1919.		Hyökkäyssuunnat.

Venäjän interventio- ja kansalaissotien Euroopan puoleisen Venäjän rintamia vuosina 1918-20 esittävä kartta. Kirjasta "Kansalaissodan rintamilta".

Tuntematon suomalainen punakomentaja vuonna 1919

keskeisempiä henkilötä sekä toimituskunnan jäsenenä että myös itsekin useiden kirjoitusten laatijana.⁸

Antikaisen suksiosastossa palvellut punakomentaja Toivo Vähä katosi tunnetun Trusti-nimisen vastavakoiluoperaation jälkeen Neuvostoliiton Keski-Aasian rajalla toimiviin rajavartiojoukkoihin. Uudella nimellään "Ivan Petrov" hän eteni KGB:n everstiksi. 1960-luvulla hän palasi eläkeläisenä Petroskoihin, missä Taisto Huuskonen sai tehtäväkseen toimittaa "Vähä-Petrovin" muistelmat julkaisukuntaan. Venäjäksi ja (takaisin?) suomenkielelle käännetty kirja on vahvasti sensuroitu ja ideologisesti väritynyt, mutta sisältää kuitenkin joitakin mielenkiintoisia yksityiskohtia⁹. Muitakin kirjoituksia julkaistiin, joista tärkeimmät on käyty läpi Sotasurmaprojektia varten. Surmatapaukset on käsitelty julkaistuissa kirjoituksissa kuitenkin yleensä kohtalaisen ylimalkaisesti, joten surmansa saaneiden henkilöiden tunnistaminen on näin ollen usein varsin vaivalloista.

Em. kirjoja varten kerättyä aineistoa ja muita primääridokumentteja on kuitenkin säilynyt Venäjällä kohtalaisen paljon eri arkistoissa, joissa sekä projektin venäläisillä avustajilla että tämän tutkimuksen kirjoittajalla on ollut mahdollisuus työskennellä.

Venäjän valtion sosialipoliittisessa historiallisessa arkistossa (GASPI), eli entisessä ns. puoluearkistossa Moskovassa on tutkittu SKP:n arkisto. Tämä kokoelma sisältää mm. huomattavan määrän SKP:n varhaishistoriaa, suomalaisten punakaartilaisten toimintaa Venäjän sisällissodassa, Buin siirtokuntaa koskevia dokumentteja, sekä myös Toivo Antikaisen henkilökohtaisen arkiston.

Venäjän valtion sota-arkistossa Moskovassa (RGVA) on käyty läpi Puna-armeijan ns. suomalaisten rykmenttien tappiolueteloita. Joitakin hyödyllisiä asiakirjoja, mm. Pietarin 10. suomalaisen kommunistisen Punaisen Ristin sairaalan kuolleitten luetteloita on myös löytynyt Pietarin valtionarkistossa (TsGA StP).

Karjalan Tasavallan Tiedeakatemian arkisto (KarNTs RAN) osoittautui vaatimatonta puiteistaan huolimatta varsinaiseksi "kultakaivokseksi". Tämän arkiston Opis 13 sisältää etupäässä entisten punakaartilaisten seikkaperäisiä muistelmia osallistumisistaan taisteluihin Suomessa ja Venäjällä (kerätty em. "Kansalaissota Karjalassa" -kirjasarjaa varten). Muistelmakirjoitukset ovat etupäässä suomalaisen punakaartilaisten laatimia, mutta joukossa on myös suomeksi käännettyjä, Karjalassa toimineitten venäläisten punakaartilaisten muistelmia (osa löytyy tosin vain venäjänkielisinä). Opis 13 sisältää myös em. kirjasarjaa varten yksittäisten muistelmiien perusteella laadittuja yhteenvedonomaisia kirjoituksia ja koosteita.

Opis 17 sisältää taas lähinnä hyvin lyhyitä (tyypillisesti 1–5 liuskaa) vuonna 1934 kerättyjä omaelämäkertatietoja suunniteltua ns. punapartisaanimatrikkelia varten. Erääät omaelämäkerrat ovat miltei luku- ja kirjoitustaidottomien henkilöiden

⁸ Antikainen 1927, 33–34. Antikainen toimi myös mm. kokoomateokset Neuvosto-Karjalan puolesta (Leningrad 1927) sekä Kansalaissodan rintamalta (yhdestä K. Pietarisen ja T. Törmälän kanssa, Leningrad-Petroskoi 1930), ja kirjoitti itse useita artikkeleita.

⁹ Vähä 1974, Huuskonen 1979, 321.

käsin laatimia (myös Karjalan murteilla) ja näin ollen varsin vaikeasti luettavia. Tärkeimmät ja laajimmat ”delet” on kuitenkin kirjoitettu (myös) koneella ja varustettu tarkkoine henkilöhakemistoineen (ja -arvosteluineen), joten herää epäilys että tietoja on käytetty muuhunkin (eli NKVD:n?) tarkoitukseen. Opis 17 sisältää vähän lähesti sotasurmatietoja, mutta kohtalaisen paljon entisten punakaartilais-ten muita elämäkertatietoja (Punapartisaanimatrikkeli ei liene koskaan ilmestynyt?).

”Kansalaissota Karjalassa” -kirja oli suunniteltu viisiosaiseksi (sekä Suomen että venäjänkieliseksi) kirjasarjaksi. Ainoastaan ensimmäinen osa ilmestyi:

- I osa julkaistiin vuonna 1932 L. Letonmäen toimittamana ”Kansalaissota Karjalassa”, I osa, 275 sivua.
- II osaan kaavailtiin mm. seuraavia kirjoituksia: Hertzenin retki, ”Keski-Karjalan tapahtumat”, ”Repolan-Porajärvi valkosuomalaisen miehittämä”, taistelut Uhtua-Kiestinki alueella, otsikkona ”Karjalan banditismi vuosina 1921–22. Valkosuomalaisen hyökkäys Karjalaan v. 1921–22 ja niiden tuho” (valmis käsikirjitus ks. fond 1, opis 13, delo 136; keskeneräinen luonnos delona 114a).
- III osaan suunniteltu sisältö oli taas: Muurmanni suomalainen legioona (käsikirjitus fond 1, opis 13, delo 138, sekä kopio delona 137; tässä kuitenkin merkity ”osa II”; suunnitellun teoksen osien numerointi lienee jossakin vaiheessa muuttettu).¹⁰
- IV osan kohteena olisi ollut Karjalan rykmentti (delona 134 on Eero Haapalaisten kirjoitus ”Karjalan rykmentin synnistä”).¹¹
- V osan sisältönä olisi ollut mm. Toivo Antikaisen keräämä aineisto 6. suomalaisesta jalkaväkirikmentistä (aikaisemmin ilmestynyt suomeksi eri julkaisuissa, joten V osa julkaistaan ainoastaan venäjäksi). Jo ilmestyneillä suomenkielisillä julkaisuilla tarkoitettaneen T. Antikaisen ym. toimittamia kokoomateoksia Neuvosto-Karjalan puolesta (1927, 189 sivua) sekä Kansalaissodan rintamilta (1930, 453 sivua).
- osista II–IV lienee säilynyt ainoastaan opis 13:n sisältämä raaka-aineisto (mahdolliset oikovedokset lienee tuhottu kustannusosuuskunta Kirjan likvidoinnissa Karjalan suomalaisvainojen sekä suurten puoluepuhdistusten yhteydessä 1930-luvun loppupuolella, tai ne saattavat mahdollisesti olla edelleen FSB:n arkistoissa!)
- M.L. Kedrovin alunperin venäjäksi laatima, hyvin perusteellinen käsikirjitus Ilman bolshevistista johtoa. Muurmanni interventions historiasta (f.1, op.13, d.131, 280 liuskaa) käsittlee bolshevikkivallankumouksen jälkeistä ajanjaksoa Jäämerellä, joka lienee myös ollut tarkoitus julkista erillisenä kirjana. Kedrovin kirjoituksesta ei kuitenkaan juuri löytynyt Sotasurmaprojektille käyttökelpoista aineistoa.

¹⁰ Eino Rahjan, Yrjö Sirolan ym. kriittistä kirjeenvaihtoa vuosilta 1933–34 koskien valmisteilla olevaa Muurmanni legioonan historiaa, ks. GASPI f.516, op.2, d.1423, l.32, 36, 175–176; d.1355, l.314.

¹¹ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.136, l.3 (suunnitellun II osan alkulause).

Suomessa Olavi Huhtalan laatima "Suomen punaiset Venäjän sodissa 1917–22" on edellä mainittujen tutkimuskirjallisuuden ja aikalaismuistelmien välimaastoon sijoittuva vahvasti tendenssimäinen "valkoisen Suomen" ja heimosota-aatteeen näkökulmasta, ilmeisesti 1930-luvulla laadittu käsikirjoitus, jonka ladottu palstakorrehturi on Sota-arkistossa. Huhtalan tutkimuksen päälähteitä näyttää olleen em. "Kansalaissodan rintamilta".¹²

Hakkapeliitta-lehden vuoden 1936 numerossa 33 ilmestyi nimeton artikkeli Suomalaisen punakaartilaisten vaiheista Venäjällä, joka tylinsä ja sisältönsä perusteella voitaneen päätellä em. Huhtalan laatimaksi.

Suomalaiset punakaartilaiset ja -pakolaiset Venäjällä

Pietarin suomalainen punakaarti

Marraskuussa 1917 perustettiin Pietarissa bolsheviikkivallankumouksen jälkeen suomalainen punakaarti, puuhamiehinä veljekset Eino ja Jukka Rahja, pääliikönä ensin August Dufva, sitten V. Turunen.¹³ Punakaartin ytimenä oli helmikuussa 1917 perustettu suomalainen työväenmiliisi vahvuutena satakunta miestä.¹⁴ Kerenskin johtama Venäjän väliaikainen hallitus päätti kesäkuussa 1917 hajoittaa suomalaisen miliisin sekä pidättää Eino Rahja, mutta miliisosasto ehti itse lakkauttaa toimintansa. Rahjan veljekset veivät miliisin aseet keisari Nikolai II:n ystävättären, prima ballerina Matilda Ksesinskajan entisessä talossa toimivalle bolsheviikkien Pietarin Komitealle. Pietarin eri tehtaissa työskentelevät suomalaiset työmiehet osalistuivat paikallisiin vallankumoustahtumiin, esim. Kronstadin Sukeltaja-tehtaassa työskentelevä E. Huhtala, joka oli aikaisemmin erotettu Pietarin Metalli-tehtaasta.¹⁵

¹² SArk Pk 1540/1. Huhtalan käsikirjoitus ei ilmestynyt koskaan kirjana, vaikka julkaisemispäätös tehtiin kahdesti. Kummallakaan kerralla jo ladottu kirja ei ehtinyt ilmestyä ennen kuin se ei ollut enää poliittisesti "soveliasta". Otava on tallennanut palstakorrehtuurin Sota-arkistoon kustannusyhtiön arkistonhoitaja Aino Peromiehen saatteena olevan 8.9.1983 päivätyn muistion kera, mistä käy ilmi mm:

- ladottu ensimmäisen kerran vuonna 1939, ladonta purettu 31.7.1940
- ladottu toisen kerran heinäkuussa 1941, ladonta purettu 24.4.1942
- vuonna 1944 tehty kustannusarvio
- Marja-Liisa Auterinen lähettänyt aineiston Paavo Haavikolle 22.9.1978, myös näytetty Heikki Eskeliselle
- Sota-arkiston kansio sisältää kaksi palstakorrehturia, toisessa tieto: "Sensuuriin menevä vedos"

¹³ Huhtala s. 6–7, Kansalaissodan (...) s. 34–50, Salomaa 1992a, 43–50.

¹⁴ Pietarin suomalaisen työläismiliisin vuoden 1918 nimiluettelo (66 nimeä), ks. GASPI f.516, op.1, d.58, l.1–2. "Kaikki mainitut ovat Suomalaisen Sos.Dem. Työväenyhdistyksen jäseniä ja Yhdistys takaa kaikkien rehellisyttä".

¹⁵ KarNTs RAN, f.1, op.17, d.13, l.5–9 (E.Huhtala).

Bolšvikkien epäonnistuneessa kapinayrityksessä heinäkuussa 1917 kaatui tietävästi ensimmäinen suomalainen punakaartilainen, Pietarin suomalaisen työväenmiliisin jäsen O. Juvonen.¹⁶

Koska Pietarin punakaartin esikunta sijaitsi Suomen asemalla, esitettiin Suomen rautatiehallitukselle vaatimus korvauksesta suoritetusta aseman "vartiopalveluksesta", mihin tiukkojen neuvottelujen jälkeen suostuttiin marraskuussa 1917.

Pietarista lähetettiin 27.1.1918 Suomeen Pietarin suomalaisen punakaartin 1. komppanian saattama panssaroitu asejuna kuormana mm. 15 000 kivääriä, yli 2 miljoonaa patruunaa, 30 konekivääriä, 2 panssariautoa, 10 tykkiä ammuksineen. Kämärän asemalla Viipurin ja Raivolan välillä junan joutui taisteluun jääkäri Sihvonen johtaman osaston kanssa. Junassa oli veturi kummassakin päässä ja se pysähti Perojoen asemalle, missä valkoiset räjäyttivät kiskot junan edestä. Junan ei päässyt liikkumaan jälkipään veturin rikkouduttua. Punaiset ehdottivat neuvotteluja, mutta sopimusta ei syntynyt. Sihvonen, jolla oli vain noin 50 hyvin väsynytä miestä, vetäytyi, ja junan pääsi jatkamaan matkaansa. Taistelussa kaatui neljä punakaartilaista ja noin 30 haavoittui, mm. saatto-osaston Jukka (Ivan) Rahja.¹⁷

Pietarin suomalainen punakaarti osallistui taisteluihin Suomessa seuraavasti:

- 1. komppania Vilppulassa, Väärinmajalla, Pekkalassa, Tampereella, Lempäälässä, Kelhossa ja Lahdessa. Komppania tuhoutui miltei kokonaan
- 2. eli "Uotisen" komppania taisteli mm. Ruovedellä ja Tampereella
- lisäksi lähetettiin kolme komppaniaa Raudun rintamalle, jossa suurin osa sotilaista kaatui ns. Kuolemanlaaksossa¹⁸

Tämän lisäksi punakaarti suoritti myös ns. vanhan armeijan sotilaiden aseistariisuntatehtäviä, mm. aseista riisuttin Viipurista keväällä 1918 saapunut vastavallankumouksellinen puolalainen legioona.

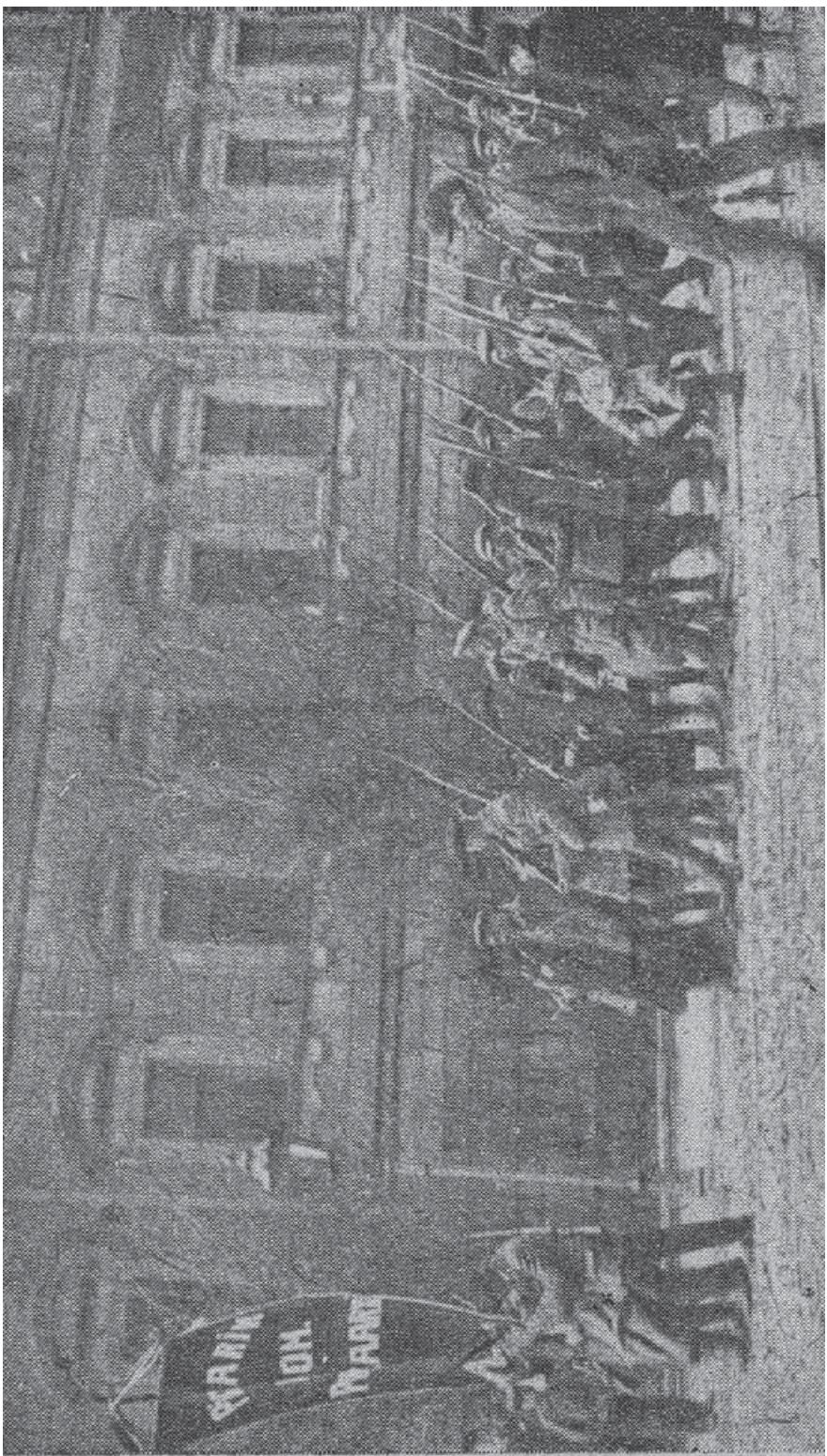
Pietarin suomalainen punakaarti oli alussa tiukasti työläiskaarti, myöhemmin saatui täydennystä kutsuentojen kautta. Kutsuntaperiaatteen kannattajia oli V. Turunen ja T. Lindqvist, jotka neuvottelivat Viipurissa huhtikuussa 1918 asiasta Kullervo Mannerin kanssa. Manner katsoi ettei asia kuulu hänelle, koska toiminta tapahtuu Suomen rajojen ulkopuolella. Kutsutasuunnitelmissa luovuttiin Suomen punakaartin kärssityä tappion.

Pietarin suomalaisen punakaartin yhdeksi tehtäväksi tuli myös Suomesta saapuvien punapakolaisten vastaanottaminen, neuvominen sekä majoittaminen kunnes Pietariin perustettiin erillinen pakolaisten huoltokomitea. Pietarin suomalainen punakaarti lakkautettiin punaisten kärssityä tappion Suomen sisällissodan jälkeen toukokuun alussa 1918.

¹⁶ Salomaa 1992a, 44.

¹⁷ Koronen 1969, 99–100, Virolainen 1981, 18–19.

¹⁸ Koronen 1969, 99.

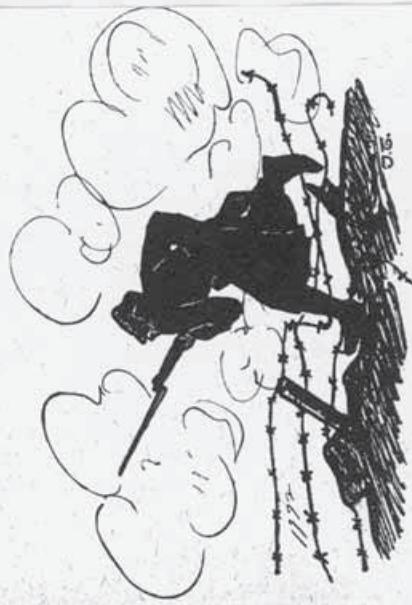

Pietarin suomalainen punakaarti vappukulkueessa 1.5.1918

Kansallisen malediinien protektoriarch. M. J. P. 1927

NEUVOSTO-KARIJALAN PUOLESTA.

NEUVOSTO-KARIJALAN
PUOLESTA

TAISTELUKUVAUKSIA
POHJOISELTÄ RINTAMALTA

TOIMITTANUT
TOIVO ANTIKAINEN

SUOMAL KUSTANNUSOSUUSKUNTA «KIRJA»
LENINGRAD 1927

Kustannusosuuskuanta »KIRJA«
Leningrad 1927

Toivo Antikaisen toimittama teos "Neuvosto-karijalan puolesta. Taistelukuvia pohjoiselta rintamalta" oli ensimmäinen laajempi selostus suomalaisista punakaartilaisten osallistumisesta Venäjän interventio- ja sisällissotoin. Vuonna 1927 ilmestyneen kirjan kustantajana oli Suomalainen kustannusosuuskuunta Kirja Leningradissa

Suomalaiset punaiset pakolaiset

Toukokuussa 1918 kärsityn tappion jälkeen yli 10 000 punakaartilaista pakeni Suomesta Venäjälle.¹⁹ Suomalaiset pakolaiset saapuivat Venäjälle etupäässä Pietariin laivoilla, tai maitse Pietarin kuvernementtiin tai Neuvosto-Karjalaan. Jo sisällissodan aikana oli punakaartilaisia siirtynyt Murmanskin ja Kantalahden alueille.²⁰

Pietarissa suomalaisien pakolaisten vastaanottamisesta otti vastuun suomalainen punakaartinosasto, jonka esikunta joutui huhti-toukokuussa tekemään ympäri-vuorokautista työtä pakolaisten vastaanottamiseksi. 6.5.1918 perustettiin virallinen Suomen sosialidemokraattisen Ulkomaalaisen järjestön Keskuskomitea, joka yhdessä neuvostoviranomaisten kanssa ryhtyi hoitamaan pakolaistenasioita.²¹ Pakolaisten vastaanottamiseksi varattiin Pietarissa talo Vasilij-saaren 8.linjalla sekä Paavalin kasarmin siipi Marskentän varrella.

Buin kaupungissa Kostroman guvernemmentissa, noin 200 km Vologdasta itään perustettiin keväällä 1918 entisen kansanedustaja Juha Kirveen johtama pakolaisien vastaanottopiste, joka sai nimen "suomalainen siirkunta". Buin siirtokuntaan majoittui etupäässä invalideja, vanhuksia ja lapsia, kun taas työkykyiset pakolliset löysivät nopeasti oman paikkansa. Buissa sai kesällä 1918 surmansa mm. suomalainen Kettunen. Tätä ennen oli Buissa sattunut eräs kuolemaan johtanut välikohitus, kun siirtokunnan johtoa vastaanottamaan saapunut Suomen Työväen Toimenpanevan komitean valtuuttama Arttur Valden oli sekavissa olosuhteissa 23.5.1918 ampunut vaimonsa.

Keväällä 1918 Pietariin saapui noin 6 000 punapakolaista, joista huomattava osa siirrettiin edelleen Buin siirtokuntaan, missä 15.5.1918 oli 3 268 pakolaista. Buin siirtokunnan henkilöluku väheni nopeasti ja käsitti 1.6.1918 2 827 pakolaista. 15.6.1918 Buissa oli enää vain noin 1 000 suomalaisista pakolaista. Buin siirtokunnan sairaalassa hoidettiin 29.4.–31.7.1918 välisenä aikana yhteensä 199 potilasta, joista 28 kuoli eri kulkutauteihin.²²

Heinäkuun 1918 loppuun mennessä useimmat pakolaiset olivat jo siirtyneet Buista muualle saatuaan mm. Uralin ja Siperian alueilla teollisuus- ja maataloustyötä. Huomattava osa asekelpoisista miehistä liittyi vapaaehtoisesti Puna-armeijaan, jossa ruvettiin perustamaan kansallisia, mm. suomalaisia joukko-osastoja.

Suomalaiset punaiset joukko-osastot Venäjällä

Varsinaisia suomalaisia joukko-osastoja Puna-armeijassa oli kolme jalkaväki- (tai kirjaimellisesti tarkka-ampuja-) rykmenttiä, joiden numeroointia muutettiin monta kertaa. Rykmenttien alkuperäiset nimet olivat 1. kommunistinen, 3. suomalainen

¹⁹ Koronen 1969, 103, Salomaa 1992a, 54, missä todetaan että punakaartilainen Edvard Kirhov on arvioinut pakolaisten määrän jopa 20.000:ksi. Em. arviot sisältävät kuitenkin myös paenneiden punakaartilaisten perheenjäsenet, vaimot ja lapset jne. Venäjälle paenneita, taisteluihin osallistuneita ja taistelukykyisiä punakaartilaisia lienee kuitenkin huomattavasti vähemmän.

²⁰ Koronen 1969, 104.

²¹ RGASPI f.516, op.1, d.262, l.1–17, Koronen 1969, 103–104.

²² RGASPI f.516, op.1, d.262, l.18–37, Koronen 1969, 105, Nevakivi 1970, 62.

sekä 54. rykmentti.²³ Täydellisyyden vuoksi alla esitetään kuitenkin kaikki tunnetut suomalaisiksi katsottavat bolshevikien puolella Venäjän sisällissodassa 1918–22 taistelleet yksiköt.

Suomalainen sotilasjärjestö

Syyskuussa 1918 muodostettiin SKP:n aloitteesta Pietarissa Suomalainen sotilasjärjestö (SJ), jonka tehtävänä oli mobilisoida suomalaistyöläisiä puna-armeijaan, valvoa ja tarkastaa suomalaisten joukko-osastojen toimintaa sekä harjoittaa ns. poliittista valistustyötä levittäen kirjallisuutta yms.²⁴ Sotilasjärjestön johtajina toimivat aluksi Jukka Rahja, sekä myöhemmin myös Eino ja Jaakko Rahja. Muita huomattavia toimihenkilöitä olivat Martti Kalske ja Ferdinand Kettunen, joka ammuttiin ns. revolveriopposition iskussa Kuusisen klubilla 31.8.1920 kuten Jukka Rahjakin, ks. alla.

Sotilasjärjestön aloitteesta muodostettiin useita suomalaisia joukko-osastoja, mm. suomalainen rajavartiopataljoona, Aunuksessa 1919 taistellut rykmentti, josta täydennysten jälkeen tuli Arkangelin suunnalla sekä Puolassa toiminut 480. rykmentti (tarkemmin ks. alla).

Vuoden 1919 alusta lähtien Sotilasjärjestö ryhtyi järjestämään kutsuntoja Venäjällä asuvien suomalaisten keskuudessa ja johtavana periaatteena oli, että ”asevelvollinen on jokainen suomalainen työläinen ja kommunisti joka on 18–45-vuotias eikä ole vielä puna-armeijassa”. SKP:n julistama punapakolaisten asevelvollisuus oli kuitenkin juridisesti kiistanalainen, koska pakolaiset eivät olleet Venäjän alamaisia. Niinpä asevelvollisuutta perusteltiin työtätekevä luokan solidaarisena velvollisuutena: ”minkään kansallisuden sorrettu luokka ei nyt enää ole oikeutettu pysymään sivulla tästä sorrettujen sodasta sortajia vastaan”²⁵.

SKP:n Sotilasjärjestö perusti asevelvollisten vastaanottokomiteoita hoitamaan mobilisointia niissä kaupungeissa, joissa oli huomattavia suomalaiskeskittymiä, kuten Pietarin lisäksi esim. Moskovassa, Buissa, Vologdassa, Petroskoissa ja Nizhnij Novgorodissa. Esim. Pietarissa rekisteröitiin 928 asevelvollista, joista osa jouduttiin vapauttamaan asepalveluksesta johtuen työskentelystä tärkeillä aloilla kuten esim. rautateillä²⁶. Koska mobilisointi ei kuitenkaan ollut luonteeltaan virallinen toimenpide, sitä vastustettiin ja jopa sabotoitiin siinä määrin että bolshevikijohdon oli pakko määrätä kovia rangaistuksia haluttomille ”karkulaisille”. Rangaistuksia määrävä uhkavaatimus julkaistiin Sotilasjärjestön toimesta 18.5.1919. Palveluhaluttomia suomalaisia rangaistiin yleensä pakkotyöllä, mutta Pietarin taistelun aikana lokakuussa 1919 tuomittiin myös suomalaisia kommunisteja kuolemaan SKP:n mobilisaatiokäskyn noudattamatta jättämisestä. Ulkoasiainkomissaari Georgij

²³ Ks. esim. Salomaa 1993, 7–42.

²⁴ Kansalaissodan rintamilta 1930, 54–56, Salomaa 1992, 63–70.

²⁵ SKP:n julistus 26.11.1918, ks. Salomaa 1993, 8.

²⁶ Koronen 1969, 123.

Tshitsherin pelkäsi jopa huomiota herättävien kuolemantuomioiden aiheuttavan voimakkaita vastalauseita, jopa sodanjulistuksen Suomen taholta!²⁷

Sotilasjärjestö ryhtyi kouluttamaan poliittisia ohjaajia helmikuusta 1919 lähtien. Sotilasjärjestön aloitteesta järjestettiin myös suomenkielisen päälystön koulutus, ensin syksystä 1918 lähtien lyhinä kuuden kuukauden kursseina, joista sittemmin kehittyi Suomalainen sotakoulu. Sotilasjärjestö käynnisti myös muuta suomenkielistä sotilasalan koulutusta, vuonna 1919 esim. lennätinteknikko- ja sähköttäjäkurssit. Saman vuoden alussa toistakymmentä lento-oppiasta suoritti Nizhnij Novgorodin lentosotakoulun suomenkielisen kurssin.

Suomalainen sotilassairaala aloitti toimintansa Pietarissa marraskuussa 1918, ja toimi Sotilasjärjestön valvonnassa heinäkuuhun 1920, johon mennessä 1 296 puna-armeijan sotilaasta, joista $\frac{3}{4}$ suomalaisia punakaartilaisia ja 323 suomalaisista siviiliä oli saanut hoitoa.²⁸ Sotilasjärjestö joutui lisäksi myös hoitamaan suomenkielisten joukko-osastojen huolto- ja varustelukysymyksiä.²⁹

Pohjois-Vienan suomalaisesta Punakaartista Pohjoisen retkikunnan kautta Muurmannin legioonaan Kuolajärven (Kantalahden-Knäsön) suunta keväällä 1918

Kantalahdessa oli 3.2.1918 perustettu paikallisista asukkaista sekä metsätööläisistä koostunut punakaartilaisosasto ("Pohjoinen retkikunta") uhtualaisen, Kuusamossa koulun käyneen 22-vuotiaan nuorukaisen Iivo Ahavan (Afanasjevin) aloitteesta.³⁰ Retkikunnan vahvuutena oli yhteensä noin 1 000 miestä, esikuntapäällikkönä Aleks Tuorila.³¹ Maaliskuussa 1918 alkoi Petroskoihin saapua lukuisia Keski-Suomesta itärajan yli paenneita punakaartilaisia, jotka pyrkivät Pietarin kautta Viipuriin. Karl Oskar Iivosen kehotuksesta nämäkin suostuivat liittymään pohjoiseen Kantalahteen matkalla olleisiin joukkoihin. Noin 150 miestä jäi Vienan Kemin puolustusta vahvisiamaan, ja yli 200 miestä saapui Kantalahteen, missä liittyivät Ahavan komentamaan Pohjoiseen retkikuntaan.³²

²⁷ Salomaa 1993, 8–9. Pietarin seudulla asuvien, etupäässä vuosina 1890–1900 syntyneiden suomalaisien mobilisointiluetteloita touko- ja kesäkuulta 1919 on GASPI:ssa (f.2, d.253, l.48–54). Vanhin tarkastetuissa luetteloissa oleva henkilö on syntynyt vuonna 1875. 19.7.1919 päivätty luettelo Pietarin suomalaisista jotka eivät ole ilmestyneet mobilisaatioon, ks. TsGA St.P f.8774, op.1, d.21, l.21.

²⁸ 10. suomalaisen kommunistisen Punaisen Ristin sairaalan asiakirjoja, mm. alkuvuodesta 1919 kuolleitten luettelo, on RGASPI:ssa, f.516, op.2, d.277, l.110–162.

²⁹ Koronen 1969, 124. Sotilasjärjestö maksoi mm. 54. ja 164. suomalaisen jalkaväkirkymenttien päivärahat ajalta 1.1.–15.8.1919 (RGASPI f.516, op.2, d.253, l.35, 45–46).

³⁰ Nevakivi 1970 passim-, Huhtala s. 9–12, Antikainen 1927, 429, Kansalaissodan rintamalla 1930, 62–63, KarNTs RAN f.1, op.13, d.111, l.6–12 (Y.Nikitin), d.111, l.16–49 (T.Antikainen?), RGASPI f.518, op.1, d.20, l.94–98 (nimeton selostus). Nevakivi katsoo Ahavan kuusamolaiseksi, ts. suomalaiseksi. s. 26. Useat muut kirjoittajat pitävät häntä vienankarjalaisena.

³¹ Koronen 1969, 128, Kansalaissodan rintamilta 1930, 60.

³² Koronen 1969, 128–129, Sjukijajnen 1964, 26.

Lähetystöjä lähetettiin Helsinkiin ja Pietariin saamaan ohjeita ja hankkimaan aseita, ammuksia ja ruokaa. Helsingistä Pietarin ja Petroskoin kautta lähtenyt asejuna saapui 18.3.1918 Kantalahteen missä aseet, 1 000 kivääriä, neljä konekivääriä ja miljoona patruunaa, jaettiin.³³

Samoihin aikoihin kenraali Mannerheim oli käskenyt saatuaan tiedon punaisten joukkokeskittymisestä Kantalahteen jääkäriyliluutnantti Kurt Martti Walleniuksen johtaman varmistusryhmän Rovaniemelle. Walleniuksen varmistusryhmästä oli maaliskuun alussa lähetetty rajalle jääkäriyliluutnantti Oiva Villamon johtama 300 miehen osasto ("Koillisrintaman retkikunta"). Valkoiset sotilasosastot hyökkäsivät rajan yli Kuolajärveltä kohti Kantalahtea ja Kuusamosta kohti Knäsötä (Walleniuksen ja Villamon Koillisrintaman retkikunta³⁴) sekä Suomussalmelta Uhtuaan ja Vienan Kemiin (ratsumestari Carl Vilhelm Malmin komentama ns. Vienan retkikunta³⁵), tavoitteena Murmanskin rautatien katkaiseminen. Suomessa Korosen mukaan oli keskitetty noin 2 000 miestä hyökkäystä varten. Roseliuksen Vahtolan tutkimukseen perustuva arvio Vienan retkikunnan miesmäärästä on huomattavasti vaativatommampi, eli 350 vapaaehtoista.³⁶

Vastaavasti punaisille tuli kiire ryhtyä hyökkäykseen saatuaan tiedon valkoisten toimenpiteistä, ja 20.3.1918 Ahavan johtama 450 miehen osasto lähtikin Kantalahdesta Knäsön (minne jätettiin 200 miestä varmistusjoukoksi) kautta Kanaseen (minne vastaavasti jätettiin 50 miehen varmistusosasto) ja loppuosa (eli noin 200 miestä) edelleen Tolvantojärvelle.³⁷ Osasto kärsi ensimmäiset tappiot jo 23.3.1918 kun kymmenmiehinen tiedustelupartio joutui Kilisjärvellä majapaikakseen valitussa salosaunassa valkoisten piirittämäksi ja miltei viimeiseen mieheen tuhotuksi. Ruumiskasan alla hengissä selvinnyt saijalainen partion jäsen Nurmi sekä kuolajärveläinen Kalle Saariniemi pääsivät pakenemaan ja kertomaan tiedustelupartion kohtalosta. Sekä Nurmi että Saariniemi kaatuivat taisteluissa samalla seudulla muutama viikko myöhemmin. Punaisten pääosan saapuessa saunaan:

“(...) kohtasi meitä kamala näky. Lahtarit olivat, ennen hyökkäystämme käyneet kai tarkastamassa tovereitamme olivatko he kaikki kuolleet. Ja kun huomasivat, että yksi murhatusta olikin lähtenyt livistämään, ollen vain seitsemän jälellä, olivat lahtarit alkaneet ruumiitten rääkkäyksen. Jokaiselta toverilta oli pistimillä puhkottu silmät, vatsa revitty auki ja koko ruumis hakattu mitä kamalimmaksi lihamöhköleeksi. Tätä kamalaa teko oli johtamassa ja itse suorittamassa lahtarien päällikkö Ariel.”³⁸ Verinen tulikaste jäi katkerana punakaartilaisten muistiin pitkäksi aikaa. Ahava päätti tämän jälkeen ottaa aloitteenvaiheen ja raivoisat punaiset ylittivät 24.3.1918 Suomen rajan Kurtin kohdalla. Punaiset

³³ Huhtala s. 9–12.

³⁴ Roselius 2002, 30–34.

³⁵ Roselius 2002, 20–30.

³⁶ Koronen 1969, 127; Otsherki istorii Karelia, t.II, 1964, 58, Roselius 2002, 20–, Vahtola 1997, 103–104.

³⁷ Huhtala s. 10.

pääsivät etenemään Nivalaan neljä kilometriä silloisen rajan länsipuolella missä kosketus valkoisten 40–50 miehen etujoukkoon syntyi. Taistelussa Ahavan osasto menetti kuusitoista miestä kaatuneina ja kaksi vankeina sekä runsaasti varusteita, osaston loppuosan paetessa rajan taakse Kanaseen.³⁹

Samana päivänä eli 21.3.1918 kun Ahavan joukko oli lähtenyt hyökkäykseen, oli Murmanskista saapunut venäläinen 200 miehen osasto panssarijunalla riisumaan Kantalahteen ja Knäsöön jäänyt punaisten suomalaisten 800-miehinen pääjoukko aseista.⁴⁰

Koska 3.3.1918 solmitun Brest-Litovskin rauhansopimuksen mukaisesti venäläiset kieltäytyivät tukemasta hyökkäystä Suomen puolella, Ahavan oli pakko tytyä varmistamaan Suomen rajan yli johtavat tärkeimmät tiesuunnat. Niinpä punakaartilaiset asettuivat puolustukseen Tolvantojärvi-Kurtin tien varteen (500 miestä) sekä Ruvan-Soukelon kylien seuduille sekä jäättäen 400 miestä Kanaseen reserviksi.⁴¹

3.4.1918 tapahtui ensimmäinen verinen yhteydenotto, jolloin jääkärikuutnantti Lauri Starkin johtama osasto hyökkäsi punaisia vastaan Soukelon kylän luona. Korosen mukaan hyökkäys torjuttiin valkoisten kärsiessä suuria tappioita. Roseliuksen tutkimuksen mukaan Starkin partio menetti kaksi miestä Kuivitsatunturin juurella.⁴² Mitään mainintoja punaisten tappioista ei ole. "Pimeässä käyty taistelu lienee jäänyt ratkaisematta, koska kumpikin puoli väittää voittaneensa."⁴³ Seuraavana päivänä käytiin ankara taistelu Kuivitsalammen kylän luona, joka myös päätti valkoisten tappioon ja 22 miehen menetykseen kaatuneina.⁴⁴

6.4.1918 syttyi Willamon joukon ja 250 miehisen punaosaston välillä laukaustenvaihto, jossa kaatui yksi retkipatalainen ja kolme punaista. "Molemmat ryhmät joutuivat paniikkiin ja vetäytyivät paikalta", kuvataan tapahtumaa.⁴⁵ Taistelussa valkoiset menettivät 22 kaatunutta ja useita haavoittuneita, mm. jääkärikuutnantti Stark haavoittui vakavasti. Punaiset ottivat toistakymmentä vankia, mutta menettivät neljä miestä kaatuneina (mm. yhden komppanianpäällikön).

Näissä taisteluissa saatuja vankeja kohdeltiin säälimättömästi: "toveri Jaakko Moilanen joutui lahtarien vangiksi ja oli häntä petomaisesti rääkätky. (...) häntä oli ensin kaikella tavalla rusikoineet puolikuolleeksi ja sitten jäättäneet järven jäälle

³⁸ KarNTs RAN f.1, op.13, d.82, I.4–6 (Y. Lindqvist), f.1, op.13, d.101, I.15 (M. Pikkuvirta). Saariniemen kertomus löytyy J.H. Kärkkäisen muistelmista, KarNTs RAN f.1, op.17, d.130, I.9–11. Ks. myös Nevakivi 1970, 29–30 ja Punakaartilaisten muistelmia Suomesta v. 1918 (1933) s. 176.

³⁹ Huhtala s. 10, Nevakivi 1970, 29–30.

⁴⁰ Huhtala s. 11.

⁴¹ Huhtala s. 11.

⁴² Koronen 1969, 129, Roselius 2002, 31.

⁴³ Huhtala s. 11.

⁴⁴ Koronen 1969, 129, Huhtala s. 11.

⁴⁵ Roselius 2002, 31, Huhtala s. 9–12. Mukana ollut Y. Nikitin kuvaillee ilmeisesti tästä taistelua muistelmissaan (KarNTs RAN f.1, op.13, d.111, I.7–8), joiden mukaan kaatuneita punaisia olisi ollut viisi ja haavoittuneita yksitoista.

haavoihinsa ja kuhmuihinsa kärsimään. Rääkkääjät olivat menneet kylään tsajulle ja olleet siellä muutamia tunteja. Tulleet sitten takaisin järvenjälle ja rusikoimalla lopettaneet vihdoin haavoissaan kituvan Moilasen elämän.

Kyläläiset olivat kulettaneet Moilasen ruumiin metsään ja haudanneet sinne. Samoin myöskin rääkkäisivät lahtarit tov. Virtasta. Löydettäessä näkyi vielä ruumiissa kaikenlaisia rääkkäyksen vammoja, oli m.m. puhkottu silmätkin päästää.”⁴⁶

18.4.1918 punaiset torjuivat valkoisten uuden hyökkäysrytyksen Kilisjärvellä, jossa hyökkääjät menettivät peräti 37 kaatunutta, nelisenkymmentä haavoittunutta ja toistakymmentä vankia. Taistelun jälkeen valkoiset vetäytyivät rajan taakse Suomeen.⁴⁷ Punaisten Pohjoisen retkikunnan tappiot olivat kaikkiaan 14 kaatunutta ja 7 vangiksi joutunutta.⁴⁸

“(...) lähes kaksitoistatuntisessa taistelussa valkoisten tappiot olivat melkoiset, kun taas punaiset – oman ilmoituksen mukaan – eivät menettäneet yhtään miestä.” Huhtala toteaa piikittelevästi että Ahavan punakaartilaisjoukko ei käyttänyt tilaisuutta hyväksi valkoisten takaa-ajoon, vaan nämä saivat vetäytyä rauhassa.⁴⁹

Pienehköjen valkoisten suomalaisten osastojen ja punakaartilaisten välisiä kahakoita jatkui syyskuun loppuun 1918, jolloin tappioita käärsineen Koillisrintaman retkikunnan oli kokonaisuudessaan vetäydyttävä Suomeen.⁵⁰

Vienan Kemin (Uhtuan) suunta keväällä 1918

Uhtuan suunnalla käytiin ensimmäinen taistelu suomalaisten valko- ja punakaartilaisten välillä Venäjän puolella huhtikuussa 1918 ratsumestari Carl Vilhelm Malmin johtaman Vienan retkikunnan yrittäessä vallata Kemin kaupungin Vienanmeren rannalla. Tämä retkikunta oli ylittänyt rajan Rastaassa 21.3.1918 saapuen Uhtuaalle kaksi päivää myöhemmin.

Suomalainen punakaartilaisosasto saapui 3.4.1918 erikoisjunalla Petroskoista Vienan Kemiin, minne jätettiin 150 punakaartilaista muiden jatkaessa pohjoiseen Kantalahteen.⁵¹ Seuraavana päivänä Vienan Kemiin saapui Pietarista (?) vielä 50 suomalaista punakaartilaista Pietariin. Saapuneista vahvistuksista muodostettiin kolmesta komppaniasta koostuva Kemin pataljoona, komentajana entinen telakkatyöläinen Kalle Vesanto. Pataljoona osallistui Kemin puolustukseen, sekä valkoisten suomalaisten takaa-ajoon Usmanaan (venäjäksi Poduzhemjeen) saakka eli vain 15 km Vienan Kemistä länteen.⁵² Vienan retkikunta pääsi etenemään miltei ilman vastarintaa Usmanan kylään, joka miehitettiin 8.4.1918. Usmanan taistelussa kaatui yksi punainen ja valkoiset heittivät kaksi saamaansa vankia elävinä koskeen kidutuksen jälkeen.⁵³

⁴⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.55, l.1–2 (A. Wuorenpää).

⁴⁷ Huhtala s.11, Nevakivi 1970, 30–31.

⁴⁸ Huhtala s. 11, Koronen 1969, 129, Kansalaissodan rintamilta 1930, 60.

⁴⁹ Huhtala s. 12.

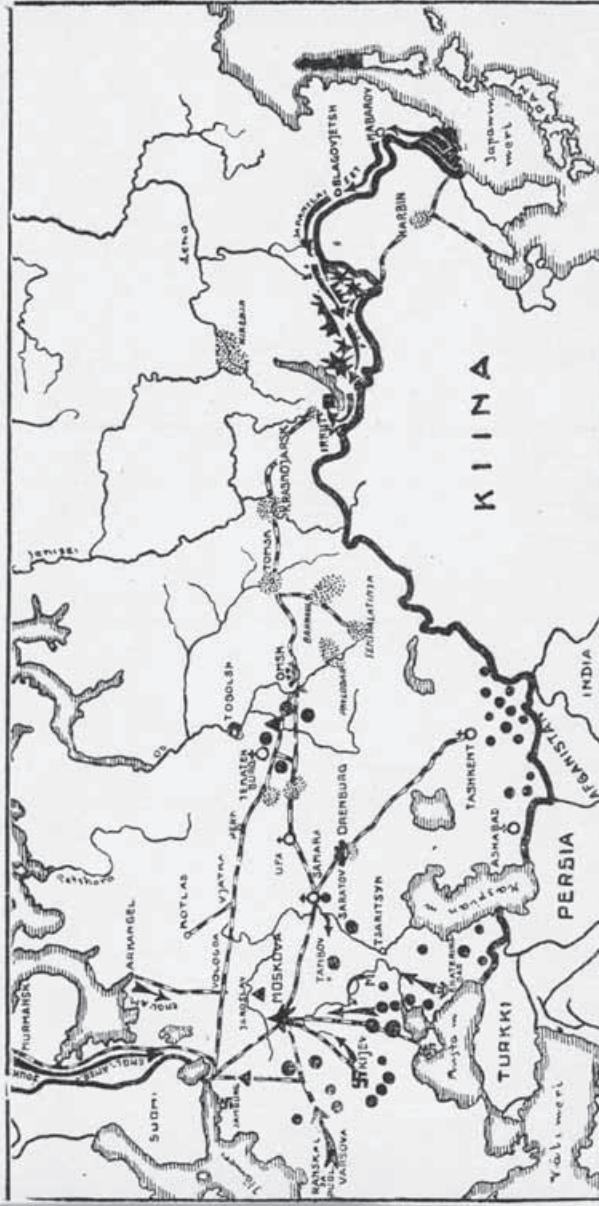
⁵⁰ Koronen 1969, 129, Roselius 2002, 30–31, Antikainen 1927, 429, Churchill 1970, 98–99.

⁵¹ Koronen 1969, 133.

⁵² Koronen 1969, 133–134.

⁵³ KarNTs RAN f.1, op.13, d.56, l.12 (H. Gröhn).

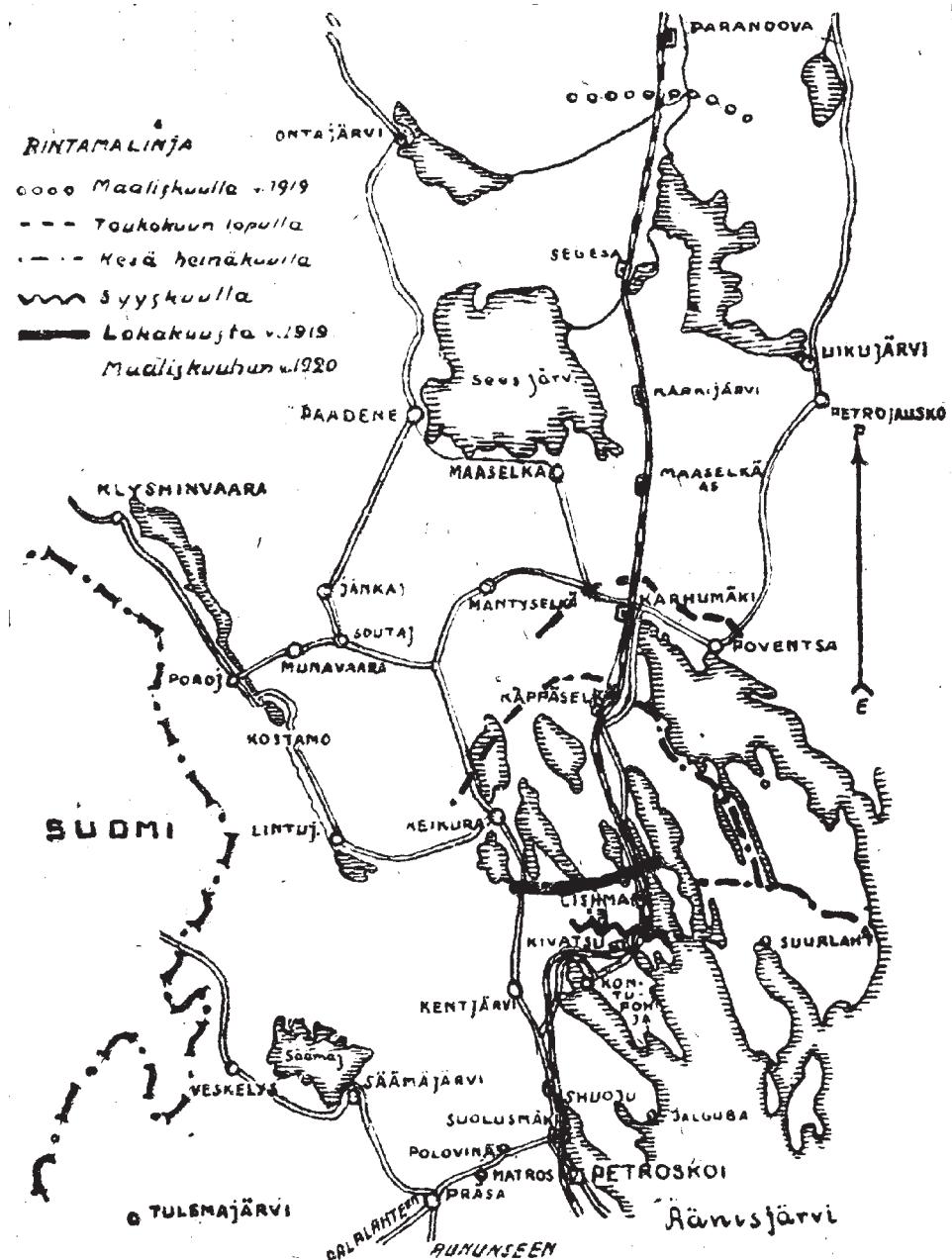
Kansainvälisen vastavallankumouksen tukikohdat
Neuvosto-Venäjällä v. 1918

Vastavalankumouksellisten kenttäalien
tukikohdat
Siperian väliaikaisen hallituksen tukikohdat
Väliaikaiset hallitukset, keskushallinnot,
direktoriot
Jaroslavin, Tjumenin ja Kornilovin kapinat

- Bandiittiiryhmien tuki- ja toimialueita
- Siperian „kansanarmeijan“ joukkoja
- Japanilaisten valtaama alue ja heidän joukkojensa liikkeet
- ★ Punaisten partisaanien iskut Koltsa-kin selkäpuolella

Interventionistien ja valkoisten venäläisten tukikohtia vuonna 1918 esittävä kartta. Kirjasta "Kansalaissodan rintamilla"

Neuvosto-Karjalan rintamia vuosina 1919-20 esittävä kartta. Kirjasta "Kansalaissodan rintamilta"

Kemi yrittiin vallata rynnäköllä huhtikuun 9. päivän vastaisena aamuyönä, mutta venäläisistä ja suomalaisista punakaartilaisista koostuvat puolustajat pysäytivät hyökkäykset kaupungin edustalla olevilla kukkuloilla. Puolustajat saivat taistelun kuluessa myös vahvistusta kaupungin satamassa olevan jäämurtajan miehistöstä, joka komennettiin puolustusasemiin. Malmin johtama Vienan retkikunta vetäyti Uhtualle jätettyään taistelukentälle neljä kaatunutta ja kaksi vangiksi joutunutta, mutta ”toistasataa kaatunutta” Korosen mukaan. Kaksi retkikunnan sotilasta loukaantui.⁵⁴

Loppukesän aikana Vienan retkikunta oleskeli Uhtualla. Elokuussa 1918 lähinnä paikallisista vienankarjalaisista koostunut ”otrjad” ahdisti jatkuvasti retkikunttaa, pääässen jopa yllättämään retkikunnan uloimmat vartiopaikat. Jyskyjärvellä ”karjalaiset tappovat kaikki käsiinsä joutuneet suomalaiset”. Suurten tappioiden jälkeen retkikunta pakotettiin lokakuun alussa 1918 vetäytymään Vuokkiniemen kautta takaisin Suomeen.⁵⁵

Muurmannin legioona⁵⁶

Saksanpa Villellä kippurat viikset
ja Svinhulla niska väärä,
hei astu sä antura tahdissa
Sillä Suomeen on matkan määrä.

Saksanpa Ville ja Suomen Svinhu
ne kauppoja kamalia hieroo,
hei pannaan ne juuttaat kiertelemään
tuonne helvetin kujille mieroon.

Elä itse äiti ja murehdi muori
vielä pajassa on pontta ja voimaa,
hei kohta saa tanssia Suomen lahtarit
kuoleman tanssia roimaa.

⁵⁴ Roselius 2002, 23, Kansalaissodan rintamilta 1930, 61: ”/valkoiset/ jättivät taistelukentälle satakunta kaatunutta”, ei mainintaa punaisten tappioista, Antikainen 1927, 429.

⁵⁵ Roselius 202, 25, Kansalaissodan rintamilta 1930, 61, Koronen 1969, 133. Roseliuksen mukaan otrjadin vahvuus oli 600 miestä, Kansalaissodan mukaan vahvuus oli elokuun 1918 alussa 250 miestä, sittemmin lisääntyen.

⁵⁶ Muurmannin legioona, ks. Nevakivi 1970 passim., sekä esim. RGASPI f.516, op.2., d.6, l.4–36, 84–124, 131–132, 167–202, KarNTs RAN f.1, op.13, d.43, l.1–25 (M. Anttonen); f.1, op.13, d.52, l.6–8 (Wettanen, W.); f.1, op.13, d.75, l.1–5 (J.H. Kärkkäinen); f.1, op.13, d.85, l.55–84 (S. Suominen), f.1, op.13, d.101, l.13–52 (M. Pikkuvirta), f.1, op.17, d.32, l.1–25 (M. Anttonen), f.1, op.17, d.324, l.1–58 (A. Tuorila), f.1, op.17, d.175.

Elä sinä heilani suruhun kuole
ja murheesta rantoja seilaa,
hei tämän pojан kiväärin piipun suussa
se Suomenkin lahtari peilaa.

Heilani Suomessa huokailee
että tule tule luokseni kulta,
hei ensin mä lahtari koirien annan
haistella helvetin tulta.

Saksanpa Ville ja Suomen Svinhu
ne Suomea ryöstää ja raiskaa,
hei pirulle ne tulevat mässingit
kun niistä se pullia paistaa.

Kivääri on pojalla bolsheviikin
ja kauas sen kuula kantaa,
hei alittiina valkoset lahtarinaamat,
siiitä ne puuterin antaa.
Muurmannin legioonan marssilaulu⁵⁷

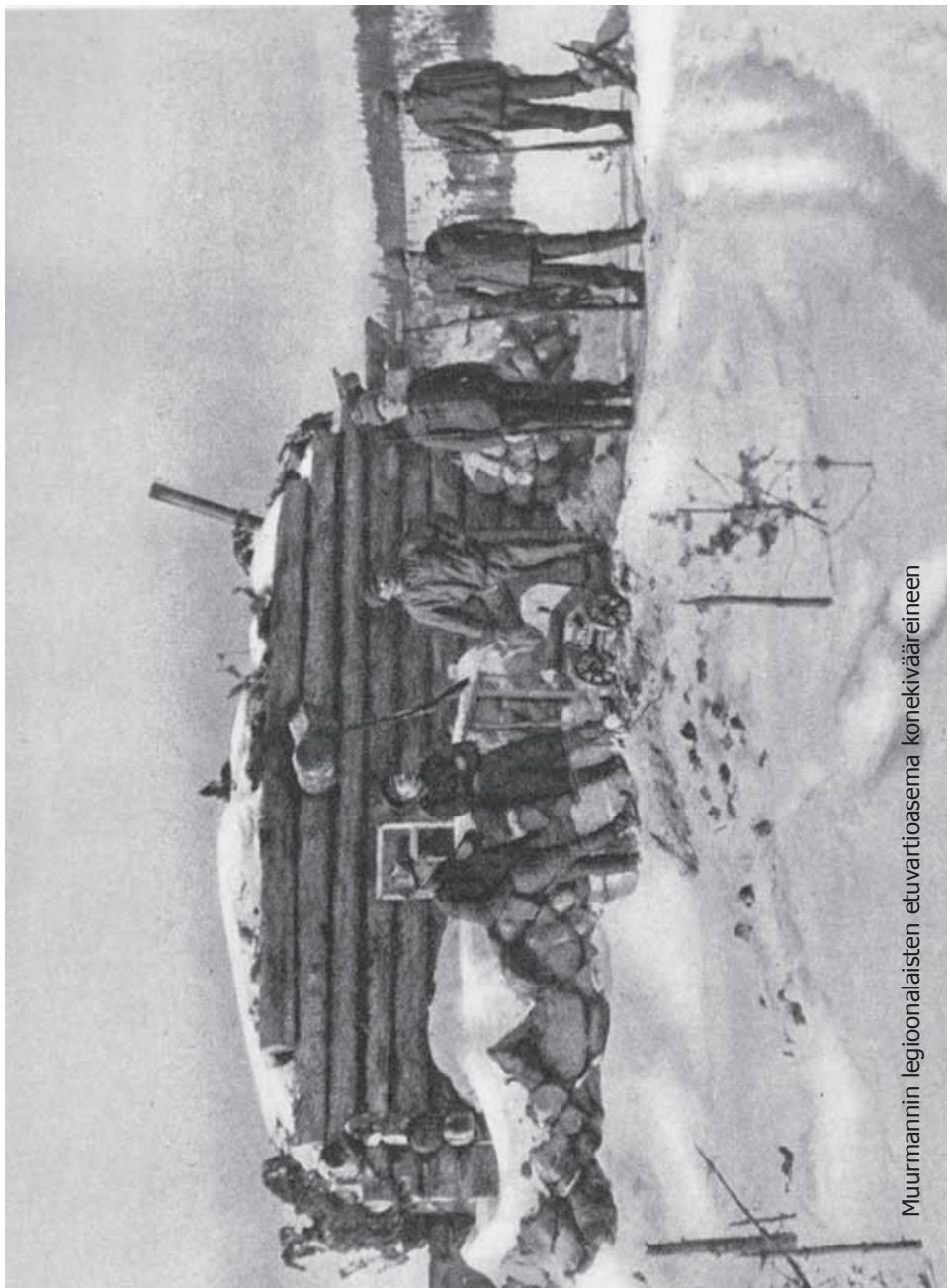
Vienan retkikunnan vetäydyttyä Suomeen Ahavan ja Tuorilan johtama Pohjoinen retkikunta jäi Kantalahden ja Knäsön seuduille, mihin Suomesta saapuneiden punapakolaisten lisäksi myös Muurmannin radalla rakennustöissä olleita suomalaisia oli hakeutunut; yhteensä noin 2 000 henkilöä.

Keväällä 1918 Jäämerelle oli myös saapunut englantilainen laivasto-osasto, joka laski liittolaisjoukkoja maihin ensin 6.3. lähtien Murmanskiin, sitten Sorokkaan ja Vienan Kemiin sekä Arkangeliin. Liittolaisen interventiojoukkoihin kuului englantilaisia, serbialaisia, amerikkalaisia, kanadalaisia, italialaisia ja ranskalaisia sotilasyksikköjä. Niihin liittyi myös lukuisia venäläisiä valkokaartin yksiköitä. Yhteisvahvuus oli noin 25 000 miestä, joista noin 10 000 oli Murmanskin alueella ja vajaat 15 000 Arkangelin alueella.⁵⁸

Maihinnousun seurauksena suomalainen punainen Pohjoinen retkikunta oli keväällä 1918 jäänyt länsiliittoutuneiden miehittämän Murmanskin alueen selustaan. Hyvin hankala ja epämieluisa tilanne yritettiin ratkaista muodostamalla ns. Muurmannin legioona, mistä sovittiin neuvotteluissa englantilaisten kanssa 7.6.1918. Suomalaisen neuvottelijoina olivat Carl-Erik Primus-Nyman ja Väinö Jokinen sekä Pohjois-Suomen punakaartilaisten edustajina Iivo Ahava ja Aleks Tuorila, Pietarista saapuneen Eino Rahjan ollessa tarkkailijana. Erillinen "Suomalainen legioona" muodostettiin sopimuksen mukaan Pohjoisen retkikunnan pohjalta ja se toimisi

⁵⁷ Muurmannin legioonan marssilaulu: KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.63– (S. Suominen)

⁵⁸ Interventiosta esim. KarNTs RAN f.1, op.13, d.121, l.7–12 (A. Tuorila)

Muurmannin legioonalaisten etuvartioasema konekivääreneen

alistettuna liittolaisjoukoille.⁵⁹ Legioona asai käyttää ainoastaan saksalaisia ja Suomen valkoisia vastaan, eikä sitä saanut siirtää muualle kuin Venäjän Karjalaan ja Suomeen, eikä ilman omaa suostumusta 500 virstaa kauemmaksi Knäsöstä etelään.⁶⁰

Pian kävi kuitenkin ilmi, että interventiojoukkojen ja bolsheviikkien aikomukset olivat ristiriidassa keskenään. Englantilaiset pyrkivät pikemminkin yhteistyöhön kenraali E.K. Millerin Pohjois-Venäjälle muodostaman valkoisen väliaikaisen hallituksen kanssa, sekä pyrkivät etenemään bolsheviikkien hallussa olevalle alueelle. Muurmannin legioonan asema kävi nyt varsin hankalaksi ja legioona osoittautui itse asiassa olevan internoituna valkoisten ja interventiojoukkojen selustassa. 14.7.1918 punakaartilaispäälikkö Alexander Wastén⁶¹ saapui pohjoiseen vetämään suomalainen legioonan pois liittoutuneiden vaikutusalueelta. Wasténin junan saapuessa Sorokkaan syntyi kahakka paikallisten valkokaartilaisten kanssa, jotka estivät komennuskunnan matkan jatkumisen. Wasténin komennuskunta joutui palamaan etelään, mutta onnistui evakuointaan mm. Sorokan asemalla olevia varastoja. Sorokan ja Ontajoen välinen 80 km rataosuuus tehtiin käyttökelvottomaksi, hävitettiin toistakymmentä ratasiltaa (mm. Suojujoen silta) sekä pysäkkirakennuksia, minkä seurausena interventiojoukkojen eteneminen etelään pysähtyi Sorokkaan useaksi kuukaudeksi ja sotatoimet Murmanskin rintamalla pysähtyivät paikalleen kevääseen 1919. Interventiojoukot pystyivät sen sijaan miehittämään Arkangelin 2.8.1918.⁶²

Sorokassa Wasténin osastoon liittyi noin 50 Knäsössä ollutta Suomesta paennutta punakaartilaista. Pietarin sotilaspiirin jäsen ja punaisten Murmanskin-Arkangelin alueen komissaari Sergej P. Natsarenus määräsi Puna-armeijan Arkangelin ryhmän komentajan F.P. Ogorodnikovin käskystä virallisesti Wasténin osaston pääliköksi, ja osasto sai nimen "Suomalainen otrjadi". Otrjadi siirtyi Sekehen (Segezhan) ja Ontojoen kautta Karhumäelle, missä se sai vahvistusta sekä paikallisista vienankarjalaisista (joista muodostettiin erillinen komppania) että myös Suomesta paenneista punakaartilaisista. 20.9.1918 400 miehen vahvuuteen kasvanut osasto nimettiin 1. suomalaiseksi kommunistiseksi tarkka-ampujarykmentiksi, komentajana Alexander Wastén (ks. alla).⁶³

Koska W. epäonnistui legioonalaisten dilemman ratkaisussa, legioonaan oli elo-kuussa 1918 lähetetty Tampereen punakaartin johtohenkilöihin kuulunut Werner Lehtimäki, joka rohkealla käytöksellään sekä englannin kielen taidollaan nopeasti saavutti sekä legioonalaisten että englantilaisten luottamuksen ja tuli toimimaan legioonan faktisena johtajana.

⁵⁹ Nimi "Suomalainen legioona" otettiin virallisesti käyttöön 3.7.1918 jolloin legioonalaiset vannoivat uskollisuuttaan englantilaisille; ks. Nevakivi 1970, 135–136.

⁶⁰ Hyvönen 1968, 36–38.

⁶¹ Alexander Wastén (1887–1938) oli syntynyt Pietarissa ja työskennellyt viilarina Helsingissä. Hän oli kuulunut Suomen Punakaartin pohjoisen rintaman esikuntaan Tampereella ja yleisesikuntaan Helsingissä. Myöhemmin hän oli tunnettuimpia suomalaisia trotskilaisia, Salomaa 1993, 15.

⁶² Koronen 1969, 136.

⁶³ Kansalaissodan rintamilta 1930, 80, 106–109, Salomaa 1993, 17.

Elokuun puolessavälissä legioona sai ainoina taistelutehtävänsä, Vienan puhdistamisen valkoisista yhdessä itäkarjalaisista muodostetun rykmentin kanssa. Oulangan Vartiolammen luona syntyi 13.8.1918 taistelu jääkärivääläpeli Emil Sunin johtamaa osastoa vastaan. Koska legioonalaisia vastassa oli paremmin aseistettu joukko, antoi englantilainen kapteeni Matts toista tuntia kestääneen laukaustenvalhdon jälkeen irtautumiskäskyn. Kaksi legioonalaista oli kaatunut ja kaksi haavoittunutta oli joutunut valkoisten vangiksi. Samana päivänä kaksi legioonalaista oli saanut surmansa Ruvanniskan vartiossa käsitellessään käsikranaattia.⁶⁴ Punakaartilaisten muistitiedon mukaan toinen vanki, jämsäläinen Tobias Nurkkala oli ensin viety hoitoon Kuusamon sairaalaan, jonka jälkeen hänet oli tuomittu kuolemaan. 6.12.1918 Nurkkala viettiin kovassa pakkasessa alastomana Kuolemajärvellä metsään, missä hänet oli kiduttamisen jälkeen teloitettu Kuolemajärvellä (kaksi hevosta olivat vetaneet jalat irti).⁶⁵

Huhtikuussa 1919 liittoutuneille paljastui, että Werner Lehtimäki oli yhdessä K.O. Iivosen ja Iivo Ahavan kanssa suunnittelemassa kapinaa. Lehtimäen tarkoituksesta oli edetä Kantalahdesta etelään, ja myötämielisten karjalaisista tunkeutua punaisten hallussa olevalle alueelle. Kapinahankkeen paljastuksen jälkeisen sekavien neuvottelujen seurauksena Lehtimäki pääsi toukokuun 1919 alussa noin 400 bolshevikkielisiksi epäiltyjen legioonalaisten kanssa neuvostojoukkojen hallussa pitämälle alueelle.

Entiselle punakaartinjohtajalle Iivo Ahavalle kävi sen sijaan huonommin. Huomattuaan olevansa legioonassa mm. Primus-Nymanin juonittelun kohteena, Ahava oli syksyllä 1918 siirrynyt Itä-Karjalan itsenäisyysasiaa ajavan, etupäässä valkoisista itäkarjalaisista koostuvan Karjalan rykmentin upseeriksi, yrittäen kuitenkin ylläpitää läheisiä suhteita punaisiin. Ahava joutui englantilaisten pidättämäksi 6. huhtikuuta 1919 Vienan Kemissä epäiltynä salaliitosta punaisten kanssa, ja hän sai surmansa epäselvissä olosuhteissa muutama viikko myöhemmin Muurmanniin radan 17:nnen pysäkin luona hänen yröttääseen päästä punaisten puolelle.⁶⁶

Aunuksen suomalainen punakaarti

Aunuksessa perustettiin Suomesta tulleista pakolaisista punakaarti, jonka tehtävä nä oli häiritä Antrean rintaman valkoisten selustaa.⁶⁷

Punakaartin päälikön oleskellessa Pietarissa, miehistö marssi Lotinanpeltoon, missä Laatokan majakanvartija yritettiin pidättää ilman menestystä.

⁶⁴ Nevakivi 1970, 172–175.

⁶⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.55, l.2–3 (Vuorenpää, A.), f.1, op.13, d.101, l.24–25 (M. Pikkuvirta, jonka mukaan sukunimi oli Nurkkalanen) f.1, op.13, d.138, l.203, 207 (M. Pikkuvirta; sukunimi tässä kirjoituksessa sekä Nurkkala että Nurkkalanen). Nevakivi sijoittaa tämän tapauksen ajallisesti virheellisesti yllä mainittuun elokuussa 1918 tapahtuneeseen taisteluun, eikä pidä väitettyä Nurkkalan kidutusta vahvistettuna (s. 174).

⁶⁶ Churchill 1970, 102–103, 113–114

⁶⁷ Huhtala s. 8

Päällikön palattua Pietarista, hänet riisuttiin aseista ja jäljelle jäneet esikunnan jäsenet yrityivät mobilisoida miehiä, jotka Pietarin kautta kuljetettiin Raudun rintamalle, missä miltei kaikki tuhoutuivat (ks. yllä).

Petroskoin suomalainen punakaarti

Petroskoin suomalaisella punakaartilla ei ollut suurempaa merkitystä.⁶⁸

Keväällä 1918 perustettiin Petroskoin rykmentti, Kommunistinen erikoisrykmentti sekä useita sissiosastoja.

Buin kaupungin sotilaskomissariaatin pataljoonan suomalaiskomppania

Buin suomalainen siirtokunta muodostti loppukesästä 1918 kaupungin sotilaskomissariaatin alaisen miliisiosaston, joka aluksi vastasi mm. järjestyksestä kaupungin rautatieasemalla ja toimi myöhemmin Vetlugajoen seudulla. Komppanian järjestäjinä mainitaan venäläiset Neronskij ja Smirnov, sekä suomalaiset Enbom, E. Kaiho, A. Ivanov ja H. Kärkkäinen; poliittisena ohjaajana toimi SDP:n entinen kansanedustaja Juho Kustaa Lehtinen. Aseistuksena oli yksi kolmen tuuman tykki ja kaksi Maksim-konekivääriä. Syksyllä 1918 miliisiosasto oli kasvanut komppaniaksi ja se toimi Kostroman läänissä amiraali N.N. Koltshakin upseerien rintamiselustassa järjestettyjä kapinoita vastaan. Komppania palasi Buihin talveksi ja keväällä 1919 se lähetettiin Partasen johdolla itärintamalle, missä sen kerrotaan tuhoutuneen viimeiseen mieheen; osa kaatuneina, osa valkoisten sotavankeina ammuttuina sekä osa tauteihin kuolleina.⁶⁹

Rahjan joukko

V.I. Lenin hyväksyi 31.7.1918 järjestetyssä neuvottelussa Eino Rahjan esityksen perustaa suomalainen punakomentajakurssi Pietariin. Kurssin komissaariksi nimitettiin samalla Rahja itse.⁷⁰

Tämä oli Puna-armeijan ensimmäinen suomalainen joukko-osasto, jota myös kutsutiin Rahkan joukoksi, jonka ytimenä oli Helsingin punakaartissa palvelleen Mikko Kokon kokoama noin 50 entisen 15–55 vuotiaan työläisen ryhmä.⁷¹

Ensimmäisenä majoituspaiikkana oli Lesnoin kaupunginosassa sijaitseva kasarmi.⁷² Heinä-elokuussa 1918 osastoon liittyi noin 500 suomalaisista pakolaista. Osasto toimi itse asiassa koulutuskeskuksena, jossa opettajina toimi mm. entisiä keisarikunnan armeijan suomenkielentaitoisia aliupseereita. Osasto sai vuoden 1918 aikana jatkuvasti täydennystä uusista Suomesta saapuneista pakolaisista sekä inkeriläisistä, ja se lähti myös säännöllisesti koulutettuja yksikköjä Venäjän sisällissodan eri rintamille.

⁶⁸ Huhtala s. 8.

⁶⁹ RGASPI f.516, op.1, d.262, l.18–37, Salomaa (1993) s. 38, Antikainen (1927) s. 427–428, Koronen s. 104–105, Kansalaissodan rintamilta 1930, 48 ja 294–295.

⁷⁰ Koronen 1969, 106.

⁷¹ Salomaa 1992, 56.

⁷² Koronen 1969, 120, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110.

Elokuun lopussa ja syyskuun alussa 1918 lähetettiin kaksi komppaniaa Itärintamalle, yhteensä noin 500 miestä (ks. tarkemmin alla). Toinen, helsinkiläisen Uuno Malmbergin johtama komppania siirtyi Permiin, ja toinen Syzranin alueelle, missä se joutui taisteluihin Koltshakin joukoja vastaan.⁷³

Syyskuussa 1918 joukko-osaston Pietariin jäänyt kantajoukko siirtyi ns. Moskovan kasarmeihin. Joulukuussa 1918 osasto oli siirrynyt Kamenostrovin kadulla olevaan entiseen lyseoon ja sitä täydennettiin rykmentin vahvuiseksi mm. Inkerin suomalaisilla asevelvollisilla. Maaliskuussa 1919 Rahjan joukon pohjalta muodettiin 1. suomalainen jalkaväkirikmentti (ks. alla).⁷⁴

Suomalainen punaupseerikoulu ja muut sotilasopetuslaitokset

Yleisvenäläinen pääesikunta päätti 14.10.1918 aloittaa ”3. neuvostosuomalaiset jalkaväen komentajakurssit”, jotka numeroinnistaan huolimatta olivat ensimmäiset laatauan.⁷⁵ Marraskuussa 1918 Suomalainen punakomentajien jalkaväkikurssi aloitti varsinaisen toimintansa Pietarissa. Tämän kurssin pohjalta perustettiin sittemmin Suomalainen sotakoulu, johtajana virolaissyntinen, entinen keisarikunnan armeijan kapteeni Aleksandr Inno (1886–1938), ja komissaarina Eino Rahja. Koulun ensimmäisen kurssin kävivät mm. veljekset Eino, Jukka ja Vilho Rahja, Kustaa Rovio, Toivo Antikainen ja Kullervo Manner. Tämä kurssi päätti huhtikuussa 1919. Saman vuoden syyskuussa kouluun tuli oppilaita mm. Omskissa perustetusta suomalaisesta komppaniasta, jonka rippeitä oli siirrynyt Pietariin (ks. alla).⁷⁶

Koulu toimi vuoden 1920 syksyn asti puhtaasti suomenkielisenä sotilasopillitoksena oppikurssien pituuden vaihdellessa 6–12 kuukauteen. Marraskuussa 1920 koulun nimeksi tuli 1. jalkaväkikoulu. Kolmivuotisessa koulussa oli jalkaväki-, tykistö- ja sapööri- (eli pioneeri-) osastot. Kesällä 1920 järjestettiin jatkokurssi, joka päätti joulukuussa 1921. Jatkokurssille otettiin keväällä 1919 perustutkinno suorittaneita jo rintamilla komppanianpäällikköinä toimineita punakomentajia.

Keväällä 1923 koulu muuttui Kansainväliseksi sotakouluksi, jonka toiminta lakkautettiin vuonna 1926.⁷⁷ Antikaisen syksyllä 1927 julkaiseman artikkelin mukaan suomenkielinen sotilasopetus oli silloin keskitetty Pietariin jalkaväenkouluun.⁷⁸

Vuosina 1918–19 SKP:n sotilasjärjestö perusti myös useita lääkintä- ja viestikursseja. Sotilasjärjestön aloitteesta perustettiin myös Nizhnij Novgorodin Ilmasotakoulussa suomalainen osasto, jossa opiskeli toistakymmentä suomalaista lentto-oppilasta (ks. alla).⁷⁹

⁷³ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.172 (H. Lyytinne), Koronen 1969, 120, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110, 279–, 285.

⁷⁴ Koronen 1969, 120, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110.

⁷⁵ Salomaa 1992, 96, 99.

⁷⁶ Antikainen 1927, 428, 435.

⁷⁷ Koronen 1969, 124, Antikainen 1927, 435.

⁷⁸ Antikainen 1927, 435.

⁷⁹ Koronen 1969, 124.

Popovin osastosta 3. suomalaiseen kommunistiseen rykmenttiin

Ns. Popovin osasto oli Helsingissä Itämeren laivastossa palvelleen Dmitri I. Popov -nimisen matruusin jo kesällä 1917 perustama joukko liittyi lähinnä SR-vasemmistolaisia.⁸⁰ Talven 1918 ”vallankumouksen aikana” osastoon liittyi myös punaisia suomalaisia. Osasto siirrettiin myöhemmin Moskovan varuskuntaan, jossa se suoritti mm. hallitusrakennusten vartiopalvelusta. Komissaarina oli suomalainen metallityöläinen Kaarlo Lukka (Karl Lucander). Venäjälle paenneista suomalaisista punakaartilaisista saatiin lisävahvistuksia, sillä noin 350 miestä värvättiin Pietarista. Osastolla oli myös tykkipatteri, joka koostui neljästä 3 tuuman tykistä. Päälystö oli alussa kokonaan venäläistä.

Tshekkoslovakialaisten sotavankien rytyessä kapinaan Siperiassa, ja niiden aloittaessa toukokuussa 1918 hyökkäyksen kohti Moskova, suomalainen osasto (“Popovin sakki”) siirrettiin näin syntyneelle uudelle Itärintamalle, missä se ensimäisten joukossa taisteli kesällä 1918 kapinallisia vastaan.

Osasto laajeni myöhemmin rykmentiksi komentajana Popovin apulaisena toiminut entinen kasakkaupseeri Tshernov ja se käsitti yhteensä seitsemän jalkaväki-komppaniaa sekä yhden kevyen kenttäpatterin. Se osallistui useisiin taisteluihin Volgan keskijuoksulla Penzan ja Samaran välillä, mm. taisteluihin Syzranista 14.9.–8.10.1918.⁸¹

3. suomalainen kommunistinen rykmentti komentajana entinen keisarikunnan armeijan kapteeni N. Blagoveshshenskij, joka myöhemmin Murmanskin rintamalla loikkasi valkoisten puolelle⁸², oli perustettu Pietarissa marras-joulukuussa 1918 Syzranista sekä Permistä (ks. alla) Pietarin suojaamiseksi saapuneesta kolmesta suomalaisesta yksiköstä.⁸³ Rykmentin esikunta koostui etupäässä venäläisistä upseereista, mutta komissaarina oli Dmitri Popovin avustajana toiminut em. Kaarlo Lukka. Komppanianpäälliköt ja joukkueenjohtajat olivat suomalaisia. 3. rykmentti liitettiin myöhemmin 6. jalkaväkidivisioonaan. Rykmentti toimi ensin Narvan suunnalla osallistuen useisiin kahakoihin sekä Narvan vapauttamiseen 29. marraskuuta 1918, missä vastustajien joukossa oli myös suomalaisia valkoisia vapaaehtoisjoukkoja (ks. alla).

Tämän jälkeen rykmentti siirrettiin Outovaan (Gdov) ja edelleen Tarttoon. Helmikuussa 1919 kovia tappioita kärsinyt rykmentti vahvuutena 712 miestä siirrettiin Karjalaan missä se liitettiin 164. suomalaiseen rykmenttiin, jonka nimeksi elokuusta 1919 lähtien tuli 6. suomalainen rykmentti.⁸⁴

Lokakuussa 1919 3. rykmentin Suomen rajalla vartiotehtävissä ollut 3. pataljoona siirrettiin Lismaan tukemaan 3. rykmentin 2. pataljoonaa.⁸⁵

⁸⁰ Savirannan Pietarissa 15.4.1930 päivättyt muistelmat Popovin joukkueesta, ks. RGASPI f.518, op.1, d.20, l.99–106. Antikainen 1927, 427, Kansalaissodan rintamilta 1930, 263–, Salomaa 1992, 57–59. Bolšvikkien valtataistelussa vallankumoustribunaali tuomitsi Popovin kuolemaan 27.11.1918.

⁸¹ Entsiklopedia 1983, 574, 657.

⁸² Kansalaissodan rintamilta 1930, 183, Salomaa 1992, 73.

⁸³ Entsiklopedia 1983, 236, Salomaa 1992, 72–73.

⁸⁴ Entsiklopedia 1983, 236, Antikainen 1927, 428.

⁸⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 95, alla kohta 4.5.

Uralin joukot⁸⁶

Heinä-elokuussa 1918 alettiin myös Eino Rahjan avustajan, Pietarin suomalaisen mallipuusepän Felix Ravelinin aloitteesta perustaa suomalaisia yksiköitä Permissä, minne Pietaristakin lähetettiin elokuun alussa noin 500 miestä (ks. kohta 3.6). Muurmanskin legioonasta saapui Permiin myös 35 miehen täydennysjoukko.

Permissä muodostettiin suomalaisista punakaartilaisista kaksi joukko-osastoa:

- yksi komppania, joka liitettiin rintamalta Permiin täydennettäväksi saapuneeseen Uralin 2. vuoristorykmenttiin sen 5. komppaniana
- ns. sisäisen puolustukseen kuulunut joukko. Heinäkuussa 1918 perustettua joukkoa nimitettiin aluksi "Ravelinin sakiksi" joukon ensimmäisen päälikön mukaan ja myöhemmin "Malmbergin komppaniaksi" komppaniaksi kasvaneen yksikön ensimmäisen päälikön U. Malmbergin mukaan. Pahanmaineisen Tshekan Permin paikallisoston alainen yksikkö kasvoi syksyllä 1918 pataljoonaksi. Aluksi tämä "erikoisyksikkö" suoritti vartio- ja saattopalvelua Permissä sekä sen selustassa ja myöhemmin mm. karkurien etsintää, valkoisia tukevien kulaakkien vastaista toimintaa jne.

Lokakuussa 1918 komppania osallistui taisteluihin Kamajoella ottaen osaa Osan kaupungin ja 20.10. lähtien Tshastin kylän valloitukseen. Vaikeissa ylimenotaisteluissa, jolloin jouduttiin kahlaamaan Kama-joen jääkylmässä vedessä, kaatui kolme suomalaista sekä useita haavoittui ja suurin osa komppanian miehistä sai rastui kuumetautiin.⁸⁷

Uralin 2. vuoristorykmentin suomalainen 5. komppania kävi taisteluja Kungurin suunnalla Koltshakin armeijan hallussa olevaa Jekaterinburgia vastaan. Lokakuussa 1918 suoritettiin onnistunut koukkaus, jolloin katkaistiin Kungurista johtava rata. Vihollinen pakotettiin perääntymään ja sotasaaлиksi saatiaan mm. panssarijuna ja tykistöpatteri sekä useita kymmeniä vankeja.⁸⁸ Sitä ennen oli kuitenkin sykskuun lopulla 1918 noin 250 miehen osasto siirrynyt 1. suomalaiseen rykmenttiin Karhumäelle (ks. alla).⁸⁹

Vuoristorykmentin 2. pataljoona mukaan lukien suomalainen 5. komppania oli 8.12.1918 etuvartiossa Vlasovan kylän luona 60 km Kungurista koilliseen, jolloin vihollinen hyökkäsi suurella ylivoimalla mm. Jekaterinburgissa perustettu alipäälystörykmentti sekä tshekkoslovakialainen osasto. Pataljoonan eri komppanioiden

⁸⁶ Saloma 1992, 75. Antikainen 1927, 427–428, Entsyklopedia 1983, 450, Kansalaissodan rintamilta 1930, 279–. Vm. kirjan sivun 279 mukaan Pietarista Permiin syyskuussa 1918 lähetetyn suomalaisen punakaartilaisjoukon vahvuus oli 200 miestä, päälikkönä suomalainen V.Rinne. Muita suomalaisia pääliköitä oli Pohjolainen ja Mätinki. Salomaan mukaan Permin komppanian perustaja, Kustaa Rovion serkku Felix Ravelin tuli toukokuussa 1922 perheineen Suomeen pettyneenä neuvostojärjestelmään, mistä syystä häntä ei mainita Neuvostoliitossa julkaistussa kirjallisuudessa. Kustaa Rovio (ent. Gustav Adolf Ravelin) oli entinen Helsingin v.s. poliisipäälikkö.

⁸⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 288–293.

⁸⁸ Kansalaissodan rintamilta 1930, 281.

⁸⁹ Kansalaissodan rintamilta, 80.

välichen yhteistoiminnan kerrotaan olleen huono, samoin kuin suomalaisen komppanian venäläisen päälikönkin olleen ala-arvoisen, jättäen taistelun alettua komppanian ”oman onnensa nojaan”. Suomalaiset Rinne ja Mätinki olivat tämän taistelun aikaan sairaalassa. Aamulla 8.12. suomalainen 5. komppania oli asemissaan kylän keskiosassa, kun kummallakin puolella olevat 4. ja 6. komppaniat perääntyivät epäjärjestysessä. Tällöin vihollinen pääsi kiertämään 5. komppanian, joka puolustautui urhoollisesti. Taistelussa vihollinen kärsi suuria tappioita, kuten myös suomalainen komppania. 5. komppanian päällystöön kuulunut (joukkueenjohtaja?) Pohjolainen haavoittui ja kuoli heti taistelun alussa; toinenkin päälliikkö kaatui ja kolmas haavoittui. Ammusten loputtua komppanian oli pakko perääntyä. Suomalaisten menetykset olivat yli puolet sen miesvahvuudesta.⁹⁰

Valkoisten hyökätessä Duvanin kylää vastaan Vlasovan kauppalan luona 13.12.1918 kymmenen miestä kaatui, useita haavoittui ja kaksi jäi vangiksi. ”Kansalaissodan rintamilta” -teoksen mukaan valkoiset olivat antautuvinaan ja olivat nostaneet valkoisen lipun, mutta punaisten lähestyessä avasivat tappavan tulen ja suomalainen komppania, jonka komentajana oli ”luonteeltaan arka venäläinen, hajosi tyystin”. Perääntyessä suurin osa miehistä jäi paikoilleen asemiin taistelen viimeiseen patruunaan. Taistelun jälkeen komppaniassa oli vain 26 miestä useiden harhaillessa tuntemattomilla metsäseuduilla.⁹¹

Punaiset jättivät Permin 24.12.1918, jolloin suomalaisen komppanian jäännökset, ilmeisesti korkeintaan 50 miestä, siirrettiin Viron rintamalle 1. virolaiseen patteriston 3. patteriksi (ks. alla). Patteri saapui Narvaan 1.1.1919 ja menetti neljästä tykistään yhden, kaikki ammukset sekä osan hevosistaan. Valkoiset valloittivat Narvan 18.1.1919.⁹²

Kun Viron rintaman muut eri yksiköiden alaiset suomalaiset punajoukot yhdistettiin 3. Suomalaiseksi Kommunistiseksi rykmentiksi Opoljessa 24.1.1919, tykkipatteri oli kateissa. Patteri jatkoi sittemmin taisteluja Pihkovan suunnalla alistettuna virolaiseen patteristoon kärsien suuria tappioita.⁹³

Loppukesästä 1919 patterin rippeitä siirrettiin Virosti Petroskoihin ja liitettiin 164. Suomalaisen rykmentin vuoristotykistöpatteriin (ks. alla).⁹⁴

Omskin suomalainen komppania

Suomalainen komppania muodostettiin Koltshakin armeijan kukistuksen jälkeen Omskissa loppukesästä 1919. Komppaniaalle, jonka vahvuus oli toistasataa miestä, annettiin ”erikoistehtäviä”, kuten esim. valkoisten vankien vartiointia ja kuljetuksia.⁹⁵

⁹⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 282–284, 307–320.

⁹¹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 280.

⁹² Kansalaissodan rintamilta 1930, 204–205, 284.

⁹³ Kansalaissodan rintamilta 1930, 201, 204–205.

⁹⁴ RGASPI f.518, op.1, d.12, l.116 (A.Laine), Kansalaissodan rintamilta 1930, 204–205.

⁹⁵ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.320 (K.Tuominen), Antikainen 1927, 428.

Yksi joukkue oli osallistunut Semipalatinskin ja Slavgorodin kasakkakapinan kustamiseen elokuussa 1919. Syyskuussa 1919 komppania saapui Pietariin, jossa osa miehistä liittyi Suomalaiseen sotakouluun.

480. suomalainen jalkaväkirikmentti (entinen 54. suomalainen rykmentti)

Kuten yllä jo todettiin, oli Eino Rahjan komentamasta osastosta maaliskuussa 1919 Pietarissa perustettu 1. suomalainen tarkka-ampuja- (eli jalkaväki-) rykmentti.⁹⁶ Kuudesta komppaniasta (joista yksi naiskomppania) koostuva rykmentti liitettiin 7. armeijan 1. divisioonaan.

25. huhtikuuta 1919 rykmentti sai käskyn siirtyä Karjalan eteläosaan torjumaan Aunuksen retkikunnan hyökkäys. Pietariin jätettiin yksi komppania koulutukseen. Rykmentti osallistui Aunuksen vapautukseen sekä Tuuloksen hyökkäykseen keväällä 1919 (ks. alla).

Aunuksessa taisteluissa kuluneen rykmentin jäännökset palasivat kesällä 1919 Pietariin täydennettäväksi. Pietariin jätetystä koulutuskomppaniasta, jonka vahvuus oli kasvanut 800 mieheksi, tuli uuden rykmentin kantajoukko, johon liitettiin myös Aunuksesta palanneet miehet.

Uusittu rykmentti sai 15.6.1919 nimen 54. suomalainen jalkaväkirikmentti, jolloin vahvuutena oli 3 512 punakaartilaista. Vapaaehtoisista suomalaisista koostuva rykmenttiä täydennettiin inkeriläisillä asevelvollisilla. Miehistön ikäjakautuma oli 18 vuotiaista 50-vuotiaisiin. Päälystö oli etupäässä venäläistä; poikkeuksina komissaarina toiminut suomalainen Arthur Walldén, 1. pataljoonan komentaja Johannes Heikkonen (1891–1937) ja 2. pataljoonan komentaja entinen jääkäri Kaarlo Johannes Sipola (1897–1948). Joukkueenjohtajat olivat sotakoulun suorittaneita suomalaisia, mutta komppanianpäälliköistä ainoastaan yksi oli suomalainen.⁹⁷

Täydenysten jälkeen rykmentti liitettiin 54. divisioonaan ja alistettiin elokuussa 1919 6. armeijaan. 8.8.1919 rykmentti sai käskyn siirtyä Permiin. Junan saapuessa Vologdaan saatui käsky siirtyä Arkangelin suuntaan Vienangoelle. Tällä seudulla rykmentti taisteli koko talven 1919–20 osallistuen Arkangelin vapautukseen helmikuussa 1920 (ks. alla).

Rykmentin nimi muutettiin taas 10.11.1919 480. suomalaiseksi jalkaväkirikmentiksi, komentajana N.N. Osin.⁹⁸ 10. toukokuuta 1920 rykmentti sai käskyn siirtyä 54. divisioonan mukana Puolan rintamalle, missä se heinäkuussa 1920 osallistui hyökkäykseen Varsovaan. Elokuussa 1920 rykmentti internoitiin Itä-Preussissa yhdessä muiden 4. armeijan joukkojen kanssa (ks. alla).⁹⁹

⁹⁶ Entziklopedia s. 236, Kansalaissodan rintamilta 1930, 110–123, Salomaa 1992, 72–74, Koronen 1969, 120.

⁹⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 115, Salomaa 1992, 74.

⁹⁸ Entziklopedia 1983, 236.

⁹⁹ Entziklopedia 1983, 236, Kansalaissodan rintamilta 1930, 340–343.

Suomalainen rajavartiopataljoona

Eino Rahjan komentamasta joukosta muodostettiin myös suomalainen rajavartiopataljoona pääliikönä Mikko Kokko, joka syksystä 1918 vuoteen 1921 suoritti rajapalvelusta Rajajoella Valkeasaaren 20 km kaistalla Retukylästä Karjalaan.¹⁰⁰ Pataljoonan noin 50 miestä käsittävä kantajoukko lähetettiin loka-marraskuussa 1918 Pietarin Moskovan kasarmeista Valkeasaareen. Tämä yksikkö koostui lähes yksinomaan suomalaisista punapakolaisista, joilla kerrotaan olleen hyvät edellytykset katkaista valkoisen Suomen läheiset yhteydet paikalliseen inkeriläisväestöön. Samalla yrityttiin tietysti myös puolin ja toisin houkutella vastapuolen rajavartijoita loikkaamaan omalle puolelle. Rajavartiostolla oli ilmeisesti myös tärkeänä erikoistehtävänä huolehtia ns. ikkunasta, jonka kautta vakoilijat, tiedustelijät, puolueen salaiset toimihenkilöt ym. pystivät siirtymään maasta toiseen. Niinpä voitaneen pitää jokseenkin varmana, että palvelus tässä yksikössä edellytti varsin korkeata poliittisen luottamuksen astetta ("Kansalaissodan rintamilta" -kirjan tästä yksikköä koskeva kappale onkin nimeltään "*Suomalainen erikoisjoukko-osasto Valkeasaressa*" /CFG:n kursivointi.)

Vuonna 1919 joukkoa täydennettiin uudella Moskovan kasarmista saapuneella 50 miehen ryhmällä. Myöhemmin keväällä 1919 saapui myös naisjoukkue. Vuonna 1920 joukko saavutti pataljoonan vahvuuden. Vuoden 1920 aikana SKP:n hajaannus alkoi näkyä myös suomalaisessa rajavartiopataljoonassa, ja ns. Kuusisen klubin murhien jälkeen 31.8.1920 suoritettiin myös rajavartiostossa puhdistuksia ja pidätysiä (ks. alla). Vuoden 1920 lopussa pataljoona siirrettiin pois Valkeasaaresta Pietariin ja vuonna 1921 se lakkautettiin.

Toistakymmentä pataljoonan rajavartijaa sai surmansa laukaustenvaihdossa valkoisten suomalaisten kanssa (ks. liitetaulukko 14).

Neuvosto-Venäjän rajapuolustukseen kuului myös Valkeasaareen ja Pohjois-Inkerin Tipunan (Dibunyn) kylään sijoitettu 3. suomalainen kenttäpatteri, joka oli perustettu kesällä 1919. Vahvuus oli perustamishetkellä 70 miestä, joista noin 50 inkeriläistä ja loput suomalaisia pakolaisia; päästö oli keväällä 1919 suomalaisen sotakoulun suorittaneita. Heinäkuussa 1920 patteriin liitettiin 6. suomalaisen rykmentin vuoristopatteri vahvuutena 60 miestä, joka saapui Pohjoiselta rintamalta. Suomalainen patteri lakkautettiin tammikuussa 1921.¹⁰¹

Mikko Kokon komentama rajavartiopataljoona joutui myös heinäkuun lopussa 1919 taisteluun everstiluutnantti G. Elfvengrenin johtaman ns. vihreiden inkeriläisen vapaaehtoispataljoonan kanssa Raasulin radan suunnalla. Kirjasalossa käydessä 5–6 tuntia kestääneessä taistelussa kerrotaan Lempalaan ja Miikkulaisiin

¹⁰⁰ Koronen 1969, 120, Antikainen 1927, 429, Salomaa 1992, 56, Kansalaissodan rintamilta 1930, 111, 230–237.

¹⁰¹ 3. patterin nimetön historiikki, ks. RGASPI f.518, op.1, d.20, l.144–150. Kansalaissodan rintamilta 1930, 248–250.

tunkeutuneiden ”vihreiden” kärsineen 30–35 miehen tappiot, punaisten tappioiden rajoittuvan kymmenkuntaan haavoittuneeseen.¹⁰²

6. suomalainen jalkaväkirkymentti (entinen 1. suomalainen kommunistinen, myöhemmin 164. suomalainen jalkaväkirkymentti)

Tämä rykmentti oli saanut alkunsa punakaartilaisen Alexander Wasténin komentamasta panssarijunasta, joka oli lähtenyt Pietarista pohjoiseen 14.7.1918 ja menestysekkäästi viivyttänyt englantilaisten etenemistä Muurmannin radan suunnassa Sorokasta Karhumäkeen.¹⁰³

Karhumäellä perustettiin 40-miehisen panssarijunakomennuskunnan pohjalta varsinaisen joukko-osasto, johon liittyi myös vähitellen Suomesta paenneita punakaartilaisia. Syyskuussa 1918 yksikkö oli kasvanut rykmentiksi, jonka nimenä oli ensin 1. suomalainen kommunistinen jalkaväkirkymentti.¹⁰⁴ Rykmentti käsitti tällöin kaksi jalkaväkikomppaniaa, konekivääriosaston, ratsuväkiosaston, panssarijunaosaston sekä kaksi 3 tuuman vuoristokanuunaa käsittävän tykistön.

Kuten on todettu, rykmenttiin saapui syyskuun lopussa 1918 Itärintamalla taiselleut 250 miehen vahvuinen ns. Permin osasto, josta muodostettiin rykmentin 3. komppania sekä vahvistettiin kaksi ensimmäistä komppaniaa. Komppaniat yhdistettiin 1. pataljoonaksi, jonka komentajaksi tuli keisarikunnan armeijassa palvellut virolainen Damm. Kesällä 1919 prikaatin komentajaksi nimetty Damm kaatui syyskuussa 1919 valkoisten ottaessa Lisman seudulla olevassa Kurkostrovin kylässä olevan punakaartin prikaatin esikunnasta noin 50 miestä vangiksi.¹⁰⁵

Syksyllä 1918 rykmentti oli koulutettavana Karhumäessä ja se otti ensimmäisen kerran rintamavastuuun Ontajoella joulukuussa 1918. Rykmentin suksikomppaniat tekivät joulukuussa 1918 retken Porajärvelle, jossa syntyneessä kahakassa suomalaisen retkikunnan kanssa haavoittui kaksi punakaartilaista.

Rykmentti sai 4.1.1919 nimen 164. suomalainen jalkaväkirkymentti, jonka vahvuutena oli 1 003 miestä. Komentajaksi nimettiin karjalaissyntinen A.P. Petrov, rykmentin perustajan, suomalaisen Alexander Wasténin palvellessa jatkossa rykmentin komissaarina.¹⁰⁶ Rykmentin kahden ensimmäisen pataljoonan sekä tykkipatterin komentajina oli kolme suomenruotsalaista opiskelijaa:

¹⁰² Kansalaissodan rintamilta 1930, 243, Salomaa 1993, 30. ”Vihreät joukot” surmasivat 41 henkilöä, etupäässä siviilejä Matoksajan-Nikulasskajan volosteissa vuosina 1919–20 (nimiluettelo ks. TsGAST.P f.1049, op.1, d.107).

¹⁰³ Ks. ”VI Suomalaisen tarkka-ampujarykmentin taistelut Vienan Karjalassa ja rykmentin likviteeraus v. 1921”, T.A-n:n kirjoitus ”Taisteluista Karjalassa”, GASPI f.518, op.1, d.12, l.112–115. Entsiklopedija 1983, 236, Salomaa 1992, 72, Koronen 1969, 136–137.

¹⁰⁴ Antikainen 1927, 430. Rykmentin suomeksi käännettyjä päiväkäskyjä ajalta 2.1.– 9.4.1919 on GASPI:ssa (f.516, op.2, d.254, l.5–66). Alkuperäiset päiväkäskyt laadittiin ilmeisesti venäjäksi.

¹⁰⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 72.

¹⁰⁶ Kansalaissodan rintamilta 1930, 81, Salomaa 1992, 72.

Suomalaisia punakaartilaisia Puna-armeijassa ehkä vuonna 1919. Numero 12 on Eino Rahja, SKP:n keskuskomitean ja sotilasjärjestön jäsen. Numero 18 on virolainen Inno, Pietarin kansainväisen sotakoulun johtaja. Numero 16 on Jukka Rahja, joka murhattiin Kuusisen klubilla 31.8.1920.

KANSALAISSODAN SODAN RINTAMILTA

SUOMEN VALLANKUMOUSLIKKEEN TUTKIJAKUNTA
Kaikkien maiden proletarit, ilitykä yhteen!

KANSALAISSODAN RINTAMILTA

•
SUOMALAISTEN
VALLANKUMOULLISTEN MUISTELMIA
TAISTELUISTA NEUVOSTOVILJAN
PUOLESTA

TOMITTAANEET:
T. ANTIKAINEN, K. PIETARINEN,
T. TORMALA

(На фронтах гражданской войны)

SUOMALAISIEN KUSTANNUSOSUUSKUNTA KIRJA
LENINGRAD
1930

Suomen Vallankumousliikeen Tutkijakunnan tehtävään oli hyödyntää sotatoimista saatuja kokemuksia. Sen eräänä tuloksena valmistui vuonna 1930 laaja teos "Kansalais sodan rintamalta. Suomalaisten vallankumouksellisten muistelmia taisteluista Neuvostotasavallan puolesta". Toivo Antikainen kuului tämänkin teoksen toimitusjuntaan. Kustannusosuuskunta Kirjalla oli nyt sivuosasto Petroskoissa.

- 1. pataljoonan komentajana toimi Sipoossa syntynyt Sven Viking Sevelius (1897–1919): joukot 1., 2. ja 6. sekä naisista koottu 7. komppania
- 2. komppanian komentajana toimi ahvenanmaalainen Eyolf Georg Mattson (1897–1965): joukkoina 3. 4. ja 5. komppania
- vuoristotykkipatterin komentajana oli Thure Waldemar Lehén (1893–1976)¹⁰⁷

Tammikuun loppupuolella 1919 rykmentti ryhmittyi Petroskoin puolustukseen mahdollisen valkoisen hyökkäyksen varalta. Rykmentin pääosat keskitettiin Suojun kylään 18 km Petroskoista, 3. komppania Prääsän Petroskoista 50 km länteen sekä suksikomppania Säämäjärvelle rajan pintaan. Helmikuun alussa 1919 lähetettiin 228 miehen osasto ja neljä konekivääriä suorittamaan aktiivista tiedustelua Paateneen suunnalla. Samsonovin vaaran luona menetettiin yksi mies kaatuneena sekä toinen haavoittuneena. Kun liittoutuneiden joukot hyökkäsivät punaisia vastaan Ontajoella, suomalainen punaosasto oli Urosjärven asemalla, mutta avunpyynnöstä huolimatta osaston komentaja ei suostunut lähtemään Ontajoella alakynnessä olevan Spiridonovin rykmentin avuksi, mikä katkerasti todetaan "Kansalaissodan rintamilta"-kokoomateoksessa. Maaliskuun puolivälissä osasto palasi rykmentin pääosan yhteyteen Petroskoihin.

Helmikuussa 1919 rykmenttiin liitettiin Pietarin puolustukseen osallistunut ja tappioita kärsinyt 3. suomalainen kommunistinen rykmentin rippeet, jolloin vahvuutena oli 712 miestä.¹⁰⁸ Maaliskuussa 1919 rykmenttiin liitettiin myös Virossa taistelleita suomalaisia, jolloin komppanioita oli seitsemän (erillisestä suksikomppaniasta muodostettiin 6. komppania). Lisäksi rykmentissä oli konekivääri-, ratsutiedustelu-, viesti-, huolto- ja lääkintäosastot, soittokunta sekä tykistöpatteri, jonka kalustona oli japanilaisia 3 tuuman vuoritykkejä. Rykmentin vahvuus oli tällöin yhteensä noin 1 500 miestä. Esikunta sijaitsi Petroskoissa. Maaliskuun lopussa komennettiin 52 miestä sotakoulun Pietariin, ja toukokuun alussa rykmenttiin saapui 67 sotakoulun suoritanutta ns. punapäällikköä.¹⁰⁹ Elokuusta 1919 lähtien joukkosaston nimenä oli 6. suomalainen tarkka-ampujarykmentti.

Rykmentti oli alistettuna 19. divisioonan 1. prikaatille (syyskuussa 1919 divisioonan numero muuttui 1:ksi).

Rykmentti toimi pataljoonittain puolustaa Itä-Karjalaa leveällä rintamalla osallistuen mm. Lismann operaatioon. Lokakuussa 1919 rykmentti siirrettiin Äänisen alueelle, missä se osallistui Poventsan sekä Äänisen luoteisrannan alueen vapauttamiseen. Maaliskuun 1920 loppuun saakka rykmentti puolusti Neuvosto-Venäjän Suomen vastaista rajaa, minkä jälkeen se osallistui Pohjois-Karjalan pohjoisosien vapauttamiseen, mm. Uhtuan, Vuokki Niemen ja Tiiksjärven alueet (ks. alla).

Talvella 1920 "melko loppuun kulunutta rykmenttiä" täydennettiin Sorokassa venäläisillä sotilailla ja samalla kotiutettiin vanhempiä ikäluokkia sekä alle 21-vuo-

¹⁰⁷ Rykmentin organisaation seikkaperäisiä tietoja, ks. Salomaa 1993, 17–19.

¹⁰⁸ Sotamies Aleksander Ivanoff teloitettiin toistuneesta palvelurikkomuksesta ns. toverioikeuden päätöksellä Karhumäessä helmikuussa 1919 (GASPI f.516, op.2, d.254, l.104).

¹⁰⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 82–83, Antikainen 1927, 430, Koronen 1969, 137–138, Salomaa 1993, 17.

taita. Kesäkuussa 1920 rykmentti siirrettiin vähäksi aikaa Poventsaan. Rykmentin tykistöpatteri liitettiin taas Valkeasaarella olevaan suomalaiseen kevyeesseen kenttäpatteriin (ks. yllä).

Täydennetty eli käytännöllisesti katsoen uudelleen perustettu rykmentti sai numero 381. Tarkka-ampujarykmentti, missä oli enää vain yksi suomalainen pataljoona. Rykmentti siirrettiin tammikuussa 1921 Tihvinään. Suomalainen pataljoona vahvuutena enää vain 300 miestä siirrettiin maaliskuussa edelleen Pietariin suorittamaan vartiolvelusta Pietari-Paavalin linnoituksessa. Toukokuussa 1921 pataljoona lakkautettiin useiden sotilaiden siirtyessä opiskelemaan suomalaiseen sotakouluun, jossa myös vietettiin rykmentin lopettajajuhla.¹¹⁰

Itämeren laivaston lentojoukot

Kymmenenkunta suomalaista mm. veljekset Werner ja Jalmari Lehtimäki, Valter Olof Bergström, Konstantin Albert Taskinen, Kaarlo (Kalle) Renkas, Manne Tynys, Kaarlo Nenonen, Kalle Tähtelä ja Otto Kalvitsa palvelivat Venäjän sisällissodan aikana sotilaslähtönä Itämeren laivaston ilmavoimien lentojoukoissa. Näistä turkulaisen työväenlehden Sosialistin entinen päätoimittaja, myös Amerikassa toiminut Kaarlo (Kalle) Tähtelä, sai surmansa sotalennolla Judenitshin joukkoja vastaan syksyllä 1919.

Tähtelä ja hänen mekaanikkotähystäjänsä A. Bakvalov lähtivät 22.10.1919 pommituslennolle M-20-tyyppisellä lentoveneellä Pietarin lähistöllä olevalle maarrintamalle. Kone sai osuman polttoainesäiliöön ilmatorjuntatulesta Gostilitsa-Ropsha alueella ja joutui tekemään pakkolaskun kenraali N.N. Judenitshin joukkojen hallussa olevalle alueelle. Tähtelä ja Baklanov onnistuivat piiloutumaan erääseen maalaistaloon, josta he saivat myös talonpojan vaatteita. Seuraavana päivänä valkoiset saivat kuitenkin punalentäjät kiinni heidän yrittäessään päästää omalle puolelle. Kenttäoikeuden langettaman kuolemantuomion jälkeen heidät teloitettiin 24.10.1919 Sisto-Palkinon kylässä. Lentäjien pahasti silvotut ruumiit, päät murskattu, silmät puhkaistu, kaula ja rinta pistelty pistimillä, löydettiin valkoisten joukkojen perääntymisen jälkeen. Heidät haudattiin Oranienbaumin veljeshautaan 11.11.1919.¹¹¹

Muita joukko-osastoja

Em. lentäjien lisäksi Itämeren laivastossa palveli noin 50 suomalaista merisotilasta.¹¹²

Kaukoidässä toimi lisäksi noin kymmenen suomalaisen ryhmä joka 1918–19 yritti päästä Uralin ja Siperian kautta Amerikkaan. Miesten kerrotaan käyttäneen

¹¹⁰ Entziklopedia 1983, 236, Kansalaissodan rintamilta 1930, 104–105.

¹¹¹ Salomaa 1993, 32, Aleksandrov 1996, Aleksandrov 2000, 78, Kansalaissodan rintamilta 1930, 225–227, Vikström 1975, 41.

¹¹² Esim. W.K. Kustaapoika palveli Itämeren laivaston miinalaiva Amuretsilla 1918–21, ks. KarNTs RAN f.1, op.17, d.354, l.2–7.

erivärisiä käsivarsinauhoja aina tilanteen mukaan vaihtaan puolta useita kertoja. Ryhmän lopullisesta kohtalosta ei ole tietoja.¹¹³

”Vallankumouksellisessa ratsuväkiarmeijassa” Kauko-Idässä taisteli huomattava määrä suomalaisia ratsumiehiä ja konekiväärimiehiä. Erään muistitiedon mukaan suomalaisia olisi ollut peräti 600 miestä, jotka sittemmin olisivat joutuneet japanilaisten saartamina sotavangeiksi.¹¹⁴

Tärkeimmät taistelut

Aunus keväällä-kesällä 1919

Jääkärimajuri Gunnar von Hertzenin komennoksessa ollut ”Aunuksen retkikunta” aloitti keväällä 1919 hyökkäyksen Aunukseen. 11.4.1919 englantilaisen kenraali Maynardin komentamat interventiojoukot aloittivat hyökkäyksensä Muurmannin rataa pitkin etelään. Maynardin joukot koostuivat tällöin noin 1 000 englantilaisesta, 700 ranskalaisesta, serbiläisestä ja italialaisesta, 500 karjalaisesta sekä 1 000 valkoisesta venäläisestä sotilaasta. Toukokuussa liittoutuneet olivat valloittaneet Karhumäen ja Poventsan ja etenivät kohti Petroskoita. Koska oli ilmiselvä riski, että Aunus joutuisi liittoutuneitten haltuun (tai ainakin vaikutusvaltaan), kuten Vienan Karjalalle oli jo käynyt, retkikunnan oli syytä ryhtyä pikaisesti toimiin.¹¹⁵

Retkikunta oli ylittänyt rajan 20.4.1919 ja eteni kahtena ryhmänä:

- etelässä suuntana Aunus-Lotinapelto, tavoitteena Murmannin radan katkaiseminen sekä Karjalassa toimivien punakaartilaisten erottaminen Pietarista
- pohjoisessa suuntana Vodlajärven kautta Prääsä-Petroskoi

Koska vastassa oli vain vähäisiä rajavartiojoukkoja, retkikunta pääsi etenemään nopeasti. 23.4.1919 miehitettiin Aunuksen kaupunki, mistä punaisten oli pakko vetätyä Mäkriän kylään. Kaksi päivää aikaisemmin, toisena pääsiäispäivänä 21.4. Suomeen siirtyneen, keisarikunnan armeijan värikirki Trofimovin johtama valkoisten tiedustelujoukko oli tehnyt rynnäkön Viteleen rajavartioston esikuntaan. Trofimovin sekä yhden valkoisen suomalaisen kaaduttua, tiedustelujoukko vetäytyi takaisin 2 km päähän kylästä. Noin 20 punakaartilaista yritti yhdessä muutaman rajavartijan kanssa epätoivoisesti järjestää kylän puolustusta, mutta koska valkoiset olivat ehtineet katkaista puhelin- ja lennätinyhteydet, vahvistuksia eikä asetäydennystä saatu ja kiväärejä oli yhteensä vain 7–8 kappaletta. Etenevät valkoiset pakottivat iltapäivällä yhteensä 36 punakaartilaista etsimään suojaa Viteleen ortodoksisesta kirkosta. Toivottoman tilanteen edessä rajavartioston esikuntapäällikkö A.S. Bykov teki itsemurhan ja valkoiset aloittivat kirkon räjäyttämistoimet. Osa puna-

¹¹³ Salomaa 1993, 38.

¹¹⁴ Salomaa 1993, 38.

¹¹⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.92 I.4–6 (I. Nikitin), f.1, op.13, d.106, I.15–21 (E. Rahja), Antikainen 1927, 430–431, Kansalaissodan rintamilta 1930, 68–71, Roselius 2002, 40–80.

kaartilaisista siirtyi kellotapuliin ja osa jäi alas kirkkoon. Ainakin kolme punakaartilaista, joiden joukossa oli osaston johtaja Mihail Rozenshtein teki itsemurhan valkoisten pakottaessa toistuvilla räjäytyksillä kirkkoon saarrettuja antautumaan. Kirkon valtauksen jälkeen Rozensteinin ruumis heitettiin alas kellotapulista. Osa antautuneista punakaartilaisista teloitettiin heti seuraavana aamuna; osa vietili seuraavana päivänä hautausmaalle ja käskettiin kaivamaan omat hautansa ennen teloitusta. Ihmeellistä kyllä, muutama punakaartilainen pääsi pakenemaan valkoisten Aunukseen. Yhteensä 22 punakaartilaista sai pääsiäisenä 1919 surmansa Viteleen kirkon verilöylyssä. Kaatuneet ja teloitettut ovat saaneet legendaarisen maineen Luoteis-Venäjän sisällissodan historiassa.¹¹⁶

Kuten yllä todettiin, Prääsässä majaillut 6. suomalaisen punarykmentin 3. komppania komennettiin Valkoisten hyökkäyksen alkaessa kiireellisesti Petroskoin puolustukseen, missä konekiväärijoukkue liitettiin komppaniaan, vahvuuden ollessa toistasataa miestä ja neljä Maxim-konekivääriä. Komppanian pääliköksi nimitettiin 1. pataljoonan komentaja virolainen Damm. Koska tilanne Aunuksen rintamalla kehittyi kriittiseksi, komppania lähetettiin välittömästi edelleen Laatokan rantatietä pitkin kohti Aunuksen kaupunkia.¹¹⁷

Pietarissa muodostettavana oleva suomalais-inkeriläinen rykmentti (eli em. tulleva 1. suomalainen rykmentti), joka oli vahvuudeltaan 350 miestä, lähetettiin 25.4.1919 rintamalle. Rykmentin johtotehtäviin komennettiin kymmenen samana päivänä suomalaisen sotakoulun päättänyttä ns. punakomentajaa.¹¹⁸

Valkoisten suomalaisten valloitettua 27.4.1919 noin 16 km Lotinapellossa Luoteeseen olevan Aleksanteri Syväriläisen (Syvärin) luostarin, ryhtiyivät punakaartilaiset vastahyökkäykseen. He valtasivat kylä kylän jälkeen Aunuksen takaisin. Valkoiset olivat ennen perääntymistään luostarin luona raa ’asti tappaneet vangeiksi jääneitä ja haavoittuneita punaisia. Silmien puhkaisemisen ja ruumiiden muodottomaksi silpoamisen jälkeen ruumiit oli asetettu julkisesti näkyville levittämään kauhua asukkaiden sekä takaa-ajavien puna-armeijan joukkojen keskuudessa.¹¹⁹

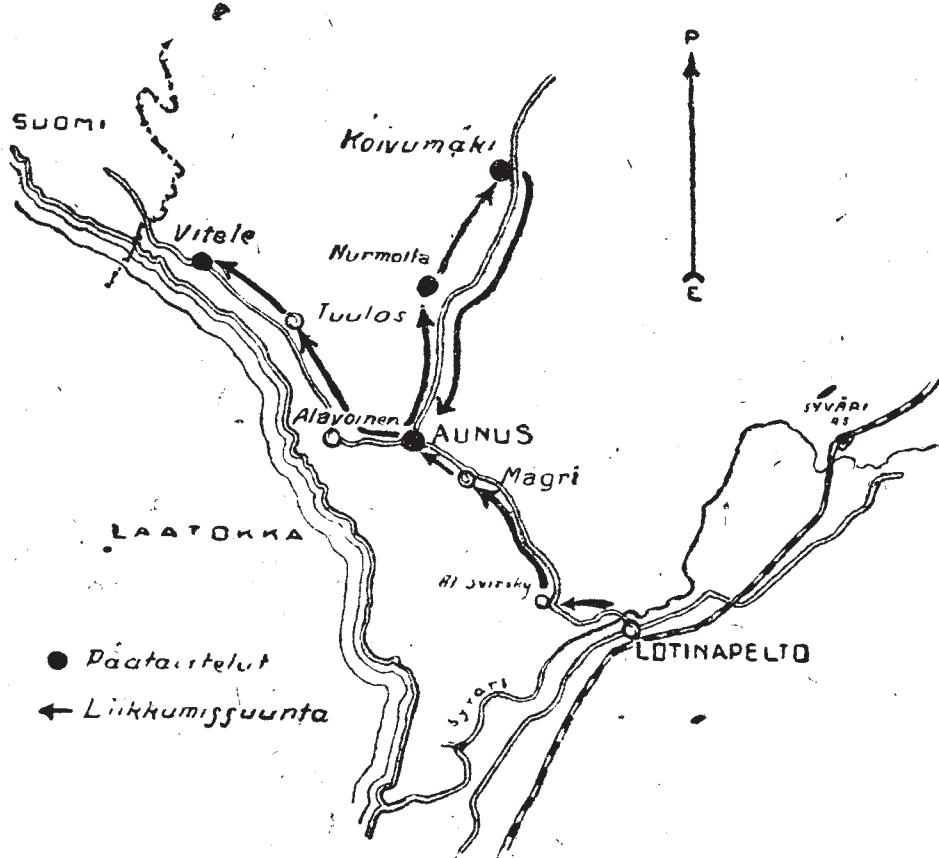
Suomalaisen punarykmentin 3. komppania yritti koukata valkoisten selustaan, mutta ei ei onnistunut katkaisemaan Suomeen johtavaa maantietä, vaan valkoiset pääsivät perääntymään Aunuksen kaupungista. Punaiset valtasivat kaupungin illalla 3.5.1919. He saivat muutaman vangin lisäksi saaliiksi mm. neljä tykkiä ja kaksi konekivääriä. Vankeja kuulustelemalla saatuiin selville mm. valkoisten joukkojen kokoonpano ja varustus. Punaisten tappiot olivat myös huomattavat. Ilmeisesti

¹¹⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.97, s. 7–12 (Pallajev), Kansalaissota Karjalassa I s.75–81, 103–106. Nimiluettelo esim. Vetshnaja slava gerojam osa II, s. 156–158. Puutteellisesta nimiluettelosta löytyy ainoastaan kaksi suomalaisperästä nimeä, "Nevolainen" sekä E.Ja.Puhanko, muiden nimien ollessa venäläisiä.

¹¹⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 85.

¹¹⁸ Armas Raasun muistelmat Aunuksen rintamalta 2.5.–26.9.1919, ks RGASPI f.518, op.1, d.20, l.135–144, Antikainen 1927, 430, Kansalaissodan rintamilta 1930, 111.

¹¹⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 112.

Puna-armeijan etenemistä Aunuksen Karjalassa kesäkuussa 1919 esittävä kartta. Kirjasta "Kansalaissodan rintamilta"

Viteleen kovia kokenut kirkko, jonka suomalaiset vapaaehtoiset valloittivat sitkeää vastarintaa tehneiltä punaisilta keväällä 1919. Kirkkoon linnoittautunut joukko puolustautui viimeiseen mieheen

tähän vaiheeseen ajoittuu 3. komppanian eräs teloitustapaus. Pataljoonan komentaja Damm langetti kuolemantuomion läheiseen kylään lähetetylle komppanian tiedusteluosaston johtajalle, jonka tiedusteluraportti oli osoittautunut valheelliseksi.¹²⁰

Valkoiset siirtyivät asemiin noin 10 km päähän kaupungista. Punaisten lähetin eksymisen vuoksi valkoiset pääsivät kiertämään heidät ja kaupunki vaihtoi taas omistajaa. Ennen valkoisten perääntymistä Aunuksen kaupungista teloitettiin mm. 27 sairaalassa ollutta puna-armeijalaista sekä vankeina olevaa asukasta, joita ei voitu ottaa mukaan ja lisäksi 15 kansalaista, joiden väitettiin olevan bolševikimielisiksi.¹²¹ Punaiset valloittivat Aunuksen kaupungin lopullisesti illalla 12.5.1919 ja kulunut rykmentti asettui kaupunkiin lepäämään. Kesäkuun alussa rykmentti sai käskyn siirtyä Pietariin täydennettäväksi.

Jo 9.5.1919 Pietarista oli lähetetty kurssilaispataljoona, jonka 1. komppania oli suomalaisten muodostama, Aunuksen rintamalle. Tuuloksessa kurssilaispataljoona pääsi 21.5.1919 tulittamaan kahdella konekiväärellä sauna ollutta valkoisten osastoa, josta kaatui 14 ja haavoittui kahdeksan miestä. Kaksi kurssilaista haavoittui. 27.5.1919 kurssilainen Paavilainen jäi tiedusteluretkellä Kukemäen suuntaan haavoittuneena valkoisten vangiksi. Kurssilaispataljoona löysi myöhemmin hänen pahasti silvotun ruumiinsa ja hautasivat hänet Santamäen luostarin hautausmaalle.¹²² 4.6.1919 kurssilaispataljoona yritti valloittaa Nurmoilan, mutta koska komppaniat eivät hyökänneet samanaikaisesti, yritys epäonnistui. Neljä suomalaista kaatui (kurssilaiset Edvard Pesonen, Berglund, Salminen ja Väänänen) ja yksi haavoittui.¹²³ Kurssilaispataljoonan ollessa 15.6.1919 lähtien levossa valloitettussa Nurmoilassa, se joutui 23.6.1919 valkoisten hyökkäyksen kohteeksi. Hyökkäys torjuttiin, ja valkoisilta jäi kolme kaatunutta pellolle. "Mukanaan veivät paljon ruumia." Yksi venäläinen konekivääripäälikkö kaatui ja kolme venäläistä haavoittui. Kurssilaiset saivat 26.6.1918 Tenhun kylässä 8 km Latvasta pohjoiseen uuden kosketuksen perääntyviin valkoisiin. Yksi venäläinen puna-armeijalainen kaatui, kahdeksan suomalaista ja yksi venäläinen päälikkö haavoittuivat.

Punaisten joukkojen sekä Äänisen laivasto-osaston (Onezhskaja flotiljan) tehtyä 27.6.1919 onnistuneen 1. divisioonan komissaarin Eino Rahjan johtaman maihinousun Viteleseen ja Tuulokseen, retkipiirin eteläinen ryhmittymä oli vaaras-sa joutua saarroksiin ja perääntyi Suomeen.¹²⁴

Levättyään muutaman päivän Suressa mäessä sekä Santamäessä, kurssilais-pataljoona jatkoi etenemistään kohti Suomen rajaa. 27.7.1919 syntyi taistelu rajan pinnassa olevassa Kavainon kylässä. Punaiset olivat ehtineet mennä yöllä asemiin

¹²⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 84–85. Kyseessä saattaa olla paniikinomainen perääntyminen 1.5.1919 Mägrin kylän taistelun yhteydessä, ks. Kansalaissodan rintamilta 1930, 113.

¹²¹ KarNTs RAN f.1, op.13, d.92, l.6, f.1, op.13, d.111, l.52 (I.Nikitin).

¹²² Kansalaissodan rintamilta 1930, 126, Karjalan Tiedeakatemian arkisto f.1, op.17, d.256, l.25–27.

¹²³ Pesonen kuoli ilmeisesti haavoihinsa, ja hänet haudattiin Aunuksen veljeshautaan. Kansalaissodan rintamilta 1930, 126–127. Toisen tiedon mukaan Berglund olisi kaatunut 28.9.1919 Sepänkylän-Hongan kylässä (RGASPI f.518, d.1, op.20, l.138).

¹²⁴ KarNTs RAN f.1, op.13, d.96, s. 1–4, f.1, op.13, d.98, s. 8–19 (Pantsershantski), Salomaa 1993, 20.

ja ottivat aamuyöstä vastaan valkoisten hyökkäyksen. Viimeisillä reserveillään punaiset pystivät vaivoin torjumaan hyökkäyksen, joka pysähtyi 75 metrin päähän punaisten linjoista valkoisen osaston päälikön kaatuessa saattuaan osuman päähäänsä. Myös toisella siivellä taistelleen kurssilaisosaston johtaja Ilonen haavoittui vakavasti ja kuoli Viteleeseen vietäessä. Punaisilla ei ollut muita tappioita, mutta valkoiset menettivät päälikkösä lisäksi toistakymmentä miestä kaatuneina sekä useita haavoittuneina. Kurssilaiskomppania palasi tämän jälkeen koulunsa Pietariin.¹²⁵

Aunuksen taisteluissa kulunut 1. suomalainen rykmentti palasi loppukesästä 1919 Pietariin, missä sitä täydennettiin mobilisoiduilla inkeriläisillä. Kuten yllä jo mainittiin, näin täydennetty rykmentti sai nimen 480. suomalainen rykmentti.

Aunuksen retkikunnan pohjoista ryhmää vastaan taisteli rajalla 6. suomalaisen punarykmentin suksikomppania (sittemmin 6. komppania) Säämäjärvellä, mutta se pakotettiin useiden taistelujen jälkeen perääntymään Polovinaan, jonka toukokuun alussa oli jo saapunut Viking Seveliuksen komentama rykmentin 1. pataljoona.¹²⁶

Prääsän valloituksen jälkeen valkoinen retkikunta hyökkäsi 12.–13.6.1919 Polovinan kylään pakottaen 6. suomalaisen rykmentin 1. pataljoonan vetäytymään ankarien taistelujen jälkeen, joissa pataljoona oli menettänyt parikymmentä miestä kaatuneina sekä neljä punakomentajaa. Valkoiset surmasivat mm. vangiksi saaneensa haavoittuneen pataljoonan komentajan Viking Seveliuksen. Pataljoona vetätyti 8 km Polovinasta olevan Vilgajoen kautta Petroskoin suuntaan. Ankarien torjuntataistelujen jälkeen suomalainen punapataljoona siirrettiin reserviin Suolusmäen kylään, joissa se oli 19.6. saakka, jolloin se sai tehtäväkseen valloittaa Viitanan kylä yhdessä erään venäläisen komppanian kanssa. Tämä hyökkäys keskeytyi kuitenkin johtuen ammusten loppumisesta.¹²⁷

Tämän jälkeen punapataljoona käskettiin asemiin Suolusmäen edustalle, vain 6 kilometrin päähän Petroskoista, mihin Aunuksen retkikunnan hyökkäys oli odottavissa. 23.6.1919 retkikunta hyökkäsi Suolusmäeen Petroskoin suunnan avamiseksi. Suomalainen punapataljoona onnistui torjumaan toistuvat hyökkäykset monituntisen taistelun aikana. Ankarien tappioiden jälkeen retkikunnan oli peräänyttävä. Punapataljoonan tappioiden olivat kaksi miestä ja kolme punakomentajaa, kun taas valkoisten tappiot arvioitiin olevan toistasataa kaatunutta.¹²⁸

Aunuksen retkikunta joutui vetäytymään Viitanasta 28.6.1919 sekä Polovinasta kaksi päivää myöhemmin. Suomalainen punapataljoona marssi Polovinaan 1.7. ja taisteli yhdessä punaisten venäläisten kanssa Matroosasta 2.7., missä menetykset olivat nelisenkymmentä kaatunutta ja haavoittunutta.¹²⁹ Saatuaan tiedon punais-

¹²⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 130.

¹²⁶ Aunuksen taistelut on kuvannut V. Jalkanen, ks. RGASPI f.518, op. 1, d.20, l.61–72, Kansalaissodan rintamilta 1930, 86.

¹²⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 86.

¹²⁸ RGASPI f.518, op.1, d.20, l.65, Antikainen 1927, 430, Kansalaissodan rintamilta 1930, 85–87.

¹²⁹ RGASPI f.518, op.1, d.20, l.66.

Kuva esittää osaa punaisten veljeshaudasta Petroskoin keskustassa. Kivessä on Viking Sevelius ja Ahto Pampisen nimet. 164. suomalaisen tarkka-ampujarykmentin pataljoonan-komentajana toiminut Sevelius haavoittui vaikeasti Prääsässä kesäkuussa 1919 ja kuoli suomalaisten valkoisten retkikuntalaisten teloittamana. Paminen toimi saman rykmentin komppanianpäällikkönä. Kuva Lars Westerlund 1991

Judentitšin joukkojen vangitsema suomalainen kurssilainen onnistuneesta paosta palanneena

ten maihinnoususta Viteleessä, retkikunnan joukot vetäytyivät kohti Suomea. Retkikunnan pohjoisosa yritti vielä järjestää puolustustaan Säämäjärvellä ilman menestystä.

Tällä syntyi taistelu takaa-ajavan punapataljoonan kanssa 7.7., jolloin punapataljoona menetti viisi kaatunutta ja 25 haavoittunutta ja vetäytyi Säpsäjoelle. "Kansalaissodan" mukaan valkoisten tappiot olivat moninkertaiset, eli toistasataa kaatunutta ja haavoittunutta, lisäksi punaiset ottivat 60 vankia. Punapataljoona onnistui estämään retkikunnan Säpsäjoken ylityksen ja otti vielä Lahden kylässä 48 vankia, minkä jälkeen Aunuksen retkikunnan oli elokuun lopussa 1919 kokonaisuudessaan peräänyttävä Suomeen.¹³⁰

Aunuksen retkikunta oli kohdellut vähämästä itäkarjalaisista siviiliväestöä usein varsin julmasti, eikä saanut tukea ja kannatusta kuin ainoastaan eräiden suurtilallisten ("kulakkien") taholta. Erään muistelmatiedon mukaan Aunuksessa oli tapettu yhteensä 183 siviilihenkilöä.¹³¹

Suomalaisen sotakoulun kurssilaisprikaati Pietaria puolustamassa kesällä-syksyllä 1919

Toukokuussa 1919 lähetettiin Pietarista keisarikunnan armeijan kenraalina palvelleen von Oton johtama kurssilaisprikaati mukaan lukien suomalainen komppania torjumaan Viron suunnalta hyökkäävää valkoista armeijaa. Osasto eteni Voroninaan, jossa sai ensimmäinen kosketuksen viholliseen joka pakotettiin perääntymään.¹³²

Prikaati kärsi suuria tappioita sekä taisteluissa että rasittavien marssien aikana johtuen mm. heikosta varustuksesta ja muonituksesta, ja punaisia pakotettiin perääntymään. Voroninan luona prikaati joutui saarretuksi kenraali von Oton sekä useiden muiden upseerien loikattua valkoisten puolelle, minkä seurauksena 20 suomalaista kurssilaista kaatui.¹³³ Prikaati murtautui taistellen Krasnaja Gorkan suulle ja saapui Oranienbaumiin. Tällöin suomalaisesta komppaniasta oli jäljellä vain 18 taistelukuntoista miestä, kaatuneita oli seitsemän, loppuosa haavoittuneita ja sairaita. Komppanian rippeet lähetettiin kesäkuun puolivälissä 1919 takaisin sotakouluun.

Sen jälkeen kun kenraali N.N. Judenitshin komentama Luoteisarmeija 11.10.1919 oli aloittanut uuden hyökkäyksen Pietaria kohti, kurssilaisprikaati lähetettiin uudestaan Viron suunnan rintamalle. Suomalaisista kurssilaisista muodostettiin koulun komissaari Eino Rahjan johtama erikoisosasto panssarivaunujen tuhoamiseksi ja se käsitti kolme komppaniaa, konekivääri- sekä viestiosaston.¹³⁴

Valkoiset olivat 20.10. vallanneet Pavlovskin ja Tsarskoje Selon ja etenivät Pulkovon kukkuloille. Suomalainen kurssilaispataljoona taisteli kahtena ryhmänä:

¹³⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 87–89.

¹³¹ KarNTs RAN f.1, op.13, d.92, s. 6, Kansalaissodan rintamilta 1930, 70.

¹³² Antikainen 1927, 428–429, Vähä s. 40–41, Salomaa 1992, 26–33.

¹³³ Salomaa 1993, 28

¹³⁴ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.175 (U. Malmberg), f.17, op.256 (V.A. Rosendahl).

1. ja 2. komppaniat Detskoje Selon-Hatshinan suunnalla ja 3. komppania Pulkovon-Hatshinan suunnalla.

Punaisten perääntyessä valkoiset suomalaiset kurssilaiset olivat alussa reservinä, mutta osallistuivat sittemmin useisiin taisteluihin, kuten Kotshelevon kylässä, jossa valkoisten käyttämät kolme panssarivaunua pakottivat punaiset perääntymään. Valkoisten hyökkäys pysyttiin Pulkovon kukkuloiden edustalle ja Kolpinon pelloille. 21.10.1919 punaiset aloittivat vastahyökkäyksensä pakottaen Judenitshin joukkojen perääntymään Viroon.

Suomalaiset kurssilaiset osallistuivat taisteluihin valkoisten perääntymistä suojaamassa olevia jälkjoukkoja vastaan taistellen mm. Novaja-Bugrassa, joka vallattiin yöllisellä hyökkäyksellä jolloin punaiset saivat paljon vankeja ja sotasaalista. Taistelu Novaja-Bugran kylästä jatkui kiavaana seuraavana päivänä ja kurssilaiset olivat jo perääntymässä, kun avuksi saapuneet kaksi panssariautoa ratkaisivat taistelon punaisten hyväksi valkoisten kärsiessä suuria tappioita. Noin 30 suomalaista kurssilaista sekä eräs kurssilaiskomppaniaa komentanut, ilmeisesti venäläinen V. Kolomijets kaatuivat Pietarin länsipuolella loka-marraskuussa 1919.¹³⁵

Hatshinan valloitukseen jälkeen kurssilaispataljoona palasi 9.11.1919 Pietariin sotakouluunsa. Pataljoonalle osoitettiin virallinen tunnustus ja 24 kurssilaista palkittiin palkkiokelloilla.

Viron rintama 1919

Kuten yllä jo todettiin suomalaiset joukot siirrettiin vuoden 1918 lopussa Permin sekä Syzranin suunniltä Viroon, missä ne ottivat osaa useisiin kahakoihin.¹³⁶

Syzranista suomalainen punapataljoona saapui Jamburgiin 28.11.1918. Pataljoonan vahvuutena oli silloin 520 miestä, joista 400 oli suomalaista ja 120 venäläistä. Esikunta oli venäläinen komentajana Tshernov, mutta komppanianpäälliköt ja joukkueenjohtajat olivat etupäässä suomalaisia. Pataljoonalle oli luvattu täydennistä, mutta sen viipyessä rintamakomentaja suunnitteli erillisen suomalaisen pataljoonan lakkauttamista liittämällä sen virolaiseen rykmenttiin.

Lakkautussuunnitelmat aiheuttivat levottomuutta suomalaisen miehistön keskuudessa ("ristiriitaa pataljoonan ja ylemmän johdon välillä"), mutta niitä ei toteutettu. Pataljoona laajennettiin itse asiassa 3. suomalaiseksi kommunistiseksi rykmentiksi, jonka komentajaksi nimettiin jo edellä mainittu keisarikunnan armeijassa palvellut kapteeni N. Blagoveshshenskij. Rykmentin komissaarina toimi Kaarlo Lukka. Narvan rintamalla rykmentti koostui kolmesta suomalaisesta ja yhdestä venäläisestä kiväärikomppaniasta, kahdesta suomalaisesta ja yhdestä venäläisestä konekivääriosastosta, joissa jokaisessa oli kaksi tai kolme konekivääriä sekä yhdestä ratsuväkieskadronasta eli yhteensä noin 1 000 miehestä.

¹³⁵ Salomaa 1993, 32. Vähä luettelee nimeltä 20 kaatunutta suomalaista kurssilaista kirjansa sivuilla 40–41.

¹³⁶ Antikainen 1927, 428, Kansalaissodan rintamilta 1930, 180–203, Salomaa 1993, 24–33, Front 1971, 51–63.

Mm. Permistä tullut 3. komppania päällikkönä Yrjö Sokolov osallistui Narvan miehitykseen. Narvasta rykmentti eteni länteen Tarttoo kohti. Vuoden 1918 lopussa Laisholmin aseman luona syntyneessä taistelussa suomalainen rykmentti menetti monta miestä kaatuneina ja eteneminen pysähtyi. Tämän jälkeen rykmentti perääntyi Narvan suuntaan. 10.1.1919 rykmentti joutui Puhmossa valkoisten hyökkäyksen kohteeksi ja kärsi paniikinomaisella pakomatkallaan huomattavia tappioita (pakenevien joukossa oli jopa komissaari Lukka). Rakkeen asemalla 1. komppania menetti valkoisten konekivääritulessa 12–15 miestä kaatuneina. Myös 3. komppania kärsi suuria tappioita ja menetti miltei koko kalustonsa Assin asemalla kuten kävi myös 2. komppanianalle Väzzevän asemalla 13 km Rakkestaa etelään. Noin 200 haavoittunutta punakaartilaista jäi vangiksi.

Pietarista lähti Narvaan 17.1.1919 myös Permin taisteluihin osallistunut ns. Malmbergin 350 miehen vahvuinen komppania.¹³⁷

Valkoisten tunkeutuessa illalla 17.1.1919 Narvaan, kaupungissa oli paljon suomalaisia punasotilaita, mikä aiheutti katutaisteluissa monenlaista sekannusta, sekä tilanteen selvityyä eri puolella taistelevien suomalaisien kesken varsin katkeraa ja julmaa käyttäytymistä. Niinpä valkoisten 1. komppanian päällikkö ilmoitti kaupungin valloituksesta:

“Klo 5,20 ip. valloitetti 1. komppania Narvan kaupungin. Vangiksi saimme brigadin päällikön ja koko staabin, samaten rykmentin päällikön ja koko stabin, kuormaston, 200 hevosta, 1 raskaan tykin ja paljon vankeja, joita ei vielä ole luettu, toistasataa punakaartilaista ym. Klo 6,40 ip. saapui samaa tietä perässämme 2. komppania.”¹³⁸

Narvasta pelastuneet punarykmentin miehet koottiin Jamburgiin, missä kuria yrityttiin palauttaa kovilla otteilla: “Alkoi tilinteko paniikkimaisesta perääntymisestä ja Narvan jättämisestä. Tribunaali antoi kuolemantuomion monelle komissarille ja päällikölle.” Mm. komissaari Lukka ammutti kolme miestä.¹³⁹ Myös Malmberg itse tuomittiin kuolemaan, mutta langettava tuomio muuttui seuraavana päivänä Eino Rahjan ja Trotskin saavuttua, jolloin tribunaali todettiin koostuneen entisistä tsaarin-upseereista.¹⁴⁰

Jamburgista lyödyn rykmentin rippeet siirtyivät Padogan kautta Opoljeen, minne ne saapuivat 22.1.1919. Mainitaan mm. että punaisilla suomalaisilla oli tällöin

¹³⁷ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.172, I.15– (H.Lyytinen), f.1, op.17, d.175 (U.F.Malmberg), Kansalaissodan rintamilta 1930, 194, 198, 285–; Salomaa 1993, 25–27.

¹³⁸ Kansalaissodan rintamilta 1930, 194, Salomaa 1993, 26. Frontin mukaan Narvan verilöylynä tunnettu taistelu, missä muutama sata suomalaisista ja ruotsalaista sai surmansa, syntyi kun Ivanogradista vasta saapunut ensimmäinen punapataljoona oli johdettu ruokailemaan kaupungin torille. Venäläisen pääällystön uskoessa että Narva olisi vielä punaisten hallussa. Torilla tiiviinä ryhmänä seisova pataljoona joutui valkoisten konekivääritulen kohteeksi. “Harvalukuinen eloон jänyt ryhmä ryhtyi vimmattuun puolustukseen. Mukana olleet kertoivat että suomalaisia tapettiin pistimin, puukoin, katukivin ja kirvein. Ampumaan ei puolin eikä toisin juuri kyetty. Pataljoonasta pelastui parikymmentä miestä.” Front 1971, 59–60.

¹³⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 200.

¹⁴⁰ KarNTs RAN f.1, op.17, d.175, I.8.

vaikeuksia saada edes muonitustaan järjestetyksi, koska yhteydet ylempien joukko-osastoihin olivat katkenneet. Opoljeen saapui myös Sotilasjärjestön edustaja, jolle esitettiin toivomus yhdistää kaikki Viron suunnalla eri Puna-armeijan yksiköissä olevat suomalaiset samaan joukko-osastoon. Niinpä 24.1.1919 perustettiin virallisesti Suomalainen kommunistinen rykmentti päällikkönä em. N. Blagoveshshenskij, mihin liitettiin kaikki suomalaiset joukot lukuun ottamatta kateissa olevaa virolaisen tykkipatterin 70 miehen suomalaista ryhmää. Rykmentin vahvuus oli tällöin:

- Pietarista lähetetystä 350 miehestä oli rivissä jäljellä enää 122, sekä aseettomia 40 ja sotasairaalassa 40, eli yhteensä 178 miestä
- Syzranista ja Permistä saapuneesta kolmesta komppaniasta oli jäljellä kaksi komppaniaa, vahvuudeltaan 171 sekä 131 miestä
- lisäksi ”ratsutiedustelijoita 40, jalkatiedustelijoita 27, konekiväärikomennuskunnasta 60, esikunnasta 20, soittajia 14 ja Syzranin joukkoon aikaisemmin kuuluneita harhassa olleita 40 miestä”, eli yhteensä vähän yli 700 miestä

Tämän joukon tilasta kerrotaan: ”terveyden olleen huonon, vaatetuksen ja aseisutksen puutteellisen, päälystön ei vastanneen kaikin puolin vaatimuksia, moraalisen tilan olleen silloin heikon, suuret menetykset vaikuttavat, sotilaallinen koulutus puuttuu.”¹⁴¹

Kovia kokenutta rykmenttiä ei enää siirretty Viron rintamalle 27.1.1919 annetusta käskystä huolimatta, vaan se oli reservissä koulutettavana helmikuun ajan. Koulutuksen ja täydennyksen jälkeen rykmentti siirrettiin Virostta Itä-Karjalaan Murmanskin rintamalle missä se yhdistettiin 164. suomalaiseen rykmenttiin.

Murmansk-Karhumäki kesällä-syksyllä 1919¹⁴²

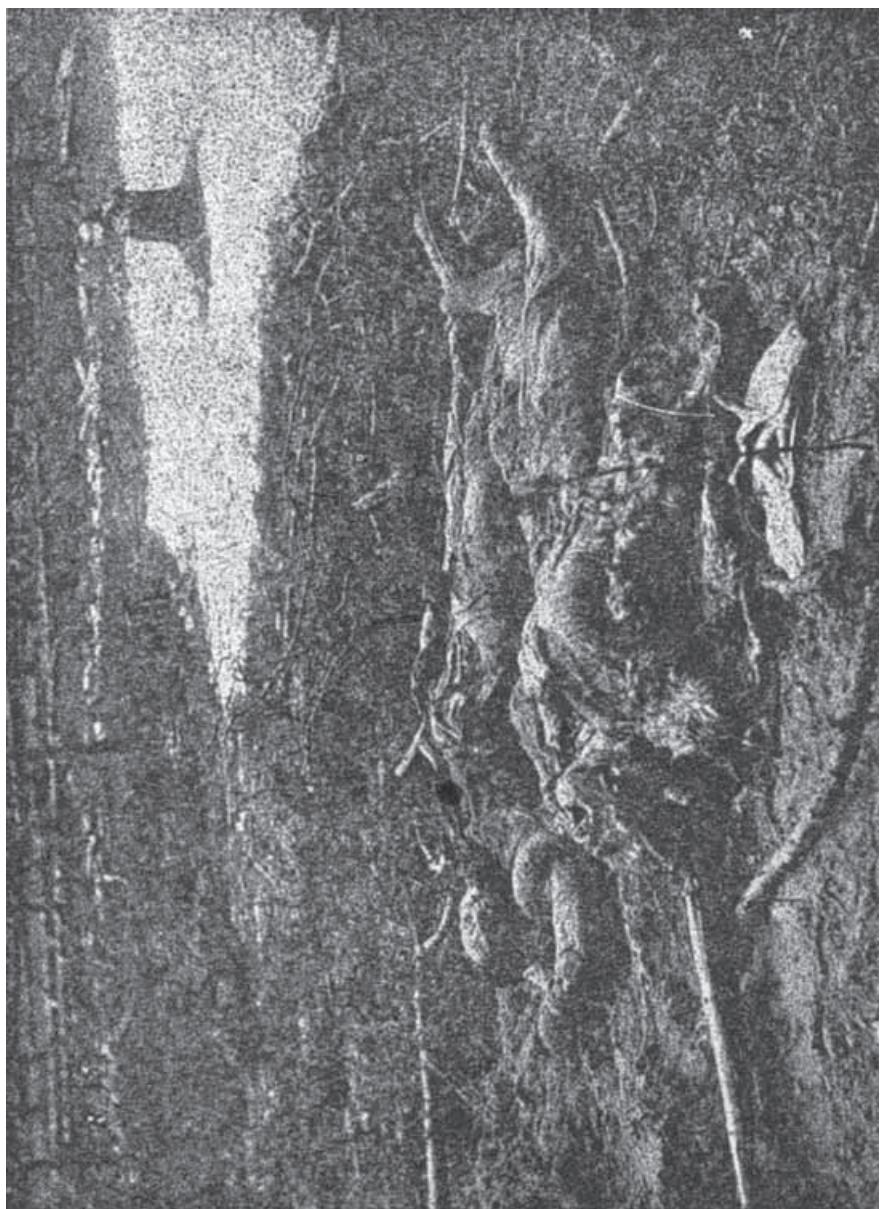
Murmanskin suunnalla taistelut alkoivat jälleen huhtikuussa 1919, jolloin länsiliittoutuneiden joukot etenivät etelään Sekehen aseman kautta aloittaen varsinaisen hyökkäyksensä 1.5.1919. Punaisia joukkoja oli vain 6. suomalaisen rykmentin 4. komppania Maaselän pohjoispuolella, 5. komppania Paatenessa sekä Spiridonovin komentama venäläinen komppania, joiden alivoimaisina oli pakko perääntyä. Maaselän asemalla käytäti verinen taistelu lähinnä serbialaisia joukkoja vastaan, jolloin 4. komppania menetti yli 30 miestä kaatuneina ja haavoittuneina, jonka jälkeen komppania vetäytyi Maaselästä 12. ja 13. pysäkin välille 3.5.1919. Välttääkseen joutumasta saarretuksi 5. komppania vetäytyi Paatenesta Karhumäkeen.¹⁴³

Karhumäkeä puolusti 2. pataljoonaksi yhdistetyt 4. ja 5. komppaniat ja joukkojen muut johtotehtävät voitiin täyttää Pietarin sotakoulusta saapuneilla uusilla suomalaisilla punapäälliköillä. Pataljoonan komentajana oli Eyolf Mattsson ja komissaarina Toivo Antikainen. Valkoisten rynnäkkö Karhumäkeen alkoi kahden päivän tykistövalmistelun jälkeen 15.5.1919. Apuun saatettiin myös rykmentin 3. komppania,

¹⁴¹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 201.

¹⁴² KarNTs RAN f.1, op.13, d.43, l.1–25 (M. Anttonen), f.1, op.13, d.83, l.1–4 (V. Lindfors), Antikainen 1927, 430–431, Kansalaissodan rintamilta 1930, 66–67, 71–73, 83–84, 89–.

¹⁴³ KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.14–21 (V. Erkko).

Valkoisten surmaamia punaisia Karhumäellä

Äänisjärven Sungun kylän veljeshaudan muistomerki, jossa on tuntematon määrä valkoisten vuonna 1920 ampumia punaisia

joka saapui Aunuksen rintamalta, se meni ensin asemiin Lumpuksen kylään ja suo-jasi sitten punaisten panssarijunaa, joka kolmen vuorokauden ajan tulitti valkoisten asemia. Kaikesta huolimatta punaisten oli pakko vetäytyä Karhumäestä 21.5.1919, sen jälkeen kun Poventsaa oli jätetty kolme päivää aikaisemmin. Karhumäen taisteluissa kaatui mm. suomalaisen komppanian päällikkö sekä viisi vasta rintamalle saapunutta punapäällikköä.¹⁴⁴ Punaiset vetäytyivät Käppäselän tasalle suomalaisen pataljoonan asettuessa etuvarmennusjoukoksi 10. pysäkille.

Saavuttuaan Karhumäellä Äänisjärven rannalle, aloittivat englantilaiset joukot lentokoneineen ja panssarialuksineen voimakkaan varustautumisen. Punaiset joukot vetäytyivät Käppäselän tasalle ja kesäkuun alkupäivinä 2. pataljoona sai tehtäväkseen puhdistaa Sungun niemimaa Äänisjärven länsirannalla.¹⁴⁵ Pataljoona käsititti nyt kolme komppaniaa (3., 4. ja 5. komppaniat), kullakin kaksi Maxim-konekivääriä, vahvuus yhteensä 350 miestä. Pataljoona miehitti Uunitsan, Dienovogoran ja Fedotovan kylät, josta se 9.6. eteni Kasman kylään johtavalle kannakselle. Täällä syntyi kiivas taistelu, jossa saattiin noin 40 vankia. 21.6. punaiset joutuivat jättämään Dienovogoran, jonka suomalainen punapataljoona oli jo luovuttanut venäläiselle pataljoonalle, jolloin 2. pataljoona vetäytyi Tsherkasin kylään välttääkseen joutumasta saarroksiin. Juhannusaattona 2. pataljoona yritti vallata Dienovogoran takaisin, mutta menetti parikymmentä tuntia kestääneessä taistelussa yli 20 miestä.

Pataljoona toimi koko kesäkauden alueella Kuusiranta-Vilikkajaniva (Velikaja Niva)-Terehovoja-Leilikozero koko kesäkauden ja torjui menestyksekäälti ylivoimaisen vihollisen hyökkäykset, kunnes elokuun puoliväliissä vihollinen pääsi lentokoneittensa tukemana piirittämään punaisten jokaisen tukikohdan erikseen. Voimat eivät kuitenkaan sallineet hyökkäykseen ryhtymistä. Kuusirannassa 3. komppania onnistui murtautumaan piirityksestä, mutta menetti yhden punapäällikön kaatuneena. 4. ja 5. komppaniat pääsivät taas taistellen irti Novinkasta ja Terehovasta menettäen muutaman miehen kaatuneina ja haavoittuneina. Muutama mies sai myös surmansa vihollislentokoneen pudottamasta pommista.

2. pataljoona vetäytyi nyt Sungunniemeltä Kizhin (4. komppania) ja Klimenskin (3. ja 6. komppaniat) saariin. Valkoisten noustua tykkiveneittensä tukemina maihin Kizhin saareen, yhdeksän suomalaista punakaartilaista joutui vangiksi. Osa suomalaisista pelastui uimalla kilometrin matkan Klimetskin saareen, joka oli kuitenkin taistelujen jälkeen jätettävä muutaman päivän kuluttua. Pataljoona evakuoitiin laivalla Petroskoihin, mutta vain päivän kuluttua 1. komppanialla vahvistama 2. pataljoona suoritti vastahyökkäyksen Klimenskin saareen. Valkoiset pääsivät kuitenkin yllättämään Sennajaguban kylässä levolla olleen 1. komppanian ja sai haltuunsa punapataljoonan laiturissa olleen ammusvaraston. Miltei ilman ammuksia jääneen pataljoonan oli taas vetäydyttävä saaren eteläosaan ja 19.9.1919 pataljoona evakuoitiin laivalla Petroskoihin, missä 6. rykmentin 1. pataljoona oli lepäämässä.

¹⁴⁴ Kansalaissodan rintamalta 1930, 84.

Muutaman päivän kuluttua 1. pataljoona suoritti Äänisen laivasto-osaston tukemana vastahyökkäyksen ja miehitti Klimenskin saaren sitoen näin vihollisen voimat Sungun niemellä.¹⁴⁵

Heti seuraavana päivänä vetäytymisensä jälkeen Petroskoihin 2. pataljoonan oli uudestaan Eyolf Mattssonin ja Toivo Antikaisen johdolla lähdettävä taisteluun. Rintamalinja kulki nyt Lisman aseman pohjoispuolella. Valkoiset olivat 14.9.1919 tehneet maihinnousun punaisten selustassa olevaan Valk-Novolokin kylään sekä tehneet partioretken 40 km Lisman eteläpuolella olevan Ilemselkäään, jossa ottivat noin 300 punaista vangiksi sekä katkaisivat radan.¹⁴⁶

Inkeriläiskomppania sekä vuoristotykistöjaoksella vahvistettu 2. pataljoonaa miehitti asemat Ilemselän luona 10 tunniksi ennen kuin sen oli peräännnyttävä Kivatsun asemalle, jonka pohjoispuolelle vihollinen onnistuttiin pysäyttämään.

Näiden taistelun aikana vihollispartio pystyi tunkeutumaan Jyrkänneksen kylään, missä vangittiin prikaatin esikunta ja surmattiin prikaatin päälliikkö Tammi. Yhteen-sä peräti 1 000 punaista oli jäändyt vangiksi.¹⁴⁷

Tämä oli vihollisjoukkojen viimeinen hyökkäys, mihin osallistui sekä englantilaisia että serbialaisia joukkoja, ennen niiden siirtymistä pois Venäjältä. Englantilaiset joukot jättivät Arkangelin 27.9. ja Murmanskin 1.10.1919.

Sillä aikaa suomalainen 2. punapataljoona oli siirretty Kivatsusta Kontupohjan kautta tekemään 30.9.1919 maihinnousun Lismaan, 40 km vihollisen selustaan, mihin pari päivää aikaisemmin oli myös siirretty suomalaisen 3. rykmentin 3. pataljoona.

Lisma onnistuttiin pitämään punaisten hallussa valkoisten ankarista vastahyökkäyksistä huolimatta, ja pataljoona eteni nelisenkymmentä kilometriä pohjoiseen 7. pysäköille, mihin rintamalinja pysähtyi keväällä 1920 sen lopulliseen murtumiseen saakka. 5.10.1919 2. pataljoona vedettiin takaisin lepoon Petroskoihin.¹⁴⁸

Lisman taistelujen jälkeen 6. rykmentin 1. ja 2. pataljoonat yhdistettiin. 9.10.1919 6. rykmentti teki maihinnousun Sungun niemelle, joka tyhjennettiin valkoisista. Äänisen laivasto-osaston tuella valloitettiin kahden päivän kuluttua Megsaari, missä saatiani runsas sotasaalis, mm. yhdeksän tykkiä ja 35 vankia.

6. rykmentti jatkoi hyökkäystään kohti Karhumäkeä (Kontiovaaraa). 2. pataljoona teki 17.10.1919 maihinnousun vihollisen selustaan Poventsan kaupungin eteläpuolella menettäen yhden miehen kaatuneena ja kaksi haavoittuneena. 1. pataljoona hyökkäsi 29.10.1919 Sigovan kylään, missä menetettiin useita miehiä kaatuneina ja haavoittuneina sekä se teki 3.11.1919 vastaisena yönä maihinnousun Peruguban eteläpuolella, mutta pihtiliikettä ei pystytty sulkemaan. Vilusta ja väsykyksestä uupuneiden joukkojen oli pakko vetäytää taistellen takaisin laivoihin. Osa miehistä oli niin heikossa kunnossa, että heidät oli kannettava laivoihin. Lähes sata miestä rykmentistä sekä hyökkäystä tukeneesta ns. prikaatin koulusta oli haavoit-

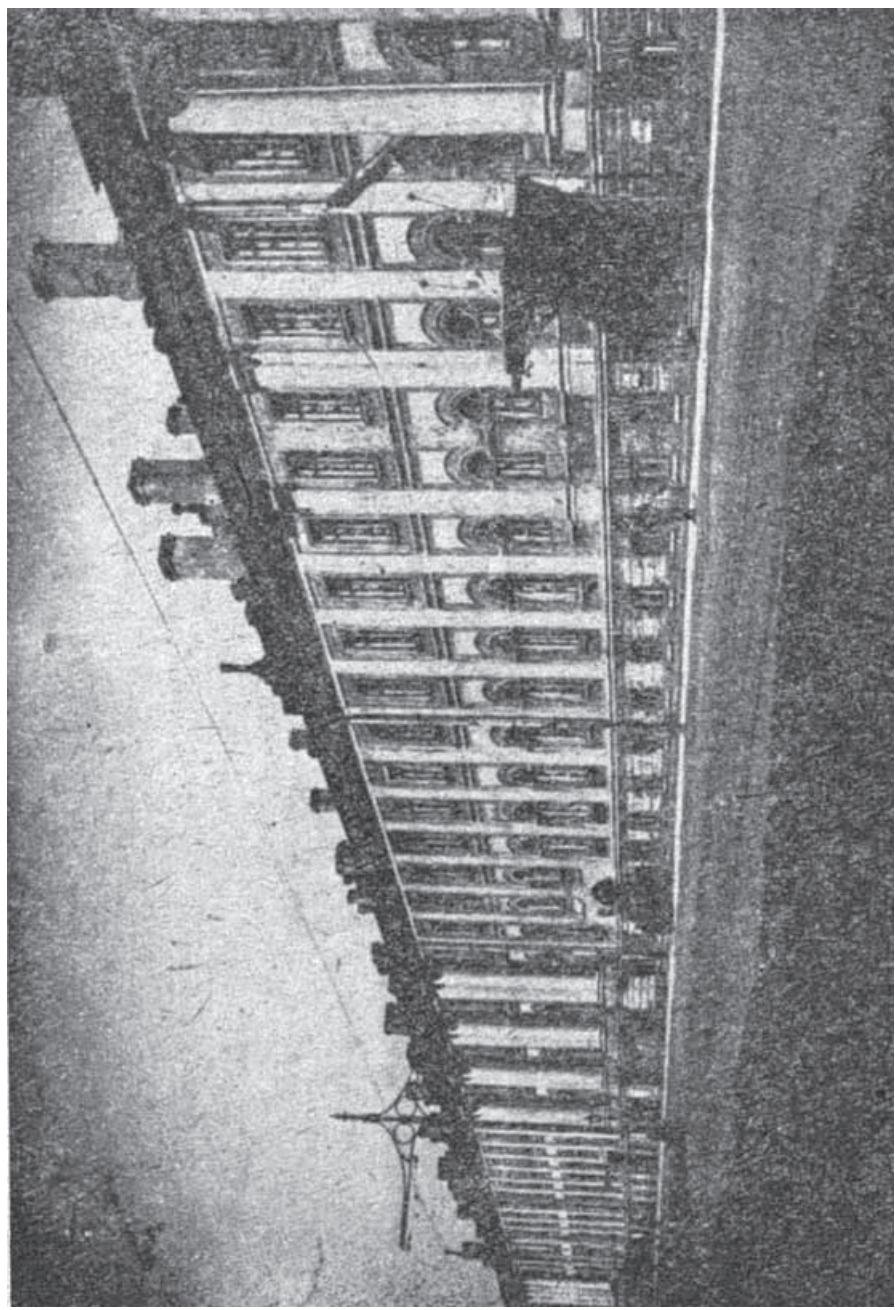
¹⁴⁵ Sungunniemen taisteluista esim. KarNTs RAN f.1, op.13, d.117, l.1–21 (S.Suominen).

¹⁴⁶ Kansalaissodan rintamilta 1930, 89–93

¹⁴⁷ Kymmenen vuotta 1930, 135

¹⁴⁸ Kymmenen vuotta 1930, 136.

¹⁴⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 93–96, Salomaa 1992, 21.

Suomalaisten komentajakurssien rakennus Pietarissa

Tuntematon suomalainen kurssilainen kenttävarustuksineen

tunut tai sairastunut. Mm. 2. pataljoonan komentaja Eyolf Mattsson oli haavoittunut 4.11.1919 Poventsassa.

Talven tulo ja Äänisjärven jäätyminen pakotti rykmentin 14.11.1919 vetäytymään Sungun niemeltä takaisin Petroskoihin. Syksyllä 1919 Äänisen alueella käydysä taisteluissa 6. rykmentti oli menettänyt päälystöä 10 kaatuneina ja 5 haavoittuneina sekä miehistöä 13 kaatuneina, 34 haavoittuneina ja 108 sairastuneina. Vankeja oli otettu 85 ja sotasaalista saatu 12 tykkiä, 5 raskasta ja 3 kevyttä konekivääriä.¹⁵⁰

Joulukuun ensimmäisinä päivinä 1919 rykmentti yritti vielä murtaa valkoisten rintaman radan suunnalla. Hyökkäys aloitettiin radan oikealla puolella 20 km Lisman pohjoispuolella olevan Viiksjärven (Viksozeron) kylää kohti. Hyökkäys ei johtanut tulokseen ja 20 miestä kaatui. Tämän jälkeen rykmentti hyökkäsi vasemmalta. Lisman asemalta se eteni vaikeissa olosuhteissa yhdessä venäläisen 3. rykmentin kanssa valkoisten selustaan ja valloitti 8. pysäkin. Suomalaisen pataljoonan 1. komppanian päällikkö haavoittui taistelussa kuolettavasti. Valkoisten pannsarijunan tukema vastahyökkäys pakotti kuitenkin punaiset perääntymään. Punaisten vuoritykkiä ei pysytty evakuoimaan kolmen tykkimiehen haavoittuessa. 8. pysäkin retkiin kerrotaan olleen raskaimpia mitä 6. rykmentti joutui suorittamaan. Perääntyessä ankarassa pakkasessa takaisin Lismaan kuivamuona oli päässyt loppumaan. Osa miehistöstä uupui ja jäättyi kuoliaaksi jäälle.¹⁵¹

Joulukuun lopussa 1919 6. suomalainen rykmentti lähetettiin rajavartiotehtäviin Suoman rajalle, missä rykmentti miehitti rajalinjan Laatokasta Tulemajärvelle noin 200 km pohjoiseen. 1. pataljoonan esikunta oli Viteleessä 2. pataljoonan Tulemajärvellä. Viteleessä valkoiset olivat mm. "tappaneet ja silponeet" pidättämänsä linjatarkeksellä olleen puhelinmiehen.¹⁵²

Arkangelin suunta 1919¹⁵³

Arkangelin suunnalla suomalaiset punakaartilaiset osallistuivat myös verisiin taisteluihin.

Aunuksen taistelussa kesällä 1919 tappioita kärsinyt 1. rykmentti lähetettiin loppukesästä 1919 täydennettäväksi Pietariin, missä se muodostettiin uudestaan etupäässä asevelvollisista inkeriläisistä. Uudelleen muodostettu rykmentti sai nimen 480. Tarkka-ampujarykmentti. 8.8.1919 rykmentti sai käskyn siirtyä Permiin, mutta junan saapuessa Vologdaan saatiin käsky siirtyä Arkangelin suuntaan Vienanjoelle.

Niinpä rykmentin matka jatkui Kotlasiin ja edelleen laivalla Verhnaja-Tolmaan. 5.9.1919 vastaisena yönä rykmentti otti rintamavastuuun Nizhnaja Tolmassa ja siirtyi yömarssilla Falugan kylään. Majotuessaan 6.9.1919 Falugan seudulle rykmentti joutui valkoisten väijytykseen. Johtuen puutteellisesta vartiointijärjestelyistään, rykmentti menetti yli 30 miestä kaatuneina ja haavoittuneina sekä saman verran valkoisten vankeina. Seuraavina päivinä tehtiin useita vastahyökkäyksiä ja 9.9.1919

¹⁵⁰ Kansalaissodan rintamilta 1930, 96–98.

¹⁵¹ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.185 (N.J. Mäkinen), Kansalaissodan rintamilta 1930, 98–101.

¹⁵² Kansalaissodan rintamilta 1930, 101.

¹⁵³ Antikainen 1927, 431–432, Kansalaissodan rintamilta 1930, 115–123.

se onnistui veristen taistelujen jälkeen pysäyttämään englantilaisten etenemisen. Rykmentin menetykset olivat 120 miestä kaatuneina ja haavoittuneina, valkoisten menettäessä satakunta miestä.

Rykmentti eteni vetätyvien englantilaisten perässä ja sai seuraavan taistelukosketuksen Gutgamin (Gurgom?) luona jossa kärstitti vihollisen kiivaassa tykistötuhessa tappioita. Tällä useat englantilaisten palveluksessa olevat paikkakuntalaiset siirtyivät myös punaisten puolelle. Rykmentti jatkoi perääntyvien englantilaisten takaa-ajoa. Blässän (Blodi) kylässä englantilaiset sytyttivät kolme lentokonetta tuleen sekä myös vastasaapuneen muonalaivan. Myös Dvinskin Bereznikissa (Vianan koivikossa) perääntyvät englantilaiset sytyttivät kymmenkunta lentokonettaan tuleen.

20.9.1919 rykmentti valtasi Rieppasen (Riepanovan) kylän rynnäköllä, jolloin menetettiin 34 miestä haavoittuneina. Kaatuneita ei ollut. Valkoiset menettivät yli 50 miestä ja paljon kalustoa, mm. kaksi tykkiä upotettiin jokeen ennen kuin pääsi-vät vetäytymään laivalla Vianan joen yli.

Kolmen epäonnistuneen Shipilinan linnoituksen valtausyrityksen jälkeen rykmentti asettui puolustukseen Morzegorskoihin jossa se oli 5.2.1920 saakka. Talvella 1920 rykmentin suomalainen suksitiedustelukomppania oli suorittanut pitkiä tiedusteluretkiä menettäen muutamia miehiä. Tammikuussa saadun täydennyksen jälkeen 480. rykmentin 1. pataljoona lähti 5.2.1920 voimakkaan tykistövalmistelun jälkeen murtamaan vihollisen linnoitusvyöhykettä Shipilina-joella.

Pataljoonan murtauduttua linnoitusasemiin ja lyötyä yhden vihollispataljoonan, se taisteli kaksi vuorokautta eristettynä, ennen kuin pataljoona sai yhteyden rykmentin pääosaan, sekä muona- ja ammustäydenystä. Pataljoona sai käskyn jatkaa hyökkäystään. Toisen vihollispataljoonan antauduttua suomalaisella pataljoonalla oli kaksi kolmasosaa vihollislinnoituksesta hallussaan. Oikealla sivustalla olevien vihollisen konekivääri- sekä kranaatinheitinosastojen antauduttua tehtävä oli suoritettu. Tämän jälkeen rykmentti valtasi helposti Vswoodan kylän sekä rynnäköön jälkeen siitä 4 km pohjoiseen olevan Nikolavan kylän. Rykmentti oli taistellut yhtä mittaa viisi vuorokautta. Valkoiset pyrkivät rintaman murrettua kohti Arkangelia. Pohjois-Venäjän Valkoinen hallitus pakeni tappion edessä. Punaiset miehittivät Arkangelin 21.2.1920, sekä 13.3.1920 Murmanskin, missä punaiset olivat jo aikaisemmin ottaneet vallan käsiinsä.

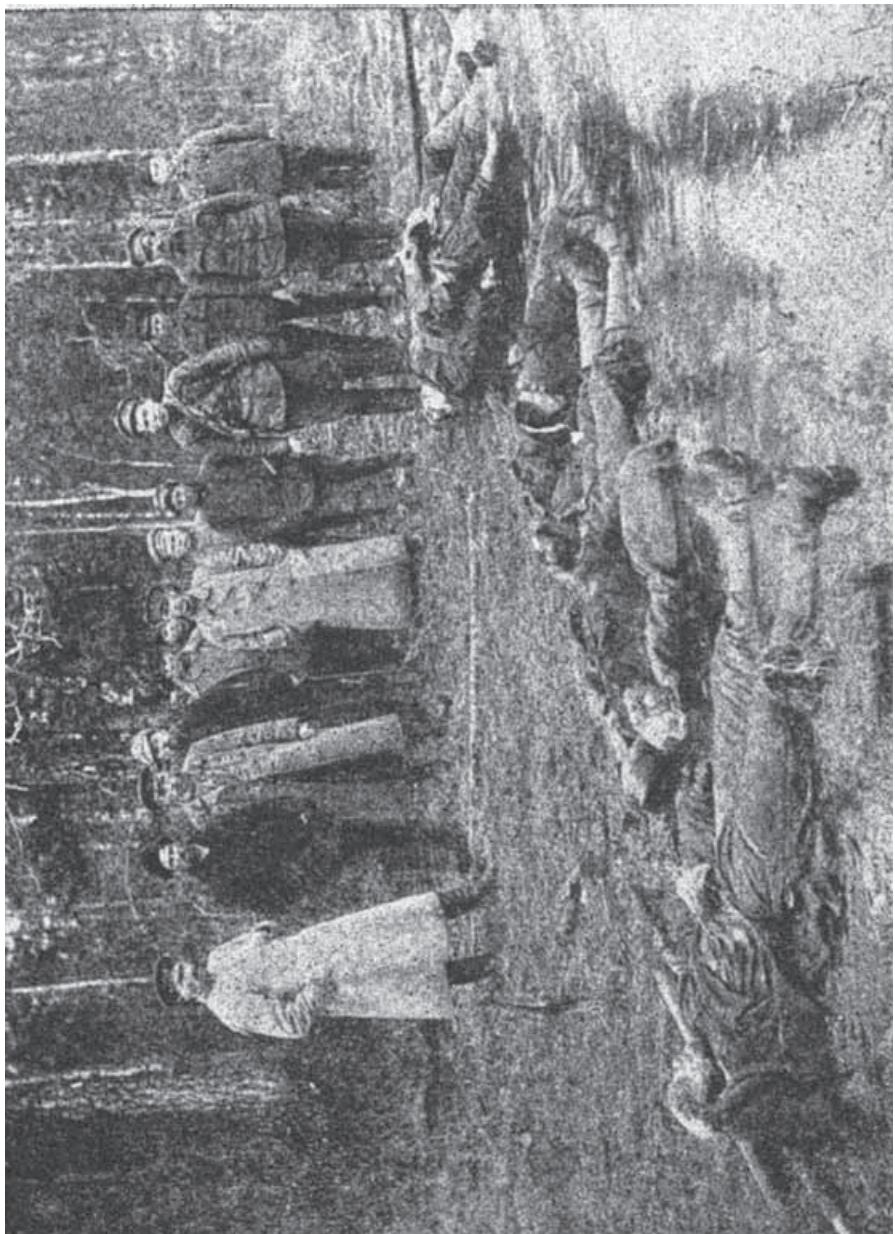
Tämän jälkeen 480. suomalainen rykmentti jäi Arkangeliin varuskuntajoukoksi, kunnes se 10.5.1920 sai käskyn siirtyä Puolan rintamalle (ks. alla).

Petsamo 1920¹⁵⁴

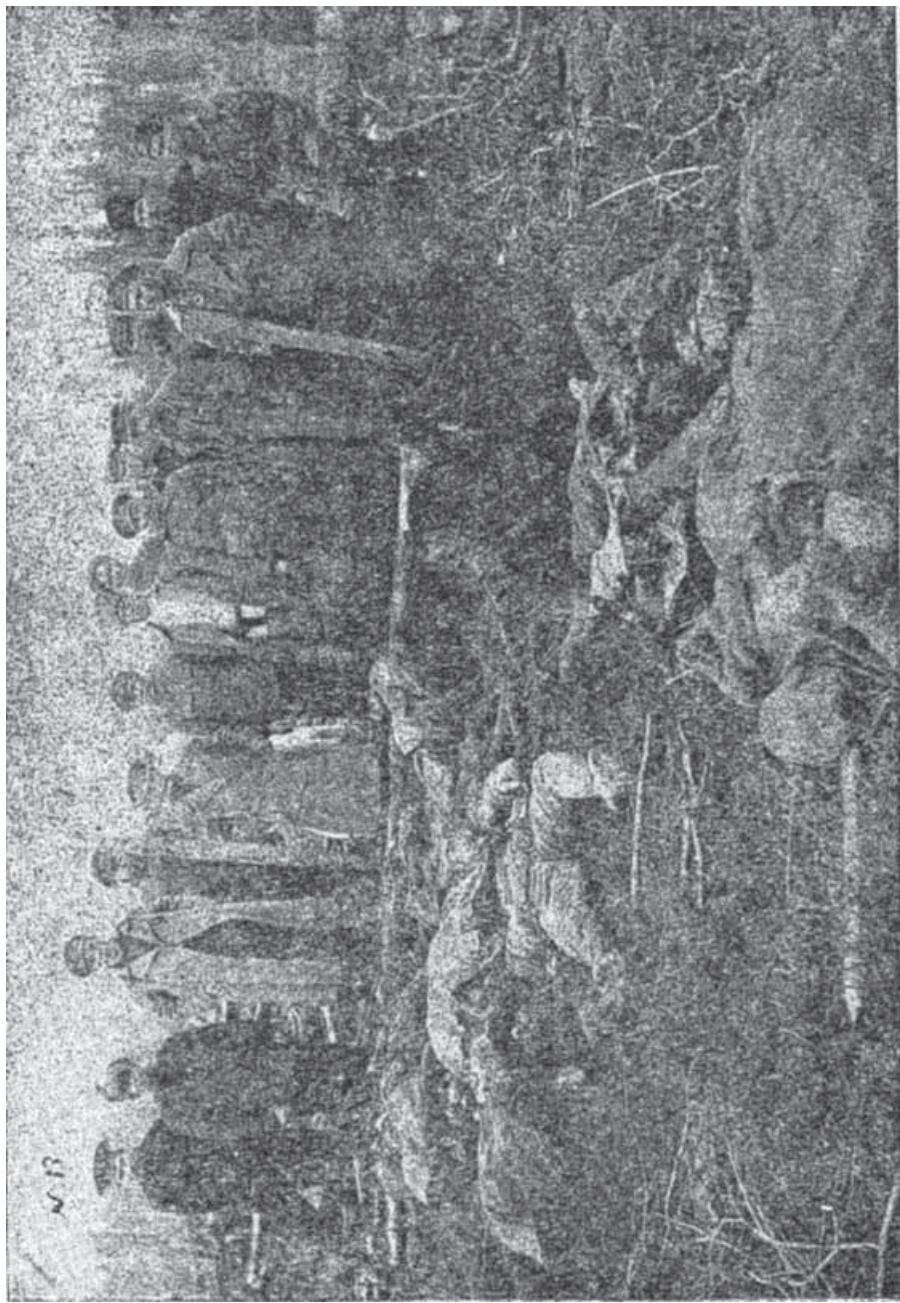
Huhtikuun lopussa 1918 suomalainen Petsamon retkikunta hyökkäsi Petsamoon, jossa se ”murhasi paikallista väestöä ja levitti kauhua paikkakunnalle”. Osasto tuli kuitenkin lyödyksi ja vetäytyi ”suuren mieshukan jälkeen” Norjan puolelle.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Antikainen 1927, 432, Roselius 2002, 85–87.

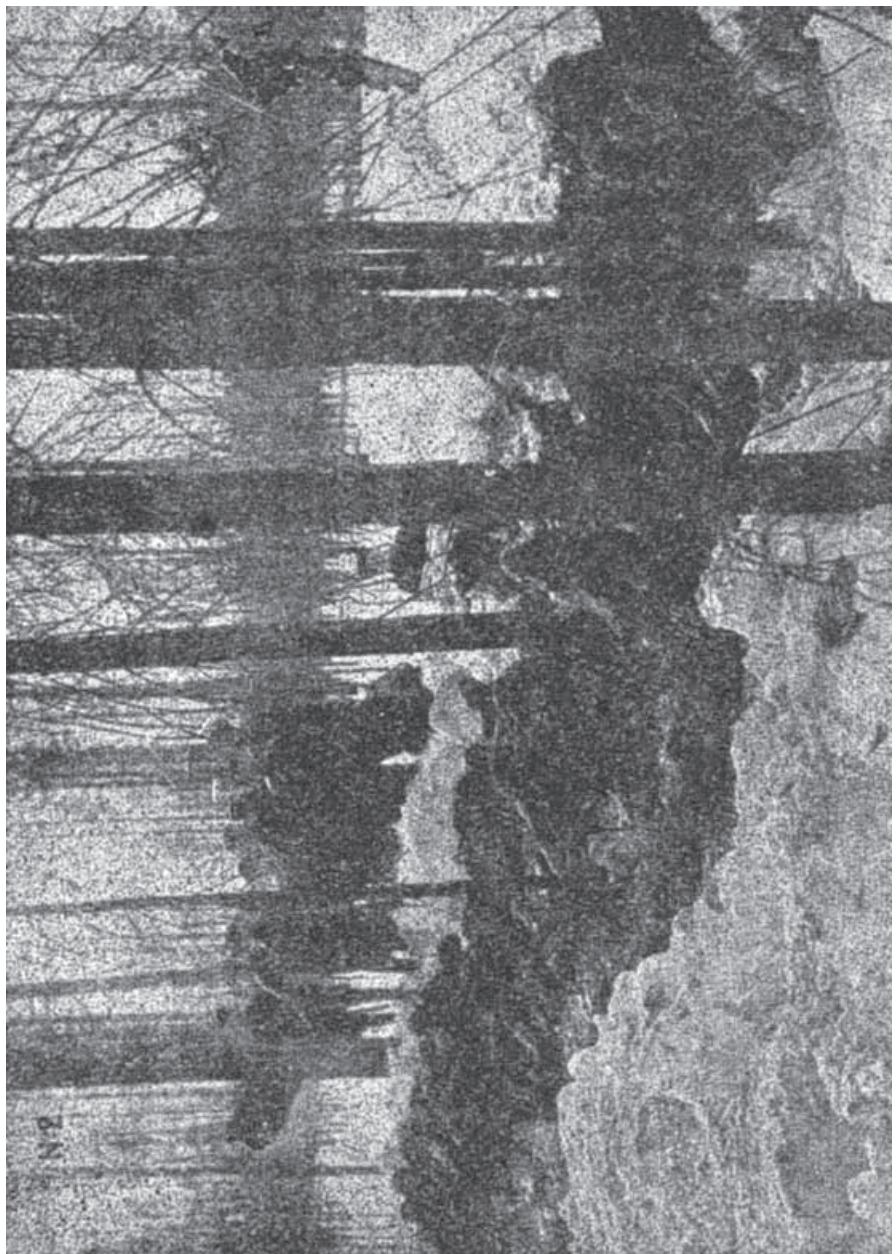
¹⁵⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 62, Roselius 2002, 34–35 (kaatuneina tässä mainittu vain kuusi henkilöä!).

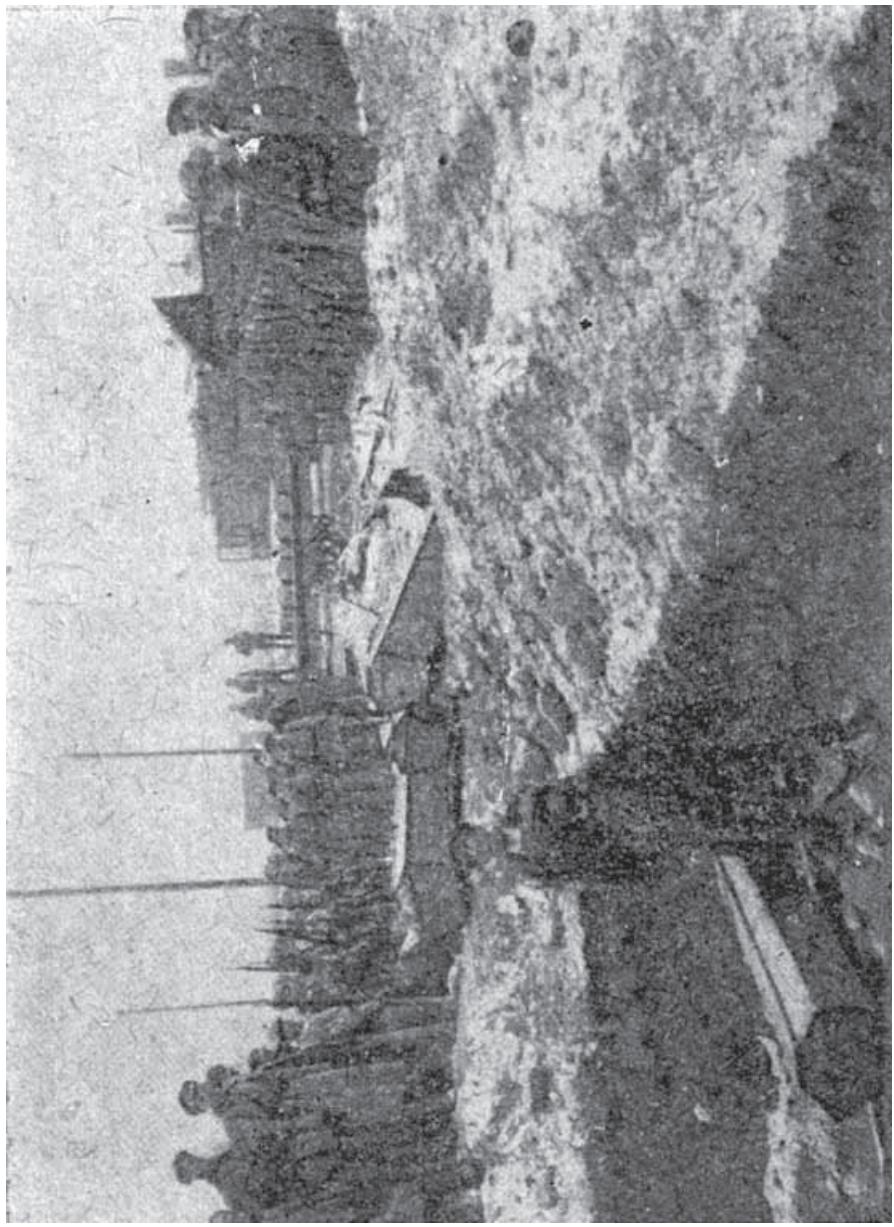
Maaselän aseman luona valkoisten ampumia ja järveen heitettyjä punaisia

Maaselän aseman luona valkoisten ampumien punaisten ruumiita

Maaselän asemalla valkoisten ampuman 22:n punaisen ruumit, joista 15 sidottuna yhteen pilkkilangalla

Ammuttujen punaisten hautajaiset Maaselän asemalla

Keväällä 1920 suomalainen osasto ("Petsamon retkikunta 1920") palasi Petsamon miehittäen huomattavan osan alueesta, mm. Virtoniemen ja Luirajoen latvat. Murmanskissa muodostettu punainen suomalainen 125 miehen vahvuinen suksikomppania sai tehtäväkseen yhdessä pienemmän venäläisen suksikomppanian ja jalkaväkipataljoonan kanssa karkottaa valkoiset suomalaiset Petsamosta. Suksikomppaniat etenivät tunturien yli Petsamon luoteis- ja lounaispuolelle ja miina-vene vei pataljoonan Jäämeren kautta Petsamoon jolloin valkoiset vetäytyivät ilman taistelua.

Salmijärven tasalla valkoiset järjestäytyivät puolustukseen, vahvuutena 300 miestä ja 13 konekivääriä, mutta monivaiheinen taistelu päätti heidän tappioonsa, ja valkoiset vetäytyivät takaisin Suomeen.

"Lahtarit tulivat perinpohjaisesti lyötyä ja karkottettua Petsamon alueelta. Uskalaisivat tulla toistamiseen sinne vasta sitten kun Neuvosto-Venäjä Tarton rauhassa sen sovinnolla luovutti Suomelle."¹⁵⁶

Uhtua kesällä 1920¹⁵⁷

Vienan Rukajärvellä tilanne oli ollut koko syksyn 1918 ja talven 1918–19 hyvin kireä. Suomesta kävi valkoisten asiamiehiä kannustamassa väestöä pyrkimään eroon Venäjästä ja liittymään Suomeen. Samalla olivat myös bolsevikkiagitaattorit liikkeellä. Kesän 1918 kovien hallaoiden johdosta oli selvä nälän uhka edessä, jolloin perustettiin ns. köyhien vallankumouskomitea, joka rupesi pakko-ottamaan väestöltä kaiken liikaviljan. "Syrjäseudun väestö oli pakotettu elättämään itseään kauralla, kalalla ja männyn kuorella, eikä se voinut käydä työssä. Ilmaantui tauteja, kuoli yli 80 henkeä (...)"¹⁵⁸ Syyskuussa 1918 murhattiin eräs vallankumouskomitean jäsen hänen ollessaan vartiomassa takavarikoitua viljaa. Suomesta saapunut valkoisten asiamies Mauranen vangittiin Rukajärvellä ja ammuttiin, minkä jälkeen valkoiset suomalaiset muodostivat ns. "kuoleman jääkärien" osaston, joka teki hyökkäyksen Rukajärvelle etsien Maurosen ampumiseen syyllisiä, niitä kuitenkaan löytämättä.¹⁵⁹

2.1.1919 liittoutuneiden interventiojoukot olivat vallanneet Rukajärven, jolloin ainakin yksi punainen vartiomies sai surmansa. Neljän päivän kuluttua punaiset valtasivat Rukajärven takaisin, mutta kylän omistaja vaihtui taas 9.1.1919.¹⁶⁰ Liittoutuneiden valmistautuessa lähtemään Pohjois-Venäjältä syksyllä 1919 Rukajärvellä oli jonkin aikaa vielä suhteellisen rauhallista.

Suomalaisia vapaaehtoisjoukkoja oli vuonna 1920 vielä Vienassa, Uhtua keskuspaikkana, missä sijaitsi ns. Karjalan väliaikainen hallitus. Suomeen saatuiin tietoja keväällä 1920 neuvostoagitaattoreiden ja -joukkojen saapuessa Vienan Karjalasta,

¹⁵⁶ Antikainen 1927, 432.

¹⁵⁷ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.85, I.61–65 (R. Harjula) ym, RGASPI f.518, op.1, d.12, I.46–50 (A. Uotinen), Antikainen 1927, 432, Kansalaissodan rintamilta 1930, 102–104.

¹⁵⁸ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.47, I.10 (Arhipov N.V.)

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem, Kansalaissota Karjalassa 1932, 69.

mm. Oulankaan, Kiestinkiin, Rukajärvelle ja Tunkueeseen.¹⁶¹ Puna-armeijan 6. suomalainen rykmentti oli saanut tehtäväksi puhdistaa viholiset Vienasta ja se siirtyi näin ollen rajavartioitähivistä aktiiviseen toimintaan. Rykmentti aloitti 30.3.1920 marssin rajalta Petroskoihin ja siirtyi edelleen Sorokan kautta Vienan Kemiin sekä 25.4.1920 Usmaanen.

Konekiväärijoukkueella sekä sapööri- (pioneeri-) ja yhteys- (viesti-) osastoilla vahvistettu 4. komppania aloitti 30.4.1920 raskaan etenemisensä veneillä ja kahlaten jäisessä Kemijoessa kohti Uhtua. 2. komppania seurasi perässä 10. toukokuuta. Uhtua miehitettiin ilman vastustusta 18.5.1920 valkoisten vetätyyessä Usmaanen. Muonavarastot olivat päässeet loppumaan ennen kuin uutta muonaa saatuiin Uhtualle vasta 29.5.1920.

Toukokuussa punarykmentti sai vahvistusta Murmanskista saapuneesta, Petsamon taisteluihin osallistuneesta suomalaisesta osastosta, josta muodostettiin rykmentti 9. komppania. Kesäkuussa rykmentti aloitti etenemisen kohti Suomen rajaan. Taisteluja käytii mm. 27.6.1920 Jyvälahdessa sekä 13.7.1920 Hirvensalmessa. Kummassakin em. taistelussa rykmentti menetti useita miehiä kaatuneina ja haavoittuneina. Hirvensalmessa 13.7.1920 kaatui mm. rykmentin apulaiskomissaari Lauri Mattson.¹⁶² Rykmentti miehitti mm. Kemijoen varret, Vuokki niemen, Vuonnisen ja Pistojärven. Vienassa paikallinen väestö nousi myös vastarintaan valkoisten se-lustassa.

Puolan rintama kesällä 1920¹⁶³

Toukokuussa 1920 puolalaiset joukot olivat valloittaneet Kiovan ja ylittäneet Dnjeprjoen.

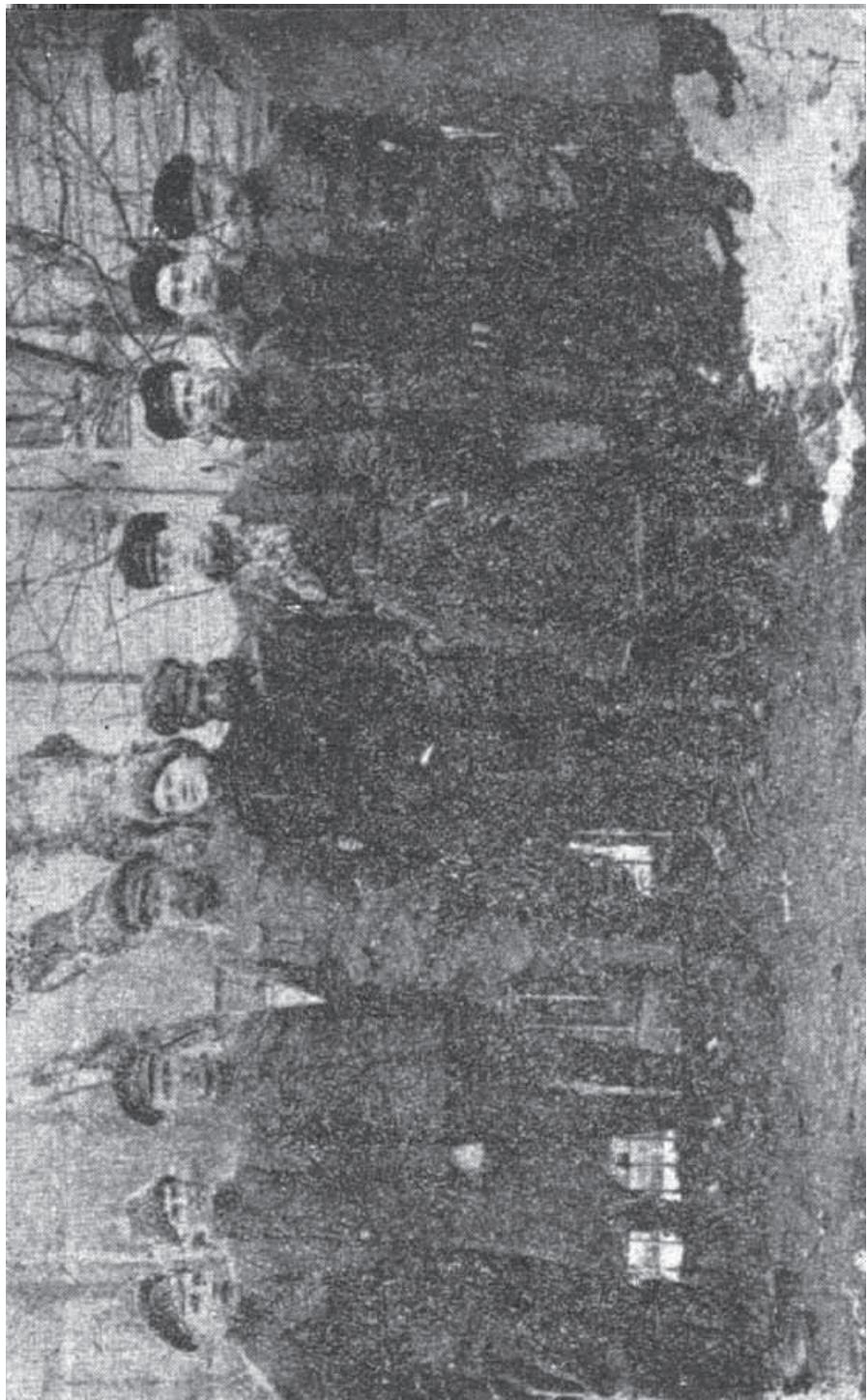
480. suomalainen rykmentti komentajana Ossin sai 9.5.1920 tehtäväksi siirtyä Arkangelista Puolan rintamalle, missä se Valkovenäjän Polotskissa noin 20.5.1920 liitettiin Pohjoiseen ryhmään. Muutamia suomalaisia sanitäärittyjä oli myös liittynyt rykmenttiin. Kesäkuun alussa 1920 rykmentti otti osaa kolme päivää kestävään taisteluun Germanovitshin alueella, minkä jälkeen se siirrettiin Disnajoen oikealle puolelle.

Rykmentin rippeet liitettiin prikaatiin, missä rykmentti toimi iskurykmenttinä. Kesäkuun puolivälissä käytii puolalaisia vastaan kolme päivää kestävät veriset taistelut, missä lukuisia suomalaisia kaatui ja haavoittui. 5. komppania tuhoutui miltei kokonaan; 75 miehestä jääti jäljelle 11 miestä sekä 2 haavoittunutta joukkueenjohtajaa. Punatauti verotti myös rykmentin taistelukykyä.

¹⁶¹ Churchill 1970, 157.

¹⁶² KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.48 (T. Lettojev), l.56–60 (K. Sallinen), RGASPI f.518, op.1, d.12, l.46–50 (A. Uotinen).

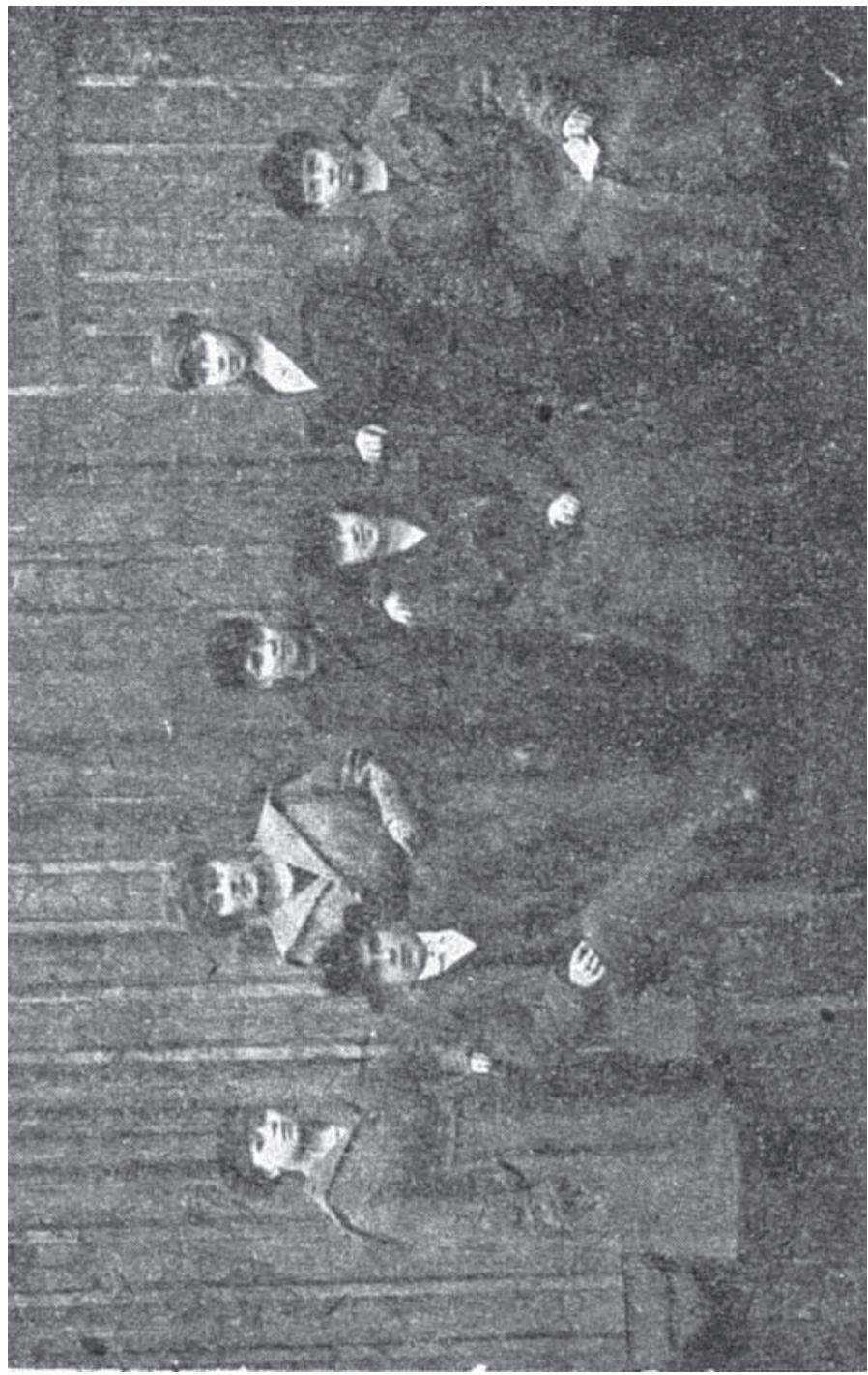
¹⁶³ Muistelmia Puolan rintamalta on esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.57, l.3–4 (K. Venell–Turpeinen), RGASPI f.518, op.1, d.20, l.107–120 (nimetön); Salomaa (1993) s. 33–37, Antikainen 1927, 433, Kansalaissodan rintamilta 1930, 340–343.

Puolan sotaretkeen osallistunut 480. suomalaisen rykmentin esikunta

Puna-armeijan sotatoimiin Puolaa vastaan osallistuneita suomalaisia sanitääritojä kesällä 1920. Oikealla Katri Turpeinen

Puna-armeijan Puolan retkikunnan Saksaan paenneet ja internoidut suomalaiset sanitääritöt vuonna 1921

Germanovitshin taisteluissa kaatuivat mm. seuraavat suomalaiset punakomentajat:

- 5. komppanian päällikkö E. Heinikäinen
- kk-joukkueen johtaja Juho Pelkonen
- joukkueen johtaja Pihlhjerta (Pihlhjerta?)¹⁶⁴

Rykmentin ”kulttuuriplutoonan” johtaja eli valistustyöstä vastannut Oskar Sippola, joka oli Suomessa toiminut mm. Sörnäisten Vuorelan näyttämäkerhossa ja haavoittunut Arkangelin rintamalla, kuoli pilkkukuumeesseen Polotskin sairaalassa kesäkuun lopussa 1920.¹⁶⁵

Tämän jälkeen rykmentti siirrettiin Pohjoisen armeijakunnan reserviin Disnan kaupungin läheisyyteen, missä rykmentti sai 1 200 venäläistä täydennykseksi. Täydennyksen jälkeen rykmentti osallistui taas taisteluihin. Mihailovskin alueella vihollinen lyötiin ilman vähäisin taistelutoimin. Suomalaiset joutuivat heinäkuun lopussa 1920 neljä päivää kestävään taisteluun Nareva-joella, mistä puolalaiset joutuivat perääntymään edullisista asemistaan huolimatta. Mm. rykmentin koulun johtaja Stenkevitsh ja 3. pataljoonan komentaja Skosarev kaatuivat.

Vaikeasta huoltotilanteesta huolimatta puna-armeija eteni Varsovan edustalle, ja suomalaisrykmentti pääsi armeijakuntansa osana etenemään Puolan korridorille. Elokuun puolivälissä puolalaiset ryhtyivät vastahyökkäykseen ja punaisten rintama murtui. Pohjoinen armeijakunta mukaan lukien 480. suomalainen rykmentti joutui puolalaisten saartamaksi ja rykmentin pääosan piti taistellen perääntyä Saksan puolelle. Kahden viikon veristen taistelujen jälkeen rykmentti pääsi 24.–26.8.1920 Saksaan missä se internoitii. Suomalaiset olivat lähes vuoden sotavankeina, mm. Saltswedenin leirillä, ennen kuin heidät kotiutettiin Neuvostovenäjälle.¹⁶⁶

Rykmentin huoltoporras ei pysynyt mukana pääosan etenemisessä Puolaan ja välttyi näin ollen joutumasta puolalaisten piiritykseen. Huoltoportaaseen kerääntyi yhteensä noin 200 miestä, osa Saksasta paenneita. Nämä rykmentin rippeet liitettiin venäläisiin rykmentteihin, ja ne osallistuivat taisteluihin mm. Kaukasian rintamalla kesällä 1920.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Kansalaissodan rintamilta 1930, 342.

¹⁶⁵ Kansalaissodan rintamilta 1930, 344

¹⁶⁶ Ks. esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.292 (N.W. Suvanto)

¹⁶⁷ Kansalaissodan rintamilta 1930, 340–343.

Kronstadt helmikuussa 1921¹⁶⁸

Pietarin suomalainen sotakoulu osallistui helmikuussa 1921 alkaneen Kronstadin kapinan kukistamiseen kolmena osastona:

- puna-upseereista ja kurssilaisista muodostettu kevyt konekiväärikomppania, joka toimi patterin suojaustehtävissä Malaja-Gorkan kylässä Kronstadtin länsipuolisella rannikolla. Eräs suomalainen, Matti Hiltunen, sai 26.3.1921 vartiopaikallaan surmansa vihollisen kranaatinsirpaleesta, joka osui hänen päähäänsä.¹⁶⁹
- toinen ryhmä toimi hiihtotiedustelujoukkona ja teki tiedusteluretkiä Suomenlahdella Suomen rannikon ja Kronstadtin välillä.
- suomalaiset muodostivat kurssilaisrykmentin 1. komppanian, joka varsinaisen taistelun aikana siirtyi Kronstadiin miehittääseen Krasnoarmejskin linnakkeen. Kronstadtin sotaretki kesti noin kuukauden.

Sotakoulun Karjalan retki tammi-helmikuussa 1922¹⁷⁰

Syytalvella 1921 valkoiset suomalaiset tekivät uuden hyökkäyksen Vienaan noin 3 000 miehen voimin. Tällöin Karjalassa ei ollut muita punaisia joukkoja kuin vähäisiä rajavartio-osastoja, joten ratsumestari Karhuvaaran eli Gustaf Svinhufvudin johtamat osastot onnistuivat miehittämään suurimman osan Vienan Karjalasta käyttäytyen varsin raa 'alla tavalla punaisia ja punaisiksi epäiltyjä kohtaan.¹⁷¹ Jalmari Takkisen ("Ilmarisen") johtaman osaston edettyä Uhtualle Suopasvaaran kylässä tapettiin syyskuussa 1921 raa 'asti 1921 ns. erikoisosaston (Tshekan) edustajat Heikki Myyrä ja "Hauska" Pursiainen.¹⁷²

Simolan johtaman osaston kerrotaan vanginneen kolme punasotilasta taloon Uhutjoen rannalla, jonka jälkeen talo sytytettiin tuleen. Samana yönä teloitettiin välskärinpunktin lääkäri ja välskäri. Myöhemmin teloitettiin Uhutsaarella kymmenen miestä ja yksi nainen. Repolassa surmattiin loppuvuodesta 1921 ainakin 19 henkilöä, joista suurin osa oli siviilejä. Näistä muutama oli kirjallisuuden

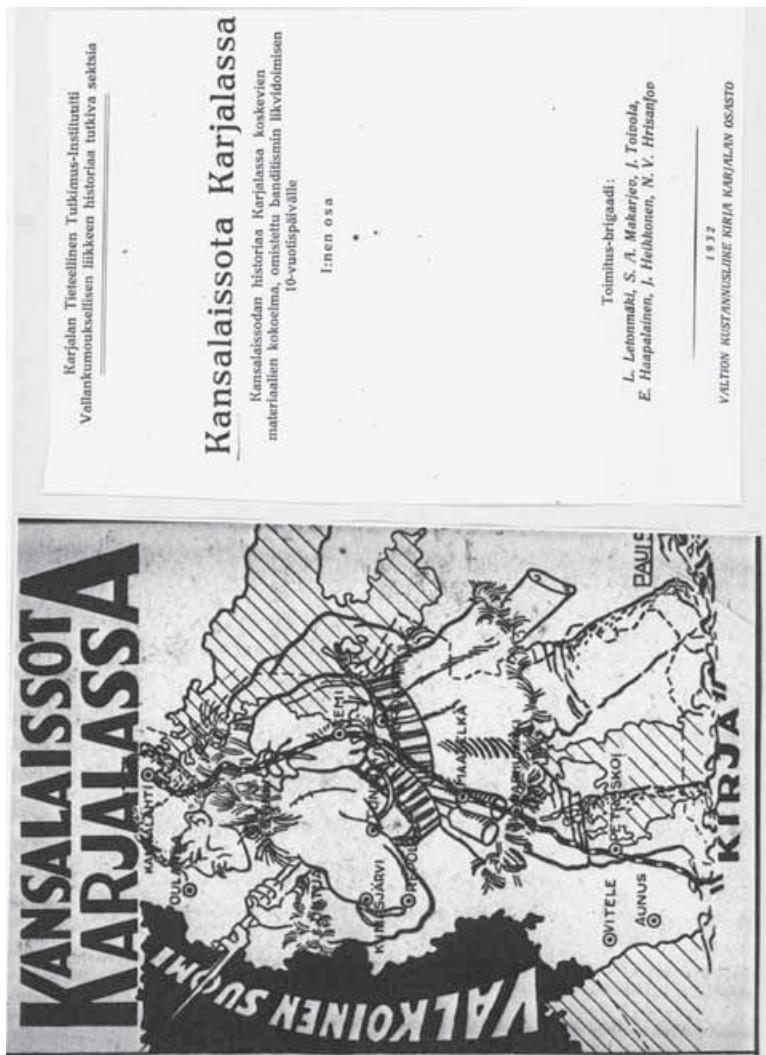
¹⁶⁸ Antikainen 1927, 433–434, Kansalaissodan rintamilta 1930, 422–453.

¹⁶⁹ Kansalaissodan rintamilta 1930, 438. Vähän mukaan (s. 81) päivämäärä oli 17.3.1921.

¹⁷⁰ RGASPI f.518, op.1, d.20, I.91–93, KarNTs RAN f.1, op.13, d.43, I.1–25 (M. Anttonen); f.1, op.13, d.46, I.1–3 (O. Aro), f.1, op.13, d.59, I.13–18 (I. Jevsejev); f.1, op.13, d.65, I.7–10 (nimetön); f.1, op.13, d.71, I.1–4 (O. Kumpu), f.1, op.13, d.87, I.31–46 (nimetön), I.49–63 (mm. W. Salmi), f.1, op.13, d.114a ja 136; f.1, op.13, d.136 ("Banditismi Karjalassa"), Antikainen 1927, 434–435, Salo-maa 1992, 158–164, Roselius 2002, 85, Lackman 1998, 83–113.

¹⁷¹ Valkoisten vuosina 1919–21 surmaamien Karjalan Työväen Kommuunin 193 asukkaan nimiluettelo, ks. KarNTs RAN f.1, op.31, d.106, I.1–13. Toinen surmattujen nimiluettelo (199 nimeä) vuosilta 1919–22, ks. KarNTs RAN f.1, op.31, d.108, I.1–12.

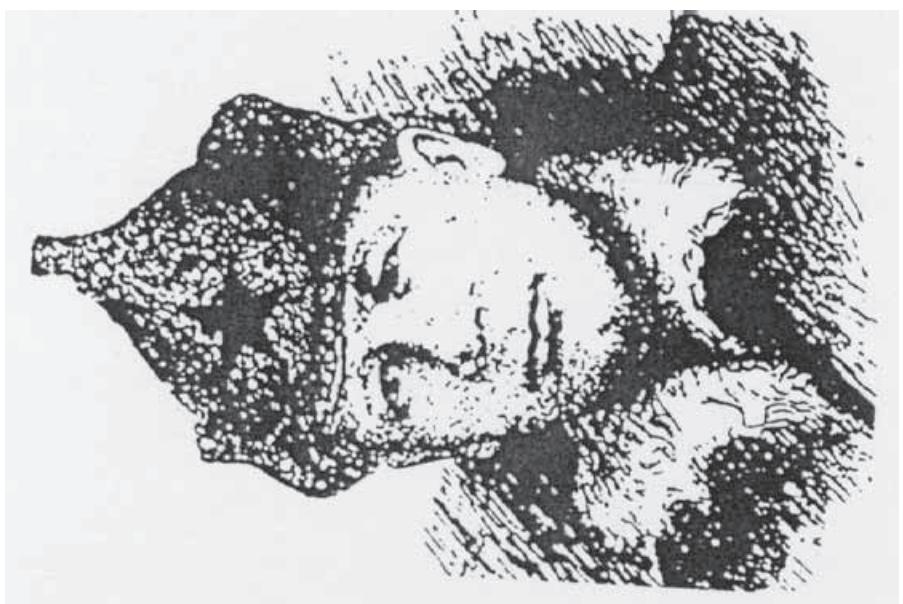
¹⁷² Tämä tapaus on selostettu laajasti punakaartilaisten muistelmissa, ks. esim. KarNTs RAN f.1, op.13, d.87, I.1–3 (Pursiaisen leski, Fedora Koskinen). Tapaukan saama julkisuus punaisten puolella johdunee osittain komissaarien murhien synnyttämästä poliitisesta latauksesta.

1930-luvun alussa päättettiin laataa "tieteellinen", moniosainen "Kansalaissota Karjalassa" kirjasarja. Teettäjänä toimi nyt "Karjalan Tieteellisen Tutkimus-Instituutin Vallankumouksellisen liikkeen historiaa tutkiva sektia". Ainoastaan ensimmäinen osa ehti kuitenkin ilmestyä vuonna 1932 ennen kuin mm. suomalaisiin kohdistuneet laajat vainot alkioivat Neuvosto-Karjalassa. Teoksen "Toimitus-brigadii" kuului mm. vuoden 1918 sodan punaisen ylipäällikönä toiminut Eero Haapalaisten, Hankkeen vetäjä, entinen kansanedustaja ja Punainen Karjala -pätoimittaja Lauri Lehtimäki teki itsemurhan odottessaan pidätystään vuonna 1935 ja venäjän kielien tutkijana tunnettu S.A. Makariev teloitettiin vuonna 1938. Toimitusbrigaadid muidenkaan jäsenten kohtaan ei liene ollut kovin paljon valoisampi

Kaksi kuvaa Toivo Antikaisesta. Piiros kuvaa Antikaista punakomentajana vuonna 1922. Valokuva on Antikaisen passikuva

mukaan saapunut Suomesta.¹⁷³ Valkoiset olivat lisäksi polttaneet punaisten tukikohdaksi epäillyn Suoverkan kylän, ryöstäneet Repolan ja Tuulivaaran viljavarastot sekä vieneet Suomeen kaikki löytämänsä hevoset, joten väestön tilanne ja mieliala olivat varsin vaikeat ja ankeat.¹⁷⁴

Rukajärvellä oli taas 6.11.1921 – ehkä provokatorisen avoimestikin – vietettyjen vallankumousjuhlien yhteydessä tapahtunut hirveä veriteko, kun Jalmari Takkisen ("Ilmarisen") johtamat valkoiset olivat tehneet iskun kokouspaikalle ja koko juhlaileisön edessä raa asti surmanneet 12 henkilön kokoinen puoluejohdon.¹⁷⁵

Takkisen johtama parinkymmenen miehen osasto hyökkäsi tämän jälkeen eräänä yönä marraskuun loppupuolella Kontokkiin, missä pidätettiin opettaja Juntunen sekä erikoisosaston edustajat Olavi Vesala ja Kalle Virolainen. Seuraavana päivänä kaikki kolme teloitettiin kidutuksen jälkeen 11 km Kontokin kylästä.¹⁷⁶

Joulukuussa 1921 punaiset aloittivat vastahyökkäyksensä kolmella suunnalla:

- pohjoisessa Kiestingin-Kokkosalmen suunnalla, mukana noin 50 miestä käsittevä suomalainen suksijoukko
- keskellä Sorakan-Rukajärven suunnalla
- etelässä Karhumäen-Porajärven-Repolan suunnalla

Vaikka punaisilla oli monikertainen ylivoima, niin heiltä puuttui talvisodankäyntiin sopivia suksijoukkoja. Suomalainen sotakoulu Pietarissa sai tehtäväksi lähettää suksijoukon Vienaan.¹⁷⁷

¹⁷³ KarNTs RAN, f.1, op.13, d.61, l.1–7 sekä f.1, op.31, d.107, l.1–3 (nimiluettelo), f.1, op.13, d.86, l.32–36 (Mauranen) f.1, op.13, d.87, l.6–12; Kansalaissota Karjalassa osa I, s. 249–251 ja 256–257 (nimiluettelo), Salo s. 17–23. Ainakin seuraavat lienevät suomalaisia: Mikko Järveläinen ("Suomesta tullut punainen työmies"), Riitta Paasu (paennut Lieksan vankilasta; "rääkkäisivät, raiskasivat ja lopuksi murhasivat"), Riitta Heikkinen ("Paennut Suomesta") Matti Leinonen ("Suomesta paennut työläinen, tapettu Kolvasjärvellä. Pää oli lyöty kirveellä irti, ei annettu viikkokausiin haudata.") ja Toivo Kokkonen (punakomentaja, jäänyt haavoittuneena vangiksi Tuulivaaran taistelussa, "rääkkäämällä murhasivat". Myös seuraavilla on suomalaisia nimiä: Suontausta (joutunut vangiksi Kiimasvaarassa, "rääkkäisivät useita päiviä ennenkuin murhasivat", "teloitettiin kolme kertaa"), Milda Turunen ("murhattiin Lentieran ja Luovutsalmen välisellä tiellä"), August Lehto ("Saarenpään kylän opettaja, ammuttu Repolassa"), Arpela ("Omelian kylän nuori opettaja"), Saska Pänttönen (kaksi vm. tapettu Saarenpäässä), rajavartija Juho Sutinen ("murhattiin Lusmassa, ruumista ei annettu haudata, vaan pidettiin kahden viikon ajan kyläläisten nähtävänä"). Juho Sutisen vaimoa, Maikki Sutista valkoiset myöskin rääkkäisivät, uhkasivat tappaa ja lopuksi raiskasivat.

¹⁷⁴ KarNTs RAN f.1, op.13, d.49, l.112, Salo s. 18.

¹⁷⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.47, l.12 (N.V. Arhipov), f.1, op.13, d.87, l.26–28; Kansalaissota Karjalassa s. 69–70, Salo s. 18–21, Vikström s. 73. Kaikki surmatut lienevät kansallisuueltaan venäläisiä, nimiluettelo ks. esim. Vetshnaja slava gerojam, osa II, s. 16 ja 76, sekä myös Vikström (op.cit.).

¹⁷⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.112, l.9–12 (M. Sallinen).

¹⁷⁷ KarNTs RAN f.1, op.13, d.126, l.1–13 (J. Heikkonen).

Sotakoulun muodostama ja Toivo Antikaisen johtama suksiosasto lähti Pietarista 5.1.1922. Petroskoissa se sai seuraavana päivänä tehtäväkseen suorittaa koukkauksia Maaselän asemalta syvälle valkosuomalaisten selustaan Repolaan sekä hyökkäätiä Kiimasjärvellä olevaan valkoisten esikuntaan. Suksijoukoille annetut tehtävät käsitteivät valkoisten esikuntien, varastojen ja liikkuvan voiman tuhoamisen. 122 kurssilaista ja 14 punakomentajaa käsittevä suksiosasto lähi liikkeelle 7.1.1922 aseistuksesta henkilökohtaisen kiväärin lisäksi seitsemän kevyttä konekivääriä. Vuorokaudessa se eteni Paadeneeseen, josta jatkettiin tietöntä taivalta Honkaniemen, Pieningin ja Tshoikan kautta Repolaan, joka miehitettiin 14.1.1922. Pieningissä valkoisten vartio oli kaksi päivää aikaisemmin yllätetty ja vangittu.

Antikaisen johtama suksiosasto eteni Saarenpään kautta Kiimasjärvelle, joka saavutettiin 20.1.1922. Kiimasjärvellä tuhottiin valkoisten esikunta, ammusvarasto ja ambulanssi. Valkoiset menettivät viisi miestä kaatuneina. Retken aikana oli kolme valkoisten partiota vangittu ja Kiimasjärvellä otettiin lisäksi yli 30 vankia.

Tämän jälkeen suksijoukko vetäytyi Saarenpään kylään, jonka avattiin kulkutie, jotta eteläsuunnalla hyökkäävä osasto pääsi marssimaan Kiimasjärvelle sekä liittymään keskisen kolonnaan.

Suksijoukko valloitti Pääkönniemen kylän rohkealla yllätyshyökkäyksellä 27.1.1922 menettäen neljä kaatunutta kurssilaista¹⁷⁸. Tämän jälkeen se raivasi pääjoukkojen eteläiselle kolonnalle rajansuuntaisen kulkutien valkoisten perääntymistien katkaisemiseksi.

Suksijoukon johtaja Toivo Antikainen vangittiin sittemmin 6.11.1934 käydesään salaa Suomessa. Suurta huomiota saaneessa oikeudenkäynnissä hänet tuomittiin mm. valtiopetoksesta sekä Kiimasjärven retken aikana 20.1.1922 tehdystä suomalaisen Antti Marjoniemen murhasta. Väitettiin mm. että Marjoniemi olisi Antikaisen käskystä poltettu elävänä.¹⁷⁹ Ivan Petrovin eli silloisen kurssilaisen Toivo Vähän romantisoidun elämänkerran laatijan Oleg Tihonovin mukaan Antikainen ei ollut itse surmannut Marjoniemeä, mutta kyllä antanut käskyn, jonka Toivo Vähä täytti teloittamalla puukolla kolme vankia.¹⁸⁰

Suksijoukko eteni Luvajärven kylästä, saavuttaen Kontokin 1.2., Kostamuksen 2.2. ja Vuokkiimen 4.2.1922. Nämä olivat katkaistu valkoisten tärkein väylä Uhtualta Suomeen ja valkoisten oli pakko perääntyä keskisuunnalla välittääkseen saarto.

Suksijoukon eteneminen jatkui 1. komppanian valloittaessa Ponkalahden kylän, mutta Aijolahdessa valkoiset torjuivat hyökkäyksen. Aijolahdessa kurssilaisten kuusijäseninen tiedustelupartio jäi valkoisten vangiksi. Kidutuksen jälkeen vangit teloitettiin Vuonisessa 5.2.1922. Aikalaiskertomusten mukaan vangituulta oli mm. puhkaistu silmät, pääät murskattu, revitty kieli ja sukupuolielimet.¹⁸¹ Eräitten tietojen

¹⁷⁸ Vähä 1974, 95.

¹⁷⁹ Vrt. esim. Roselius 2002, 85, Salo 1935, 29–47. Kirjailija Tauno Huuskosen vuonna 1968 haastatteleman Antikaisen retken osanottajan Ludvig Arojärven mukaan Marjoniemen elävänä polttaminen pitääkin paikkansa. Ks. Huuskosen 1979, 319–322 sekä Tauno Huuskosen 1.4.1981 päiväämä kirje Antero Uitolle.

¹⁸⁰ Tihonov 1970, 224–225. Ks. myös Salomaa 1995, 76.

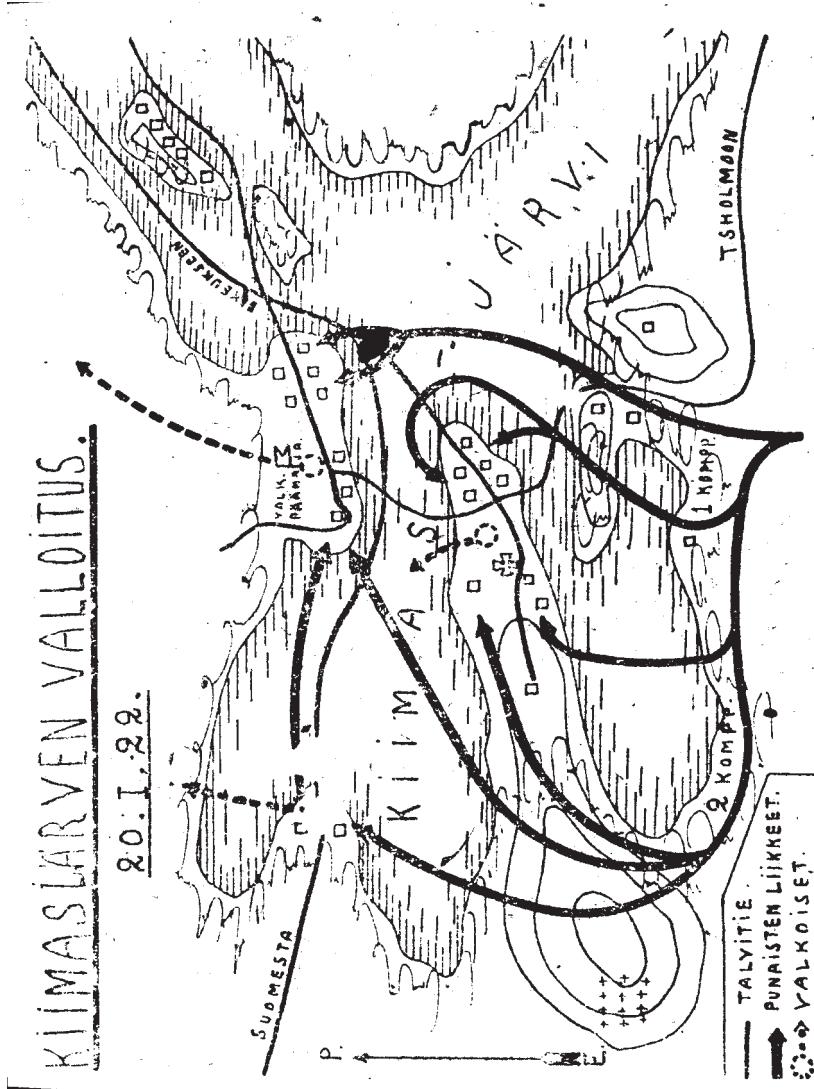
¹⁸¹ Esim. Salo 1935, 24.

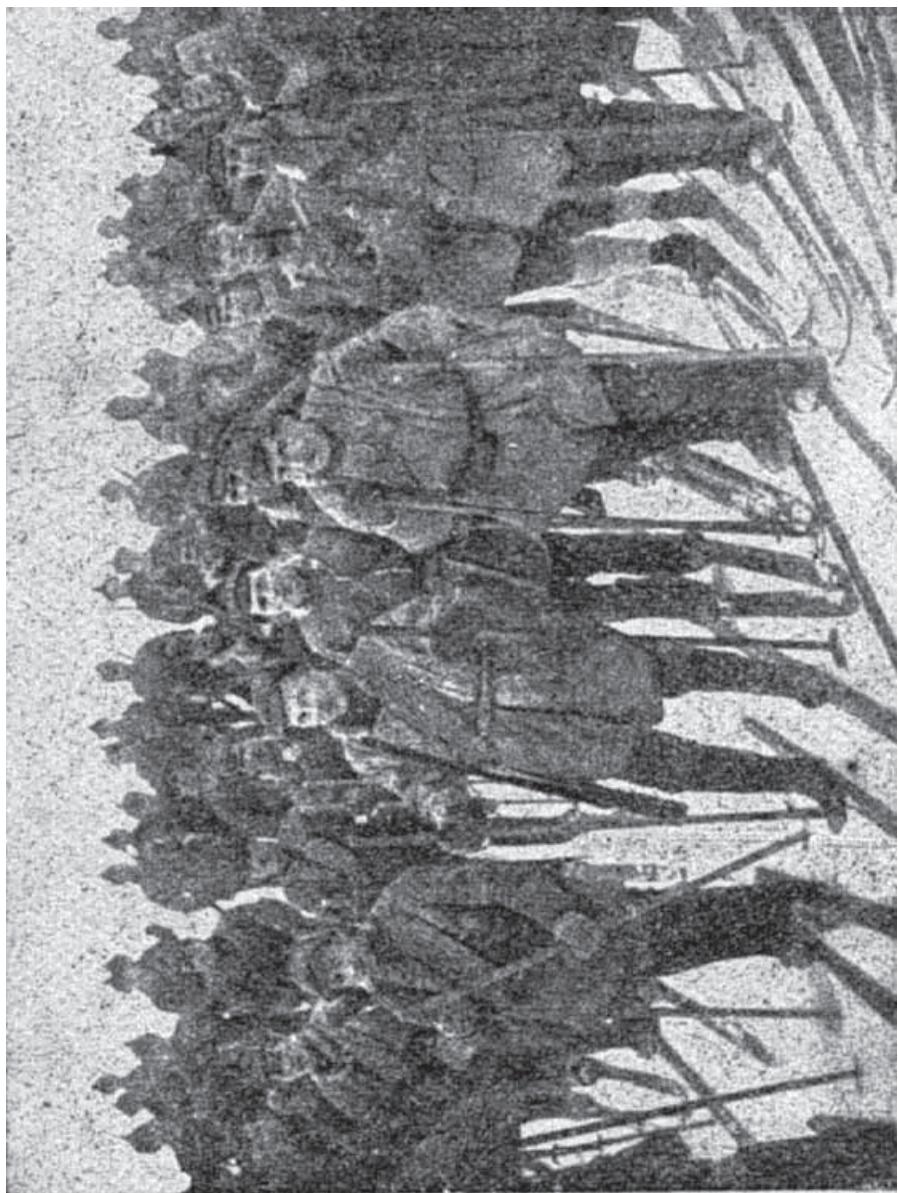
Leningradilainen elokuvastudio Lenfil teki vuonna 1937 elokuvan Gennadij Fishin Klimasjärven valloitus –kirjan perusteella. Kuvassa roolihahmo Toivo Antikainen näyttelijä O. Zhakovin esittämänä

Taiteilija Toivo Hakkaraisen piirros Kiimasjärven retkikuntalaisten taidaleesta vuonna 1922

Toivo Antikaisen johtamien joukkojen liikkeitä esittävä kartta Kiimasjärven valloituksesta.
Kirjasta "Neuvosto-Karjalan puolesta"

Pietarin kansainvälisten sotakoulun suomalainen hiihtojoukko

mukaan kaatuneita kurssilaisia olisi ollut yhteensä kahdeksan – nimien kirjoitustavan horjuvuuus on kuitenkin saattanut synnyttää kaksi henkilöä lisää kaatuneitten lueteloihin.

Vuokkiniemeen jääNEEN 2. komppanian sekä pienen venäläisen komppanian avulla tehtiin 9.2.1922 menestyksellinen hyökkäys Aijolahteen, ja seuraavana päivänä suoritetun Vuokkiniemen valloituksen jälkeen saatuiin yhteys pääjoukkojen pohjoiseen kolonnaan.

Tämän jälkeen suksijoukko oli muutaman päivän lepäämässä Vuonnisessa suorittaen joitakin tiedusteluretkiä rajalle ennen kuin se palasi Uhtuan kautta Vienan Kemiin 15.2.1922, josta se palasi junalla Petroskoin kautta Pietariin.

Tämän kirjallisuudesta hyvin tunnetun hiihtomarssin pituus Maaselän asemalta Vienan Kemiin oli 980 km. Ottaen huomioon tämän lisäksi suoritetut tiedusteluretket, hiihdetyn matkan pituus laskettiin olevan noin 1 100 km.

Antikaisen arvion mukaan valkoisten tappiot kaatuneina ja vangittuina olivat 117 miestä, minkä lisäksi punaiset ottivat runsaan sotasaaliin, mm. 150 kivääriä, tuhansia patruunoita ym. Suksijoukon omat tappiot käsittivät kahdeksan kaatunutta ja kymmenen haavoittunutta, kun taas Puna-armeijan kokonaistappiot Karjalassa talvella 1921–22 olivat 145 miestä kaatuneina, haavoittuneina 471, sairastuneina 243 ja paleltuneina 257.¹⁸²

Karjalan Toimeenpaneva Komitea myönsi Sotakoululle Punalipun kunniamerkin, ja retkeen osallistuneille myönnettiin 27 henkilökohtaista Punalipun kunniamerkkiä sekä 73 palkkiokelloa.

Valkoisten perääntyessä Suomeen sovellettiin Antikaisen mukaan "poltetun maan" taktiikkaa. Uhtualla tuhottiin 310 taloa; vain kaksi taloa jäi ehjäksi. Seitsemän kunnan alueella teurastettiin 573 hevosta, 1 440 lehmää ja 2 311 lammasta. Uhtualla vietin suuri määrä lehmiä viljamakasiiniin joka sytytettiin tuleen. Myös siviiliväestöä murhattiin.¹⁸³ Noin 11 000 henkilöä, joista suurin osa naisia ja lapsia, pakeni enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti Suomeen.

Karjalais-suomalainen suksijoukko 1922

Talvella 1922 perustettiin Karjalassa punaisista karjalaisista ja suomalaisista Kalle Niemelän johtama vapaaehtoinen suksijoukko. Vaikka tämä joukko käsitti vain 120 miestä, sitä sanottiinkin pataljoonaksi, ja se koostui kahdesta tarkka-ampuja-komppaniasta, yhdestä kk-komppaniasta sekä 12 miehisestä tiedustelujoukkueesta. Päälystönä toimi Pietarin Kansainväisen sotakoulun suomalaisia punakomentajia ja kurssilaisia.¹⁸⁴

Koska tämän joukon perustaminen tapahtui hyvin myöhään, sen osallistuminen taisteluihin jäi hyvin vähäiseksi. Tammikuun puolivälissä pataljoona siirrettiin junalla Petroskoista pohjoiseen, saapuen Knäsööhön muutaman päivän kuluttua.

¹⁸² KarNTs RAN f.1, op.13, d.87, I.60, Kansalaissodan rintamilta 1930, 404.

¹⁸³ Salo 1935, 19–23.

¹⁸⁴ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.349, I.2–5 (J.J. Heikkinen), Kansalaissodan rintamilta 1930, 408–409, Lackman 1998, 91, Vähä 1974, 83–84, Salomaa 2002, 57–62.

Raskaiden vaiheiden jälkeen valkoiset joukot kohdattiin Pistojärven luona. Viisi vuorokautta kestävässä taistelussa punaiset menettivät viisi kaatunutta (2. komppanian päällikkö Joronen¹⁸⁵, kk-komppanian päällikkö sekä kolme sotilasta) ja viisi haavoittunutta, joista pataljoonan komentaja Jalmari Heino kuoli myöhemmin haavoinhinsa Hämevaarassa 12.2.1922.

Kovan taistelun jälkeen vetäydyttiin Knäsöhön, mistä pataljoona parin viikon levon jälkeen siirtyi yhdessä ns. läskikapinan miesten kanssa takaisin Petroskoihin.¹⁸⁶

Kuusisen klubin murhat

Vuonna 1920 SKP:n sisäiset riidat olivat kärjistyneet avoimen väkivallan asteelle ja johtivat ns. Kuusisen klubin murhiin. Joukko puoluejohtoon pettyneitä punakaartilaisia (ns. revolverioppositio) hyökkäsi 31.8.1920 Pietarin Kamenno-ostrovskij prospektilla olevan kerhohuoneeseen ("Kuusisen klubiin") ja murhasi kahdeksan paikalla ollutta, mm. SKP:n Keskuskomitean jäsenet Jukka Rahjan ja Väinö Jokisen. Murhattujen muistotilaisuus pidettiin Eremitaashissa ja heidät haudattiin 12.9.1920 Marskentälle. Muistolaatassa on valheellinen teksti "Valkosuomalaisen murhammat". Vaikka nämä murhat eivät varsinaisesti kuulu sotasurmien piiriin, on ne tässä mainittu johtuen sekä niiden ajallisesta yhteydestä että myös vuoden 1918 katkeruuden ja sovittamattomien riitojen ilmentymänä.¹⁸⁷

Kaatuneiden ja surmansa saaneiden analyysia

Venäjän sisällissodan tapahtumia vuosina 1918–22 koskevien sekä julkaistujen että julkaisemattomien aikalaismuistelmien kirjoitustyyli ja sanavalinnat ovat nykylukijalle äärimmäisen katkerat ja vihamieliset. Punaisten puolella nimitetään valkoisia poikkeuksetta "lahtareiksi", kun valkoiset taas puhuvat "punakapinallisista". Samalla tavalla kuin Suomessa vuonna 1918 käyty sota oli "Luokkasota" tai "Vapaussota" osapuolesta riippuen, tässä tutkimuksessa käsitellyt sotaretket edustavat taas joko "banditismia" tai "heimosotia".

Venäjälle paenneille punaisille vuoden 1918 sodan tappio sekä pakolaisten keskuudessa syntyneet niin sisäiset poliittiset kiistat, jotka huipentuivat edellä mainituihin Kuusisen klubin murhiin elokuun lopulla 1920, kuin myös jokapäiväiset toimen-tulo-ongelmat lisäsivät luonnollisesti katkeruutta, mitä taas ei voitu purkaa luonnollisella tavalla kasvavasta ideologisesta paineesta ja turvallisuusjoukkojen, eli Tshekan valvonnasta johtuen. Puna-armeijan mobilisointi, eli SKP:n järjestämät kutsunnat sekä sotilasastojen siviiliväestöön kohdistamat elintarvikkeiden pakko-otot synnyttivät luonnollisesti kovaa vastustusta ja lakkoilua, joihin nopeasti pa-

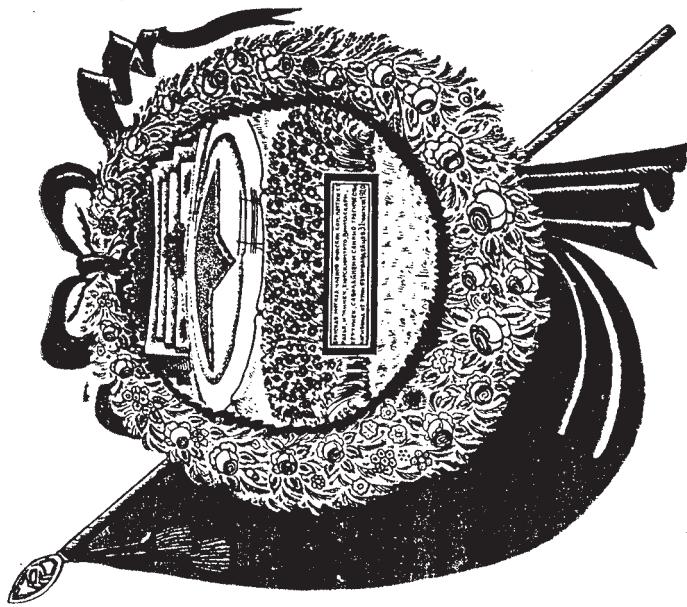
¹⁸⁵ KarNTs RAN f.1, op.13, d.46, l.3 (O. Aro).

¹⁸⁶ KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.28–54 (Anttos-Matti, S. Suominen), Lackman 1993. J. Materon oma kertomus läskikapinasta on GASPI:ssa, f.516, op.2, d.1279, l.-114–142.

¹⁸⁷ Elokunun kommuunaardit 1926 (passim.), Nironen 2003, 25, 149, Salomaa 1992, 133–145, Vähä 1974, 42–44, Salmi 1976, 35–48, 54–56.

ELOKJUN KOMMUNAARDIT

KAIKKIEN MÄIDEN PROLETAARI, LIITTYÄÄ YHTEEN!

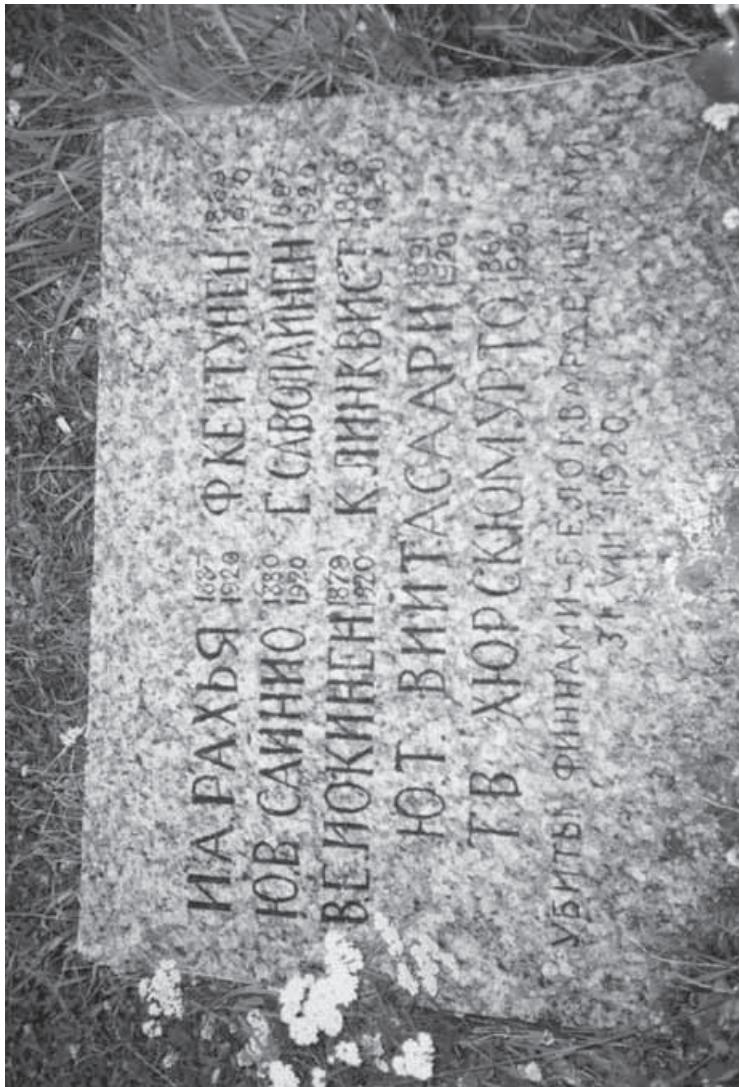
Kommunaardien Muistojulkaisu

KOMMUNISTIN PUOLESTA KAATUNEILLE
ELOKUUN 31 PÄÄÄ 1920 VERTTEON OHRIEN
MUSTOLLE
OMISTA TAMAN JULKAISUN
SUOMEN KOMMUNISTINEN PIJOLUE

KUSTANTAJA: S. K. P:n K. K.
LENINGRAD 1926.

SKP:n keskuskomitea julkaisi vuonna 1926 Leningradissa muistojulkaisun 31.8.1918 Kuusisen klubilla surmattujen punaisten kuniaksi. Kansikuva esittää Pietarin Marskentällä haudutettujen kommunardien hautaa

Elokuvan kommuunardien hautakivi Pietarin marskentällä nykyisin. Kivessä lukee: "J.A. Rahja 1887-1920, F. Kettunen 1888-1920, J.V. Sainio 1880-1920, E. Savolainen 1887-1920, V.E. Jokinen 1879-1920, K. Lindkvist 1886-1920, J.T. Viitasaari 1891-1920 ja T.V. Hyrskymurto 1881-1920. Suomalais-valkokaartilaisten tappamat 31.8.1920"
Kuusisen klubin murhat esitettiin julkisesti siis suomalaisten teoksi, valkka kyseessä oli Pietarin suomalaisten punapakolaisten sisäinen selvittely. Kuva Suomen sotasurmien 1914-22 -projektiin valokuva-arkisto

han maineen saanut Tsheka, omine suomalaisine johtajineen!, iski kovin ottein; eräissä tapauksissa jopa kuolemantuomioilla.

Katkeruus voitiin näin ollen avoimesti suunnata vain ulkoista vihollista eli porvarillista ”jääkärien ja suojuuskuntien” valkoista Suomea vastaan, joka oli kirjaimehillä sesti tuhonnut Suomen punaisen vallankumouksen ja sen ihanteet. Heimosotien retkikunnat olivat taas useimmiten heimo- ja jääkäriaatteiden innostamia ja uskovat lähteneensä ”vapauttamaan” Karjalan väestön Venäjän hallinnosta samaan tapaan kuin Suomi oli Vapaussodassa vapautettu Venäjän sortovallasta sekä liittämään ”Karjalan heimon asuttamat alueet” Suomen yhteyteen. Monelle retkikuntalaiselle lienee ollut melkoinen yllätys, ettei retkikuntia läheskään aina otettu Vienan korpikylissä tai Aunuksen tasangolla vastaan vapauttajina.

Niinpä niissä lukuisissa taisteluissa missä suomalaisia taisteli suomalaisia vastaan, kuten esimerkksi Narvassa tammikuussa 1919, Aunuksesssa alkukesästä 1919, Pulkovon kukkuloilla lokakuussa 1919 tai Kiimasjärvellä talvella 1922, käytiiin sääli-mätöntä sissi- ja terrorisotaa minkäänlaisia yleviä sodankäynnin sääntöjä noudattamatta ja saatuja vankeja ja vihollista tukenutta tai siihen epäiltyä siviiliväestöäkin kidutettiin useimmiten varsin raa ’alla tavalla (silmät puhkaistiin, naisilta leikattiin rinnat, jalat ja käsivarret katkottiin jne.) ennen säännönmukaista teloitusta.

Raa’asta sodankäyntitavasta huolimatta loikkaukset vihollisen puolelle olivat Venäjän sisällissodassa yleisesti ottaen sekä myös suomalaisen punakaartilaisten käymissä taisteluissa kummallakin puolella yllättävästi yleisiä, eivätkä ne koskeneet vain yksittäisiä sotilaita, vaan myös isompiakin sotilasryhmiä siirtyi vihollisen puolelle. Esimerkkinä voi mainita Muurmannin legioonan, jota ei voi yksiselitteisesti luokitella mihinkään Venäjän sisällissodan osapuoleen kuuluvaksi. Loikkaus- ja kieltäytymistapausten ”lääkkeenä” sovellettiin yleisesti poliittisesti luotettavien komissaarien kurinpitotoimia, äärimmäisenä keinona kuolemantuomioita.

Muistelmakirjallisuudessa käytetyn käsittelistön jyrkkyyttä tuli lisäämään myös AKS:n vihamielinen tiedotustoiminta Suomessa, joka 1930-luvulla yltyi Toivo Antikaisen oikeudenkäynnin yhteydessä miltei avoimeen propagandasotaan Neuvostoliittoa vastaan. Suomeen saapui jatkuvasti yhä hurjempiä tietoja inkeriläisiin ja Itä-Karjalan suomalaisiin kohdistuneista vainotoimenpiteistä, joiden paikkansa pitämisen virallinen Neuvostoliitto ehdottomasti kielsi. ”Paluumuuttajien”, eli Suomeen Itä-Karjalasta saapuvien pakolaisten kertomukset kertoivat kuitenkin omaa vastustamatonta kieltäään, joka on tänä päivänä riittävällä tarkkuudella luettavissa esim. EK-VALPOOn kuulustelupöytäkirjoista, joiden asiasisällön oikeellisuudesta ei liene epäilyksiä.

Tässä tutkimuksessa kuvatut sotatoimet tapahtuivat etupäässä Luoteis-Venäjällä ja Itä-Karjalassa, missä sotanäyttämö ei juuri tarjonnut edellytyksiä suurille sotilasoperaatioille ei hyökkääjille eikä puolustajillekaan. Tiettömässä erämaassa ei voida myöskään juuri puhua mistään ”kiinteästä rintamalinjasta”, vaan erikokoiset osastot pääsivät suhteellisen helposti liikkumaan vihollisensa selustassa.

Niinpä Salomaan osuva toteamus Muurmanniin suunnasta päätee yleisemminkin useimpien suomalaisen punasotilaiden taisteluypäristöön:

”Toiminta oli mahdollista vain Muurmanniin rautatielinjan, maanteiden ja jokien suunnassa. Suunnattomat suot, järvialueet ja tiettömät korpialueet rajoittivat toimintaa ja muodostivat kapeikkoja, joissa taisteluja kätyiin. Lisäksi myöhempin kelirikko vaikeutti ja osaksi keskeyttikin operaatioita. Luonto oli karua sekä asutus harvaa ja vähäinen väestö köyhää talonpoikia. Seudulla ei ollut juuri ollenkaan teollisuutta tai merkittäviä viljelyalueita. Pohjoinen rintama ei ollut se suunta, jossa ratkaisutaistelut käytäisiin, mutta sieltä aiheutui kuitenkin uhka suoraan Pietariin. Operaatiot jäivät lopulta kuitenkin vain paikallisuonteisiksi.”¹⁸⁸

Taistelussa haavoittuneiden mahdollisuudet selviytyä hengissä olivat primitiivisissä korpiolosuhteissa varsin pienet. Joukkojen huolto toimi huonosti jos ollenkaan. Muona ja varusteet olivat kehnot ja selvästi riittämättömät. Puutteelliset majotusolot sekä huonot, ellei peräti olemattomat hygieeniset olosuhteet lisäsivät kesäisin infektiota ja sairastumisriskejä jyrkästi, kun taas talvisin paleltumisriski oli ilmeinen.

Epätoivoista tilannetta Kilislammen ja Kurtin seudulla, sen jälkeen kun keväällä 1918 oli saatu tieto punaisten tappiosta Suomessa, kuvataan seuraavasti:

”Rintamalta perääntyminen oli tapahtunut juuri Suomen tilanteen muuttumisen johdosta. Miehet jotka olivat olleet saloilla ja eläneet nuotioilla ilman kattoa pään päällä lähes kolmenkuuden ajan, palasivat sieltä aivan resuiseksa kunnossa. Jo lähdettäessä ei kaikilla ollut päälysvaatteitaan. Utta vaatetusta ei miehistölle voitu tänä aikana ajatellakaan. Alusvaatteita ei ollut kellään muuttaa koko aikana ja harvalla oli ollut tilaisuus saada itseään edes puhtaaksi saunaan kylpemällä. Miesten saapuessa Kanaseen kylään olivat he kaikki mustia liasta ja savusta, parrat kasvaneet ja tukka pitkänä. Ruokaolot eivät olleet loistavat. Saatiin kuljetuksi vain leivänpuolta. Ensiksi koettiin jauhot leipoa ratavarrella ja tuoda joukoille syötävää leipänä. Mutta se ei riittänyt ja niin piti alkaa kuljettaa jauhoina. Mutta Kanasessa ei ollut tilaisuutta saada riittävästi leipää ja niin tuli aikojen, jolloin miehille piti antaa jauho jauhona ja nämä siitä nuotiolla koettivat keittää puuroa. Ensi alussa maaliskuulla oli jonkin verran myös lihaa, mutta senkin saanti loppui. Toukokuun alkupäivinä tuli poroja Tolvantojärvelle ja niistä ehkä osa oli Suomen puolelta, sillä suomalaisen porokiekerät olivat lähellä Tolvantojärveä. Poroja alettini tietenkin ampua ja siten saatiin ainakin 200 poroa, joten lihapula oli poistettu. Tavallisissa oloissa ei poroja näin keväällä enää teurasteta missään tapauksessa, sillä liha on keväällä aivan toukkien vallassa. Mutta nyt ei auttanut sen katsominen, sillä nälkä pakotti syömään vaikka mitä, – Muusta ruuasta ei kannata mainitakaan.

(...) Luonnollista on, että miehistön keskuudessa oli tautejakkin palattaessa ihmisten ilmoille. Toiset olivat palelluttaneet käsiensä tai jalkojaan. Oli alkanut liikkua myös punatautia ja siihen sairastuneet viettiin Kantalahden sairaalaan. Sitten kun oli päästy Muurmanniin radan varteen ja asetettiin Santamäen leirille, puhkesi myös

¹⁸⁸ Salomaa 1993, 15.

könttyri. Sellaisista kuin täistä ei kannata puhuakaan. Kukaan ei ollut niistä vapaana.”¹⁸⁹

S. Suominen muisteli 6. suomalaisen rykmentin kärsimyksiä kymmenen vuotta myöhemmin:

”Talvi 1919–20 oli erittäin paljoluminen. Siitä johtui, että emme saaneet rajalle säännöllisesti niitkään normia mitä yleisen köyhyyden vallitessa voitiin puna-armeijalaisille jakaa (...). Vaplat ja hevoseliha oli monta kertaa ainona ravintona. Perunoita tuotiin myös normana, mutta ne olivat pikemmin taudin aiheuttajina kuin ravintona. Monta kertaa jäätyneinä ja taas sulaneina alkoi tietysti mätänemisprosessi. Kun niitä siitä huolimatta syötiin, oli vatsatauti aivan yleinen ilmiö joukkosamme. Nälkä kehittyi kroonilliseksi, kiusaten kaikista enimmään aina aamulla (...).”¹⁹⁰

Kuten liitetaulukosta 17 ilmenee, kymmenet, ehkä sadat punasotilaat menehtyivät erilaisiin tauteihin, ennen kaikkea tarttuviin keuhkotauteihin. Suomalaisille ominaisen viinankäytön sekä sukupuolitautien seuraukset näkyvät myös liitteistä.

Venäjän sisällissodassa vuosina 1918–22 surmansa saaneet suomalaiset punakaartilaiset

Kuten johdannossa jo todettiin, on Toivo Antikaisen mukaan noin 2 000 suomalaisista saanut surmansa Puna-armeijan puolella kaatuneina, haavoittuneina ja sota-toimissa sairastuneina.¹⁹¹ Näistä sotatoimissa surmansa saaneista on kirjallisuuudessa ja tutkitussa arkistoaineistossa mainittu nimeltä vain murto-osa. Venäjän Sota-arkistossa sekä entisen puoluearkiston SKP:n kokoelmista on löydetty joitakin Puna-armeijan ns. suomalaisen rykmenttien tappioluetteloita, mutta näistä, etupäässä venäjänkielisistä luetteloista puuttuvat yleensä ao. henkilöitten syntymäajat ja -paikat. Myös esimerkiksi Petroskoissa vuonna 1992 julkaistu ”Vetshnaja slava gerojam” (Ikuinen kunnia sankareille) niminen luettelo Suuren Isänmaallisessa Sodassa 1941–45 Karjalan tasavallan alueella kaatuneista ja veljeshautoihin haudatuista sotilaista sisältää myös tietoja joistakin Talvisodassa 1939–40 sekä Venäjän sisällissodassa 1918–22 Puna-armeijassa kaatuneista suomalaisista.

Koska suomenkielisen nimien translitteroinnin kyrillisessä kirjoitusasussa on yleensä varsin suurta horjuvuutta, venäjänkielisen henkilöluetteloitten tulkitseminen on usein hyvin vaivalloista. Liitteinä oleviin nimiluetteloihin on pyritty keräämään Sotasurmaprojektiin määritelmien mukaisesti riittävällä varmuudella suomalaisiksi katsottavat henkilöt; yhteensä 489 nimeä eli vajaat 25 % Antikaisen arvioimasta surmantapausten määrästä. Puutteellisten tietojen johdosta läheskään kaikkia henkilöitä ei voida kuitenkaan varmuudella tunnistaa eikä myöskään yhdistää Sotasurmaprojektiin nimitiedostossa oleviin surma- tai katoamistapauksiin.

Lisäksi jäänee puuttumaan ikuisesti ehkä suurin osa puhtaasti venäläisissä joukko-osastoissa kaatuneitten suomalaisen nimet. ”Kansalaissodan rintamilta” -kirjan

¹⁸⁹ KarNTs RAN f.1, op.13, d.138, l.191–192 (M. Pikkuvirta)

¹⁹⁰ KarNTs RAN f.1, op.13, d.85, l.10–11.

¹⁹¹ Antikainen 1927, 436.

toteamus on kuvaava: "Buin kaupungin sotilaskomissariaatin pataljoonan suomalaiskomppania lähetettiin keväällä 1919 itärintamalle missä se kerrotaan tuhoutuneen viimeiseen mieheen, osa kaatuneina, osa valkoisten sotavankeina ammuttuina sekä osa tauteihin kuolleina."¹⁹²

Karjalan Tiedeakatemian arkistossa olevista muistelmakirjoituksista löytyy haja-mainintoja nimettömistä, Puna-armeijassa eri puolilla Venäjää palvelleista ja sisäl-lissodassa kaatuneista suomalaisista punakaartilaisista. Taistelupaikkoina mainitaan esim. Orel, Kursk, Harkov, Krim, Sevastopol ja Perekop¹⁹³ sekä Romanian ja Galitsian rintamat.¹⁹⁴ Myös Volgan-Kaspian meren laivasto-osastossa palveli suomalaisia pu-nakaartilaisia.¹⁹⁵

Käytettävissä olevan aineiston perusteella on lisäksi myös varsin vaikea, ellei mahdotonta päättää, onko ko. henkilö todellakin katsottava suomalaiseksi. Puna-armeijan niin sanotut suomalaiset joukko-osastot eivät olleet mitenkään etnisesti puhtaita, vaan niissä palveli myös huomattava määrä inkeriläisiä, itäkarjalaisia ja virolaisia, sekä myös suomenkieltä enemmän tai vähemmän ymmärtäviä venäläisiä.

Koska ideologisista syistä "kansainväliseen solidaarisuuteen" pyrkivässä Puna-armeijassa ei haluttu korostaa sotilaiden kansallisuutta, voitaneen otaksua, että sekä Suomalaisessa sotakoulussa että Eyolf Mattsonin komentamassa Karjalaisessa jääräriprikaatissa esiintynyt suomalaisuuden ja suomalaisen taistelukyvyn korostus myötävaikutti myös suomalaisiin kohdistuneisiin vainoihin ja puhdistuksiin 1930-luvun Karjalassa.

Liite: Neuvosto-Venäjällä vuosina 1918–1922 kaatuneet ja surmansa saaneet punaiset suomalaiset

Toivo Antikaisen mukaan Puna-armeijan puolella sai noin 2 000 suomalaista surmansa kaatuneina, haavoittuneina ja sotatoimissa sairastuneina, joista vain pieni osa on mainittu nimeltä kirjallisudessa ja käytettävissä olleissa arkistodokumenteissa.¹⁹⁶

Alla olevat taulukot sisältävät yhteensä 489 nimeä. Kuten edellä mainittiin lähes-kään kaikkia ei voida varmuudella tunnistaa eikä myöskään yhdistää Sotasurma-projektiin nimitiedostossa oleviin surma- tai katoamistapauksiin. Monet tiedot ovat varsin fragmentaarisia ja sisältävät esimerkki vain kaatuneeksi ilmoitetun sukunimen. Toiset nimet ovat taas selvästikin kirjoitettu väärin tai translitteroitu kyrillisestä kirjoitusasusta, mutta tarkoittanevat suomalaiseksi katsottavaa henkilöä. Em. epävarmuustekijöistä johtuen ei voida myöskään varmuudella todeta etteikö alla

¹⁹² Kansalaissodan rintamilta 1930, 48.

¹⁹³ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.172, I.23–35 (H.Lyytinens).

¹⁹⁴ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.349, I.2–5 (J.J.Heikkisen).

¹⁹⁵ Esim. KarNTs RAN f.1, op.17, d.356, I.2–5 (U.Helenius).

¹⁹⁶ Antikainen 1927, 436.

Vuosien 1921-23 punaupseerikoulun suomalaisia oppilaita

Suomalaisten vasemmistolehtien välittämä kuva valkoisten retkikuntalaisten esintymisestä Neuvosto-Karjalassa vuonna 1922

KARJALAN VAPAUTTAJA TYÖSAAAN.

olevissa taulukoissa jokin surmantapaus voi esiintyä kahteen kertaan alla olevissa taulukoissa.

16 ensimmäistä taulukkoa sisältävät tietystä taistelusta tms. varmasti johtuvat surmantapaukset. Taulukossa 17 on "Muut tapaukset" (147 nimeä), joita tietojen puutteellisuuden vuoksi ei voida liittää tiettyyn taisteluun, tai joissa kuolinsyy on esim. sairaus – noin 75 tapausta, murha - 4 tapausta, kuolemantuomio – 3 tapaus- ta, onnettomuus – 3 tapausta, itsemurha – 1 (?) tapaus jne.

1. Kuolajärven (Kantalahden-Knäsön) ja Uhtuan (Vienan Kemin) suunnat maalis-huhtikuussa 1918

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Ikonen, Matti Heikinpoika	8.10.1888	Toukokuu 1918	Paatene	Joutunut englantilaisten vangiksi, teloitettu
Juntunen, Oskari	4.3.1895	6.4.1918	Soukala	Kaatunut
Kettunen, Fredrik		8.4.1918	Usmana	Kidutettu ja heitetty eläväänä koskeen
Kivelä, Evert		1918	Kurtin kylä	Murhattu kotimatkalla Kuolajärvelle
Moilanen, Jaakko		Kevät 1918	Kantalahti	Kidutettu kuoli-aaksi
Nurmi		Helmikuu 1918	Kurtin rintama	Haavoittunut Kilislammella, kaatunut Kurtin rintamalla
Porkka		Ennen toukokuuta 1918	Uhtua	Vangittiin, ja teloitettiin kidutuksen jälkeen
Saariniemi, Kalle		Kevät 1918	Kuolajärvi	Kaatunut
Savinainen		8.4.1918	Usmana	Kaatunut taistelussa
Savinainen, Dmitrij Ivanoff	11.10.1892	3.5.1918	Viena	Kaatunut (sama kuin em.?)
Timonen, Aleksanteri		19.– 20.12.1918	Uhtua	Valkoiset teloitivat yhdessä 12–15 muun kanssa
Virtanen		Kevät 1918	Kantalahti	Valkoiset teloitivat kidutuksen jälkeen

12. nimeä

2. Muurmannin legioona

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Ahava, Iivo		Huhtikuu 1919	Sorokka, Muurmannin radan 17. pysäkki	Pohjois-Suomen punakaartin ja Muurmannin legioonajohtajia. Sai surmansa epäselvissä olosuhteissa yrityessään päästää punaisten puolelle
Hukkanen, Kalle		13.8.1918	Vartiolampi	Kaatui taistelussa
Kosunen		13.8.1918	Vartiolampi	Kaatui taistelussa
Nurkkala, Topias		6.12.1918	Kuolajärvi	Muurmannin legioonan tiedustelija. Vangittiin Vartiolammella, kidutettiin kuoliaksi Kuolajärvelä (kaksi hevosta veti jalat irti)
Oikarinen, Kalle		Ennen 31.1.1919	Kivisalmi	Muurmannin legioona. Kaatuutti
Ojanlatva, Matti				Muurmannin legioonan 4.komppania
Rusakov		22.9.1919 jälkeen	Knäsö	Helsingistä Pae-tessa legioonasta punaisten puolelle jääti valkoisten vangiksi, teloitettiin
Skutnabb		1919?		Sai surmansa epäonnistuneessa pommitaataatissa

8 nimeä.

3. Uralin joukot

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Pohjolainen		8.12.1918	Vlasova	2. vuoristorykmentin 5. komppanian-päällikkö. Kaatuutti

1 nimi.

4. Aunuksen taistelut keväällä-kesällä 1919

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Aalto, Eino		Katosi 1.5.1919	Veskelys	Ajomies, 6. suom. JR. Kadonnut
Aho, Reino		23.6.1919?		Punakomentaja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kaatunut
Ahonen, Väinö		1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Alpret (Albrecht?), Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Andersson, Eino		23.5.1919	Petroskoi	Kuollut sairaalas- sa keuhkokuu- meeseen
Aro		2.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Auvinen Karl		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Katoamispäivä myös 17.6.1919
Backman, Axel		Kesä 1919	Suolusmäki	Punakomentaja. Kaatunut
Backman, Viktor		20.6.1919	Suolusmäki	6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut (sama kuin edellinen?)
Balbas, Stepan		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Berglund		28.9.1919	Sepänkylä-Honka	Kurssilainen, suom. kurssilais- komppania. Kaa- tunut
Dufva, Aleksanteri		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Ekman, Ilmari		Katosi 23.6.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kadonnut

Forsman, Otto		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kaatunut
Fräntti, Ikar (?)		Katosi 5.5.1919	Polovina/ Säämäjärvi	Tiedustelija, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Grjakin (?), Simo		Katosi 14.6.1919 (?)		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1.komppania. Kadonnut
Halonen, Antti		8.9.1919		Puna-armeija- lainen, kuoli haavoihinsa
Hartikainen, A.		1919	Rajakontu	Valkoisten teloit- tama
Hartikainen, V.		1919	Rajakontu	Valkoisten teloit- tama
Hattunen		20.4.1919	Prääsä	Punakomentaja, 6. suom. JR, 2. komppania. Kaatunut
Hautala, Urho		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hihtokomppania. Kaatunut
Heino		Heinäkuun 1919 jäl- keen.	Valasjärvi-Röhö	Tampereelta. Teloitettiin epäil- tynä valkoisten vakoilijaksi
Heiskanen, Aate		Katosi 13.6.1919	Polovina	Oulun läänistä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Hejä, Matti		Katosi 11.6.1919		Kadonnut
Helo, Martti		13.6.1919	Polovina	Rovaniemeltä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Helonen, David		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kuollut haa- voihinsa
Hilkkinen		1919	Rajakontu	Valkoisten teloit- tama

Hyttinen, Andrej	1898	1919	Petroskoi	Kuollut tautiin
Härkönen, Joonas	1883	Ennen 1.10.1919	Petroskoin sairaa-la	Ajomies, 6. suom. JR, kk-joukkue. Kuol-lut tautiin
Ihalainen, Heikki		2.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kaatunut
Ilonen		26.7.1919	Vitele	Kurssilainen, suom. kurssilais-komppania. Kaa-tunut
Jaakkonen, Albert		Ennen 10.6.1919	Petroskoi	Puna-armeija-lainen, 6. suom. JR. Kuollut sairaa-lassa keuhko-kuumeeseen
Janger, Antti		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiiltokomppania. Kaatunut
Jarailo, Toivo		13.– 28.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Jarlin, Oskar		13.– 28.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Jermolainen, Uuno		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Judip (?)		2.5.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Juva, Jalmari		28.4.1919	Mesterjärven asema	Valkoisten teloit-tama
Kaars, Foma		Katosi 13.6.1919	Polovina	Sortavalasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kadonnut
Kaitala, Eino		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tiedustelija, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Kalle, Tuomas		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kaatunut. Nimi?

Kallonen, Johan		8.5.1919		Konekiväärimies. 6. suom. JR
Kalto, Eino		Katosi 8.5.1919 (?)	Veskelys/ Kintaskylä	Kuormastosotilas, 6. suom. JR
Kanerva, Pline (?)		Ennen 12.5.1919		Joukkueen- johtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Karhamo, Väinö		13.6.1919	Polovina	Oulun läänistä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Karppa, Pavel		Katosi 17.6.1919	Polovina	Konekiväärimies. 6. suom. JR, 7. komppania. Kadonnut
Karttunen, Antti		13.6.1919	Polovina	Sortavalasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Kaukinen, Pekka		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Kela, Tuomas		7.7.1919	Polovina/ Säämäjärvi	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut. Pvm myös 8.7.1919
Kelonen, Antti (Yrjö?)		Katosi 13.6.1919	Polovina	Viipurista. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kadonnut
Kettunen, Emil		Ennen 4.9.1919		Poliitt. ohjaaja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Kirjavainen, Yrjö		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Kirjutaja (?), Aksel		13.7.1919		Puna-armeija- lainen. Kaatunut
Kornström, Viktor		Katosi 8.5.1919	Veskelys/ Kintaskylä	Viestimies, 6. suom. JR, viestijoukkue. Kadonnut. Pvm myös 1.5.1919

Kolonen, Ivan		Ennen 12.5.1919		6. suom. JR, konekivääri- joukkueen johta- ja. Kaatunut
Kononen, August		Ennen 4.9.1919		6. suom. JR, konekivääri- joukkueen johta- ja. Kaatunut
Kontio, Edvard		24.5.1919	Petroskoin sairaa- la	6. suom. JR. Kuollut keuhko- kuumeeseen
Koponen, Antti		Ennen 4.9.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Koponen, Mikko		Katosi 17.6.1919	Polovina	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 7. komppania. Kadonnut
Korigainen, Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Korkala, Väinö		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Korkinen, Ivan		1.6.1919		Esikunnan he- vospalvelija, 6. suom. JR. Kuoli lentävän keuhkotautiin
Krääin (?), Simo		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Kuismanen, Vasili		Ennen 4.9.1919		Lääkintämies, 6. suom. JR, lääkintäjoukkue. Kaatunut
Kuosa, Petr (Pekka)		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, viestijoukkue. Kaatunut
Kuosmanen, Tau- no		27.7.1919	Shilta	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Kupiainen, Vilho		2.7.1919	Matsa	Uuraasta. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut

Kusti, Tervo		13.6.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Kyllönen, Karl		13.6.1919	Polovina	Punakomentaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Kärtäväinen, Urho		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Laapotti, Pekka		13.6.1919	Polovina	Helsingistä. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Lajunen		Heinäkuu 1919	Petroskoin seutu	Puna- armeijalainen. Kaatunut
Lakkonen, Yrjö		13.6.1919	Polovina	Antreasta. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Lampinen, Antti (Arto)		20.6.1919	Suolusmäki	Oulusta. 6. suom. JR, 1. komppanian päällikkö. Kaatu- nut
Lasipinen, Ahti		Ennen 4.9.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, hiiltokomppania. Kaatunut
Laurikkala, Franz		Katosi 8.7.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Lehtinen, Viktor		13.6.1919	Polovina	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut. Pvm myös 17.8.1919
Lehtovaara, Emil		Lokakuu 1919	Aunus	
Limpanen, Anri		20.6.1919	Suolusmäki	Punakomentaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Lingi, H.		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut

Livkonen, Ville		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Loberg, Hugo		Ennen 12.5.1919		Joukkueen- johtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Lukka, Verin		Kesäkuu 1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kuollut haa- voihinsa
Luoto, Antti		27.6.1919	Naberezhja	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Lustig, Voldemar		12.3.1919		Kanslianhoitaja, 6. suom. JR, talousjoukkue. "Kuollut äkillisesti"
Maaninka, August		13.6.1919	Polovina	Haukiputaalta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kaatunut
Makkonen, Ivan		5.5.1919	Polovina/ Säämäjärvi	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut tie- dusteluretkellä
Maksimoinen, Prohor		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Matti, August		13.7.1919		Puna-armeija- lainen. Kaatunut.
Metso, David		13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kaatunut
Mikkonen, David		Kadonnut 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Moisio		26.6.1919 jälkeen	Vitele	Loikkasi Tenhus- sa valkoisten puolelle, mutta tuli Viteleessä ammutuksi

Mutanen, Yrjö		17.8.1919	Kazarantsy	Joukkueenjohtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Murto. Elias		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Musakka. Josef		Katosi 1.7.1919	Polovina	Punakomentaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Mäkinen, Sakari		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Mäntynen, August		Katosi 13.6.1919	Polovina	Sysmästä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kadonnut
Nevalainen		Huhtikuu 1919	Vitele	3. suomalainen patteri. Kaatunut "Karjalan bandiitti-kapinassa"
Nevalainen, Mikko		Katosi 17.6.1919	Viitana	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Niemeläinen, Emil		13.- 28.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Niemimäki, Otto		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Nissinen, Jalmari		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kuollut haavoihin
Nutinen, Isaak Johan		14.6.1919	Petroskoin sairaala	6. suom. JR, hihtokomppanian päällikkö. Kuollut vatsahaavoihin
Oinonen, Antti	1891	2.7.1919	Matsa	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut

Paavilainen		27.5.1919	Santamäen luostari	Jää haavoittuneena valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Pehtinen, Ville		Ennen 4.9.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Perkkonen, Adam		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kuollut haavoihinsa
Pesonen, Edvard		4.6.1919	Nurmoila	Punakomentaja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kuollut haavoihinsa
Pokia, Karl		8.7.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 2. komppania. Kaatunut
Pullinen, Pavel		17.6.1919	Polovina?	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 7. komppania. Kaatunut
Pullinen, Toivo		17.6.1919	Viitana	Perkjärveltä. 6. suom. JR, 6. tai 7.komppania. Kaatunut. – Sama kuin edellinen?
Puppainen, Verner		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Pylysy		9.5.1919 jälkeen	Karmaselkä	Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Pymu (?), Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Pyykönen, Pekka		23.6.1919	Katman kylä	6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Pätkinen, August		Ennen 4.9.1919		Musikantti, 6. suom. JR, musiikkijoukkue. Kaatunut

Pääriinen, Aleksanteri		Katosi 13.6.1919	Polovina	Polkojärveltä. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Rinno, Emil		Katosi ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Roikanen, Antti		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Romponen, Severi		Katosi ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Ruuskanen, An- selm		Katosi 28.7.1919		6. suom. JR, kk-joukkue. Ka- donnut
Rämö, Oskar		2.7.1919	Matsa	Muolaasta. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Saini, Viktor		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Salminen		4.6.1919	Nurmoila	Suom. kurssilais- komppania. Kaa- tunut
Savinainen		8.4.1919	Usmana	Kaatunut
Sevelius, Viking		Katosi 13.6.1919	Polovina	6. suom. JR, 1. pataljoonan komentaja. Ka- donnut
Sihvonen, Lauri		8.5.1919		Konekiväärimies, 6. suom. JR, kk-joukkue. Kaa- tunut
Sihvonen, Ville		Katosi 1.5.1919	Veskelys- Kintaskylä	Puhelinvälistäjä, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Sikanen, Valdemar		3.5.1919	Matrossa	6. suom. JR, ratsutiedustelu- joukkue. Kaatu- nut

Singa, Antti (Yrjö?)		27.7.1919	Shilta	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Sirkää, Arius		Katosi ennen 12.5.1919.		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Sissinen, Jalmar		4.5.1919	Lotinanpelto	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kuollut vatsahaa- voihin
Sjöberg, Juho		Ennen 4.9.1919	Prääsä	Joukkueen johta- ja. 6. suom. JR. Kaatunut
Sotti, Reino		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Sukanen, Gustav		Katosi 28.7.1919		Punakomentaja, 6. suom. JR, kk-joukkue. Kad- donnut
Syrjä, Antti		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kadonnut
Tersä, Aleksanteri		Ennen 4.9.1919		Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Tervo, Kusti	1899	Ennen 4.9.1919	Sungunniemi/ Uikujärvi	Sotkamosta. Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Tiilikainen, Petr		Katosi 13.6.1919	Polovina	Helsingistä. Tark- ka-ampuja, 6. suom. JR, 6. komppania. Kadonnut
Tiilikainen, Otto		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 7. komppania. Kadonnut. – Sama kuin edellinen?
Tilles, Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut

Tilles, Ville		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Tirkkonen, Einar		13.– 28.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Tirkkonen, Yrjö		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kaatunut
Tuominen, Urho		13.6.1919	Polovina	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Tylsy, Ivan		Katosi 20– 30.4.1919	Tshebinon kylä	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Valden, Ivan		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Valkonen, Eino		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Vanhanen, Mihail		20.4.1919	Prääsä	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 2. komppania. Kaatunut
Veripää, Luukas		20.6.1919	Suolusmäki	Jaakimasta. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 6. tai 7. komppania. Kaatunut
Vihervaari, August		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihtokomppania. Kaatunut
Virtanen, Väinö		Katosi 13.6.1919	Polovina	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Vuori, Jalmari		Ennen 12.5.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaa- tunut

Väyrynen, Eetu		Ennen 4.9.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, hiihkomppania. Kaatunut
Väänänen		4.6.1919	Nurmoila	Suom. kurssilais- komppania. Kaa- tunut

155 nimeä.

5. Suomalaisen sotakoulun kurssilaisprikaati Pietaria puolustamassa kesällä-syksyllä 1919

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Cilius, Johan		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Englund, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Eronen, August		Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Halander, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Heikkonen K.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Helander, Viktor		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Punakomentaja, kuollut haa- voihinsa
Ikonen, P.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Kara, Lauri		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut. Nimi myös "Kaara"
Kallio, Nikodemus	4.6.1888	Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuo- lella	Helsingistä. 1.JR viestijoukkueen johtaja. Kaatunut
Laurell, Emmanuel		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Lauren, L.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Lehtovaara, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut
Lemotainen, M.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuo- lella	Kaatunut

Lundeqvist		1919	Pietari	Sukulaisia Vaassassa. Punakomentaja, 19. divisioona, myöh. armeijakunnassa. Teloitettiin petturiina ja valkoisten urkkijana. Nimi myös "Lundekvist"
Lyder, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Nyrnberg, N.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Palkonen, E.		Marraskuussa 1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Partanen, Adam		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Joukkueen johtaja. Kaatunut
Pienimäki, Sulo		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Piik, R.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Pikkarainen, Kalle		Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Pokkinen, N.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Routto, Toivo		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Siren, Tarmo		18.10.1919	Detskoje Selo	Pataljoonan komentaja, 3. suom. jy-kurssi
Talske, A.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Telkkä (ent. Elo), Nestor	21.12.1875	18.10.1919	Detskoje Selo	Ent. kansanedustaja. Kaatunut
Tähkä, Paavo		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Venäläinen, L.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut
Väiläinen (?), L.		Ennen 10.11.1919	Pietarin länsipuolilla	Kaatunut

29 nimeä.

6. Viron rintama 1919

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Ratsino (?)		Kevät 1919		2.patl:n 2. suom. komppanian päällikkö
Räsänen, Matti		Ennen 12.5.1919	Pietarin länsipuolella	Konekiväärimies, 6. suom. JR, 3.komppania. Kaatunut
Tapio, Hannes		Ennen 15.6.1919	Pietarin länsipuolella	Kurssilainen, 3. suom. jv-kurssi.
Torikka, Einari		1.-3.6.1919	Ratshino (15 km SW Kaprio)	Puna komentaja, suom. kurssilais-komppania. Kaatunut. Nimi myös Toikka
Torri, Reinhold		Ennen 12.5.1919	Pietarin länsipuolella	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3.komppania. Kaatunut

5 nimeä.

7. Murmansk-Karhumäki kesällä-syksyllä 1919

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Henriksson, Knut		Katosi 8.12.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kadonnut
Huhtanen, Alfred		Katosi 8.12.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Kadonnut
Häyrinen		Talvella 1919	Kinnas, Säämäjärvi	Kaatui valkoisten piirittämänä
Julin, Oskari	1893	3.11.1919	Petroskoin sairaala	Viipurista. Puna-komentaja, 6. suom. JR, 6. komppanian päällikkö. Haavoittui vaikeasti Sungunnimen taisteluissa ja kuoli myöhempin haavoihinsa
Kaponen, Rurik		Katosi 3.10.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut

Kirves, Petr (Pekka)	1901	6.11.1919	Petroskoi	Viipurista. 6.suom. JR. Haavoittunut Suurlahden tais- telussa, kuoli haavoihinsa
Kyröläinen, Oiva		1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Laaks, Karl		4.12.1919	Viiksjärvi	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kaatunut
Laukkonen, Antti		Katosi ennen 19.11.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Liimatainen, Adolf		Lokakuu 1919	Poventsa	Punakomentaja, 6. suom. JR, konekivääri- komppania. Jou- tui valkoisen vangiksi, teloitettuun
Lind, Evert	30.10.1892	3.11.1919	Sungunniemi	6. suom. JR, 6. komppanian päälikön apulai- nen. Otti komppanian komen- toonsa O. Julinin ha- avoittumisen jäl- keen, mutta haavoittui itse kuolettavasti vihollisen piirit- tämänä
Mensikov		1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Mustonen, Jalmar		1919		Tiedustelija, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaatunut
Määttä, Paavo			Sungunniemi	Joukkueenjoh- tajan apulainen, 6. suom. JR, 6.komppania. Kaatunut

Nevalainen, Reuttu		Katosi 3.10.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Nikkola, Leonard		Katosi 1919?		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Ollikainen, Toivo		Katosi 16.11.1919 jälkeen		Konekiväärimies, 6. suom. JR, 5. komppania. Kadonnut
Peksynen, Yrjö		Katosi 1919?		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kadonnut
Pyykönen, Heikki		5.12.1919	Viiksijärvi	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Renko, Vilho		8.9.1919		Iisalmesta. Puna- armeijalainen, 480. JR. Kuollut haavoihinsa
Rikkonen, Emil Juhonpoika	20.5.1918	19.11.1919	Muurmanni	Kaatunut
Roinonen, Andrei		22.10.1919	Poventsa	Sapöörijoukon johtaja, 6. suom. JR. Kaatunut
Rämänen, August		Katosi 8.12.1919		6. suom. JR, 3.komppania. Kadonnut
Sipilä, Onni	7.1.1896	20.1.1920	Petroskoin sairaala	Kk-osaston pää- liikö. Haavoittu- nut Lizmassa joulukuussa 1919, kuollut haavoihinsa
Tammi		Syyskuu 1919	Jyrkänne	Prikaatin komen- taja. Joutui valkoisten vangiksi ja sur- maamaksi
Tapio		Joulukuu 1919	Viiksijärvi	Konekivääri- joukkueen pää- liikö. Kaatunut

Tarkiainen, Jalmari	5.1.1885	4.12.1919	Viiksijärvi	Kivennavalta. Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, 3. komppania. Kaa- tunut (kuolinpäi- vä myös 9.12.1919)
Tolonen, Antti		Katosi 3.10.1919		Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1. komppania. Kadonnut
Törönen, Albin		Lokakuu 1919	Sungunniemi	6. suom. JR. Tuomittiin kuo- lemaan ja teloi- tettiin ryöstöstä

29 nimeää.

8. Arkangelin suunta 1919

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Häkkinen, Väinö		3.5.1919	Maaselän asema	6. suom. JR, 3. komppania. Kaa- tunut
Pelkonen, Stepan		Syksy 1919		480.JR. Kaatu- nut?

29 nimeää.

9. Petsamo 1920

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja

10. Uhtua kesä 1920 - talvi 1921

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Adaminpoika (?)		13.7.1920	Hirvensalmi, Tiiksjärvi	Poliittinen työntekijä, 6. suom. JR, 1.komppania. Kaatunut
Antikainen, Väinö	1898	Katosi 18.6.1920	Jyvälahti	Ryhmänjohtaja, 6. suom. JR, 1.komppania. Kadonnut
Arpela		1921	Omelia	Opettaja, valkoisten suomalaisten murhaama
Beden, Boris	1899	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Haimi, Matti (Si-meon?)	1896	Katosi ennen 22.8.1920	Karjala	Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, konekivääri-ryhmä. Kadonnut
Heikkinen, Riitta		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Paennut Suomesta. Joutui suom. valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Horsström (?)		11.6.1920	Alozerskaja	Tiedustelija, 6. suom. JR, 5.komppania. Haavoittui taistelussa, jäi valkoisten vangiksi ja surmattiin
Huttunen, Olli	1891	22.7.1920	Hirvensalmi, Uhtua	Turusta. Puna-armeijalainen, 6.suom. JR, konekivääri-ryhmä. Kaatunut
Huureinen, Martti		Talvi 1921– 22	Uhtua-Kiimas-järvi	Teloitettiin kidutuksen jälkeen (jalat lyöty irti ruumiista)

Häkkeri, Toivo	1902	Katosi 15.6.1920	Jyvälahti	Pietarin suomalainen. Puna-armeijalainen, 6.suom. JR, konekivääri-ryhmä. Kadonnut, pvm myös 15.7.1920
Ipatenen (?)		Ennen 2.6.1920	Jyvälahti	6. suom. JR. Haavoittui taistelussa, jäi valkoisten vangiksi ja surmattiin
Itkonen, Matti		20.5.1920 jälkeen	Maaselän asema	Tiedustelija, teloitettiin
Juntunen		15.11.1921 jälkeen	11 km Kontokista	Opettaja. Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Juntunen, Antti	1894	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut
Järveläinen, Mikko		1921	Kiimasvaara	Valkoisten teloitama
Järveläinen, Einari		1919	Kiimasvaara	Valkoisten teloitama
Kerttilin, Johan	1898	16.7.1920	Uhtua	Kuopiosta. Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, 4. komppania. Kaatunut
Kinarinen		Ennen 3.6.1920	Karjala	6. suom. JR. Kaatunut
Kokkonen, Toivo		4.12.1920	Tuulivaara, Uhtua	Punakomentaja. Joutui haavoittuneena valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Koskimäki. Oskar		19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR. Kaatunut/ murhattiin
Kähäri, Toivo		Katosi 18.6.1920	Jyvälahti	6. suom. JR, konekiväärijoukkueen johtaja. Kadonnut

Lappalainen, Ivan		4.9.1920	Karankoski	Viipurista. Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 4. komppania. Hukkui muonanhakumatkalla
Lehto, August		Marraskuu 1921	Repola	Saarenpään kylän opettaja. Valkoisten suomalaisten murhaama
Leinonen, Matti		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Paennut Suomesta. Joutui suom. valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen. Kirveellä leikattiin pää irti, ei annettu haudata viikkokausiin
Lindberg		16.11.1921	Uhutsaari	Puoluetoimitsija. Saapui kunnan neuvostojen edustajakokoukseen, joutui valkoisten vangiksi Uhtualla 15.11.1921, teloitettiin aamuyöstä
Luokinen			Karjala	3.suomalainen patteri. Kaatunut "Karjalan bandiitti-kapinassa"
Luukkonen		16.11.1921	Uhutsaari	Puoluetoimitsija. Saapui kunnan neuvostojen edustajakokoukseen, joutui valkoisten vangiksi Uhtualla 15.11.1921, teloitettiin aamuyöstä
Luusonen (?), Martti		29.8.1920	Uhtua	Tarkka-ampuja, 6. suom. JR, 1.komppania. Kuollut haavoihinsa

Mattson, Lauri		13.7.1920	Hirvensalmi.	Rykmentin apulaiskomissaari, 6. suom. JR, 3. tai 5.komppania. Otti komppanian komentoonsa komentajan kaaduttua, mutta kaatui itse 13 tuntia kestääneessä taistelussa. Pvm:t myös 22.7., 3.8., ja 21.8.1920
Moilanen, Einari		Talvi 1921–22	Karjala	Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Myry, Heikki		Syyskuu 1921	Suopasvaara	Erikoisosaston poliittinen ohjaaja. Valkoiset teloittivat yhdes-sä Pursiaisen kanssa
Nurmi, Paavo		16.11.1921 jälkeen	Uhutsaari	Vangittiin Uhtualla 15.11.1921, valkoiset teloittivat Uhutsaareessa
Ollikainen		16.11.1921 jälkeen	Pistojärvi-Akkanan	Tiedustelija. Joutunut valkoisten vangiksi Akkasten kylässä. Teloitettiin kidutuksen jälkeen
Paasu, Riitta		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Paennut Lieksan vankilasta. Joutui valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen ja raiskauksen jälkeen
Pajumäki		16.11.1921 jälkeen	Uhutsaari	Opettaja. Vangittiin Uhtualla 15.11.1921, valkoiset teloittivat Uhutsaareessa

Pelkonen, Aino		Talvi 1921–22	Pistojärvi, Hirvensalmi	Opettaja. Valkoiset räiskasivat, kiduttivat ja teloittivat
Pentikäinen		7.10.1921	Jyskyjärvi	Opettajaopiston oppilas. Valkoiset kiduttivat ja teloittivat
Pihjaja, Arvo	1894	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Puna-armeijalainen, 6. suom. JR. Kaatunut
Pikkarainen		3.6.1920	Jyvälahti, Uhtua	Poliiittinen ohjaaja, 6. suom. JR, 5.komppania. Haavoittunut tiedusteluretken aikana, joutunut valkoisten vangiksi. Teloitettu kidutuksen jälkeen
Piponen		Ennen 2.6.1920	Jyvälahti, Uhtua	6. suom. JR
Puisto		2.6.1920	Belyj porog, Paanajärvi	Joukkueenjohtaja, 6. suom. JR, 2. komppania. Saanut surmansa räjähdyssaineonnettomuudessa
Pursiainen		Syyskuu 1921	Suopasvaara	Erikoisosaston jäsen, "Hauska" Pursiainen. Joutui valkoisten vangiksi ja teloitettiin yhdessä Heikki Myyryn kanssa
Pänttönen, Saska		1919	Saarenpää	Vangittiin Omeliaassa, teloitettiin Saarenpäässä
Rajala, Isak		Katosi 15.8.1920		Puna-armeijalainen, 6. suom. JR. Kadonnut.
Reinikainen		8.11.1921	Jyskyjärvi	Valkoisten vangitsema, teloitettiin kidutuksen jälkeen

Saarela, Antti			Jyvälahti, Uhtua	Vahingonlaukaus
Sallinen, Konsta		Talvi 1921–22	Uhtua	Teloitettiin
Suontausta		1921	Lentiera, Repola	Tiedustelija. Joutui Kiimasvaarassa valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen. "Teloitettiin kolme kertaa"
Suorsa, August		1.8.1920	Uhtua	Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, 9. komppania. Kaatunut
Sutinen, Jussi (Juho)		26.11.1921	Lusma, Tuulivaara	Punakomentaja, Tshekan edustaja. Joutui valkoisten vangiksi, teloitettiin kidutuksen jälkeen. Ruumista ei annettu haudata, pidettiin kahden viikon ajan nähtäväänä
Tiskolainen, Heikki	1897	19.10.1920	Nashuksy, Uhtua	Koivulahdesta. Puna-armeijalainen, 6. suom. JR, 9. komppania. Kaatunut
Varis		Talvi 1921–22	Kiimasjärvi	Valkoisten vangitsema, teloitettu kidutuksen jälkeen. Mm. sukupuolielimet leikattu irti
Vasara			Kiimasjärvi	Valkoisten vangitsema Paana-järvellä, teloitettu Kiimasjärvellä
Vasarainen Huoti		Talvi 1921–22	Kiimasjärvi	Valkoisten vangitsema, teloitettu kidutuksen jälkeen. Mm. sukupuolielimet leikattu irti. – Sama kuin edellinen?

Vasten			Petroskoin suunta	Valkoiset teloittivat Petroskoin suunnalla
Vesala, Olavi		15.11.1921 jälkeen	11 km Kontokista	Erikoisosaston jäsen. Valkoisten vangitsema ja kidutuksen jälkeen teloittama
Virolainen, Kalle		15.11.1921 jälkeen	11 km Kontokista	Erikoisosaston jäsen. Valkoisten vangitsema ja kidutuksen jälkeen teloittama

57 nimeä.

11. Puolan rintama kesällä 1920

Nimi	Syntymäaika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Biljard		Kesäkuu 1920	Germanovitsh	480. JR. Kaatunut
Heinikäinen E.		Kesäkuu 1920?	Germanovitsh	480. JR, 5.komppanian päälikkö. Puolalaisten vangitsema
Pelkonen, Juho		Kesäkuu 1920	Germanovitsh	480. JR, konekiväärijoukkueen johtaja. Kaatunut
Pihlhjerta		Heinäkuu 1920	Germanovitsh	480. JR, joukkuenojohtaja. Kaatunut
Pihlman, Wilhelm Edvard	1894	20.6.1920	Puolan rintama	480. JR
Sippola, Oskar		Kesäkuun loppu 1920	Polotskin sairaala	480. JR, valistustyöstä vastaava. Kuollut pilkku-kuumeeseen

6 nimeä.

12. Kronstadt helmi-maaliskuussa 1921

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Hiltunen, Matti	19.12.1884	26.3.1921	Kronstadt	Värtsilästä. Kaatunut kranaatisirpaleesta. Kuolinpv myös 6.3.1921
Hämäläinen, Emil		24.3.1921		Viipurin läänistä. Kaatunut

2 nimeä.

13. Sotakoulun Karjalan retki tammi- helmikuussa 1922

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Jaska (?)		7.2.1922	Aijanlahti	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Jorinen, Juho		5.2.1922	Vuoninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Jääskeläinen, Väinö	1902	5.2.1922	Vuoninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Kopola, Henrik (Heikki)		27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut
Luhanen		7.2.1922	Aijanlahti	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Lundqvist, Gunnar		27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut. Nimi myös "Lundström"
Moisio, Väinö		27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut
Nevalainen, Armas	1897	27.1.1922	Pääkönniemi, Mujejärvi	Kaatunut

Nevalainen, Niilo		5.2.1922	Vuoninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Riihimäki, Jaakko	1892	5.2.1922	Aijanlahti	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen. Nimi myös Riihiniemi, Riihijaakko
Sinisalo		1922?	Kiimasvaara	Punakomentaja, 6. suom. JR, joukkueenjohtaja
Sinto, Juho		5.2.1922	Vuoninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin kidutuksen jälkeen
Suhonen, Armas		5.2.1922	Vuoninen	Valkoisten Aijanlahdessa vangitseman tiedustelupartion jäsen, teloitettiin Vuonisessa kidutuksen jälkeen
Viitanen		Helmikuu 1922	Kiimasvaara	Valkoiset murhasivat (luulivat Mikko Pikkuviraksi)

14 nimeä.

14. Valkeasaaren rajavartiosto

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Airaksinen				"Nuori poika", Suomesta. Kaatunut tähdätystä luodista
Hannolainen			Myllykylä	"Nuori poika", Mainilasta; inkeriläinen?. Vihollinen yllätti maantiellä
Hyvönen, Toivo				Karannut Suomen armeijasta. Kaatunut tähdätystä luodista
Koskinen, Hj.			Tulokas	Suomesta. Kaatunut taistelussa
Lehtomäki, Osip	1895	11.7.1920	Alakylä	Hämeestä. Kaatui
Lähteenmäki		11.7.1920?	Alakylä	Suomesta. Sai surmansa heinänteossa
Myllymäki				Kuollut harhaluodista asunnon läpi
Peltonen, Juho Heikinpoika	28.9.1896	8.3.1922	Miikkulainen	Palveli Miikkulaisissa, tullivartija ampui
Rautainen Otto	1898, Heinäkoski	11.7.1920	Alakylä	Karannut Suomen armeijasta. Sai surmansa heinänteossa "petoksen uhrina"
Ronkainen, Petr		15.5.1919	Pietari	Viipurista. Suomalainen rajavartiosto. Kuollut keuhkotautiin suom. kommunistisessa Punaisen Ristin 10. sotasairaalassa
Siikanen, Esa				Suomesta. Kaatunut täyhysttornissa tykitöltäesta

Teponen			Tulokas	Lempaalasta, inkeriläinen? Kaatunut taistelussa
Turunen				Raudusta. Karannut Tammisaaren vankileiristä. Kaatunut tähdätystä luo-dista

13 nimeä.

15. Itämeren laivaston lentojoukot

Nimi	Syntymääika	Kuolinaika	Kuolinpaikka	Lisätietoja
Tähtelä Kaarlo	25.5.1891	24.10.1919	Sisto-Palkino	Tähtelän ohjama lentokone putosi it-osuman jälkeen sotalennolla Judenitshin joukoja vastaan. Miehistö teloitettiin Pvm. myös 22.10.1919

1 nimi.

16. Suomen Kommunistisen Puolueen ns. murhaopposition” suorittama puhdistus (“Kuusisen klubin” murhat) 31.8.1920

Nimi	Syntymääika ja -paikka	Lisätietoja
Hyrskymurto, Tuomas Vilho	14.9.1881, Turku	Puoluetyöntekijä
Jokinen, Väinö	31.3. 1879, Suoniemi	Ent. kansanedustaja, SKP:n keskuskomitean jäsen
Kettunen, Ferdinand Teodor	18.1.1889	SKP:n sotilasjärjestön toimitsija
Lindqvist, Konsta	26.12.1877, Kymi	Ent. kansanedustaja, kansanvaltuuskunnan jäsen ja liikenneasiain valtuutettu 1918
Rahja, Jukka (Ivan Abramovitsh)	19.2.1887, Kronstadt	SKP:n keskuskomitean jäsen
Sainio, Juho V.	3.10.1880, Pyhäjärvi, Ul.	VKP(b):n edustaja
Savolainen, Liisa	5.8.1897, Pietari	Sotilasjärjestön konttoristi
Virtasaari, Juha (Jukka) Teodor	30.1.1891, Orivesi	Punakomentaja

8 nimeä.

SOTAVUOSINA MERELLÄ MENEHTYNEET MERIMIEHET JA SIVIILIHENKILÖT

Lars Westerlund

Kirjoituksessa käsittelem siviilimeriliikenteen sodankäyntiin liittyviä kuolintapauksia vuosilta 1914–22. Koska suuri osa näistä sotasurmista tapahtui kansainvälisillä vesillä tai muiden maiden aluevesillä, kuuluvat nämä kuolintapaukset "Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa" -aiheeseen.

Aikomuksenani on selvittää kuolintapauksien lukumäärä, haaksirikkojen syitä ja niiden tapahtumapaikkoja. Kirjoitus perustuu sotasurmaprojektiin nimitiedostoon, joka merellä menehtyneiden kohdalla pohjautuu mm. norjalaisen merenkulkulehden vuonna 1918 julkaistun laajaan nimiluetteloon, Merimiehen Ystävä ja Sjömans-vännet -nimisten lehtien¹ kuolinviesteihin sekä seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloihin. Myös "Svenska handelsflottans krigsförluster 1914–1920" -teosta² on käytetty lähteenä varsinkin Suomen aluevesillä menehtyneiden ruotsalaisten merimiesten osalta.

Tarkastelen erikseen seuraavia kolmea ryhmää:

- a) Suomalaiset merimiehet
- b) Aluksilla matkustaneet siviilihenkilöt
- c) Suomen aluevesillä menehtyneet ulkomaalaiset merimiehet

Aihetta ei ole varsinaisesti aikaisemmin tutkittu, joskin merenkuluntutkija Helge Heikkinen on vuonna 1975 julkaistussa tietokirjassaan "Tuntematon merimies" maininnut vuosina 1915–22 kauppa-aluksilla menehtyneen 259 Suomen kansalaisia muualla kuin Itämeren pohjoisosissa.³

Ensimmäisen maailmansodan aikana on arveltu muutamia tuhansia suomalaisia merimiehiä purjehtineen englantilaisilla ja skandinavialaisilla laivoilla.⁴

¹ Merimiehen Ystävä ja Sjömansvännet 1914–22.

² Svenska handelsflottans krigsförluster 1921.

³ Heikkinen 1975, 314.

⁴ Merimiehen Ystävä 2.1917, 22.

Menehtyneet suomalaiset merimiehet

Nimitiedostossa on tiedot 129 sotaoloissa menehtyneestä merimiehestä (Liite 1). Nämä jakaantuvat kuolinvuosien osalta seuraavasti:

Vuosi	Menehtyneet (n)	Osuus (%)
1914	7	5
1915	15	12
1916	34	26
1917	52	41
1918	13	10
1919	5	4
1920	1	1
1921	-	-
1922	2	2
Yhteensä	129	100

Kuolintapaukset lisääntyivät ajanjaksona 1914–17 vuosi vuodelta, eli tällöin menehtyi yhteensä 108 merimiestä. Tämä vastaa noin 84 % kaikista kuolintapauksista. Vuosi 1917 oli selvästi tuhoisin vuosi, sillä kuolintapauksia oli 54 eli 41 % koko tarkkailuajanjakson surmista. Vuosi 1918 vastaa kymmenesosaa koko tarkkailujakson menehtyneistä. Vuosina 1919–22 tapahtui enää lähinnä vain yksittäisiä ja satunnaisia kuolintapauksia, sillä koko jakson surmaluku on vain kahdeksan merimiestä. Tämä vastaa 6 % koko tarkastelujakson surmatapauksista.

Heikkisen em. tiedolla 259 vuosina 1915–22 kauppa-aluksilla menehtyneestä suomalaisesta ja sotasurmaprojektiin tiedon välillä on huomattava ero. Selitys erotukseen lienee kuitenkin se, että Heikkinen on huomioinut kaikki menehtyneet ml. tapaturmat, sairaudet ja muut sodankäyntiin liittymättömät kuolinsyyt.⁵ Sotasurmaprojektiin seulontaperuste on sitä vastoin ollut se, että mukaan on laskettu ainoastaan sotatoimiin liittyvät kuolintapaukset. Koska Suomen arkistoissa ja kirjalaisuudessa ei ole kattavia tietoja merimiesten kuolintapauksista, on mahdollista, että sotaoloissa surmansa saaneiden suomalaisten merimiesten lukumäärä on suurempi kuin tiedossa olevat 129 tapausta.

⁵ Heikkisen tiedot perustunevat etupäässä Merimiehen Ystäväin kuolinviesteihin. Merimuseo. Helge Heikkisen kokoelma.

MERIMIEHEN YSTÄVÄ

TOIMITUS

Lennart Helenius,

Toivo Waltari,
vastava.

Rikard Hjelt,

Yrjö Jauhainen, Yrjö Lehmusvirta, Urho Muroma, V. Rautanen.

Sisällyys:

Herran ääni käy vettien päällä. Kirj. F. V. K.

Palanen äidin kirjeestä. Kirj. V. R.

Savonlinnasta. Kirj. F. Anttila.

Maria Sofia Helen. Kirj. T. V.

Minulla ei ole enää Jumalaa. Kirj. Lauri H-lä.

Turun satamalähetyystöstä.

Merimiehet hädässä. Kirj. Toivo Waltari.

Pieni kuvaus sodan hirmuista merellä.

Kirj. Valter Laitinen.

Australiasta.

Lontoo. Kirj. Richard Hjelt.

Kirja-arvostelua. Kirj. T. V.

Tietoja ja kuulumisia.

N:o 5. 1921.

Toukokuu.

40 vuosikerta.

Merimiehen Ystävä oli Suomen merimieslähetyksen noin kymmenen kertaa vuodessa ilmestyvä lehti. Useiden ulkomaiden satamiin sijoitettujen merimieskirkkojen- ja pappien avulla pystytettiin jo 1800-luvun lopusta lähtien seuraamaan melko hyvin suomalaisten merimiesten vaiheita ja kohtaloita. Lehden pysyvä "Kuolonsanomia" – palstan tietojen perusteella hahmottuu ylimalkainen joskin aukollinen kuva myös merimiesten kuolleisuudesta sodassa

Iso-Britanniassa internoitujia suomalaisia metsäkämppämiehiä Pohjois-Walesin Liangollenissa vuonna 1918. Postikortti Orvo Bogdanoffin kokoelma

Haaksirikkojen ja kuolintapausten syyt

Haaksirikkojen ja kuolintapausten syistä on nimitiedostossa seuraavat tiedot:

Kuoleman aiheuttama syy	Menehtyneet (n)
Laiva ajoii miinaan	42
Torpedo	34
Laiva upotettiin	32
Laiva katosi	6
Laiva ammuttiin upoksiin	5
Laiva upposi	5
Hukkunut	4
Onnettomuus	1
Yhteensä	129

Ilmoitettuja kuolinsyitä ei ole ilmaistu tyhjentävällä ja järjestelmällisellä tavalla, sillä ryhmiin ”Laiva upotettiin” ja ”Laiva katosi” kuulunevat myös mm. miinaan ajaneet ja torpedoidut laivat. Syy tähän on arvattavasti se, että haaksirikon syystä ei ollut varmuutta. Taulukon tietojen perusteella voitaneen kuitenkin otaksua haaksirikkojen tavallisimpien syiden olleen miina- ja torpedoräjähdykset, jotka todennäköisesti vastasivat runsaasta 90 % haaksirikoista. Tämän lisäksi vihollisen sotalaivat ampuivat viidessä tapauksessa aluksen upoksiin.

Haaksirikkoutumispaikat

Haaksirikkoutumispaikoista on vain vaillinaiset tiedot, sillä vain 45 tapauksessa on paikka ilmoitettu, ja silloinkin yleensä hyvin ylimalkaisesti. Laivat haaksirikkoutuvat seuraavilla paikoilla:

Kuolinpaikka	Lukumäärä (n)
Itämeri	22
Pohjanmeri	8
Englannin rannikko	7
Pohjoinen jäämeri	2
Välimeri	2
Brestin ulkopuolella	1
Aigeian meri	1
Kattegatt	1
La Mansel	1
Ei tietoa	84
Yhteensä	129

Koska 2/3 osassa tapauksista puuttuu tieto tarkasta haaksirikkoutumispaiasta, taulukon tietojen perusteella ei ole mahdollista tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Itämeren suhteellisen suuri osuus tunnetuista tapauksista saattaa johtua siitä, että tieto haaksirikosta kulkeutui paremmin Suomeen lyhyemmän

etäisyyden johdosta tai siitä, että varustamo oli suomalainen. Puutteistaan huolimatta taulukon tiedot viittaavat kuitenkin siihen, että haaksirikot tapahtuivat useilla eri merialueilla.

Aluksen kansallisuus ja kuolleisuus

Alusten kansallisuudesta ja niissä esiintyvistä suomalaisista kuolintapauksista on nimittiedostossa seuraavat tiedot:

Aluksen kansallisuus	Lukumäärä (n)
Norja	39
Suomi	21
Ruotsi	12
Englanti	8
Venäjä	2
Amerikka	1
Ei tietoa	46
Yhteensä	129

Taulukossa on kohtuullisen kattavat tiedot alusten kansallisuudesta ja niissä esiintyvistä suomalaisten kuolinlukumäärästä, joskin tämä tieto puuttuu kolmasosassa tapauksista. Tiedot osoittavat silti, että nimenomaan norjalaisen alusten merkitys kuolinlaivoina oli suhteellisen suuri – vajaat kolmasosa kaikista tapauksista. Taustana on seikka, että muodollisesti puolueeton mutta käytännössä Iso-Britanniaan tukeutuva Norja harjoitti maailmansodan aikana laajaa kaupamerenkulkua liittoutuneisiin kuuluvien maiden kanssa. Tästä syystä norjalaiset alukset joutuivat usein saksalaisten hyökkäyksellisten miinakenttien ja sukellusveneiden kohteiksi. On arveltu 891 norjalaisen aluksen haaksirikkoutuneen sotamerenkulkualueilla vuosina 1914–22, jolloin kuoli 2 153 henkilöä.⁶ Näistä 39 eli 1.8 % oli siis suomalaisia.

⁶ Søhr 1938, 148–151.

Menehtyneiden ammattijakautuma

Menehtyneiden ilmoitetut ammattinimikkeet jakaantuvat seuraavasti:

Ammattinimike	Lukumäärä (n)
Merimies	63
Matruusi	14
Puolimatruusi	3
Lämmittäjä	8
Koneenkäyttäjä	4
Keittäjä	2
Messityttö	1
Siivooja	1
Luotsi	5
Linjaluotsi	1
Kapteeni	6
Perämies	1
Ei tietoa	20
Yhteensä	129

Menehtyneiden merimiesten, matruusien ja puolimatruusien yhteenlaskettu lukumäärä on 80 eli melkein kaksi kolmasosaa kaikista kuolintapauksista. Ammattinimikkeissä esiintyy kuitenkin todennäköisesti jonkin verran ylimalkaisuutta ja päällekkäisyyttä. Merimiehet, matruusit ja puolimatruusit lienevät useimmiten olleet ns. kansivägeä, mutta osa on todennäköisesti myös työskennellyt ns. konepuolella lämmittäjien apulaisina ja rasvaajina tai huoltotehtävissä. Taulukkoon sisältyvät tapaukset jakaantuvat tehtäviensä perusteella muodollisesti seuraavalla tavalla:

Tehtävä	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Kansi	81	63
Kone	12	9
Huolto	4	3
Päälystö	13	10
Ei tietoa	19	15
Yhteensä	129	100

Nämäkin tiedot viittaavat siihen, että kansipuolen osuus on todellista suurempi johtuen siitä, että osa merimiehistä ja matruuseista suoritti kone- ja huoltopuolen työtehtäviä. Sen sijaan päälystön ja muun miehistön suhdeluku on todennäköisesti jokseenkin todellisia oloja vastaava, eli toisin sanoen päälystöhenkilöt menehtyivät melkein samassa suhteessa kuin muuta miehistöä. Vaikka perämiehiä lienee ollut ainakin saman verran kuin merikapteeni, menehtyi kuitenkin ainoastaan yksi perämies kapteenien vastaan luvun ollessa kuusi.

Kotipaikka

Tiedossa on vain 50 menehtyneen suomalaisen merimiehen kotipaikka. Tämä tarjoittaa sitä, että kotipaikkaa ei tunneta melkein 2/3 tapauksista. Loppuosan kotipaikkatiedot ovat seuraavat:

Kotilääni	Menehtyneet (n)
Turun ja Porin lääni	24
Uudenmaan	13
Vaasan	5
Ahvenanmaan	5
Muut	3
Ei tietoa	81
Yhteensä	129

Tiedot viittaavat odotetusti siihen, että menehtyneet merimiehet olivat hyvin suurelta osalta kotoisin rannikkokunnista, sillä kahta tapausta lukuun ottamatta kotipaikka sijaitsi rannikolla tai saaristossa. Varsinkin Turun ja Porin läänin osuus on muiden läänien osuuksiin verrattuna selvästi suurempi.

Naiset

Menehtyneistä naisia oli viisi. Nämä naiset kuuluivat poikkeuksetta alusten huoltoon ja toimivat keittäjinä, ravintolan emäntänä, siivojana ja messityttönä.

Merellä menehtyneet siviilihenkilöt

Sodanaikaisten haaksirikkojen yhteydessä menehtyi vähintään 51 siviilihenkilöä, joista neljä oli naisia (Liite 2). Ominaista näille on, että kuolintapaukset lienevät useimmiten tapahtuneet Suomen rannikoilla ja suomalaisilla aluksilla.⁷ Näistä syistä uhrien tietopohja on myös melko hyvä, sillä verrattuna valtamerillä menehtyneisiin merimiehiin, tieto kuolintapauksista kulkeutui säännöllisesti kotiseurakuntiin.

⁷ Tietoja haaksirikkoutumispaikoista ja alusten kansallisuudesta on kuitenkin hyvin vähän. Kuolintapauksista 17 tapahtui Ahvenanmaalla, kaksoi Koiviston Kiurlahdessa ja yksi Välimerellä; muista kuolintapauksista ei ole tietoa. Aluksista tiedetään kahden olleen suomalaisia, yhden tanskalainen ja yhden norjalainen.

Kuolintapaukset jakaantuvat ajallisesti seuraavasti:

Kuolinvuosi	Kuolintapaus (n)
1914	-
1915	-
1916	17
1917	5
1918	7
1919	15
1920	2
1921	2
1922	3
Yhteensä	51

Tiedot siviilihenkilöiden kuolinvuosien osalta osoittavat melkein päinvastaiseen suuntaan kuin mikä tilanne oli menehtyneiden merimiesten kohdalla, sillä suurempi osa kuolintapauksista tapahtui tarkastelujakson loppupuoliskolla. Kahtena ensimmäisenä sotavuotena ei tapahtunut ainuttakaan siviilihenkilöiden menetystä. Vasta vuonna 1916 menehtyi 17 siviilihenkilöä. Verrattain suurehko luku johtuu melkein kokonaisuudessaan ahvenanmaalaisen höyrylaiva Skiftetin miinaanajosta 14.12.1916, jolloin laivan miehistön ja monen venäläisen sotilashenkilön lisäksi menehtyi siviilejäkin. Vuosina 1914–17 menehtyi yhteensä 22 siviilihenkilöä eli noin 43 % koko tarkasteluajanjakson siviilikuolemista.

Sotavuonna 1918 tapahtui seitsemän siviilihenkilön kuolintapausta ja vuosina 1919–22 yhteensä 22 kuolintapausta. Selitys varsinaisten sotavuosien jälkeisiin kuolintapauksiin lienee se, että sotavuosina siviilimerenkulku oli ollut hyvin rajoitettua. Kun merenkulku vapautui vuoden 1918 sodan jälkeen, saivat siviilit taas tilaisuuden merimatkoihin. Koska kesti vuosia ennen kuin maailmansodan aikana veneen lasketut miinakentät ja ajomiinat saatiin raivatuiksi, useat siviilihenkilötä kuljettavat alukset ajoivat miinoihin tuhoisin seurauksin.

Kuolinsyyt

Merellä menehtyneiden siviilihenkilöiden kuolinsyyt ovat seuraavat:

Kuoleman aiheuttama syy	Menehtyneet (n)
Laiva ajo miinaan	46
Torpedo	3
Alusta ammuttiin	1
Ei tietoa	1
Yhteensä	51

Tiedot osoittavat, että hyvin suuri osa siviilihenkilöstä menehtyi miinaräjähdyksiin.

Surmansa saaneiden kotipaikat

Surmansa saaneiden siviilihenkilöiden kotipaikoista on seuraavat tiedot:

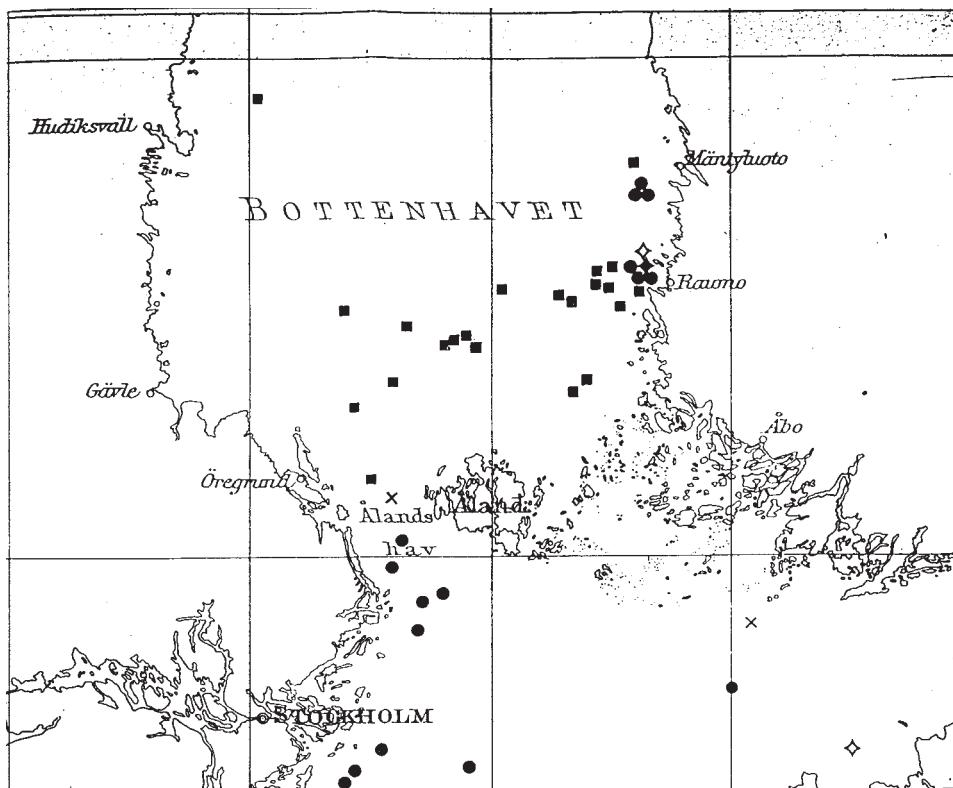
Kotipaikka	Menehtyneet (n)
Viipurin lääni	23
Uudenmaan lääni	9
Ahvenanmaa	3
Turun saaristo	2
Muut paikat	4
Ei tietoa	10
Yhteensä	51

Suurin osa menehtyneistä siviilihenkilöstä oli kotoisin Viipurin ja Uudenmaan lääneistä, joka johtunee siitä että Suomenlahti ja varsinkin sen itäosa olivat miina-varallisimpia vesiä. Viipurin läänin menehtyneistä siviileistä kahdeksan oli koivistolaisia ja viisi seiskarilaisia, Uudenmaan läänistä neljä oli pernajalaisia ja samaten neljä helsinkiläisiä. Sen sijaan saaristomerellä asuvien henkilötappiot olivat verrattain vähäisiä, sillä heitä menehtyi yhteensä viisi: kolme ahvenanmaalaista ja kaksi henkilöä Turun saaristosta. Verrattuna menehtyneisiin merimiehiin on tämä jokseenkin päinvastainen kuvio. Koska suuri osa ammattimerimiehistä tuli Länsi-Suomen rannikkokunnista, oli näiden osuus myös suuri. Vuoden 1918 sodanjälkeinen miinavaara oli verrattain pieni saaristomerellä, joten siellä tapahtui vastaavasti ainoastaan muutamia siviilihenkilöiden kuolintapauksia.

Aluksilla 14 menehtynytä venäläistä siviilihenkilöä on käsitelty ”Venäläissurmat Suomessa 1914–22” -kirjan ensimmäisessä niteessä.

Suomen aluevesillä menehtyneet Ruotsin ja Tanskan merimiehet

Suomen aluevesillä menehtyi vuosina 1914–16 yhteensä 40 ruotsalaista merimiestä ja yksi tanskalainen merimies (Liite 3). Kuolintapaukset jakaantuvat ajallisesti siten, että vuonna 1914 tapahtui 31, vuonna 1915 kahdeksan ja vuonna 1916 kaksi kuolintapausta. Menehtyneistä kahdeksan oli naisia. Suuret tappioluvut johtuvat etupäässä ruotsalaisten höyrylaivojen Norra Sverigen ja Everildan miinaanajoista Selkämerellä joulukuussa 1914. Yhteensä 31 kuolintapausta johtuu näistä haaksirikoista. Erikoista on se, että jokaisen 41 ruotsalaisen ja tanskalaisen merimiehen surman aiheuttivat miinojen räjähdykset.

Karttaan on merkitty Ruotsin alusten sodankäynnistä johtuvat haaksirikot ensimmäisen maailmansodan aikana Selkämerellä, Ahvenanmaan merellä ja Itämeren keskiosassa. Neliö tarkoittaa ampumisen, polttamisen tai räjähtein upotettuja aluksia. Pallo osoittaa merimiinoihin tuhoutuneita ja risti miehistöineen kadonneita aluksia

Menehtyneiden ilmoitetut ammattinimikkeet jakaantuvat seuraavasti:

Ammattinimike	Menehtyneet (n)
Matruusi	8
Puolimatrusi	3
Jungmanni	2
Konemies	5
Lämmittäjä	7
Emäntä	3
Keittäjätär	2
Tarjoilijatar	1
Messitytö	1
Siivojatar	1
Päälikkö	2
Kapteeni	1
Perämies	5
Yhteensä	41

Kun verrataan taulukon ammattinimikkeitä menehtyneiden suomalaisten merimiesten ammattinimikkeisiin, huomataan tiettyjä eroavuuksia. Ruotsalaisten alusten ammattinimikkeiden lukumäärä on jonkin verran suurempi kuin vastaava luku menehtyneiden suomalaisten merimiesten keskuudessa. Niinkään sekä huollon että päälystön osuudet kuolintapaiksista ovat selvästi suurempia. Perämiehiä menehtyi peräti viisi ja päälikkötä/kapteeneita yksi, kun vastaavat luvut menehtyneiden suomalaisten merimiesten keskuudessa olivat yksi ja kuusi.

Muodollisten tehtäviensä perusteella kuolintapaukset jakaantuvat seuraavalla tavalla:

Tehtävä	Menehtyneet (n)
Kansi	13
Konepuoli	12
Huolet	8
Päälystö	8
Yhteensä	41

Tiedoista ilmenee, että kansi- ja konepuolen henkilötappiot olivat jokseenkin yhtä suuret käsittäen yhteensä melkein kakso kolmasosa kaikista kuolintapaiksista. Huollon ja päälystön osuus kuolintapaiksista olivat molemmat viidesosa.

Merellä menehtyneet merimiehet ja siviilihenkilöt

Katsaus osoittaa, että sotaoloissa menehtyi vuosina 1914–22 merimiehiä ja siviilihenkilöitä merellä seuraavasti:

Ryhmä	Menehtyneet (n)
Suomalaisia merimiehiä	129
Siviilihenkilöt	51
Ulkomaalaisia merimiehiä Suomen aluevesillä	41
Yhteensä	221

Taulukon tietojen mukaan menehtyi 221 merimiestä ja siviilihenkilöä, mutta koska kyseessä on vähimmäisluku, on menehtyneiden lukumäärä todennäköisesti suurempi. Menehtyneiden ryhmien välillä on useissa suhteissa selviä eroja. Ajallisesti eniten merimiehiä menehtyi tarkastelujakson alkupuoliskolla (vuosina 1914–18), mutta siviilihenkilöjä menehtyi eniten tarkastelujakson loppupuoliskolla (vuosina 1918–22). Suomalaiset merimiehet kuolivat paitsi miinaräjähdyksiin myös torpedoräjähdyksiin ja muihin laivojen upottamisiin, kun siviilihenkilöt menehtyivät etupäässä miinaan ajojen yhteydessä. Suomen aluevesillä menehtyneet ulkomaalaiset merimiehet saivat omalta osaltaan kaikki surmansa miinaräjähdyksissä. Surmansa saaneiden taustoissa on suuria eroja. Menehtyneistä suomalaiset merimiehet olivat etupäässä kotoisin Länsi-Suomen rannikkoseudulta ja Saaristomereltä sekä siviilihenkilöt Kaakkoris-Suomen rannikko- ja saaristokunnista. Suomen aluevesillä menehtyneet ulkomaalaiset merimiehet olivat taas melkein poikkeuksetta Ruotsin alamaisia. Myös merimiesten ammattinimikkeissä ja tehtävissä oli sosiaalista taustoista, laivoista ja niiden kultureiteistä johtuvia eroja.

Liite 1. Merellä menehtyneet suomalaiset merimiehet

Luetteloon on viety seuraavat tiedot: suku- ja etunimet, syntymäajat, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolinolosuhteesta

Abrahamsson, Kaarlo, merimies, matruusi, hukkui kun vihollinen ampui Calypso-laivaa, joka upposi 11.7.1916

Andersson, Anders Johan, s. 1891, Porvoo, merimies, työmiehen poika, höyrylaiva Englanlines torpedoitiin 23.3.1918

Andersson, John Lennart, s. 6.9.1897, Hiittinen, Holma, Uppgård, merimies, laiva torpedoitu 17.10.1917

Appelgren, Johan David, englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin 25.10.1916

Bamberg, Erik Leonard, 17.9.1880, Rörstorp, merikapteeni, Skiftetin päälikkö, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Lemlandissa Rödhamnin selällä matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Bise, Alexander, merimies, hukkui vuonna 1915 kun parkki Henriette katosi Pohjanmerellä

- Blomberg, M.**, matruusi, norjalainen D/s Noris upotettiin 19.12.1917
- Boxström, Ivar**, merimies, hukkui saatuaan päävamman kun ruotsalainen höyrylaiva Norvik ajoii miinaan 2.12.1915 Pohjanmerellä 160 merimailin päässä Flamborough Headista
- Bredenberg, S.**, matruusi, norjalainen bk. Najade upotettiin 1.4.1917
- Brunström, Od**, merimies, Norjalainen d/s Bonheur ajoii miinaan 23.12.1918
- Bäcklund, Lennart**, puolimatrusi, norjalainen d/s Lysaker ajoii miinaan 6.7.1915
- Dahl, Johannes**, s. 1896, Raippaluoto, merimies, lämmittäjän apulainen, työmiehen poika, hukkui kun norjalainen d/s Modiva ajoii miinaan tai torpedoitiin 31.1.1917 Pohjanmerellä 28 merimailia Flamboroughista
- Danielsson, Julius**, s. 20.3.1896, Rauma, lämmittäjä, höyrylaiva Everilda ajoii miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914
- Donner, F.O.**, merimies, norjalainen laiva b/k Najade upotettiin 1.4.1917
- Ek, Maria**, ravintolan emäntä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Ekman, Anton Leonard**, merimies, norjalainen d/s Solbakken upotettiin 4.2.1917
- Engblom, Johan Albinus**, s. 21.6.1884, Helsinki, koneenkäyttäjä, hukkunut höyrylaiva "Hermeksellä" Englannin ja Arkangelin välillä 1917
- Forsberg, Jeremias**, merimies, suomalainen Tammerfors torpedoitiin 26.2.1917
- Forsström, Karl Amandus**, s. 25.3.1861, Hanko, merimies, laiva torpedoitu 3.6.1916 (laivan nimi epäselvä)
- Gastus, John**, merimies, norjalainen d/s Kong Guttorm upotettiin 11.7.1918
- Grip, Werner**, Helsinki, merimies, torpedoitu 1.4.1917
- Gyldenberg, Fr.**, norjalainen laiva bk. Najade upotettiin 1.4.1917
- Hederström**, matruusi, Fregatti Ernst ajoii miinakenttään 24.4.1920
- Helander, H.**, merimies, norjalainen d/s Navarra upposi ?.3.1917
- Henriksson, Ernst Gideon**, s. 26.4.1883, Mustasaari, merimies, sukellusvene torpedoil alus Ethelindan Englannin rannikolla 29.1.1918
- Hermannsson, W.**, s. 1877, Parainen, merimies, höyrylaiva Norra Sverige ajoii miinaan Mäntyluodon sataman edustalla 7.12.1914
- Herooner, David**, Crathorn torpedoitiin Välimerellä 10.12.1917
- Hiltunen, Matti**, s. 1892, Oulu, koneenkäyttäjä, hukkui kun suomalainen laiva Hesperus torpedoitiin La Manselin lähellä 3.4.1917
- Holm, Aksel**, luotsi, Norjalainen m/s Borgundi joutui torpedon tai miinan uhriksi ?.3.1916
- Holmberg, Karl Fredrik**, s. 1877, Luvia, hukkui kun oli luotsaamassa miinaan ajanutta venäläistä Bdutelnii torpedovenettä Mäntyluodon edustalla 27.11.1917
- Hyryläinen, Henrik**, merimies, norjalainen d/s Selma joutui miinaonnettomuuteen 25.10.1915
- Häggblom, William Eliel**, s. 31.8.1889, Jomala, merimies, hukkunut kun laiva torpedoitu 16.9.1918
- Höglund, J.**, koneenkäyttäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

- Johansson, Hjalmar**, merimies, höyrylaiva Norra Sverige ajoi miinaan Mäntyluodon sataman edustalla 7.12.1914
- Johansson, O.W.**, s. 18.10.1890, Turku, merimies, ruotsalainen höyrylaiva Sphynx ajoi miinaan Skotlannin itärannikolla 29.1.1919
- Johansson, Thure Anshelm**, s. 9.6.1898, Hiittinen, Wänö, Stens, matruusi, talonpoika, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Justen, Johan Jalmar**, s. 24.6.1887, Rauma mlk, merimies, Punaisen ristin laiva Salta(n) ajoi miinaan 10.4.1917
- Karhunen, Swante**, merimies, laiva upposi vihollisen ammuttua sitä 5.4.1916
- Karvonen, Mikko**, merimies, norjalainen bk. Deveron upotettiin 9.7.1917
- Katkola, Ernst**, merimies, norjalainen laiva d/s Fantoft upotettiin ilman varoitusta 9.2.1918
- Keto, L.**, lämmittäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Kohlas, Emil**, merimies, rasvaaja, höyrylaiva Constanza ajoi miinaan Kattegattissa 19.10.1919
- Kojonen, Vilhelm**, merimies, norjalainen höyrylaiva Crathorn upotettiin Välimerellä 11.12.1917
- Kosonen, Wilh.**, Norjalainen d/s Crathorne torpedoitiin ilman varoitusta 10.12.1917
- Kumlander, Bror L.**, matruusi, hukkui kun Henriette katosi miehistöineen 28.1.1919 jälkeen Pohjanmerellä tai Atlantilla
- Lagerström, Karl**, merimies, norjalainen laiva d/s Joachim Brinch Lund joutui saksalaisen sukellusveneen upottamaksi 16.11.1916
- Lahtinen, Karl Viktor**, Helsinki, merimies, hukkui kun norjalainen laiva d/s C. Sundt upotettiin 24.3.1917 matkalla Bergenistä Englantiin
- Laiti, Antti**, s. 22.12.1890, Jyväskylä, merimies, ruotsalainen höyrylaiva Fanny torpedoitiin Brestin ulkopuolella 19.9.1918
- Laitinen, Aarne**, hukkui kun parkki Wegan joutui saksalaisen vedenalaisen saaliiksi 8.3.1917
- Lehtonen, Artur Erland**, hukkui kun laiva torpedoitiin 1916
- Lehtonen, Hjalmar**, merimies, norjalainen laiva d/s Obj upotettiin Pohjoisella jäämerellä ?.11.1917
- Lesburg, August**, merimies, hukkui kun sukellusvene torpedoiti Royal Edwardin Aigeianmerellä 13.8.1915
- Lind, Gunnar Arvid**, s. 31.8.1893, Parainen, Prestgårdsmalm, merimies, hukkui kun norjalainen d/s Bergsdalen torpedoitiin 27.8.1918
- Lindberg, Ernst**, merimies, norjalainen d/s Bonheur ajoi miinaan tai torpedoitiin 7.1.1916
- Lindfors, Arthur**, s. 21.4.1885, merimies, 1. konemies, norjalainen d/s Vav upotettiin ilman varoitusta 4.12.1917 tai S/s Wolf joutui saksalaisen sukellusveneen torpedoimaksi 4.12.1917
- Lindroos, Irene**, siivooja, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

- Lindros, Frans Leonard**, 1.6.1893, Rauma, matruusi, höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914
- Lindros, Fredrik**, Rauma, matruusi, höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914
- Liukula, Onni Waldemar**, matruusi, hukkui kun vihollinen ampui ja Ryenass laiva upposi 22.5.1916
- Lundgren, G.**, matruusi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Lundström, K.**, luotsi, Rauma, ruotsalainen höyrylaiva Åhus ajoi miinaan Nurmisbådan ja Relandersgrundin välillä 17.1.1915
- Löfström, Johan Herman**, s. 1.5.1885, Helsinki pr, merikapteeni, höyrylaiva Leo torpedoitiin Englannin rannikolla 9.7.1918
- Malm, W.**, matruusi, laiva upposi ?.3.1917
- Mattsson, J.**, matruusi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Mattsson, Karl Werner**, hukkui kun Port Jackson torpedoitiin 28.4.1917
- Mikkola, Oskari**, s. 1876, hukkui kun Suomalainen Hesperus laiva torpedoitiin 3.4.1917
- Mäki, Juho Aleksander**, s. 23.12.1892, Raisio, Pansio, lämmittäjä, itsellinen, hukkui kun ruotsalainen höyrylaiva Everilda ajoi miinaan Mäntyluodosta 6–7 merimailia lounaaseen 6.12.1914
- Nilsson, Aug.**, lämmittäjä, "vedenalainen" upotti Dunsley laivan 19.8.1915
- Nissfolk, Karl Axel**, s. 7.12.1871, Kaskinen, merimies, hukkunut 4.2.1918
- Nordell, Emil Ferdinand**, s. 2.3.1877, Västanfjärd, Mellangård, Östanö, matruusi, hukkunut, laiva torpedoitu 20.7.1917
- Nylund, Ossi**, luotsi, hukkui kun venäläinen Bdutelnii torpedovene ajoi miinaan Mäntyluodon edustalla Porissa 27.11.1917
- Nylund, William**, kapteeni, saksalainen sukellusvene upotti Wegan parkin 8.3.1917
- Nyström, G.**, matruusi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Palmroth, A.**, linjaluotsi, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Parkkonen, Kalle**, merimies, norjalainen d/s Obj upotettiin Pohjoisella jäämerellä ?.11.1917
- Paulsson, Johan Epik**, s. 25.8.1890, Lumparland, Lumparby, merimies, saksalainen "vedenalainen" torpedoti Tangisto (Tengistö) laivan Englannin itärannikolla 9.3.1915 tai kelluvan miinan räjähdyksessä 9.3.1915
- Pentson, J.**, sukellusvene torpedoti Royal Edwardin 13.8.1915 Välimerellä
- Pernell, Linda**, messityttö, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Pettersson, Ossian**, s. 1869, Föglö, Notö, merikapteeni, kuollut miinaräjähdyksessä Kaljaasi Krusella matkalla Bornholmista Viipuriin 20.11.1918
- Poig, T.**, lämmittäjä, Calypso-laivan uppoaminen 11.7.1916

- Pud, Väinö August Florinanpoika**, s. 14.3.1895, Hauho, merimies, lohkotilallisen poika, kadonnut 1918
- Pudel**, merimies, hukkui kun vihollinen ampui Cardiffista kotoisin ollutta Longwen laivaa joka upposi 18.7.1916
- Ranta, Sem.**, merimies, laiva upposi ?.3.1917
- Rask, J.H.**, puolimatruusi, hukkunut kun parkki Henriette katosi miehistöineen 2?.12.1915 jälkeen Pohjanmerellä
- Renholm, Frans Harry**, s. 12.4.1895, Porvoo, merimies, hukkunut kun norjalainen bk. Majorka torpedoitiin ilman varoitusta 19.8.1917
- Rinne, V.L.**, s. 2.10.1883, Helsinki s, Tehtaankatu 5 C, merikapteeni, hukkui kun saksalainen sukellusvene upotti höyrylaiva Leon St. Georgin kanaalissa 9.7.1915
- Rumholm, Ernst**, merimies, norjalainen laiva d/s Vikholmen upotettiin ilman varoitusta 10.9.1917
- Ruotsalainen, Juho**, merimies, suomalainen Tammerfors laiva torpedoitiin 26.2.1917
- Saarinen, Johan Hjalmar**, hukkui kun englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin 25.10.1916
- Salonen, A.**, koneenkäyttäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Sandgren, Johan Gustaf**, s. 1.8.1887, Helsinki p, lämmittäjä, ruotsalainen höyrylaiva Sphynx ajoi miinaan Skotlannin itärannikolla 29.1.1919
- Silen, Fredrik**, merimies, saksalainen sukellusvene upotti norjalaisen d/s C. Sundt laivan 24.3.1917
- Sillanpää, E.**, merimies, norjalainen d/s Facto upotettiin ilman varoitusta 16.9.1917
- Silventoinen, Johan**, saksalaiset upottivat norjalaisen Marion laivan 6.4.1917
- Sjöberg, Väinö Axel Johannes**, s. 7.10.1894, Helsinki eteläinen ruotsalainen srk, merimies, laivaonnettomuus Riianlahdella 15.6.1919
- Sjöberg, Wilhelm Leonard**, s. 13.4.1899, Uusikaupunki mlk, Putsaari, Anttila, torpparin poika, hukkui kun amerikkalainen "Aztee", jonka miehistöön kuului, torpedoitiin ja upotettiin matkalla New Yorkista Le Havreen 1.4.1917
- Snellman, John**, hukkui kun Port Jackson torpedoitiin 28.4.1917
- Stark**, hukkui kun Port Jackson torpedoitiin 28.4.1917
- Sternberg, A.A.**, hukkui kun Lusitania upotettiin 7.5.1915
- Strandberg, Allan**, merimies, norjalainen d/s Skarpsno torpedoitiin tai laiva ajoi miinaan 8.6.1917
- Strömberg, Gustaf Allan**, s. 8.6.1895, Porvoo mlk, Bergstad, talonpoika, torpedoitu 2.6.1917
- Sund, A., Vaasa**, merimies, norjalainen d/s Modiva torpedoitiin tai laiva ajoi miinaan 31.1.1917
- Sund, Viktor**, s. 22.8.1890, Vaasa, hukkui kun norjalainen Modiva ajoi miinaan Pohjanmerellä 31.7.1917, mahdollisesti sama kuin A. Sund?
- Sundvall, Gustaf Adolf**, hukkui kun englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin ?.10.1916
- Söderholm, S.**, merimies, norjalainen bk. Najade upotettiin ilman varoitusta 1.4.1917

- Söderling, Henrik Leander**, 13.2.1878, Hiittinen, Västra Mellangård, merimies, torpedoitu 6.3.1917
- Söderman, E.**, hukkui kun Thornaby ajoi miinaan 12.2.1916
- Tammelin, Anton**, merimies, saksalainen sukellusvene upotti norjalaisen d/s Algolin 10.3.1917
- Thomasson, Vilhelm Valentin**, s. 14.2.1893, Parainen, Ersby, merimies, torpedoitu ?4.1918
- Thulonen, John**, merimies, norjalainen d/s Lilias ajoi miinaan 19.6.1919
- Toivonen, L.**, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Touko, Anton Aleksi**, s. 4.7.1894, Turku, merimies, hukkunut kun Huntsridia ammuttiin/ laiva torpedoitiin 5.7.1917
- Tuomi, Edvard**, hukkunut kun englantilainen höyrylaiva North Wales upotettiin 25.10.1916
- Turunen, Karl**, merimies, norjalainen d/s Prosper 3. ajoi miinaan tai torpedoitiin 6.6.1916
- Tötterman, Johan Edvard**, s. 8.9.1861, Helsinki eteläinen ruotsalainen srk, merikapteeni, höyrylaiva Herakles, tapaturmäisesti hukkunut 6.10.1915 Liverpoolissa
- Uotila, K.**, lämmittäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Varia, R.**, matruusi, hukkunut kun Jastenet-laiva upposi 5.4.1916
- Vellonen, August**, merimies, norjalainen höyrylaiva Crathorn upotettiin Välimerellä 11.12.1917
- Vilhelmsson, Johan Anshelm**, s. 30.4.1897, Parainen, Muddais, merimies, torpedoitu 1917
- Wahtonen, Kasper Kristian**, s. 1890, Uusikaupunki, merimies, hukkunut miinaräjähdyksessä Pohjanmerellä 1.5.1917
- Waltonen, Wera Petronella**, s. 3.5.1879, Turku, keittäjätär, hukkunut miinaräjähdyksessä 21.12.1922
- Wankka, Waino**, puolimatrusi, hukkunut 21.12.1915 jälkeen kun parkki Henriette katosi miehistöineen Pohjanmerellä
- Weckström**, Pori, Kallo, luotsi, ruotsalainen höyrylaiva Åhus ajoi miinaan Nurmisbådan ja Relandersgrundin välillä 17.1.1915
- Westerlund, Albert**, Turku, merimies, D/s Ringholm torpedoitiin 20.4.1917
- Wickmann, Joh.**, Helsinki, merimies, D/S Nitedal upposi 20.10.1917
- Wickström, K.A.**, Turku, merimies, D/s Sarpfos upposi 24.2.1918
- Wikström, John Richard**, s. 27.12.1889, Kemiö, merimies, kanavapäälysmiehen poika, Strömma torpedoitu Bristolin kanaalissa 14.12.1914
- Winter, Amanda**, keittäjä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Wirtanen, Leonard**, merimies, hukkunut, laivaa ammuttu, upposi 5.4.1916
- Åberg, Fredrik Otto**, s. 30.9.1853, Turku, perämies, hukkunut miinaräjähdyksessä 29.9.1922

Liite 2. Merellä menehtyneet siviilihenkilöt

Luetteloon on viety seuraavat tiedot; suku- ja etunimet, syntymäajat, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolin- ja hautausolosuhteista

Abrahamsson, Johannes Hugo, s.1905, Korppoo, Jurmo, Lassfolk, talonpojan poika, 4.9.1918, miinaräjähdys, haudattu 8.9.1918

Adolfsson, Uno, Hammarland, Långskär, kalastaja, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Andersson, Johan Uno, s. 25.6.1908, Pernaja, Bästö, torpparin poika, miinaräjähdys 21.8.1918, haudattu 25.8.1918

Andersson, Svea Sofia, 16.8.1910, Pernaja, Bästö, torpparin tytär, miinaräjähdys 21.8.1918, haudattu 25.8.1918

Asikainen, Arvo Tobianpoika, Pieksämäki, linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Bergroth, Johan August, 21.12.1890, Kemiö, Reku, Norrgård, talon poika, tanskalainen alus ajoii miinaan 24.10.1917

Blomqvist, Evert, kirvesmies, 26.2.1917, Tammerfors torpedoitiin

Bäckström, Rudolf Berdt Waldemar, s. 4.9.1891, Tammisaari mlk, Segelskär, **Elgö, Södergård**, työmies, 17.6.1918, miinaräjähdys, haudattu 22.6.1918 Segelskäriin

Etholén, Aleksander, 15.1.1873, Elimäki, maanomistaja, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Etholén, Tyra Johanna, 13.8.1883, Elimäki, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Gabrielsson, Fanny Emilia, 29.4.1897, Pernaja, Kjefsalo, Granö, torpparin tytär, miinaräjähdys 21.8.1918

Gullans, Anders Henrik, s. 26.9.1863, Närpiö, Norrnäs, itsellinen, miinaräjähdysonnettomuuks 2.7.1918

Heikkilä, Kalle, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Heino, Aleksanteri Anttoninp., s. 16.11.1885, Koivisto, Tiurinsaari, N:o 1 Joutsimies, talollinen, miinaräjähdys 7.8.1919, haudattu 10.8.1919

Heino, Armas Johannes Juhananpoika, s. 3.10.1899, Koivisto, Kiurlahti, läksiäisen poika, miinaräjähdys Kiurlahdessa Selkärandalla 8.8.1919, haudattu 10.8.1919

Heino, Juhana Nikodemuspoika, s. 27.5.1869, Koivisto, Kiurlahti, läksiäinen, miinaräjähdys Koivistossa Kiurlahdessa 8.8.1919, haudattu 10.8.1919

Heino, Wiljo Walto Aleks.p., s. 27.1.1910. Koivisto, Tiurinsaari, N:o 1 Joutsimies, talollisen poika, miinaräjähdys 7.8.1919, haudattu 10.8.1919

- Henriksson, Samuel Herman**, s. 2.3.1851, kirvesmies, hukkui kun laivaa ammuttiin ja se upposi 14.6.1917
- Hiltunen, August Aleksander Abelinp.**, s. 16.8.1890, Helsingin eteläinen seurakunta, maalarji, norjalainen d/s Crathorne torpedoitiin Välimerellä 10.12.1917
- Hoima, Oskar**, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Huovila, Toivo Juhonp.**, s. 24.11.1898, Sippola, Liikkala, Niinimäki, talollisen poika, miinaräjähdys 13.7.1919, haudattu Viipurissa 18.7.1919
- Hurtta, Väinö Mik.p.**, s. 1898, Virolahti, talollisen poika, miinaräjähdysonnettomuuus 20.6.1920, haudattu 22.6.1920
- Jaakkola, Onni Juhananpoika**, s. 20.7.1907, Suursaari, talollisen poika, 14.8.1922, haudattu 17.8.1922
- Karlsson, Edvin Alarik**, Jomala, maanviljelijä, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Karlsson, Gustaf**, Hillhouse ajoi miinaan 3.3.1916
- Koskinen, Emil**, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Körri, Tuomas Mikonpoika**, s.10.12.1901, Koivisto, Vatnuori, N:o 16 Körri, talollisen poika, miinaräjähdys 7.7.1919, haudattu 11.7.1919
- Lindholm, Karl Viking**, 13.10.1908, Pernaja, Kjefsalo, itsellisen poika, miinaräjähdys 21.8.1918, haudattu 25.8.1918
- Lundell, Vaino-Felix**, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläinen, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Matikka, Matti Antinp.**, s. 27.2.1877, Koivisto, Saarenpää, N:o 6, torppari, miinaräjähdysonnettomuuus 26.5.1921, haudattu 3.7.1921
- Matikka, Regina Juhontr.**, s. 3.5.1876, Koivisto, Saarenpää, N:o 6, torpparin vaimo, miinaräjähdysonnettomuuus 26.5.1921, haudattu 3.7.1921
- Melander, Fredrik**, Maarianhamina, kauppias, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Mäkeläinen, Julius Aprp.**, s. 26.11.1894, Koivisto, Penttilä, N:o 1 Rantala, talollisen poika, "Anna" laiva ajoi miinaan Pohjanmerellä 9.10.1919
- Naapari, Juho Adaminpoika**, s. 1871, Seiskari, talollinen, miinaräjähdys 8.5.1919
- Nummeli, Karl F.**, kruunuvoutti, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916
- Pitkänen, Aleksanteri Villenpoika**, s. 1898, Vehkalahti, Tammio, talollisen poika, miinaräjähdys ?.5.1919, haudattu 14.5.1919
- Pitkänen, Arvo Villenpoika**, s. 1891, Vehkalahti, Tammio, talollisen poika, miinaräjähdys ?.5.1919, haudattu 14.5.1919

Rusko, Johan, AB Granit-yhtiön linnoitustyöläine, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Rytkölä, Albert Matinpoika, s. 1900, Seiskari, kaupiaan poika, miinaräjähdys 8.5.1919

Rytkölä, Elias Yrjönpoika, s. 1884, Seiskari, talon poika, miinaräjähdys 8.5.1919, haudattu 10.5.1919

Rytkölä, Matti Elianpoika, s. 1867, Seiskari, kauppias, miinaräjähdys 8.5.1919, haudattu 10.5.1919

Rytkölä, Wilhelm Elianpoika, s. 1869, Seiskari, kauppias, miinaräjähdys 8.5.1919

Röntynen, Antton Antinpoika, s. 1874, Säkkijärvi, talollinen, miinaräjähdys 5.8.1919, haudattu 7.8.1919

Santala-Kivekäs, Väinö Oskari, s. 1894, Kärkölä, Marttila, Santala, entisen talollisen poika, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Stenius, Matti, s. 13.10.1880, Helsingin eteläinen ruotsalainen seurakunta, varakihlakunnantuomari, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Sulén, Aarre Arvid, s. 1895, Pyhäraanta, mäkitupalaisen poika, hukkunut, torpedoitu Pohjanmerellä 1917

Tase, Väinö Antonipoika, s. 1895, Virolahti, talollisen poika, miinaräjähdys- onnettomuuks 20.6.1920, haudattu 22.6.1920

Toivonen, L., höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Tolvanen, Aarne Aleksander Antinpoika, s. 1910, Terijoki, työmiehen poika, miinaräjähdys 26.6.1922, haudattu Terijoella 29.6.1922

Zetterberg, Frans Oskar, s. 21.6.1859, Helsingin eteläinen suomalainen seurakunta, Erottajankatu 3, liikemies, Storbotten ajoi miinaan Merenkirkussa 21.9.1922,

Åberg, Karl Henrik, s. 30.3.1869, Helsingin eteläinen ruotsalainen seurakunta, asui Föglössä, Degerbyssä, tullivirkailija, höyrylaiva Skiftet upposi saksalaisten miinoihin Rödhamnin selällä Lemlandissa matkalla Maarianhaminasta Turkuun 14.12.1916

Liite 3. Suomen aluevesillä menehtyneet Ruotsin ja Tanskan merimiehet

Luetteloon on viety seuraavat tiedot; suku- ja etunimet, syntymäajat, kotipaikat, asema ja kuvaukset kuolinolosuhteista

Ruotsi

Adolfsson, Albin Leonard, s. 27.3.1891, Tukholma, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Andersson, Carl Johan, s. 16.4.1873, Tukholma, perämies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

- Andersson, Anna**, Tukholma, siivooja, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Andersson, August**, s. 3.10.1874, Karlshamn, matruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Andersson, Oskar Martin**, s. 21.7.1897, Gryta, puolimatriusi, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Broström, Lilly**, Tukholma, messityttö, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Dahlgren, Sven Johan**, s. 8.10.1884, Tukholma, konemies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Drotty, Lovisa**, s.1876, Tukholma, emäntä, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Hansson, Johan Martin**, s.19.11.1864, Falsterbo, perämies, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoii miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Hägg, Anna**, s. 1889, Tukholma, keittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Johansson, August Vilhelm**, s. 18.2.1863, Tukholma, konemies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Johansson, Erik**, s. 20.4.1895, Ljusterö, puolimatriusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Johansson, Olof**, s.17.7.1879, Sölvesborg mlk, konemies, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoii miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Karlsson, Henning Anders**, Tukholma, lämmittäjä, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Karstrup, Carl Edvard**, s. 9.11.1863, Råå, kapteeni, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoii miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Larsen, Sverre**, s. 19.9.1889, Kristiania, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoii miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Larsson, Per**, s. 11.12.1867, Härnösand, perämies, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Liljekvist, Mauritz Wilhelm**, s. 27.12.1876, Härnösand, konemies, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoii miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Lindahl, Hildur**, s. 19.6.1889, Tukholma, tarjoilijatar, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Lindahl, Selma**, s. 3.7.1868, Tukholma, emäntä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Lindholm, Axel**, s. 8.2.1886, Tukholma, lämmittäjä, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Lund, Johan Edvin**, s. 17.3.1880, Tukholma, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoii miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Lundstedt, Charles William**, s. 22.10.1877, Tukholma, konemies, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Mårtenssån, Edvin**, s. 4.12.1894, Fjälkestad, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoii miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1916

- Nilsson, Axel Erhard**, s. 10.12.1892, Sölvesborg, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Nordström, Krister Wilhelm**, s. 5.6.1867, Kungsbacka, päälikkö, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Pedersen, Hans P.**, Rudkönig, jungmanni, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Petersson, Fritz Hjalmar**, s. 18.5.1886, Sölvesborg, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Sellberg, Filip Ernst Roland**, s. 27.1.1898, Söderköping, jungmanni, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Sjöblom, Karl Oskar Fredrik**, s. 10.1.1894, Nyköping, lämmittäjä, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Sjöblom, Erik Eskil**, s. 22.8.1889, Eksjö, matruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Sjögren, Axel Emanuel**, s. 25.3.1893, Tukholma, matruusi, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Svensson, Elvira**, s. 3.7.1881, Hudiksvall, ravintolan emäntä, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Svensson, Hilma Maria**, s. 1.2.1890, Gävle, keittäjätär, ruotsalainen höyryalus Everilda ajoi miinaan Luvialla Säpellä 6.12.1914
- Söderström, Rudolf Edvin**, s. 18.11.1884, Tukholma, lämmittäjä, miinaräjähdys Rauman edustalla 23.12.1916
- Törnqvist, Ture Hjalmar**, s. 15.1.1899, Tukholma, puolimatrussi, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Wahlström, Carl Fredrik Ferdinand**, s. 2.2.1842, Tukholma, päälikkö, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914
- Wallin, John Fredrik Emanuel**, s. 20.11.1885, Visby, perämies, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915
- Åkerström, Anders Johan**, s. 3.11.1867, Öregrund, matruusi, ruotsalainen höyryalus Norra Sverige ajoi miinaan Luvialla Säpellä 7.12.1914

Tanska

Pedersen, S., matruusi, miinaräjähdys Rauman edustalla 17.1.1915

LÄHDELUETTELO

KOTIMAISET ARKISTOT

HELSINGIN KAUPUNGINARKISTO

- Helsingin kaupungin tilastokonttorin kuolleiden kortisto

HÄMEENLINNAN MAAKUNTA-ARKISTO (HMA)

- Hämeen lääninhallituksen kanslian arkisto. Saapuneet salaiset kirjeet 1915
- Tampereen poliisilaitoksen kanslian arkisto. Saapuneet kirjeet 1914. Poliisikamarin kirjekirjat 1917

JOENSUUN MAAKUNTA-ARKISTO (JoMA)

- Tallinnan pääkonsulinviraston arkisto. Saapuneita asiakirjoja (Fa:7)

KANSALLISARKISTO

- Auswertiges Amt (AA, kopiot)
 - L 084085, kotelo 137).

Historiallisten Seurojen Muistitietotoimikunta (HSTT)

- Johannes Sundvallin haastattelu. kotelo 10a.

KKK:n arkisto. III-osasto v. 1914

- Kortisto Venäjän armeijassa palvelleista suomalaisista. Birger Åkermanin yksityisarkisto

Suomen Vapaussodan Itsenäisyysarkisto (SVIA)

- Gustaf Verner Jeremias Gustafssonin muistelus. Kansio 12/412.
- Johannes Rönnngårdin kertomus. Kansio 15/53–55.
- Anders Johan Granin (Lassila) muistelma. Kansio 16/72.

Suomen Vapauttamisen Ulkomaan Valtuuskunta (SVUV)

- Tukholman–valtuuskunnan ptk:t 1916–17.

Yksityiskokoelmat

- Adolf Fredrik (Fritz) Wetterhoff
- Herman Gummerus
- Kai Donner

VRYO 23 047.

MIKKELIN MAAKUNTA-ARKISTO

- Jääskjen tuomiokunnan arkisto. Kirvun syyskäräjät 27.10.1938, 32 §:n liitteet 5–6

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (OMA, Oulu)

- Oulun Läänninkanslian arkisto (OLKA). Etsivän Keskuspoliisin laatima punaupseeri-luettelo 1932.

SEURAKUNTIEN ARKISTOT

- Helsingin eteläisen ruotsalaisen srk:n ulkoseurakuntalaisten kuolleiden ja haudattujen luettelo
- Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelo
- Helsingin eteläisen suomalaisen srk:n rippikirja X 1921–30
- Kymin srk:n pk 1910–20
- Mikkelin tuomiokirkkosrk:n rippikirja 1910–19 II
- Porvoon seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirja
- Sortavalan kaupunkisrk:n rippikirja 1910–19

SIIRTOLAISINSTITUUTTI, TURKU

- Peter Dennisin keräämä aineisto surmansa saaneista australiansuomalaisista
- Elena Govorin keräämä nimiluettelo surmansa saaneista australiansuomalaisista

SOTA-ARKISTO (SArk)

Jääkäriliiton kokoelma

- Bertel Pauligin pvk.
- Bror Erik Hannulan pvk.

Pikkukokoelmat (PK)

- Hiltunen, Eino, pvk., 777/6.
- Huhtala Olavi: Suomen punaiset Venäjän sodissa 1917–1922 (palstakorrektuuri), 1540/1
- Ilván (Poltila), Väinö pvk., 1731/1.
- Jernström, Erik: Muistelmat, 1216/3.
- Jernström, Erik: Kirjeenvaihtoa, 510/1
- Lindholmin (myöh. Liesi), M., pvk., 1842/19a
- Paulig, Bertel 1842/20
- Sihvo, Sam., pvk., 1301.
- Uno Uimosen pvk., 1162.
- Öhquist, Harald, pvk., pk. 1205/1a
- PK 800:1

SUOMEN JÄÄKÄRIMUSEO (Kortesjärvi)

- Aarne Kuulan pvk.

SUOMEN MERIMUSEO

- Helge Heikkisen kokoelma

SUOMEN SOTASURMAT 1914–22 –PROJEKTIN ARKISTO (SSSP)

- Arvo Santosen kirje sotasurmaprojektille 18.6.1999
- Tito Gronowin kirje sotasurmaprojektille 3.6.1999

TURUN RAASTUVANOIKEUDEN ARKISTO

- Turun kaupungin tietopalveluosasto. I osaston pöytäkirjat 19.2.1919 § 2 liite C

YKSITYISTEN HALLUSSA OLEVAT ASIAKIRJAT

Professori Juhani Paasivirran omaiset, Turku

- Eino Ahosen haastattelu 21.6.1955

Opettaja Heikki Marttila, Oulunsalo

- Heikki Jussilan pvk.

Professsori Arno Strömmmer, Oulu

- Verner Viiklundin pvk.

Lääk. lis. Toini Tamminen, Kokkola

- F. A. Polton pvk.

Anna Oikarinen, Ristijärvi

- Heikki Oikarisen pvk.

Eeva Pernaa, Kauhava

- Arvo Pollarin em. pvk.

Eila ja Veli Aine, Tornio

- Vilho Rantasen pvk.

Anna Piirainen, Kajaani

- Johannes Romppaisen pvk.

Tankmar Horn, Helsinki

- Walter Hornin muistiinpanot

Inkeri Ketola, Oulu

- Einari Kärnän pvk.

Erkki Pajala, Tampere

- Väinö Tojkanderin pvk.

Kirjoittajan hallussa

- Everstiluutnantti Juha Myyryläisen tiedonanto 12.9.2003

Hoppu, Tuomas

- Väinö Holpin kirje äidilleen 21.10.1914.
- Klaus Castrénin kirje 13.3.1999.
- Hans-Viktor Simolinin haastattelu 6.5.2002.

ÅBO AKADEMIS BIBLIOTEK (ÅAB, Turku)

Ove Sjöströmin kok.

- Anteckningar under jägartiden

ULKOMAISET ARKISTOT

KARJALAN TIEDEAKATEMIAN ARKISTO (KarNTs RAN, Petroskoi)

- Fond 1, opis 13: erilliset muistelmakirjoitukset ym.:
- Anttonen, Matti: Muurmannin vallankumoushistoriaa; f.1, op.13, d.43, l.1–25.
- A.N.: Muistelmia karjalan kansalaissodan vaiheista; f.1, op.13, d.45, l.13–18.
- Aro, Otto: Muistelma pohjoiselta suksiretkeltä 1922; f.1, op.13, d.46, l.1–3.
- Arhipov, N.V. (ilman otsikkoa); f.1, op.13, d.47, l.8–13.
- Karpov, H. Bandiitit Kiisjoessa v. 1921; f.1, op.13, d.48, l.7–8.
- Banditismin aikaa Repolassa 1921; f.1, op.13, d.49, l.1–2.
- Remsu: Valkozien hyökkäys; f.1, op.13, d.51, l.190–219.
- Wettanen, W.: Muistelmia luokkasodan ajoilta; f.1, op.13, d.52, l.1–5.
- Wettanen, W.: Miten Muurmannin suomalainen legioona välttyi taistelemasta bolshevikkeja vastaan; f.1, op.13, d.52, l.6–8.
- (Nimetön kirjoitus Aunuksen taisteluista kesällä 1919); f.1, op.13, d.52, l.13–40.
- Lahtarien ase–etappi kesällä 1922; f.1, op.13, d.54, l.4.
- Wuorenpää, Alex: Mihin lahtari pystyy; f.1 , op.13, d.55, l.1–3.
- Grahn, H.: Kemin taistelu v. 1918; f.1, op.13, d.56, l.12–15.
- Gurjev V.T. (ilman otsikkoa); f.1, op.13, d.57, l.9–14.
- Denisov, Sakari: Paatene. Vuoden 1918 loppu ja seuraavan vuoden alku; f.1, op.13, d.58, l.1–6.
- Jevsejev, Ivan: Bandiittikapinan muistelmia vuodelta 1921/22; f.1, op.13, d.59, l.13–18.
- Jegorov (ilman otsikkoa); f.1, op.13, d.60, l.8–13.
- Bandiittien uhreja Repolassa v. 1921; f.1, op.13, d.61, l.1–7.
- Muistiinpanoja vallakkumoushistoriasta 1917–1923; f.1, op.13, d.61, l.1–62.
- J.K.: Matka Saarenpäästä Kiimasjärvele ja lahtarien esikunnan hajoitus; f.1, op.13, d.63, l.1–4.
- (Nimetön) Miltä näytti Kiimasjärvellä bandiittien komennon aikana; f.1, op.13, d.65, l.7–10.
- Kemov, M.: Muistelmia kansalaissodan vuosilta; f.1, op.13, d.66, l.4–7.
- Kemov, V.V.: N.K.P./b/ Kiestingin jatsheikan kehittyminen ja sen osallistuminen taisteluihin valkoisia vastaan 1921/22; f.1, op.13, d.67, l.5–7.
- Konstantinova, Irina: Bandiitit Lusmassa v. 1921; f.1, op.13, d.69, l.1–2.
- Puudosissa riehuu kansalaissodan palo; f.1, op.13, d.70, l.1–12.
- Kumpu: Kiimasjärven retki (venäjän kielellä); f.1, op.13, d.71, l.1–4.
- Kuuroptjev, Ivan: Totuus Suomen lahtareiden heimorakkauudesta; f.1, op.13, d.73, l.1–4.
- Salmi, Kustaa: Paloja luokkataisteluhistoriasta Karjalassa; f.1, op.13, d.74, l.1–3.
- Kärkkäinen, J.H.: Suomalainen legioona; f.1, op.13, d.75, l.1–5.
- Larinova, Ira: Bandiitit murhatöissään; f.1, op.13, d.77, l.1–3.
- (Nimetön) Vallakkumoustahtumia Kiestingtin piirin alueelta vv. 1917–1920; f.1, op.13, d.77, l.1–14.
- Laukkanen, J.: Kansalaissodan muistoja; f.1, op.13, d.78, l.1.

- Leontjev: Taistelutapauksia; f.1, op.13, d.79, l.1.
- Leso, V.: Muistelmia partisaanitoiminnasta v. 1920; f.1, op.13, d.80, l.1–4.
- Lesonen, M.I.: Talonpojan muistelmia vainovuosilta; f.1, op.13, d.81, l.4–6
- Lindkvist, Yrjö: Suomen lahtareita torjumaan Karjalassa v. 1918; f.1, op.13, d.82, l.4–6
- Lindfors, Valfrid: Taistelumuistoja Karjalassa 1919; f.1, op.13, d.83, l.1–4
- Matvejev I.V.: Interventiosta Karjalassa; f.1, op.13, d.84, l.11–18
- (Nimeton) Kansalaissodan historiaa koskeva materiaalia; f.1, op.13, d.85, l.1–84
- Suominen, S.: Komppaniamme siirto Uhtualle; f.1, op.13, d.85, l.1–7
- Suominen, S.: Saarimäki–Vitele; f.1, op.13, d.85, l.8–13
- Erkko, Verner: Kokemuksia kansalaissodan rintamiltta; f.1, op.13, d.85, l.14–21
- M.A. (Anttos–Matti): Karjalan luokkasodan historiaa; f.1, op.13, d.85, l.22–27
- M.A. (Anttos–Matti): Suomen Peräpohjolan “Läskikapinasta”; f.1, op.13, d.85, l.28–32
- Suominen S.: Läskikapinan valmistelu; f.1, op.13, d.85, l.33–54
- Suominen S. :Kansalaissodan rintamulta. Taistelun tie; f.1, op.13, d.85, l.55–84
- A.Timosen 1932 keräämä aineisto: Karjalan legioona, Muurmanniin interventio, Vv. 1919–20 taistelut Karjalassa, Banditismi Karjalassa vv. 1921–22; f.1, op. 13, d.86
- Majander: Muistelmia Karjalan banditismista 1921–22; f.1, op. 13, d.86, l.19–31
- Mauranen Turo: Muistelmia Karjalan kapina ajoilta 1921–22; f.1, op. 13, d.86, l.32–36
- Kallio Miikkali: Pakkovärväys – sitten Suomeen; f.1, op. 13, d.86, l.37–45
- Lesonen, Ilja: (engl.joukoista 1919) ; f.1, op. 13, d.86, l.46–48
- Lettijev, Teppo: Uhtua, Vuoninen; f.1, op. 13, d.86, l.48–49
- Torvinen, Aleksi: Uhtua, Ponkalahti; f.1, op. 13, d.86, l.50–51
- Maliikin, Parppei: Uhtua, Vuoninen; f.1, op. 13, d.86, l.51
- Kurvinen, Martta: Naisten osuus rintamalla; f.1, op. 13, d.86, l.53–55
- Sallinen, K.: Hirvisalmen taistelu 1920; f.1, op. 13, d.86, l.56–60
- Harjula, Rikhard: Muistelmia; f.1, op. 13, d.86, l.61–65
- Lesonen, Ilja: Karjalan legioonan mukana; f.1, op. 13, d.86, l.66–71
- Lesonen, M.I.: Karjalan talonpojan muistelmia vainovuosilta; f.1, op.13, d.111, 99
- Lesonen, Vasili I.: Muistiinpanoja 1918 v. ajalta; f.1, op. 13, d.86, l.100–103+ob.
- Stepanov, Miikkali: Muistelmia Karjalan legioonasta:Uhtua, Haikola; f.1, op. 13, d.86, l.118
- Stepanov, Ohvo: Karjalaisesta legioonasta; f.1, op. 13, d.86, l.119–120
- Larionov Ali: Karjalaisen legioonan taisteluista; f.1, op. 13, d.86, l.121–122
- Tarassov, Pekka: Pieniä havaintoja Karjalan legioonasta; f.1, op. 13, d.86, l.122–123
- Torvinen, Aleksi: Vähän aikaa engl.palveluksessa; f.1, op. 13, d.86, l.123–124
- Prohorov, Vasili: Karjalan legioonan mukana; f.1, op. 13, d.86, l.124–139
- Nimiiluettelo; f.1, op. 13, d.86, l.140+ob
- Tenhunen, Matti: Neuvosto–Karjalan kysymyksiä (Karjalan Tekn. Avun lehtinen no. 4); f.1, op. 13, d.86, l.141

- Neuvostoliiton menijöille; f.1, op. 13, d.86, l.145
- Koskinen, Fedora: Totuus valkoisten ”sankaritöistä”; f.1, op.13, d.87, l.1–3
- Lesonen, Heikki: Venehjärveläiset kapinapuuhiissa Uhtualla; f.1, op.13, d.87, l.4–5
- Arkistojen kätköistä; f.1, op.13, d.87, l.6–12
- Artemjev: Kiestinkilläiset taisteluissa neuvostovallan puolesta; f.1, op.13, d.87, l.13–14
- Parttisaanikonferenssin päätös; f.1, op.13, d.87, l.15–17
- Karjalainen: Vienanmeren rannikolla; f.1, op.13, d.87, l.18–24
- Jyskyjärveläisiä banditismin johtajia; f.1, op.13, d.87, l.25
- Banditismin vankina; f.1, op.13, d.87, l.26–28
- Ignatjev, K.: Kaatuneet sankarit (Karjalan 10.vuotispäivän johdosta) ; f.1, op.13, d.87, l.29–30
- Karjalaa valloittamassa. Suom. punakurssilaisten Karjalan retkeltä; f.1, op.13, d.87, l.31–34
- Karjalan retkeltä. Pietarin kv. sotakoulun pojien retkestä Suomen lahtareita vastaan; f.1, op.13, d.87, l.35–37
- Kiimasjärven valloitus; f.1, op.13, d.87, l.38
- Karjalaa valloittamassa: (sama 43–46) ; f.1, op.13, d.87, l.42
- Salmi, W.: Kuvausia ja muistelmia bandiittikapinan lopettamisesta; f.1, op.13, d.87, l.49–52
- Kv. sotakoulun Suom. suksijoukon hyökkäysretki; f.1, op.13, d.87, l.53–63
- Leontjev; f.1, op.13, d.87, l.64–66
- Banditismin ryöstöretket Repolan kuntaan; f.1, op.13, d.87, l.67–70
- Jefimov: Ennen karkkuun kuin punaisia vastaan; f.1, op.13, d.87, l.75–76
- J.P.: Lyhykäinen muistelma; f.1, op.13, d.87, l.77–78
- Parttisanitiedustelua; f.1, op.13, d.87, l.85–94
- V. 1921–22 bandiittikapina Kiestingin piirissä; f.1, op.13, d.87, l.95
- Prohorov, Pekka: Ontojärven miesten osuus banditismissa; f.1, op.13, d.87, l.96–97
- Karhu, Roope Ontonp.: Muistelmia Karjalan historiasta; f.1, op.13, d.88, l.1–6+ob
- Kemiläinen, Artem; Bogdanov, Jyrki; Sallinen, Mikko; Sallinen, Markku: Lakko ja kapinayritteitä bandiittien joukossa; f.1, op.13, d.88, l.7–10
- Valkoiset Foimogubassa; f.1, op.13, d.88, l.11–33
- V. 1921/22 bandiittikapina Kiestingin piirin alueella; f.1, op.13, d.88, l.42–45
- Kokkosalmen taistelut; f.1, op.13, d.88, l.46–51
- Karpov, H.: Bandiitit Kiisjoessa 1921; f.1, op.13, d.88, l.55
- Pastuhov, Ivo: V. 1921/22 bandiittikapinan vaiheita Oulangan kunnan alueella; f.1, op.13, d.88, l.56–57
- Kemov, M.: Muistelmia kansalaissodan vuosilta; f.1, op.13, d.88, l.58–62
- Möller, K.: Tapahtumista Uhtualla; f.1, op.13, d.89, l.1–2
- Nikitin, Yrjö: Palkinto jäi saamatta; f.1, op.13, d.90, l.1–5
- Nikitin, Kalle: Kiestingin Sohjanassa; f.1, op.13, d.91, l.1–9
- Nikitin, J.: Taistelu Aunuksen valtaamiseksi; f.1, op.13, d.92, l.4–6

- Nikitin, Yrjö: Vallankumousliike Karjalan kaukaisilla syrjäseuduilla; f.1, op.13, d.93, l.1–7
- Nikonov, V.V.: 1921 tapahtumat Kokkosalmessa ja ympäristössä; f.1, op.13, d.94, l.1–2
- Norin, Sergei: Vastaus; f.1, op.13, d.95, l.1–5
- (nimetön) Valkoisten häviö Vitelessä (ven.kiel.); f.1, op.13, d.96, l.1–4
- Pallajev: Viteleen tapahtumista 1919; f.1, op.13, d.97, l.7–12
- Pantshershanskij E.: Taistelu Viteleen luona 1919; f.1, op.13, d.98, l.8–18
- Pastuhov, Ivo: Bandiittikapinan vaiheita Oulangan kunnan alueella; f.1, op.13, d.99, l.1–2
- Peippo: Banditismen kukistamisesta; f.1, op.13, d.100, l.1–4
- Pikkuvirta, Mikko: Elämäkerta; Muistelmia koillisen rintaman tapahtumista, Muurmannin legioonasta ym. ; f.1, op.13, d.101, l.3–52
- (nimetön) Lakko– ja kapinayrityksiä bandiittien keskuudessa; f.1, op.13, d.102, l.5–8
- Prohorov, Pekka: Ontojärven meihet liittyivät punaisten riveihin; f.1, op.13, d.103, l.1–2
- Paktishev, S.: 18. er. Suksikomppania (ven.kiel.); f.1, op.13, d.104, l.1–8
- Rahja, Eino: Viteleen valloitus; f.1, op.13, d.106, l.15–21
- (nimetön) : Repolan kunta valkoisten kässissä; f.1, op.13, d.107, l.16–19
- Rekin, K.R.: Jyskyjärvellä lahtarien murhaamia; f.1, op.13, d.108, l.1–2
- Romanov, V.: Bandiittien ryöstöretki Repolan kuntaan; f.1, op.13, d.110, l.9–12
- Jefimov: Ennen karkuri kun punaisia vastaan; f.1, op.13, d.111, l.1–2
- Väinölä; f.1, op.13, d.111, l.3
- (Esipuhe); f.1, op.13, d.111, l.5+ob
- Nikitin, Y.: Vallankumousliike Karjalan kaukaisimmilla syrjäseuduilla; f.1, op.13, d.111, l.6–12
- Jussijev, N.A.: f.1, op.13, d.111, l.13–15
- (Antikainen, T.): Lahtarien hyökkäys Suomesta v. 1918: f.1, op.13, d.111, l.16–49
- Nikitin, I.: Taistelu Aunuksen valtaamiseksi: f.1, op.13, d.111, l.50–52
- Jeremolin; f.1, op.13, d.111, l.55–56
- Ponomarev, G.: Kommunin puolesta taistellemassa; f.1, op.13, d.111, l.57–58
- Esipuhe (eri kuin em.); f.1, op.13, d.111, l.59–63
- Anohin, Petri F.: f.1, op.13, d.111, l.64–65
- Sujev, G.V.: Muistelmia tapahtumista; f.1, op.13, d.111, l.66–68
- Jeremkin, M.S.: M.G.Romanovin partisaaniosasto; f.1, op.13, d.111, l.69–71
- Kokotsev, N.M.: M.G.Romanoville omistettu partisaaniosasto; f.1, op.13, d.111, l.72–75
- Jegorov, F.I.: Aunuksen joukkueen tominnasta v. 1919; f.1, op.13, d.111, l.76–80
- Georgijev, Karjalan rajalla; f.1, op.13, d.111, l.86–87
- Sujev, G.V.: Miten me aseistimme miliisaitoksen ja Onegan tehtaan; f.1, op.13, d.111, l.88–89
- Anashkin, J.: Muistelmani; f.1, op.13, d.111, l.90–93
- Tshekalov, A.: Äänisen rannoilta; f.1, op.13, d.111, l.94–96

- Pushkarjova, Tonja: Valkoiset Mäntyniemessä; f.1, op.13, d.111, l.97
- Bogdanov, N.: Läheisiä menneisyydestä; f.1, op.13, d.111, l.98–99
- Pashkov: Muistelmistani. Romanovin joukko-os:n toiminta Sungun niemimaalla; f.1, op.13, d.111, l.100–103
- Vladimirov; f.1, op.13, d.111, l.104–105
- Borodkin; f.1, op.13, d.111, l.106
- Lesonen, N.F.; f.1, op.13, d.111, l.107–109
- Sivkov, I.: Taistelu Kemistä; f.1, op.13, d.111, l.110–111
- Vik, A.: Erään karjalaisen Neuvostovallan rakentajan muitelmia alkutaipaleelta; f.1, op.13, d.111, l.112–121
- Nikitshev, A.?: Muistelmia Karjalan kansalaissodan vaiheista; f.1, op.13, d.111, l.123–127
- Jermolin, K.: Karjalan historiaa; f.1, op.13, d.111, l.128–140
- Mikkojev, Risto: Punakaarti 1918 Malissa; f.1, op.13, d.111, l.141–146
- Mikkojev, Risto; f.1, op.13, d.111, l.148–157
- Suvanen; f.1, op.13, d.111, l.159–169
- Nikonorov, Vasili; f.1, op.13, d.111, l.170–177
- Salminen, Mikko: Pakolla bandiittien joukoissa; f.1, op.13, d.112, l.9–12
- Salonius, S.: Razgrom belofinskoj avantjury v Karelii v 1921–22 gg.; f.1, op.13, d.114, l.1–44
- Valkosuomalaisten hyökkäys Karjalaan v. 1921–22 ja niiden tuho; f.1, op.13, d.114a, l.1–154, 158–167
- Suominen, S.: Läskikapinan valmistelu. Menneiltä raskailta vuosilta; f.1, op.13, d.117, l.1–21
- Teppi–Ville: Vuokkiniemeltä Kemiin v. 1921; f.1, op.13, d.118, l.7–12
- Tuominen, Kalle: Katsauksia kansalaissodan ajoilta; f.1, op.13, d.119, l.1–6
- Tuorila, A.: Selostus tapahtumista Muurmannilla; f.1, op.13, d.120, l.11–23
- Tuorila, A.: Liittolaisten interventio Muurmannilla ja Karjalassa 1918–19; f.1, op.13, d.121, l.7–12
- Turunen, V.: Valkobanditismin kukistamisen 10–v. muistolle; f.1, op.13, d.122, l.1–9
- Fedotov, Jakov: Taisteluissa interventionsisteja vastaan; f.1, op.13, d.124, l.5–8
- Heikkonen, J.: Kv. sotakoulun suksiretki 1922; f.1, op.13, d.126, l.1–13
- Shavelskij, V.: Äänisen laivaston lentävä osasto; f.1, op.13, d.128, l.1–4
- Judin, V.: Vallankumouksen tapahtumia Kiestingin piirin alueella; f.1, op.13, d.129, l.14–27
- Jakovlev, Risto: Bandiittien joukoissa; f.1, op.13, d.130, l.1–2
- Kedrov, M.L.: Ilman bolshevistista johtoa, Muurmannin interventionshistoria; f.1, op.13, d.131, l.1–281
- (nimetön) Banditismi Karjalassa. Muistelmia Kiestingin piiristä; f.1, op.13, d.132, l.1–44
- Haapalainen, Eero: Karjalan rykmentin synnystä; f.1, op.13, d.134, l.1–67
- Fondin 1 opis 17 sisältää 1930–luvun alkupuolella laaditut 83 ns. punapartisaanin lyhyet elämäkerrat (tavallisesti 1–5 sivua, osa myös venäjänkielisinä), joista vajaat puolet on hankittu projektin käytöön.

- Fondin 1 opisit 20 ja 31 sisältävät lähinnä Karjalan kantaväestöön kuuluvien asukkaiden venäjän- sekä myös joitakin suomenkielisiä muistelmia Venäjän si-sällissodasta.

PIETARIN VALTIONARKISTO (TsGA StP, Pietari)

- Mm. Pietarin 10.suomalaisen kommunistisen Punaisen Ristin sairaalan kuolleitten luetteloita

TALLINNAN PÄÄKONSULINVIRASTON ARKISTO

- Saapuneita asiakirjoja (Fa:7). JOMA

TSENTRALNYI GOSUDARSTVENNYI ARKHIV VOENNO-MORSKOGO FLOTA (TGAVMF, Pietari)

- Fond 417.

VENÄJÄN VALTION SOSIAALI-POLIITTINEN HISTORIALLINEN ARKISTO (GASPI, Moskova)

Fond 516, opis 1 (Suomen sosialidemokraattinen puolue 1899–1918)

Fond 516, opis 2 (Suomen kommunistinen puolue 1918–1942)

Fond 518, opis 1 (Toivo Antikainen), erityisesti:

- Uotinen, A: VI suomalaisen tarkka-ampujarykmentin taistelut Vienan Karjalassa ja rykmentin likviteeraus v. 1921; f.518, op.1, d.12, l.46–50.
- T.A–n: Taisteluista Karjalassa; f.518, op.1, d.12, l.112–115.
- Laine, A.: Permin suomal. komppania; f.518, op.1, d.12, l.116.
- Jalkanen, V.: Petroskoin ja Suomen rajan välillä; ; f.518, op.1, d.20, l.61–72.
- (nimetön): Karjalais-suomalaisen suksijoukko v. 1922 Karjalan rintamalla; ; f.518, op.1, d.20, l.91–93.
- (nimetön): Yleiskatsaus sotatoimiin pohjoisella rintamalla; f.518, op.1, d.20, l.94–98.
- Saviranta: Itään; f.518, op.1, d.20, l.99–106.
- (nimetön): 13 miehen suomalainen joukko Puolan rintamalla; f.518, op.1, d.20, l.107–120.
- Raasu, A.: Muistelmia Aunksen rintamalta 2/V – 26/IX 1919; f.518, op.1, d.20, l.135–144.
- (nimetön): 3 patterin historiikkia; ; f.518, op.1, d.20, l.145–150.

VENÄJÄN VALTION SOTA-ARKISTO (RGVA, Moskova)

Puna-armeijan ns. suomalaisten rykmenttien tappioluetteloita ym.

VENÄJÄN UUSIMMAN HISTORIAN ASIAKIRJOJEN SÄILYTYS- JA TUTKIMUS-KESKUS (RTsHIDNI, Moskova)

Kokoelma ennen vuotta 1918, fond 516

- Heikki Revon papereita

- Heikki Repo, Menneiltä vuosilta. Kappale Suomen itsenäisyys- ja jääkäriliikkeen sekä luokkasodan valmisteluhistoriaa. Muistelma käsikirjotus.

SANOMA– JA AIKAKAUSILEHDET

- Canadan Uutiset 1917–18
- Helsingin Kaiku
- Helsingin Sanomat
- Hufvudstadsbladet
- Genos
- Kaiku 1914
- Karjala
- Kunnallis–Sanomat 1967
- Kylkirauta
- Merimiehen Ystävä
- Päivälehti, Duluth, MN, 1918
- Raahen 1918
- Suomen Kuvallehti
- Suomen Vapaussota 1937
- Tappara 1931
- Uusi Suometar

KIRJALLISUUS

Ackté–Jalander, Aino: Kenraali Bruno Jalanderin muistelmia Kaukaasiasta ja Suomen murroskaudelta. Helsinki 1932.

Aho, Antti: Sotilaan Muistiinpano–Päiväkirja. 3:sta päivästä toukokuuta 1917. 25:teen päivään huhtikuuta 1919. Duluth, Minn. 1919.

Alava, Ali: Punaiset etappimiehet. Hämeenlinna, 1973.

Aleksandrov, A.O.: Pobedy, poteri (...) Sankt–Peterburg 2000.

Aleksandrov, Andrei: Punalentäjät. Kronstadtin kapina 1921 – suomalaiset laivaston lentäjinä. Suomen ilmailuhistoriallinen lehti nro. 3 ja 4/1996.

A New History of Australia. Ed. by Frank Crowley. Melbourne 1974.

Antikainen, Toivo: Suomalaiset vallankumoukselliset Venäjän kansalaissodassa, Kommunisti nro. 9–10 (33–34)/1927 s. 427–436.

Antikainen, Toivo: Kansalaissodasta Karjalalassa. Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930 s. 125–154, Petroskoi 1930.

Alava, Teuvo: Sodan säännöt. Alava, Teuvo & Hiltunen, Reino & Juutilainen, Antti. Muistatko (...). Sotavangit r. y. 1969–1989. Jyväskylä 1989.

Apunen, Osmo: Suomi keisarillisen Saksan poliitikassa 1914–1915. Diss. Helsinki 1968.

Auer, Into: Kalterijääkärit III. Porvoo 1935.

Backström, Åke: Genoksessa nr 4/2000 julkaistu artikkeli.

Backström 1983: Åke Backström, Suomen jääkärit 1983. Genous 1/1983.

Bean, C.E.W.: Anzac to Amiens. Ringwood, Penguin Books 1993.

- Beaumont, J.:** Australia's War 1914–1918. Sydney 1995.
- Brändström, Elsa:** Unter Kriegsgefangenen in Russland und Sibirien 1914–1920. Berlin 1922.
- Carlyon, Les:** Gallipoli. Sydney 2001.
- Carpelan, Tor & Tudeer, L.O.Th.** (Toim). Helsingin yliopisto – opettajat ja virkamiehet vuodesta 1828 II. Helsinki 1925.
- Carpelan, Tor:** Ättartaylor för de på Finlands riddarhus inskrivna Ester 1809 adlade, naturaliserade eller adopterade ätterna. Helsingfors 1942.
- Carpelan, Tor:** Ättartaylor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Första bandet. Helsingfors 1954.
- Carpelan, Tor:** Ättartaylor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet. Helsingfors 1958
- Carpelan, Tor:** Ättartaylor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet. Helsingfors 1965.
- Castrén, Klaus:** Keisarillisen Venäjän ratsuväki 1913/1914. Omakustanne. 1991.
- Castrén, Klaus:** Lisiä Yrjönristin ja Yrjönsapelin I maailmansodassa saaneiden suomalaisten luetteloihin. Genos 1/2001.
- Castrén, Klaus:** Vänrikit Suomen sotaväen reservissä 1885–1901. Suomen suku tutkimusseuran vuosikirja 44. Helsinki 1999.
- Churchill, Stacy:** Itä-Karjalan kohtalo 1917–1922. Porvoo 1970.
- Clark, Manning:** A short History of Australia. Sydney 1969.
- Davis, Gerald H.:** The Life of Prisoners of War in Russia, 1914–1921. Essays On World War I: Origins and Prisoners of War. Samuel R. Williamson, Jr. And Peter Pastor, Editors. Social Science Monographs, Brooklyn College Press. Distributed by Columbia University Press, New York 1983.
- Dennis, Peter et. al.:** The Oxford Companion to Australian Military History. Melbourne 1995.
- Didring, Ernst:** Sveriges hjälp till krigsfångarna. Berättelse över Svenska Röda Hjälpkommittés för krigsfångarna verksamhet under åren 1915–1919. Stockholm 1920.
- Dupuy, R. Ernest & Dupuy, Trevor N.:** The Encyclopedia of Military History. From 3500 B. C. to the present. Revised Edition. London – Sydney 1980.
- Elokuun kommunardit.** Leningrad 1926.
- Enckell, Olof:** Jääkärien tarina. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta Jägarnas historia suomentanut Emerik Olsoni. Keuruu 1956.
- Entsiklopedija:** Grazhdanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR. Entsiklopedija. Moskva 1983.
- Farwell, Byron:** The Great Boer War. Wordsworth Editions Limited 1999.
- First World War** (artikkeli). Teoksessa The Australian Encyclopaedia, Vol 11, 4th Ed., Sydney 1983.
- Fischer, Fritz:** Deutsche Kriegsziele Revolutionierung und separatfrieden im Osten 1914–1918. Historische Zeitschrift. Herausgegeben von Theodor Schieder und Walther Kienast. Band 188, heft 2, 1959.

- Front, Hjalmar:** Kremlin kiertolaisia. Forssa 1971.
- Gallipoli** (artikkeli). John Larkins. Dictionary of Australian History. Maryborough, Victoria 1980.
- Gardin, Je.S.:** Razgrom belofinskoj avantjury (1921–1922 gg.). Petrozavodsk 1947.
- Golovine, Nicholas:** The Russian army in the world War. New Haven 1931.
- Grazdanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR.** Moskva 1983.
- Grazhdanskaja vojna v SSSR.** Tom 1. ja 2. Moskva 1980 ja 1986.
- Gummerus, Herman:** Jääkärit ja aktivistit. Sotavuosien muistelmia Tukholmasta ja Berliinistä. Suomennos Eino Voionmaa. Porvoo 1928.
- Gurjev, N.T. & Arhipov, N.V.:** Poventsan kihlakunnan karjalaisten sissijoukko-osastojen toiminnasta. (Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930 s. 155–159). Petroskoi 1930.
- Halter, Heinz:** Preussisches Jäger–Bataillon 27. Ein Tatsachenbericht aus dem Weltkrieg. Leipzig 1938.
- Heikkinen, Helge:** Tuntematon merimies. Suomen kauppalaivaston vaiheita ensimmäisen maailmansodan aikana. Helsinki 1975.
- Heikkonen, J.F.:** Karjalan kansalliset joukot Punaisessa armeijassa. (Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930 s. 160–166). Petroskoi 1930.
- Heimovaara, T.:** Rauhaton raja. Kuvauskia rajaelämästä ja valkobandiittien tuhotöistä Karjalassa vuosina 1920–22. Petroskoi 1933.
- Heinrichs, Erik:** Hotel St. Petersburg. Helsingfors 1919.
- Heinrichs, Erik:** Itämeren ääriltä. Kuvia ja huomioita jääkärien matkoilta. Suomentanut Helmi Krohn. Helsinki 1918.
- Hesin, S.S.:** Razgrom belofin'skoj avantjurii v Karelii v 1921–1922 gg. Moskva 1949.
- Hodgson, John H.:** Den röde eminensen. Helsingfors 1974.
- Hornborg, Eirik:** Från "jägarrörelsens" tillblivelsetid. Historiska och litteraturhistoriska studier. Svenska Litteratursällskapet i Finland. Redaktion: C. A. Norman, Olof Enckell & Eirik Hornborg & Kurt Reuter & Sven-Erik Åström. Helsingfors 1956.
- Hornborg, Harald:** He löysivät tiensä. Pfadfindereiden tarina. Ruotsinkielisestä käsitkirjoituksesta De fann sin väg suomentanut Lauri Gulin. Porvoo 1965.
- Humble, Verner/Lompolo, Juhani:** Tuntemattoman sotilaan isoisa: suomalais-seikkailuja viimeisen tsaarin armeijassa Venäjän–Japanin sodan rintamilla 1904–05. Rauma 1998.
- Huuskonen, Taisto:** Laps Suomen. Juva 1979.
- Hyvönen, Antti:** Suomen kommunistinen puolue 1918–1924. Helsinki 1968.
- Hämeen-Anttila, V.:** Suurvaltain sota 1914. Hämeenlinna 1915.
- Ilmonen, Salomon:** Amerikan suomalaisten sivistyshistoria. Jälkimmäinen osa. Hancock, Michigan 1931.
- Juva, Einar W.:** Suomen kansan aikakirjat VIII. Helsinki 1935.
- Kaila, Toivo T.:** Meriupseerista työmieheksi: venäjän–saksalaisen pakolaisen muiselmiä. Helsinki 1942.

"Kallis toveri Stalin!" (toim. Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela). Helsinki 2002.

Kansalaissodan rintamilta Toim. T. Antikainen & K. Pietarinen & T. Törmälä. Leningrad–Petroskoi 1930.

Kansalaissota Karjalassa. I:nen osa Toim. L. Letonmäki ym. Petroskoi 1932. Karelja v period grazhdanskoy vojny i inostrannoj interventsii 1918–1920. Petrozavodsk 1964.

Kero, Reino: Suomalaisina Pohjois–Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 2. Turku 1997.

Koronen, M.M.: Finskije internatsionalisti v bor'be za vlast' sovetov. Leningrad 1969.

Kustaa: Rynnäkkövalmiina. Petroskoi 1922.

Kansainväliisiä Ihmisoikeusasiakirjoja II. Sodan oikeussäännöt. Helsinki 1981.

Kara, Jalmari: Jääkärin muistelmia. Kuopio 1918.

Karls, Alfred: Finländska officerare i rysk tjänst, stupade under världskriget (1914–17). Fyren no 22–24/1919.

Kivalo, Erkki & Mittler, Raoul: Eyolf Mattson – från åländsk teknolog till general i Röda armén. Mariehamn 2001.

Klinge, Matti: Itsenäisyys – jääkäriliike – sortokausi. Käsitteitä ja tapauksia. Historiallinen Aikakauskirja 4/1969.

Klinge, Matti: Keisarin Suomi. Ruotsinkielisestä laitoksesta suomentanut Marketta Klinge. Helsinki 1997.

Klinge, Matti: Vielä jääkäriliikkeen synnystä ja tavoitteista. – Loppusana K. J. Kallialan, Osmo Apusen ja P. Zilliacuksen kirjoitusten johdosta. Historiallinen Aikakauskirja 4/1970.

Klinge, Matti: Ylioppilaskunnan historia 3. 1872–1917. K. T. P:stä jääkäreihin. Vaasa 1978.

Koivukangas, Olavi: Sea, Gold and Sugarcane. Finns in Australia 1851–1947. Turku 1986.

Koivukangas, Olavi: From the Midnight Sun to the Long White Cloud. Finns in New Zealand. Turku 1996.

Koivukangas, Olavi: Kaukomaiden kaipuu. Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa. Turku 1998 s. 38–41.

Komitean mietintö joka koskee selvitystä jääkäriliikkeeseen osallistuneiden henkilöiden nykyisestä taloudellisesta asemasta sekä esitystä siitä, olisiko ja missä muodossa valtion ryhdyttävä avustamaan kysymyksessä olevia henkilöitä. Komitean puheenjohtaja Antti Tulenheimo, sihteeri jääkärimajuri Emil Rimala 1935.

Krook, Hjalmar: En finländare. Allas Krönika 21.3.1925.

Krook, Hjalmar: Mata Hari. Allas Krönika 23.10.1926.

Kuiri, Väinö: Jääkärit peräpohjalaisien ja lappilaisten avustamina itsenäisyyttä luomassa. Jääkäriliikkeen vaiheet Peräpohjolassa ja Lapissa 1914–1918. Kemi 2002.

Kuopion lyseo 90–vuotisjulkaisu. Oppilasmatrikkeli 1872–1962. Kuopio 1962.

Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930. Petroskoi 1930.

- Lackman, Matti:** The Berlin Committee of the Finnish Communist Party 1918 (Congressus Primus Historiae Fenno–Ugricae. Historia Fenno_Ugrica I:1. Edendum curaverunt Kyösti Julku, Markus H. Korhonen (ab epistulis), Olavi K. Fält, Markku Mäkivuoti, Milton Nunez, Jouko Vahtola. Editor: Professor Kyösti Julku. Oulu 1996.
- Lackman Matti:** Jähvetti Moilanen – läskikapinan johtaja. Oulu 1993.
- Lackman, Matti:** Jääkäreitän jäljittämässä. Jääkäreiden historiasta kiinnostuneiden matka Baltiaan (Kaltio 6/1993).
- Lackman, Matti:** Jääkäriliikkeen pohjoinen ulottuvuuus. Rajamailla V 1998. Studia Historica Septentrionalis 35. Toim. Kyösti Julku. Rovaniemi 1999.
- Lackman Matti:** Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939. Oulu 1991.
- Lackman, Matti:** Mitalin toinen puoli. Jääkärimuistelmia. Toim. Matti Lackman. Keuruu 1994.
- Lackman, Matti:** Nälkämaasta Saksaan. Kainuulaiset jääkärit, ensimmäisestä maailmansodasta talvisotaan. Lackman, Matti & Kemppainen, Ilpo & Pisto, Juha. Jääkärit marssivat. Kainuun museon julkaisuja. Kajaani 1993.
- Lackman Matti:** Punasissit suksilla. Punaisten sissitaktiikka Neuvosto–Karjalan kapinan kukistamisessa 1921–1922. Sotahistoriallinen aikakauskirja 17 (1998), s. 83–113.
- Lackman, Matti:** Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915–1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijustuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka. Keuruu 2000.
- Lackman 2003:** Matti Lackman, "Jääkärit te olette meidän kunniamme kruunu." K.A. Wegelius jääkäreiden historioitsijana ja jääkärimyytin luojana (Olaus Magnussen jäljillä. Oulun Historiaseuran 70-vuotisjuhlakirja. Scripta Historica 30. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimitus ja taitto Harri Turunen. Raahe 2003).
- Lackman 2004:** Matti Lackman, Tornionlaakso ja jääkäriliike (Väylän varrelta. Lisälehtiä Tornionlaakson historiaan. Toimittaja Paavo Peura. Jyväskylä 2004).
- Lackman, Matti:** Till Finlands kvinnor. En jägaradress från 1918. Historisk Tidskrift för Finland 1/1994.
- Lagus, Olof:** Dagbok 1915–1916. Med en inledning av Gust. Fred. Helsingius. Helsingfors 1918.
- Laki sotavangeista.** Julkaistu 16 (29) p:nä lokakuuta 1914. Kokoelma Suomea koskevia lakiä ja asetuksia, joilla on yleisvaltakunnallinen merkitys N:o 42/1914.
- Lassy, Ivar:** Eräs kansalaisemme Persiassa. Suomen Kuvailehti 40/1917.
- Lauerma, Matti:** Jääkärien tie. Toimittaneet Markku Onttonen ja Hilkka Vitikka. Porvoo–Helsinki–Juva 1984.
- Lauerma, Matti:** Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27: vaiheet ja vaikutus. Porvoo 1966.
- Letonmäki, Lauri:** Piirteitä Suomen ja Karjalan historiasta. Moskova 1925.
- Letonmäki, Lauri:** Karjalan historia. Leningrad 1931.
- Lindén, Väinö F.:** Špalernajasta talvisotaan. Sotilaslääkäri muisteleee. Helsinki 1972.

- Linovski, E.:** Petroskoin edustalla. Leningrad–Petroskoi 1930.
- Lipponen Rauno.** Koonnut ja toimittanut: Itsenäisen Suomen kenraalikunta 1918–1996. Porvoo 1997.
- Louhikko, E.K.:** Vi gjorde revolution. Helsingfors 1946.
- Luntinen, Pertti:** The Imperial Russian Army and Navy in Finland 1808–1918. Suomen Historiallinen Seura Studia Historica 56. Helsinki 1997.
- Macksey, Kenneth & Woodhouse, William:** The Penguin Encyclopedia of Modern Warfare. 1850 to the present Day. Middlesex 1991.
- Martola, A. E.:** Muistelmia elämästä jääkäripataljoonassa syksyllä 1917 ja pataljoonan tulosta Suomeen helmikuussa 1918. Suomen kohtaloa ratkaistaessa. Kokoelma muistelmia vapaussodasta. Toimitus: Hannes Ignatius, Heikki Nurmio ja Kaarle Soikkeli. Helsinki 1927.
- Mashezerski, V.I.:** Ulkomaisten interventtien ja valkokaartilaisten murskaaminen Karjalassa vuosina 1918–1929. Petroskoi 1954.
- Morozov, K.A.:** Onezhskaja flotilija v gody grazhdanskoy vojny i inostrannoja interventsii (1918–1920). Petrozavodsk 1961.
- Munck, Ruth:** Jääkärien mukana Saksassa. Suomentanut Emerik Olsoni. Kolmas painos. Helsinki 1939.
- Mustelin, Olof:** Wetterhoff, Fritz: Fantasier och realister. Fritz Watterhoff, Hjalmar Cabriel von Bonsdorff, Sara Wacklin, Gustaf Adolf Helsingius. – Finska gestalter X. Ekenäs 1974.
- Myhrman, Anders:** Finlandssvenskar i Amerika. Helsingfors 1973.
- Mäki, Pertti:** Jaakko Mäen kova kohtalo Stalinin terrorissa. Saarijärvi 1996.
- Nachtigal, Reinhard:** Die Murmanbahn. Die Verkehrsanbindung eines kriegswichtigen Hafens und das Arbeitspotential der Kriegsgefangenen (1915 bis 1918). Greiner 2001.
- Naselenie Rossii v XX veke:** istorizeskie ozerki, tom 1. 1900–1939. Moskva 2000.
- Neuvosto-Karjalan puolesta** Toim. Toivo Antikainen. Leningrad 1927.
- Neuvosto-Karjalan vaiheista** Toim. Eero Haapalainen. Leningrad 1933.
- Nevakivi Jukka:** Muurmannin legioona. Helsinki 1970.
- Nevalainen, Pekka:** Punaisen myrskyn suomalaiset: suomalaisten paot ja paluumutot idästä 1917–1939. Vammala 2002.
- Niinistö, Jussi:** Suomalaisia soturikohtaloita. Jyväskylä 1998.
- Nironen, Jarmo:** Suomalainen Pietari kuvina. Helsinki 2003.
- Nordström, Ragnar:** Voitto tai kuolema. Jääkärieverstin elämä ja perintö. Suomentanut ja huomautuksin varustanut Raimo–Ragnar Nordström. Juva 1996
- Nurmio, Heikki:** Jääkärin päiväkirja. Helsinki 1918.
- Osobyje papki** 1930–1956. Petrozavodsk 2001.
- Otsherki istorii Karelia t.II.** Petrozavodsk 1964.
- Otsherki istorii karel'skoj organizatsii KPSS. Petrozavodsk 1974.
- Paavolainen, Jaakko:** First-Generation Finnish-Americans Serve the United States. Old Friends – Strong Ties. By Vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio and Olavi Koivukangas (editors). Vaasa 1976 s. 241–247.

- Pakaslahti, Aaro:** Suomen poliitikkaa maailmansodassa. II osa. Porvoo 1934.
- Pantserzhanskij, E.S.:** Ot fevralja k oktjabrju, Sever no 7/1987 s. 73–88 ja 8/1987 s. 72–92.
- Pekkola, Sulo–Weikko:** Kalterijääkärit II. Porvoo 1931.
- Piirteitä Neuvostovallan Puna–Armeijasta** ja suomalaisten osasta siinä. Lokakuun Vallankumouksen kaksivuotismuisto, s. 14–15. Pietari 1919.
- Pikoff, E.:** Landsmän i Ryska marinen 1808–1918. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja XIV. Helsinki 1938.
- Porin lyseo** 1879–1929. Pori 1929.
- Punakaartilaisten muistelmia Suomesta** v. 1918. Leningrad 1933.
- Raivio, Yrjö:** Kanadan suomalaisten historia. Canadian suomalainen historiaseura. Sudbury, Ontario 1979.
- Renwall, A.:** Suomalaisia merimiehiä sodassa. Merimiehen Ystävä 2.1917 s. 22–23.
- Repo, Heikki:** Menneiltä vuosilta. Kappale Suomen itsenäisyyys- ja jäätäiliikkeen sekä luokkasodan valmisteluhistoriaa. Matti Lackman (toim.), Jääkärimuistelma. Keuruu 1994.
- Ronsdorff, Carl F.:** Maximilian Bayer. Ein Wegbreiter zu Finnlands Unabhängigkeit. Historiallisia tutkimuksia 88. Suomen Historiallinen Seura. Helsingfors 1973.
- Roselius, Aapo:** Heimoatteen nuoret uhrit. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä–Karjalassa ja Petsamossa. Helsinki 2002.
- Ross, Carl:** The Finn Factor in American Labor. Culture and Society. New York Mills, MN 1977.
- Saarela, Tauno:** Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Tampere 1996.
- Saares Jaakko (toim.): Tuuren Lehén – jämsänkoskelainen ”punakenraali”. Jyväskylä 1996.
- Salmi, Väinö:** Punaisen sirpin Karjala. Jyväskylä 1976.
- Salo, Asser:** Luokkakosto ja oikeusmurha. Toivo Antikainen fasistioikeuden edessä. Petroskoi 1935.
- Salomaa, Markku:** Punaupseerit. Juva 1992.
- Salomaa, Markku:** Suomalaisrykmentit Venäjän kansalaissodassa. Sotahistoriallinen aikakauskirja 12 (1993), s. 7–45.
- Salomaa, Markku:** Punaupseeri Toivo Antikaisen tominta ammattivallankumouksellisena vuosina 1918–1941. Sotahistoriallinen aikakauskirja 14 (1995), s. 60–93.
- Salomaa, Markku:** Suomalaiset punaupseerit Itä–Karjalan kansannousun kukistajina 1922. Sotahistoriallinen aikakauskirja 21 (2002), s. 54–70.
- Schiesser, Gerhard & Trauptmann, Jochen:** Russisch Roulette. Das deutsche Geld und die Oktoberrevolution. Ebner Ulm 1998.
- Schulman, Hugo:** Släkten Schulman – von Schulmann i Sverige, Finland och Baltikum: familjekronika och ättartavlor. Tammerfors 1938.
- Scott, Ernest:** A Short History of Australia. London 1964.
- Shambarov, Valerij:** Belogvardeishtshina. Moskva 1999.
- Shaw, A.G.L.:** The Story of Australia. London 1969.
- Sihvo, Aarne:** Muistelmani I. Helsinki 1954.

- Sihvo, Sam.:** Jääkärin morsian. Kolminäytöksinen sotilasnäytelmä Libausta laului-
neen ja tansseineen. Helsinki 1921.
- Silfversten, Carl:** Finlandssvenskarna i Amerika. Duluth, Minn. 1931.
- Skog, Tapio:** Suomalaiset upseerit Venäjän armeijassa ja laivastossa. Kylkirauta
3.2002.
- Släktbok.** Ny följd I. Utgiven av Erik Lindh, Alf Brenner och Ingegerd Lunden
Cronström. 1941–1958.
- Somersalo, Arne:** Taisteluvuosien varrelta. Suomalaisen sotilaan muistelmia maa-
ilmansodasta. Kolmas painos. Helsinki 1931.
- Sundvall, Johannes:** Kring Jägarbataljonen. Minnen och anteckningar från
krigsåren i Berlin. Helsingfors 1919.
- Suomalaisten punakaartilaisten vaiheet Venäjällä.** Hakkapeliitta no 33/1936,
s. 1106–1108.
- Suomen elämäkerrasto.** Toimittanut ja kirjoittanut Ilmari Heikinheimo. Porvoo
1955.
- Suomen jääkärien elämäkerrasto** 1975. Jägarmatrikeln 1975. Julkaisija Jääkäri-
liitto r. y. Jägarförbundet r. f. Sotatieteen Laitoksen julkaisuja XIV. Vaasa 1975.
- Suomen jääkärien elämäkerrasto.** Toimittanut Puolustusministeriön Sotahisto-
riallinen Toimisto. Puolustusministeriön Sotahistoriallisen Toimiston julkaisuja IV.
Porvoo 1938.
- Suomen Jääkärit.** Elämä ja toiminta sanoin ja kuvin. Toimituskunta: Jaakko Suo-
malainen, Johannes Sundvall, Emerik Olsoni, Arno Jaatinen. Kuopio 1918 ja 1920.
- Svenska handelsflottans krigsföruster** 1914–1920. Stockholm 1921.
- Syrjö, Veli–Matti:** Jääkärikohtaloitten kirja. Sotahistoriallinen Aikakauskirja 7/1988
- Søhr, Joh.:** Spioner og bomber. Fra opdagelsepolitets arbeide under verdenskrigen.
Oslo 1938.
- Taimi, A.P.:** Sivuja eletystä. Petroskoi 1956.
- Taylor, A. J. P.:** Ensimmäinen maailmansota. Suomentanut ja lisäyksillä täyden-
tänyt Tapio Hiisivaara. Porvoo 1971.
- Terho, Hannu:** Sirelius – Siirala – Sirama. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja
42.
- Tigerstedt, Örnulf:** Hemliga stämplingar. Helsingfors 1944.
- Tihonov, Oleg:** Svideltel'. Petrozavodsk 1970.
- Thesleff, Wilhelm:** Upplevelser under krigsåren 1914–1918. Helsingfors 1919.
- Torbacke, Jarl:** Ensimmäinen maailmansota. Suomentanut Heikki Eskelinen. Keuruu
1995.
- Tuompo, V E.:** Suomen jääkärit II. Kotiin. Jyväskylä 1918. Virolainen 1981, Voldemar
Virolainen, Vihreä valo. Moskova 1981.
- Turner, Ian:** 1914–19 (artikkeli). Teoksessa A New History of Australia. Ed. by
Frank Crowley, Melbourne 1974.
- Turpeinen, Oiva:** Keisarillisen Venäjän viranomaisten suhtautuminen jääkäri-
liikkeeseen. Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja N:o 7. Helsinki 1980.

Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen lyseo
1879–1929. Turku 1929.

V bojah za Sovetskuju Kareliju. Leningrad 1932.

Vahtola, Jouko: Nuorukaisten sota. Keuruu 1997.

Vikström, Uljas: Toiska. Petroskoi 1975.

Virolainen, Voldemar: Vihreä valo. Moskova 1981.

Vähä, Toivo: Suomalaiset punikit. Petroskoi 1974.

Westerlund, Lars: Polle. Den vinner som står ut två minuter längre på slagfältet.
Generallöjtnanten Paul von Gerich 1873–1951. Del 2. Helsingfors 1997.

Åkerman, Birger: Finska kadettkårens elever och tjänsteman 1812–1940:
supplement II. Helsingfors 1941.

Öhquist, Johannes: Leijonalippu. Suomen kansan nousu vapauteen. Helsinki 1922.

SÄHKÖiset tiedostot

First World War 1914–1918, Australian War Memorial, kotisivut:

www.awm.gov.au/atwar/ww_1.htm

www.en.wikipedia.org/wiki/Conscription_Crisis_of_1917

Soldiers Died in the Great War 1914–19, CD-ROM

www.naval-military-press.com

Suomen sotasurmat 1914–22 –projektiin nimitiedosto:

www.narc.fi + liittymä Sotasurmat 1914–22

AN ENGLISH SUMMARY:

Finns in World War I: Finnish soldiers killed while serving in the armies of Russia, Germany, the United Kingdom, the United States, Canada, France, Australia, New Zealand, South Africa and Soviet Russia and Finnish seamen killed in war-related incidents.

Edited by Lars Westerlund.

The First World War affected the lives of Finnish expatriates and seamen. In several of the countries involved in World War I some Finnish expatriates were conscripted into the armies of their countries of residence. The report covers the Finnish soldiers killed while serving in the armies of Russia, Germany, the United Kingdom, the United States, Canada, France, Australia, New Zealand, South Africa and Soviet Russia and Finnish seamen killed in war-related incidents.

Suomen sotasurmat 1914–22 -projektiin julkaisut

- Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Toim. Lars Westerlund (2004)
- Suomen vuoden 1918 sisällissodan rintamatappiot. Kirjoittanut Aapo Roselius (2004)
- Suomen väestön katastrofikuolleisuus vuosina 1917–19. Kulktaudit, nälänhätä ja vankileirien tragedia. Kirjoittanut Pentti Mäkelä (2004)
- Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22. Niteet 1 sekä 2.1. ja 2.2. Toimittanut Lars Westerlund (2004)
- Maailmanvallankumouksen liepeillä. Vuoden 1918 sotauhrit vertailevasta näkökulmasta. Kirjoittanut Risto Marjomaa (2004)
- Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Red. Lars Westerlund (2004)
- Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisen vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Kirjoittanut Iris Heino (2000)
- Heimoatteen nuoret uhrit. Suomalaisen sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22. Kirjoittanut Aapo Roselius (2002)
- Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund (2004)

Näiden teosten lisäksi ilmestyvä myöhemmin Marko Tikan tutkimus vuoden 1918 sodan teloitetuista, tutkimus vuoden 1918 surmaajista ja Magnus Westerlunden tutkimus Suomen ruotsinkielisten sotasurmista vuosina 1914–22.

Ensimmäinen maailmansota vaikutti ulkomailta olevien ja merillä kulkevien suomalaisten olosuhteisiin. Useissa sotaakäyvissä maissa osa asevelvollisista suomalaisista joutui isäntämaansa armeijan palvelukseen. Esitys kattaa Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Yhdysvaltain, Kanadan, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914-22 surmansa saaneet suomalaiset sekä sotaoloissa merellä menehtyneet suomalaiset merimiehet.

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

*Kannen valokuva esittää
Amerikansuomalaisia sotamiehiä
ensimmäisen maailmansodan
aikana*